

bellum moliri contra se, statuit illi omni ratione quamprimum occurrendum esse: atque ita à Jerusalem castra contra Aethiopes abduxit: missis tamen prius ad Ezechiam minacibus literis, quibus nihil sibi non arrogabat contra Iudeos, & Deum Israel. Quas cum Ezechias ad templum tulisset, Deum orauit, ut superbi Regis cogitata dilueret: rei que Iudaica patrocinium suscipere. Quem iterum Isaias consolatur, & confirmat à metu. Primum seuera denuncians Senacherib, quem ac si coram adesset, terribili vaticinio compungit; deinde secunda omnia promittens Ezechia, ad extremum per prolepsin, quomodo deletus fuerit Assyriorum exercitus, Rexque ipse ignobilem inierit fugam, ac demique à filiis in templo sit occisus, ostendit.

CAPVT DECIMVMNONVM.

1. **Q**uæ cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusque est domum Domini.

2. Et misit Eliacim præpositum domus, & Sobnam scribam, & senes de sacerdotibus, opertos saccis, ad Isaiam prophetam filium Amos.

3. Qui dixerunt: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemiarum dies iste: venerunt filij vsque ad partum, & vires non habet parturiens.

4. Si fortè audiat Dominus Deus tuus vniuersa verba Rabsfacis, quem misit rex Assyriorum Dominus suus, ut exprobraret Deum viuentem, & argueret verbis, quæ audiuit Dominus Deus tuus, & fac orationem pro reliquiis, quæ repertæ sunt.

5. Venerunt ergo serui regis Ezechia ad Isaiam.

6. Dixitque eis Isaias: Hæc dicetis Domino vestro: Hæc dicit Dominus: Noli timere à facie sermonum, quos audisti, quibus blasphemauerunt pueri regis Assyriorum me.

7. Ecce, ego immitram ei spiritum, & audiet nuncium, & reuertetur in terram suam, & deiciam eum gladio in terra sua.

8. Reuersus est ergo Rabsaces, & inuenit regem Assyriorum expugnatem Iobnam: Audierat enim quòd recessisset de Lachis.

9. Cumque audisset de Tharaca rege Aethiopia, dicentes: Ecce, egressus est ut pugnet aduersum te: & iret contra eum, misit nuncios ad Ezechiam, dicens:

10. Hæc dicite Ezechia regi Iuda: Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Non tradetur Ierusalem in manus regis Assyriorum.

11. Tu enim ipse audisti quæ fecerunt reges Assyriorum vniuersis terris, quo modo vastauerunt eas: nunc ergo solus poteris liberari?

12. Numquid liberauerunt dij Gentium singulos, quos vastauerunt patres mei? Gozam videlicet & Haram, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar?

13. Vbi est rex Emath, & rex Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim, Ana, & Aua?

14. Itaque cum accepisset Ezechias literas de manu nunciorum, & legisset eas, ascen-

A dit in domum Domini, & expandit eas coram Domino.

15. Et orauit in conspectu eius, dicens: Domine Deus Israel, qui sedes super cherubim, tu es Deus solus regum omnium terrarum: tu fecisti caelum & terram.

16. Inclina aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide: audi omnia verba Senacherib, qui misit ut exprobraret nobis Deum viuentem.

B 17. Verè Domine dissipauerunt reges Assyriorum Gentes, & terras omnium:

18. Et miserunt Deos eorum in ignem: non enim erant dij, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdidit eos.

19. Nunc igitur Domine Deus noster, saluos nos fac de manu eius, ut sciât omnia regna terrarum, quia tu es Dominus Deus solus.

20. Misit autem Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audiui.

C 21. Iste est sermo, quem locutus est Dominus de eo: Spreuit te, & subsannauit te virgo filia Sion: post tergum tuum caput mouit filia Ierusalem.

22. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti: contra quem exaltaisti vocem tuam, & eleuasti in excelsum oculos tuos? contra sanctum Israel.

23. Per manum seruorum tuorum exprobrasti Domino, & dixisti: In multitudine curruum meorum ascendi excelsa montium in summitate Libani, & succidi sublimes cedros eius, & electas abietes illius. Et ingressus sum vsque ad terminos eius, & saltum Carmeli eius.

D 24. Ego succidi. Et bibi aquas alienas, & siccaui vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas.

25. Numquid non audisti quid ab initio fecerim? Ex diebus antiquis plasmaui illud, & nunc adduxi: eruntque in ruinam collium pugnantium ciuitates munitæ.

26. Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt & confusi sunt facti, sunt velut foenum agri, & virens herba tectorum, quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem.

27. Habi

27. Habitaculum tuum, & egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præsciui, & furorem tuum contra me.

28. Infanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas: ponam itaque circum in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.

29. Tibi autem Ezechia hoc erit signum: Comede hoc anno quæ repereris: in secundo autem anno quæ sponte nascuntur: porro in tertio anno seminate & metite: planta te vineas, & comedite fructum earum.

30. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Iudæ, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum.

31. De Ierusalem quippe egredientur reliquæ, & quod saluetur de monte Sion: zelus Domini exercituum faciet hoc.

32. Quam ob rem hæc dicit Dominus de rege Assyriorum: Non ingredietur urbem

A hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circumdabit eam munitio.

33. Per viam qua venit reuertetur: & civitatē hanc non ingredietur, dicit Dominus.

34. Protegamque urbem hanc, & saluabo eam propter me, & propter David seruum meum.

35. Factum est igitur in nocte illa, venit Angelus Domini, & percussit in Castris Assyriorum centum octoginta quinque millia.

B Cūque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum: & recedens abiit,

36. Et reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Niniue.

37. Cūque adoraret in templo Nesroch Deum suum, Adramelech & Sarazar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, & regnavit Asarhaddon filius eius pro eo.

IN CAP. XIX. LIB. IV. REGVM

COMMENTARI I.

Verf. 1. *Quæ cum audisset Ezechias Rex, scidit vestimenta sua, & opertus est sacco.*]

1. **I**N dolore & luctu sacco assumi non solum inter Hebræos vsitatum, sed etiā inter Gentes. De Hebræis notius est, quā ut probari debeat, & docet satis hoc loco pius Rex Ezechias, & legati, qui etiā induti sacco ad Isaiā missi sunt. De gentibus pro omnibus sit Rex Niniue, qui & ipse indutus est sacco, & ut alij idē facerent publicē edixit.

Saccus in luctu.

2. Verf. 2. *Ad Isaiam Prophetam filium Amos.*] Isaias c. 37. *Ad Isaiam filium Amos Prophetam.* Hieronymus apud Isaiam trāstulisse videtur *Propheta*. quod nomen pertinere magis putat ad Amos Isaiæ parentem, quā ad Isaiam, vbi obseruandam dicit Isaiæ modestiam, qui cū de se scribat, *Propheta* nomen silet; cū 4. Reg. 19. quando ab alio hæc eadem historia textitur, vocetur *propheta*, & adducit exēplum Matthæi, qui cū de se loquitur c. 6. publicanum se nominat: alij verò Euangelistæ magis de illo honestē loquuntur. Sed quid dicendum sit de patre Isaiæ, in præmio ostēdimus libri Isaiæ, vbi negauimus Prophetam esse Isaiæ patrem. Neque hic locus cōtrarium suadet, quia, ut habemus in Bibliis à Sixto correctis, *Propheta* in tertio casu est, non in secundo; quare ad Isaiam, non ad Amos referendum est.

3. Verf. 3. *Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemie.*] Hæc Hieronymus in commentariis super Isaiam optimē partitur, tribulationem accommodat populo, cui ab Assyriis graue videtur impendere infortuniū, correptionem Deo; qui id agit incussio metu, aut inflicta plaga, ut populus ad meliorem mentem redeat; blasphemiam Senacherib, qui se quiduis posse superbē iactat, atque esse à Deo frustra sperandum auxilium. quibus verbis satis elucet Regis optimi pietas. Primum, quia agnoscit quicquid malorum est, id à Deo propter peccata inflictum esse populo, ut sanet, non ut perdat, non ut euertat, sed ut corripiat. Deinde quia tertio, id est, summo loco ponit Rabfacis blasphemiam,

Vir sanctus de Dei honore sollicitus sui immemor.

C miam, quasi id ægrius ferat, quā aliud, quod suum est, aut populi damnum.

Venerunt filij vsque ad partum, & vires non habet parturiens.] Descriptio est vehementissimi doloris, quem in Scriptura sæpe significat dolor parturiētis, aut dolor partus, & summi periculi, aut vitæ desperatæ. quod tunc proximē imminet, quando in difficili partu languida est, aut examinata puerpera, quæque eniti non possit, quem in vtero gestat fœtum. Pro partu Hebr. est מסרר *masber*, id est, ruptura, seu fractura, nempe os vuluæ, quod cū angustum sit, à fœtu dirūpitur. Vbi summus dolor est, & vires tunc, & nixus maximē necessarij parturientibus: seu certē, quia nascente puero secundinæ rumpuntur. Eodem genere orationis vsus est Ecclesiasticus c. 48. v. 21. cū de hoc ipso tempore atque periculo ageret, *tunc, inquit, mota sunt corda, & manus ipsorum: & doluerunt quasi parturientes.* Videtur hoc autem esse Hebræorum prouerbium, quale illud Latinorum, *In acie nouacula.*

Prouerbiū, Dolor parturientiū.

Verf. 6. *Noli timere à facie sermonum, quos audisti.*] 5. Id est, à sermonibus: nam *facies alicuius*, idem est, quod aliquis, seu aliquid. Adiungitur enim in illū vsu, etiam rebus inanimatis, ut *facies frigoris*, *facies tempestatis*, pro frigore, & tempestate. vide quæ diximus ad illud Isaiæ cap. 25. v. 7. *A facie vinculi colligati.*

Verf. 7. *Ecce ego mittā ei spiritum, & audiet nunciū,* 6. *& reuertetur in terram suam.*] Antequā ad Isaiā accederent legati, iam illi, ut dixit Hieronymus super Isaiam, Dominus ostenderat, quid esset Regi responsurus. Quis verò sit spiritus iste, seu nūcius, quē Dominus dicit missurum se Regi Senacherib, non est admodum explicare promptum. Hieronymus *spiritū* aduersarium putat, quē tamen non explicat: cui suscribunt alij non pauci. Haymo, Dionysius, Adamus, Forerius super Isaiā in *spiritu* ventum intelligunt, quo insignis explicatur celeritas, quasi ocyssimē venturus sit nūcius, qui in alia loca

loca statim ab obsidione abducatur Assyrios. Quod verò *spiritus* sumatur pro velocitate, aut veloci nuntio, sentiunt à Patribus plerique, qui illud Psal. 103. *Qui facit Angelos suos spiritus*, sic accipiunt, ut Deus Angelos faciat ventos, quia celeriter omnia permeant: id est, ventorum similes. Lyra cōmotionem seu perturbationem mentis esse putat. Ego duo hīc diuersa proponi existimo: alterum in *spiritu*, alterum in *nuntio*, ut ipsa litera prae se fert non obscure, quod ut magis explicem, aliqua prius obseruanda.

7. Primūm vocari ex vsu Scripturæ *spiritum* quēcumque motum, impulsū, affectionē animi, cogitationem, suspicionem, metum, & similia: ut pluribus ostendimus ad illud Isaia c. 11. *Et requiescet super eū spiritus Domini*. Deinde solere Deū immisso spiritu, id est, aliquo affectu, aut pulsu, cogitatione aut metu, cuius causam, aut autorē homines ignorant, deterrere homines, aut cōfirmare; addere, seu adimere vires, & audaciam. De audacia atque animositate vnus Samson exemplo nobis esse potest, in quem toties contra Philisthæos irruit spiritus Domini. De metu & consternatione animi plura sunt & nobilissima exēpla. Gen. 35. consuluit Deus incolumitati Iacob incussio multis ciuitatibus metu, *cūmq; profecti essent, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & nō sunt ausi persequi recedentes*. Et Exod. 23. & Deut. 7. metu item incussit Chanaanais ne auderēt Israelitis resistere: & in obsidione Samariæ, sonitu quasi equorum, & curruū perterrituit Syros, & spoliatos suis ornamentis in fugam vertit, 4. Reg. 7. Et quidem talem minatur Dominus pauorē populo suo, si minū fuerit legis obsequens, Leu. 26. *Fugietis nemine persequente*. Hi terrores à profanis dicuntur *panici*. Huius generis plurima sunt exēpla. Sed notandum valdē familiare quoddā exemplum, & ordinarium in populo Dei. Nam cū infensas haberet finitimas gentes, dominandi auidas, & natura pugnaces, eo tempore quo filij Israel iuxta legem adoraturi ad templum ascendebāt, quod faciebant ter singulis annis, eum spiritum, seu cogitationem afflabat Dominus vicinis populis, ut cū scirent Hebræorū ciuitates virorum nudatas esse præsidio, solūmq; ibidē reliquum esse imbellē fœminarum sexū, numquā tamen cogitarint ciuitates illas bello esse tentādas. Exod. 38. *Tribus temporibus anni apparebit omne masculū tuum in conspectu omnipotentis Dei Israel: cū enim tulerō gentes à facie tua, & dilatauerō terminos tuos, nullus insidiabitur terra tua, ascendente te, & apprente in cōspectu Domini Dei tui ter in anno*. Res planē admiranda, numquā magis tuta ciuitas, quā dum illam viri religionis gratia humano præsidio destituunt. Sic ergo puto, Deus spiritū misit timoris, aut alterius affectus animo Assyriorum, quo obsidionē laxarent, urbemque Ierusalem soluerēt à periculo, & ab omni sollicitudine, ac metu. Fortasse spiritus timoris fuit ne Rex Æthiopum, quē aliquid noui moliri acceperat, res turbaret Assyrias, aut aliquid eorum, quæ contra se plerumque præsumit mala conscientia.

8. Cū autem sic esset affectus animus Senacherib, ut timendum esse existimaret ab omni Æthiopum motu, quo tēpore rem Iudaicam angustius vrgebat, Deus nuntiu venire iussit, qui Æthiopum consilia, atque conatus aperiret. An verò hic Angelus fuerit, an homo, quærit Abulēsis, q. 8. & meritò definit Angelū non esse. Contigit autem hoc loco Ezechia urbique Solymitanæ, quod Dauidi lib. 1. c. 23. qui cū ita premeretur à Saul, ut nullū appareret effugium, nuntius accurrat Philistinorū

Spiritus qui cum quo animi motus.

Admirabilis Dei providentia, atque fidelitas qua populū seruauit suū.

Deus tunc magis præsens cū angustius vrgetur.

A impressionem annuncians in Israeliticis fines, quo interrumpere cogitata compulsus est.

Verf. 9. *Cūmq; audisset de Tharaca Rege Æthiopia, dicentes: Ecce egressus est ut pugnet aduersum te.* Duplex est Æthiopia, de qua sæpe in sacris literis: altera post Ægyptum, quæ eo nomine communiter ab autoribus vocatur. Altera adiuncta terræ promissæ finibus, quæ est in deserto Sinai, & in regione Madianitarum, à qua ipsi etiam Madianitæ dicuntur Æthiopes. Vide quæ diximus ad illud Pl. 67. *Æthiopia praueniet manus eius Deo*. Sed fuisse illā aliam Æthiopiam, tenent cōmuniter Patres. Docet Iosephus lib. 10. ant. c. 1. & apud eum Berosus, & Herodotus, ut citat Hieronymus. Postremi autem hi tres aliqua addunt, quæ non satis congruunt cum historia sacra, quæ hīc commemorare non est necesse. Porrò Ægyptum & Æthiopiam coniungit Propheta c. 20. quod mihi omnino persuadet Æthiopiam illam esse, quæ attingit Ægyptiorum fines.

Verf. 21. *Spreuit te, & subsannauit te, virgo filia Sion, post tergum tuum caput mouit.* Hoc est oraculū quod Isaia reddidit ab Ezechia per legatos consultus. quod duas habet partes: alteram quæ fugā stragemque Senacherib spectat: alteram, quæ libertatem salutemque Ierusalem. More autem Prophetico Ierusalem alloquitur sententia eadē bis repetita, & iterum ad Senacherib per eandem figuram sermonem cōuertit. Cæterum *despicere, subsannare, & mouere caput post aliquem*, aut *super aliquē*, idem est: eo sensu dicitur Pl. 21. *Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput*. Et Matth. 27. idem fecerunt Iudæi Christo crucifixo. Est autem motus ille capitis subsannationi accomodatus.

Virgo filia Sion. Visitata Hebræorū Phrasis, quæ nomine filia ciuitatem aliquam circumscribit, ut *filia Babylonis, filia Edom, filia Tyri*, pro Tyro, Babylone, Idumæa. Dicitur autem Sion *virgo*, non quia idola non coluerit, ut vult Hieronymus, Haymo, Lyra cum Glossa ordinaria super Isaia, tum quia reuera Idola coluit & gentilicas sordes in templū inuexit, ut suprā vidimus sub Achaz, tum etiam, quia regiones aliæ, quæ impensè idolorum cultui studuerunt, eodē modo *filia virgines* appellantur. Sic vocatur Babylon Isaia c. 43. v. 6. Sidon c. 23. v. 12. Ægyptus c. 46. v. 11. dicitur autem Sion *virgo*, siue ut amplificetur iniuria Senacherib contra Ierusalem, nam ea iniuria, quæ virgini infertur, grauior est, quia pudori & integritati virginali maior debetur reuerentia; siue quia diligentius puellaris ætas amatur, & custoditur à parentibus, significat Deus Ierusalem tamquam teneram & dilectā virginem, sibi futuram esse custodia. Sed fortasse alia ratio est, eo melior, quo etiam patet ad omnia, quibus illud datum est virginis nomen; quia ad illud vsque tempus Ierusalem nūquam expugnata fuerat, neque violata ab hostibus: neque, ex quo in Hebræorum potestatem venit, vniquam passa fuerat alienum torum, id est, alienarum gentiū iugum subierat. Quam etiam ob causam existimo *filiam* etiam *virginem* vocari Babylonem, Sidonem, & Ægyptum: quia nihil graue ad Isaia tempora ab hoste pertulerant.

Neque huic cogitationi admodum incommodat, quod etiam post Chaldæorum direptionem vocatur virgo Ierusalem Thren. 1. v. 15. *Torcular calcavit Dominus virgini filia Iuda.* & Thren. 2. v. 13. *Cui exequabo te, & consolabor te virgo filia Sion*. Nam ex vsu Scripturæ res retinere solent nomen, quod proximè habuerant, qua ratione Simon leprosus dicitur

Æthiopia duplex.

Caput mouere subsannationis genus.

Cur aliqua ciuitates dicta virgines.

REGVLA. Res interdu nomen seruat, quod paulo ante amiss.

citur etiam postquam à lepra curatus est; & cæci dicuntur *videre*, & *ambulare* claudi, quia paulo antè cæci, & claudi fuerant. Et in hoc ipso nomine exempla sunt, tum apud sacros, tum apud profanos scriptores. Virgil. ecloga 6. de Pasiphae.

Ab virgo infelix, quæ te dementia cepit.

Et Terentius in Andria de puella nuper violata, *virgo illacrumat*. Ioel cap. 1. *Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis tuæ*. Eodem igitur modo Chaldæorum armis subacta Ierusalem *virgo* dicitur, quia paulo antè metaphorico sensu *virgo* erat.

13. Vers. 22. *Cui exprobraſti, & quem blaſphemaviſti? &c. contra ſanctum Iſrael.*] Hæc iam ſpectant ad Senacherib, qui Deum Iſrael contempſerat, quaſi non poſſet populum Iudaicum ab Aſſyriorum manu liberare, cui Deus oſtendit quantum ſibi ſit virium ad expugnandam humanam potètiã, & quàm amanter olim, & liberaliter populum, cui Senacherib extrema omnia minabatur, proſecutus ſit. Ac ſi dicat: neſcis, ô Senacherib, quis ſit ſanctus Iſrael, aduerſus quem audaces, & temerarios ſpiritus aſſumpſiſti; ille eſt qui fecit hæc, atque illa, quæ ſtatim referuntur.

14. Vers. 23. *Per manum ſervorum tuorum exprobraſti Domino.*] Hebraica phraſi idem valet quod *per ſervos*; ſicut etiam *in manu*, vt habet Iſaias cap. 37. *Servi autem illi fuere Rabſaces, & Tharthan*, de quibus ſuprà, ex quo non difficile colligitur, verba omnia, quæ proximè dicta ſunt à Rabſace, prædicta, atque præſcripta fuiſſe à Senacherib: quorū non autor, ſed interpres & nuncius Rabſaces fuit.

15. *Et dixiſti: In multitudine curruum meorum, aſcendi excelsa montium.*] Hæc verba ſunt Senacherib, quibus ſibi nihil non arrogabat, cætera aperta ſunt. Hoc verò de aſcenſu montium paulo obſcurius. Placet quod putat Abul. q. 15. loca ardua, quæ tantum equitibus eſſent peruia, ſic eſſe complanata, atque aperta deiectis ſcopulorum obſtaculis, & fuccis arboribus, vt quadrigis, quæ non niſi per plana, atque aperta loca, trahi poſſunt, commodus & expeditus eſſet accessus. Quæ loca aperuit etiam poſtea Veſpaſianus, cum per eaſdem Libani fauces exercitum traduceret, vt docuit Iosephus lib. 3. belli c. 5. & nos pluribus oſtendimus ad illud Zachariæ 11. *Aperi, Libane, portaſtuas*. quod in Alpi- bus quoque tentavit, atque perfecit Annibal, de quo Iuuenalis Satyra 10.

— *Oppoſuit natura Alpemque, niuemque,*

Diduxit ſcopulos, & montem rupit aceto.

16. Seu certè per Synecdochem Libanus, & Carmelus pro locis ſublimibus uſurpantur, in quorum ſtigiis ſitæ erant ciuitates, ad quarum obſidionè ſuis quoque quadrigis expeditum fuiſſe aſcenſum gloriatur Aſſyrius. Alij metaphoricè hæc accipiunt, & in montibus principes intelligunt, & ciuitates munitas: neque diſplicet explicatio alia, quæ in Libano, & Carmelo Ierusalem intelligit, ad cuius ſtigia ſe perueniſſe gloriabatur Senacherib, minabaturque ſe exciſurum cedros illius, populaturumque ſaltum Carmeli; id eſt, ablaturum quæcūque in Ierusalem ſpeciem haberent, & pretiũ. Sed placet magis explicatio prima, quam planè perſuadet translatio Septuaginta, *succidi altitudinem Cedri eius, & pulcritudinem cupreſſi, & intraui in altitudinem partis ſyluæ*.

17. Vers. 24. *Et bibi aquas alienas, & ſiccavi veſtigia pedum meorum omnes aquas clauſas.*] Iſaias c. 37. v. 25. *Omnes riuos aggerum*. Sed eſt omnino ſenſus idem. Nam aquæ alienæ, & clauſæ illæ ſunt, quæ Domi-

A nos habent proprios, qui ſuis ſumptibus communes alioquin aquas extructis aggeribus, ſeu cisternis collegerunt. Significat ergo Senacherib à copioſo exercitu ſiccitas eſſe aquas, nempe collectitias, quæ ab Iſraelitis in cisternis de more ſeruabantur. Quæ ideo vocantur alienæ, quia qui cisternam fodit, aut alio quouis modo communem aquam collegit, illius aquæ dominus eſt, quæ in lacum, vel cisternam influxerit. Quare filij Iſrael pretio ſibi aquas emebant à Chananæis, quia cisternarum aquæ non erant communes, ſicut fluminum, & fontium. Quocirca Deus Deut. 2. ſic ad filios Iſrael. *Cibus emetis ab eis pecunia, & comedetis: aquam emptam haurietis, & biberis.* & Num. 20. *Si biberimus aquas tuas, nos & pecora noſtra, dabimus quod iuſtu eſt; nulla erit in pretio difficultas*. Hinc Nabal 1. B Reg. 15. v. 11. *Tollã ergo panes meos, & aquas meas, & dabo viris, quos neſcio vnde ſint*. Has aquas pluuias, atque cõcluſas puto vocari *riuos aggerum*, id eſt, aquas in extructo aggere collectas, vocatur autem aqua illa, *riuus*, aut quia riuus eò influxerat, & cisternas impleuerat, aut quia in anguſta valle, obiecto aggere reſpreſus, quod in locis arenibus frequens eſt. Cum ergo defeciſſent aquæ, aut quæ in cisternis ex imbre cõcluſæ, aut quæ in vallibus mollis, & aggeris oppoſitu collectæ, aut etiam fontana; quia fortasſe populi, ad aquas aſcensurus credebatur Aſſyrius, capita fontium obturauerat, aut cecisaluceis aliò defluerat; ſicut feciſſe dicitur Ezechias 2. Par. c. 23. De aqua caſtris alio modo prouidit. Nã cum militib. abũdaret, in locis opportunis facile effodiebat puteos, vnde aquam ad ſatietatem hauriret. Quod fieri debere docet Vegetius l. 4. c. 10. quod feciſſe Cæſar dicitur in bello Alexandrino, vt tradit Hirtius, ac Scipio, vt Appianus de bello Hispanico, qui eo conſilio laborantem ſiti exercitum reſecerunt.

Si verò hinc *riui aggerum* aquam fluentem, & fontanam ſignificent, vt putat Hieronymus, aliquid apud Iſaiã additur ad ea, quæ lib. 4. Regum traduntur, neque id historicæ fidei quicquam incommodat, cum nihil neget, ſed aliquid addat, quod ibi prætermiſſum eſt, cum ibi tantum agatur de aqua concluſa, puta in cisternis, vt diximus, aut in anguſtis vallibus obiecto aggere, quæ *ſtagnum* cõmuniter vocatur. Neque eſt improbabile Aſſyrium exercitum veſtigio ſuo ſiccari riuos, id eſt, vbicūque veſtigium poneret, cum Xerxes exercitum in Græciam traducens flumina ſiccauerit. Sic Herodotus l. 7. Iuſtinus l. 2. de quo Iuuenalis Satyra 10.

— *Credimus altos*

Defeciſſe amnes, epotãque flumina Medo

Prandente.

19. Vers. 25. *Numquid non audiſti quid ab initio fecerim, ex diebus antiquis plaſmani illud, & nunc adduxi.*] Hunc locum ſatis expreſſit Iſaias cum de Senacherib cap. 10. loqueretur, vbi cum de Senacherib ſimilia verba non historicè, ſed propheticè retuliſſet, addidit, *Et erit cum impleuerit Dominus cuncta opera ſua in monte Sion, & in Ierusalem, viſitabo ſuper fructum magnifici cordis Regis Aſſur: & ſuper gloria altitudinis oculorum eius: dixit enim, in fortitudine manus meæ feci, &c.* Ac ſi dicat, ego inducam in Iſraeliticos fines Regem Aſſyriorum, vt eo tamquam flagello pernicacem populum caſtigem; ſed vbi peruenierit ille ad Ierusalem, vbi eum propter ſuperbiã, & inſaniam opprimam. Vide quæ ibi diximus, & in hanc ſententiã hunc locum explicat Hieronymus & Abulenſis ſuprà q. 18. Vatablus, & Lyra. Sic autem Hieronymus. *Nunc ignoras (ô Senacherib) quod hæc, quæ feciſti, mea feceris voluntate, & ego hæc*

Aqua cur pretio venales.

18.

19.

hæc

hac futura prädixerim, ac per te facienda mandauerim. Itaque quod olim decreui, hoc impletum est tempore. Deceuit autem, aut potius prädixit cap. 10. ab illis verbis, Assur virga furoris mei.

10. *Et nunc adduxi, eruntque in ruinam collium pugnantium ciuitates munita.]* Apud Isaiam cap. 37. *Factum est in eradicationem collium compugnantium, & ciuitatum munitarum.* Idem sensus utrobique obscurus, talem autem opinor. Id quod antè fieri decreueram, & quasi eius imaginem, & exemplar plasmaueram, ac finxeram, sicut statuarius ex argilla fingit prius formam, ad cuius similitudinem ex nobiliori materia simulacrum excudat. Sic ego quod antea finxeram cogitatione, & obscurè per meum Prophetam significarem, in hoc tempus contuli: nempe ut colles sterneret, & ciuitates subuerteret munitas, quæ contra me pugnant, id est, quæ me offendunt, quas per te quasi per flagellum corrigere decreui. Hieronymus & glossa per *colles* principes intelligit, qui inter se animo dissidebant hostili. Ego non ineptè expositurus mihi videbar, si per *colles compugnantes, & ciuitates munitas*, idem significari crederem; nam ciuitates illæ munitæ plerumque in collibus sitæ erant, quas ipsa muniebat loci natura: *Compugnantes* verò dicuntur, quia facillè pugnare possunt è superiori loco, & hostiles impetus non solum sustinere, sed etiam frangere. Huc facit quod 4. Reg. *pugnantes* dicuntur in Bibliis à Sixto correctis, non compugnantes. Septuaginta, *Vi vastarem gentes, in munitioribus, & habitantes in ciuitatibus munitis.* Neque Senacherib, ad cuius insolentes spiritus respondent hæc verba, de aliis ciuitatibus à se expugnatis gloriabatur, nisi de his, quæ essent in montium fastigiis, & quæ non nisi à præstante virtute debellari poterant. Porro ciuitates munitas captas fuisse à Senacherib, habemus Isaiæ c. 36. v. 1. *Ascendit Senacherib Rex Assyriorum super omnes ciuitates Iuda munitas, & cepit eas.*

21. *Verf. 26. Et qui sedent in eis, humiles manu contremuerunt.]* Apud Isaiam cap. 37. *Habitatores eorum breuiata manu contremuerunt.* Reddit rationem Dominus cur ciuitatum munitarum, & pugnantium collium habitatores tam facillè expugnari potuerint; quia manus breuiata fuit. Quidam de Dei manu hæc accipiunt, quæ abbreviata, atque contracta fuit in populos illos, quos per Assyrios castigare decreuerat. Quare cum Assyriorum manus confortaret, in quibus posuerat vlticem virgam, manum autem suam contraheret ab auxiliando Israëlitis, imò illorum debilitaret manus, atque dissolueret neruos, quid mirum si tam leui, ac penè nullo debellati fuerint negotio. Sed puto hæc magis esse referenda ad Iudæorum manus, quæ abbreviata, id est, contracta dicuntur, quia parum contra Assyriorum impressionem strenua. Quod mihi persuadeo, quia hoc loco, vbi eadem sunt omnino verba in textu Hebraico, sic reddidit interpres: *Et qui sedent in eis, humiles manu contremuerunt.* Hebr. est *קצרי יד קיפיה יד*, quæ ad verbum valent, *breues, seu abbreviatis manu*, id est, habentes manum abbreviatam. Sed quocumque referas, idem semper est sensus. Nam si Iudæi ab Assyriis expugnati sunt, & è suis sedibus pulsi, si manus habuerunt dissolutas, & debiles, ideo accidit, quia Deus illis virtutem, & audaciam ad resistendum negauit, quam ad obsidionem vsque Ierusalè Assyriis sue indignationis ministris copiosè impertitus est.

22. *Facti sunt velut fœnum agri, & virens herba tectorum.]* Hac similitudine satis explicatur hominum infirmitas, quos diuinus deserit fauor, quia herbæ istæ dum immaturæ sunt, & virides, facillè vel à sole exuruntur, vel marcescunt à gelu, vel calcata pedibus, vel à pecore carptæ deflorescunt, & pereunt. Quare Deus dum hominum imbecillitatem extenuat, his vtitur

Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.

A similitudinibus Isai. c. 40. *Omnis caro fœnum.* Vide ibi plura. Psal. 89. *Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat, vespere induret, & areseat.* Pro re morali obserua ciuitatum munitiones, & colles præaltos, & pugnaces, si Deus offensus sit, manumque ab auxiliando contrahat, verti in fœni, & herbæ tectorum futilitatem, & herbæ adhuc immaturæ mollitiem; quæ facillè vruntur, & vanescunt, & in gramen pascuæ, quod omnium pecorum, atque armentorum dentibus propositum est.

Verf. 27. *Habitaculum tuum, & egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præsciui.]* Iisdem penè verbis Isaias c. 37. Per hæc tua omnia significantur, quæ fieri ab hominibus possunt. De ingressu atque exitu, quibus omnia hominum facta, atque consilia comprehenduntur, res est admodò certa, vt penè abierit Hebrais in prouerbiū. Num. 27. de Iosue, *Ad verbum eius ingredietur, & egredietur*, id est, nihil faciet ex Moysis imperio. 2. Paralip. 1. *Benedictus eris ingrediens, & egrediens:* & Psal. 120. *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum:* Hispanus, *To do aquello en que pusures mano.* Habitatio hæc aliquid addit ad superiora, idque non leue: nam præter exitum, & introitum, aliquid aliud spectatur in homine, nempe habitatio & quies, quæ longè ab ingressu, atque exitu sunt, in quibus quies nullo modo reperitur. Ait ergo Dominus nihil sibi esse non exploratum, quod molitus fuerit Senacherib; siue cum se ipsum, & castra aliquò moueret extra propriam sedem; siue cum in regno suo, aut in debellatis aliorum finibus quiesceret. Eodem loquendi genere vsus est David Psal. 138. *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam; aut, stare meum, & surgere meum.* id est, omnia opera mea. Quod *resurrectio* in Psalmo, id est, *egressus*, & *introitus* in Isaiæ: & quod ibi *sessio*, idem hic est *habuatio*: & utroque loco Hebr. est *שבת*, quod *stare* atque *sedere* valet.

Verf. 28. *Ponam itaque circulum in naribus tuis, & canum in labiis tuis.]* Dignum sanè supplicium insolentis animi, vt qui se supra homines esse putat, ad muti, atque ignobilis bruti similitudinem abiiciatur. Adduxerat Dominus Senacherib, iuxta ea, quæ supra dicta sunt à nobis, in terrâ Israël cum instructu regio gloriosè triumphantem; nunc verò idem, qui adduxerat, aut potius triumphantis in modū traduxerat Deus, minatur eundem à se reductum iri ignobilem, abiectum, non solum ornamentis, sed etiam castis nudatum, in terram vnde venerat, non secus ac bubalus ad aratrum trahitur affixo naribus æneo circulo, vt ferebat illius ætatis, atque regionis cõsuetudo, aut ad sarcinas asinus, aut mulus inserto hamo.

Hic ego aliquid magis occultum videor odorari, quod curioso lectori indicabo breuiter potius, quam persuadebo. Obiectum nuper fuerat Assyrio, quod subsannasset virginem filiam Sion: Subsannatio verò fit, aut distorto ore, & exerta lingua instar canis, & naso rugato, & adunco. De lingua atque ore Persius Satyr. 1. vbi cum ageret de sannarum generibus, ait,

Nec lingue quantum sicut canis Appula.

De naso rugato, atque adunco, nihil est, quod dicam, cum iam *nasus* prouerbiali specie pro irrisione sumatur, & nemo nesciat quid sit apud poetas, *naso quemquam suspendere.* In subsannatione verò illa superbi Regis verisimile est cum moueret caput, quod paulo antè fecisse dicitur, vibrasse quoque nasum contumeliosè, & os distortisse, ac linguam exeruisse petulantè. Punit ergo Dominus sannas illas supplicio maximè ad Regis contumeliam attemperato: naso enim infiget hamum, seu circulum; ori verò frænū iniiciet, ne pars quæ Assyriæ arrogantia seruierat, maneret impunita.

Et reducam te in viam per quam venisti.] Prouerbia-

Colles pugnantes quid.

Omne præsidium offensus Dei infirmum.

In egressu, & ingressu omnia significantur.

Supplicium attemperatum meritis.

Nasus pro irrisione.

Proverbia,
Reducere
aliquem in
viam; per
quam ve-
nit.

lis species apparet in his verbis, qua significatur irritus alicuius conatus, qui tam est longe, ut quicquam promoueat, ut potius retrò redeat malè mulctatus. Idè statim repetitur v. 33. *In via, qua venit, per eam reuertetur.* Simili adagio vtitur Hispanus, qui cū significat aliquè re infecta rediisse, ait, *voluio se por do vino.*

27. Verſ. 29. *Tibi autem, Ezechia, hoc erit signum, comede hoc anno qua repereris; in secundo autem anno, qua sponte nascuntur: porro in tertio anno seminate, & metite.* Apud Isai. c. 37. paulò aliter. *Comede hoc anno, qua sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere; in anno autem tertio seminate, & metite.* De duorū locorum conciliatione statim, nunc primùm de translatione quæ est apud Isai. c. 37. conuertit Propheta sermonem ad Ezechiam, tempusque definit, quo ad antiquā tranquillitatē populus reuerturus sit, id est, post duos annos, ut Hieron. & alij censent. Est autè verisimile Regem Assyrium obsedisse regiones proximas Ierusalem, in eiusque agros excursions fecisse prædandi gratia, & arborum fructus, si qui erant esui non immaturi, decerpisse eo tēpore, quo adhuc messis erat in herba, soluissequè obsidionē repentino nuntio de Æthiopia aduentu, conculcatis iam frugibus: ita ut nulli, aut exigui prouentus ex eo satū sperari potuerint. Ait igitur Dominus ut eo anno Solymitani comedant, quod in agro reliquū fuerit è frugibus ab Assyriorum strage. Hoc verò sponte nasci dicitur, etsi priùs à Iudæis seminatū, quia perinde id habebatur post Assyriorū appulsum, ac si nihil eo anno factum esset sementis. Nam quod hostes, aut latrones non abstulerunt, in beneficio ponimus, perinde atque si spòte, nullo nostro labore, ac merito nobis esset oblatum. Deinde quia rediturus erat Senacherib anno sequenti ab expeditione Æthiopica, & populaturus quidquid satum esset à ciuibus, monet ut eo anno sementis fiat, sed vescantur pomis. Cū autè anno eodem extinguenda sit Assyriorum potentia, neque ab illis deinceps aliquid inferendum mali: iubet, ut deinde alacres, & securi seminent, terræque prouentibus quam velint copiosè, & sine metu fruantur.

28. Hæc iuxta translationem, quam apud Isaiam adhibuit Hier. quam sumpsit ex Symmacho. Septuaginta aliter vertunt. *Comede hoc anno qua non seminasti, & anno secundo reliquias, tertio verò seminantes metite.* Quā versionem non improbat Hieronymus, iuxta quam hic est sensus. Hoc anno comede, quod ex superioris anni prouentu reconditū est: secundo anno, quæ vltro terra fundit: tertio verò iam hoste, metuque sublato, seminare & plantare tutò licebit. quam explanationē sequitur Vatablus: & in sua translatione indicat Foreirus, imò & Hieronymo non displicet hoc in loco, què nunc commentatione illustrare contendimus, cuius translatio, quam nuper adduximus, in hunc sensum non difficilè trahitur. Et quidem Hebraicus textus utroque loco idem est, vna tantum voce paululū immutata: sed in translationibus nonnulla diuersitas, non tamè illarum diuersa sententia. Nam apud Isaiam c. 37. est, *Comede hoc anno qua sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere.* At hoc loco, *comede hoc anno, qua repereris, secundo autè anno, qua sponte nascuntur.* Hæc igitur, quæ videntur esse diuersa, nos inter se componere, & conciliare tentemus.

29. Pro his quæ sponte nascuntur, Hebr. מִפִּיחַ *sapiach*, quæ vox significat id, quod sine vlla opera, aut industria hominum nascitur, seu sponte fundit terra, siue quod ex relictis anni superioris granis in agro nascitur. Sed est mihi verisimile hoc loco מִפִּיחַ *sapiach* esse, quod ex radicibus demessæ aut conculcætæ segetis pullulat, quod Hispanus vocat *retoño*, aut *renuenos*, quod mihi suadet vocis significatio, quia מִפִּיחַ *saphaph*, congregare est, מִפִּיחַ *saphiach*, id quod aggregatur.

A Aggregari verò dicitur, quod non quæsitum ad laborem agricolarum accedit: sed maxime id probatur ex c. 26. vers. 85. *Leuit. vbi sabbatismus, id est, requies indicitur agris à Deo, ut neque מִפִּיחַ sapiach meti possit; quia iam Deus quod satis esset in vsum duorum annorum prouiderat. pro מִפִּיחַ sapiach verò vulgatus reddidit, qua sponte gignit humum, & iterum vers. 11. sponte in agro nascentia.* At quis credat prohibitam esse messem illorum, quæ reposita essent in horreis anno superiori, quod nonnulli censebant: Hæc verò optimè vocari possunt vel *sponte nascentia*, ut dicitur hic, vel *qua repereris*, ut 4. Regum, quia illa quæ eo modo pullulant, ex eo quod conculcatum, aut excussum, aut demessum est, sine vlla agricolarum noua industria reperta casu, aut oblata gratis videri possunt. Hoc autem loco credo, *sponte nata* dici, quæ ex radicibus conculcætæ segetis erumpunt, non quæ ex relictis granis orta, ut putabat S. Thomas & Lyra; nam si plena iam erant, & matura grana, qualia in messe sunt, nihil ex illis nasci poterat, quod vsui esse posset in illum primum annum, quia in ætate, in qua messis frumentaria plerumque fit, & plenæ sunt spicæ, & grana matura, non potest renascentibus frugibus maturitas esse tempestiua in illum annum. Secus est si segetis, modò sit in herba, radix maneat, quocumque enim tempore, si adsit benignior cæli clementia, ex illa noui oriuntur culmi, & fructus interdum colliguntur vberes, & pleni: imò nonnumquam in solo pingui primos, atque illatos segetum prouentus æquare solent. Quare confirmat Dominus Ezechiam, qui timere poterat, ne depastis ac populatis agris ab Assyrio, populus laboraret fame, & ait, satis ad vsum illius anni fore frumenti ex frugibus ex desperata messe sponte nascentibus, quod signum esse vult eorum, quæ in alios deinde annos Assyriis minatur.

Pro eo quod hoc loco vulgatus vertit, *qua sponte nascuntur*, & apud Isaiam *omnis vescere*, Hebr. est hic מִפִּיחַ illic מִפִּיחַ *sachis*, vbi facta est metathesis, seu transpositio literarum, quæ sine vlla significationis varietate in aliis quoque dictionibus apud Hebræos reperitur. כֶּשֶׁב *ceseb*, agnus est: & altera transmutata litera כֶּשֶׁב *cebes* significatio manet eadem. שִׁמְלָה *simlah*, vestis est, item שִׁמְלָה *simlah*, quod idem omnino in hac voce מִפִּיחַ *sachis*, dicendum est. Hanc vocem Rabbi David, & Pagninus ex eius sententia putant significare id quod ex radice germinat. Et quidem Pagninus sic exponit: *Primo anno vesceris eo, quod ex radice pullulat: secundo eo quod ex granis ortum est.* Quare etiam si seminatio nulla sit, non tamen populo in duos annos frumentum deerit, quibus res frumentaria futura videbatur angustiior.

Sed puto vocem illam מִפִּיחַ *sachis* aliquid significare amplius, id nempe, quod nascitur ex eo, quod eo anno satum non est, sed ex radice antiqua, aut ex labore alterius anni, qualis est arborum fructus, qui prouenit è planta longè ante illud tempus sata, aut sine nouo cultu, aut opera ex granis, aut herbarum radicibus priùs relictis. Quare optimè vulgatus apud Isaiam per synedochem *poma* adhibuit pro his, quæ ex antiqua radice suo nutu proueniūt; 4. tamen Reg. propriè atque vniuersaliùs pro his, quæ quomodo sponte nascuntur. Quod aliis locis in variis dictionibus fecit vulgatus, quando vox Hebraica eiusmodi est, ut totam eius latitudinem assequi nò possit vna vox Latina. Tunc enim diuersis in locis variè ab interprete redditur. Exempla sunt plurima, accipe nunc duo, vox תִּירוֹשׁ *tyros*, quæ id significat quod ab aliquo exprimitur, modò à vulgato per *oleum*, modò per *vinum* redditur, modò per vtrumque, ut Psal. 4. *A fructu frumenti, vini & olei sui.*

REGVLA.
Vna vox
Hebraica
duobus ali-
quando no-
minibus ex-
primitur.

Et

Et נטפוח *netiphobh* quod *guttatum* significat, id est, illud quod gemmis guttarum intar micantibus splendet, Hieronymus Isaia cap. 3. duobus nominibus expressit *torquibus* & *monilibus*. Sic quia vulgatus totam latitudinem vocis נטפוח *sachis* vno non poterat, duobus nominibus Latinis expressit.

32. Antequam hinc emigro, addam quod Lyra hinc censet ex sententia Rabbi Salomonis. Ait enim Assyrios conculcasse segetes, & arbores excidisse, ita ut nullus iam ex illis fructus sperari potuerit; fecisse tamen Deum, ut neque segetes essent sine spicis, neque arbores, sine pomis: Nam primo anno ex his, quae conculcatae ac penè emortuae segetes produxerunt, victitavit populus: secundo anno ex pomis, quae ex arboribus ab hoste succis prouenerunt. Quae duo, quae proximè expertus est Ezechias, signum esse voluit Deus eorum, quae de libertate ciuitatis, & fuga Senacherib antè promiserat. quod sanè minus, quam solet abs te confingit hinc nugator Rabbi Solomon.

33. Vers. 30. *Et quodcumque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum.* Solatur iam Ezechiam, & Solymitanos ciues alio nomine, qui morere, ac conturbari iure optimo poterant, cum ciuitates Iuda afflictas, spoliatas ornamentis, & orbatas ciuibus viderent. Ait ergo illos, qui de domo Iuda reliqui fuerint, usque ad eum strenuos, ac felices futuros, ut collapsa erigere, ruinosa instaurare, rem denique Iudaicam variè concussam ad antiquum splendorem reuocare possint. Quod optima & prouerbiali, ut reor similitudine declarat, in qua Hebraeorum more comparationis nota praetermittitur. Erant, inquit, reliquiae Ierusalè ad eum felices ut crescant, roborenturque non aliter, atque plantae, quae altas radices deorsum agunt, & sublimes sursum ramos expandunt. Haec autem plantae communiter fructuosae sunt; & altis nixae radicibus facile ventis & temporis iniuriis resistunt. Secus est aliis plantis, quibus horum vtrumlibet defuerit: nam si radices non agunt altas, quantumuis sursum se sublimes attollant, neque fortes sunt, neque diuturnae, ut ex quorundam sententia docet Plinius lib. 16. c. 31. qui docent breuitate radicum arbores celerius cōferescere, quae propter eandem causam, si vetus violentior ingruerit, facile euelluntur. contra accidit his arboribus, quae altis radicibus terram amplexae sunt, ut de aesculo docet Plinius supra, & Virgilius 2. Georgic.

— *Quae quantum vertice ad auras
Aethiæ, tantum radice ad tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, nec umbres
Conuellunt.*

Neque satis est ad felicem arborem, ut profundis nitatur radicibus, si aut parum extet à terra, ut frutex, rubus, genista, aut infirmo sit caudice, ut carex, aut arundo, quae neque speciem habent, neque commoditatem fructuum, aut materiae ad constituendam nouam, & fulciendam antiquam, & ruinofam domum. Est autem elegans descriptio plantae nobilis, & optima metaphora, qua felix hominum successus, & optima fortuna significatur.

34. Vers. 31. *De Ierusalem quippe egredientur reliquiae, & quod saluetur de monte Sion.* Iam explicat quidnam sit reliquium illud, quod radices aget, & ramos extendet. Sunt autem, qui cum Ezechia fuerunt in Ierusalem, quos terruit, non tamè debilitauit Senacherib, illi ergo egressi ex vrbe constituerunt, quae ab hoste conculsa fuerant, atque conuulsa aliis in locis: integraruntque ea, quibus ille bellorum motus plurimum abstulerat. Aliqui haec ad Euangelium referunt, salutemque Gentibus per Apostolos allatam, qui ex Sion egressi omnem terram peruagati sunt. Typicè fateor, at historicè sicut reliqua

Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.

A omnia existimo, cum aliis communiter de statu rerum Iudaicarum esse intelligenda.

Non ingredietur urbem hanc, nec mittet in eam sagittam.] Hinc constat statim atque ex pugna Aethiopum rediit Senacherib, antequam ciuitatem obsideret, & aggeres excitaret, accidisse ab Angelo stragem illam, quae Assyriorum vires attriuit. An verò iuxta Ierusalem, aut alio in loco clades illa contigerit, docuimus ad illud Isaia cap. 30. *Preparata est ab heri Tophet.* Vbi diximus accidisse prope Ierusalem in valle Iosaphat.

Vers. 35. *Venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum.*] Haec acciderunt biennio, aut eo circiter, post istud vaticinium, id est, post longam illam moram, quam posuit Assyrius in subiugando Aegypto, atque Aethiopia: nempe postquam vno anno comedit populus, quae sponte nascuntur, & altero victitavit pomis. Narrantur autem hinc à Propheta, ut ostendat quemadmodum fidem habuerint, quae praedicta sunt, sicut paulo antè cum dixisset Dominus daturum se spiritum utique timoris Assyriis, & audiendum nuntium, statim subiecit, audiuisse nuntium de bellico Aethiopum apparatu: & ita statim auertisse exercitum à Iudaea. Quo genere mortis perierint Assyrij, diximus super Isaia cap. 10. ad illud, *subtus gloria eius.* vide Abulens. hoc loco q. 29.

Neque hinc omittendum puto hanc historiam notam esse Gentilibus, quam tamen ipsi sicut alia pleraque, quae à sacris Scriptoribus acceperunt, suis implicuerunt nugis, & ridiculis fabellis corruerunt. Narrat enim Herodotus in Euterpe ad finem, impium Senacherib diuino auxilio nudatum armis in turpem fugam fuisse conuersum, sed fallitur in multis, primùm in loco, quia id in Aegypto euenisse prodit, & multo magis in cladis acceptae narratione. Nam quae Scriptura sacra Angelo, ea Herodotus muribus violatae religionis vltoribus ascribit; & quae de Ezechia narrat Isaia, ea Herodotus sacerdoti Vulcani, qui apud Aegyptios dominabatur, tribuit. Sed praestat audire ipsum Herodotum. *Cum Senacherib, Arabum, Assyriorumque Rex cum magnis copiis inuassisset Aegyptum, tunc memorant sacerdotem consilij inopem in caenaculo se contulisse, ibique apud simulacrum complorasse, quanta pati periclitaretur, eique inter lamentationem obrepisse somnum, & inter quietem visum astra Deum exhortantem nihil ipsum molestiae passurum, si copiis Arabum obuiam iret: se enim auxiliosos ei missurum. His insomniis fretum sacerdotem sumptis Aegyptiorum his, qui secum vellent, castra in Pelusio posuisse, &c. Et cum peruenissent noctu effusam ipsis hostibus vim agrestium murium, qui illorum tunc pharetras, tum arcus, tum scutorum habenas obederunt, ita ut postera die hostes armis exuti fugam fecerint multis amissis. Eoque Rex in templo Vulcani lapideus stat manu murem tenens, atque haec per literas dicens: In me quis intuens pius esto. Mihi dubium non est ab verissima, & grauiissima historia ortam esse hanc leuissimam, & ridiculam fabulam: quia hinc nihil fermè est, cui non in illo fabuloso commento respondeat aliquid; sed corruptum ut vides.*

E *Et reuersus est Senacherib Rex Assyriorum, & remansit in Ninive; cumque adoraret in templo, &c. filij eius percusserunt eum.*] Cur filij percusserint Senacherib, varia à variis traduntur. Lyra adducit sententiam Rabbi Salomonis, quam non improbat. Quod scilicet Senacherib timens suorum odia, qui grauer ferebant filios, & amicos extinctos, ut eorum placaret animos, aut manus effugeret, promisit Deo suo suorum filiorum victimam: quod cum filij fuissent odorati, praerterunt parentis consilia, ipsiusque eadem mature occupauerunt. Vide Abulens. supra q. 30. *Quamdiu verò vixerit in Ninive*

XXX 2 ab

ab ea clade quam diuinitus accepit, non constat, sed vixisse aliquos dies non paucos, verisimile est ex c. i. Tobia, vbi traditur reuersum e Iudæa vexasse vehementer Iudæos, & eorum plurimos occidisse, ita vt Tobias bonis suis spoliatus à Rege cum vxore aufugerit. Ab hac autem fuga post 40. dies Senacherib dicitur obruncatus à filiis.

39. *Cur Senacherib non fuerit cum aliis ab Angelo percussus.* Quærit Abulens. supra q. 30. cur Senacherib cum aliis multis non fuerit ab Angelo percussus prope Ierusalem; & rationes affert varias, quas apud illum vide. Nos cum Hieronymo dicimus ideo fuisse seruatum, vt cognosceret potentiam contra quâ superbè, atque impiè fuerat locutus. Adde ego vt igno-

miniam subiret fugæ tum in suis, tum in aliorum regnis, quæ victor non multo antè lustrauerat. Quæ superbo Regi multo erat ipsa morte acerbior. Deinde sicut Pharaon extremus omnium periit, vt sui regni plagas, & primogenitorum mortem priùs videret, & Sedechiæ nõ priùs effossi sunt oculi, quàm filiorum cædè aspexit; sic neque Assyrio Regi vita erepta priùs est, quàm cædem suorum, quàm regni perturbationè, & lacrymas, quàm suorum motus contra se incitatos spectare contigit. Accedit quòd mortem pertulit illatam à filiis; quo quid acerbius? non ergo euasit Angeli gladium, vt mortem declinaret, sed vt durius atque ignominiosius periret.

IN CAP. XX. LIB. IV. REGVM

ARGVMENTVM.

*V*O tempore castra contra Aethiopes mouit Senacherib, reuersurus iterum ad obsidendam Hierosolymam, mortifero morbo correptus Ezechias iussus est à Propheta vt res domesticas componeret, quasi ineluctabilis esset lecti ex eo morbo necessitas. Qui nuncius ita perculit grauitè regium animum, vt ad parietem conuersus, Deum supplex orauerit pro salute. Quam Dominus non solum impertitus est, sed etiam ad vitam quindecim annorum vsuram adiecit: & ab Assyriorum armato furore libertatem promisit. Quoque magis agrum confirmaret animum, in eius beneficij signum, & fidem, in horologio Achaz umbra per decem lineas retro conuersa est. Eodem tempore Rex Babylonis Merodach cum graui atque mortifero Ezechiam morbo correptum, & ab illo subitò recreatum audiisset, legatos misit gratulandi gratia. Quibus cum Rex quicquid in Regia gaza, atque suppellectili numerari solet, ostendisset; grauitè ab Isaiâ reprehensus est, & tristi percussus vaticinio. Audiuit enim regias illas opes atque delicias asportandas esse Babylonem, regiamque sobolem seruili apud Babylonios ministerio fore subiiciendam. Quod durum de suo genere decretum supplex accipit Rex: Deique acceptum refert benignitati, quòd viuit, & quòd in diebus suis publica tranquillitas turbanda non sit.

CAPVT VIGESIMVM.

1. **I**N diebus illis ægrotauit Ezechias vsque ad mortem: & venit ad eum Isaias filius Amos, propheta, dixitque ei: Hæc dicit Dominus Deus: Præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non viues.

2. Qui conuertit faciem suam ad parietem, & orauit Dominum, dicens:

3. Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Fleuit itaque Ezechias fletu magno.

4. Et antequam egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo Domini ad eum, dicens:

5. Reuertere, & dic Ezechia duci populi mei: Hæc dicit Dominus Deus Dauid patris tui: Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas: & ecce sanauit te, die tertio ascendes templum Domini.

6. Et addam diebus tuis quindecim annos: sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc, & protegam urbem istam, propter me, & propter Dauid seruum meum.

7. Dixitque Isaias: Afferte massam ficorum. Quam cum attulissent, & posuissent super hunc eius, curatus est.

8. Dixerat autè Ezechias ad Isaiam: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit, & quia ascensus sum die tertia templum Domini?

9. Cui ait Isaias: Hoc erit signum à Domi-

no, quòd facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est: Vis vt ascendat umbra decem lineis, an vt reuertatur totidè gradibus?

10. Et ait Ezechias: Facile est vmbra crescere decem lineis: nec hoc volo vt fiat, sed vt reuertatur retrorsum decem gradibus.

11. Inuocauit itaque Isaias propheta Dominum, & reduxit vmbra per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus.

12. In tempore illo misit Berodach Balandan, filius Baladan, rex Babyloniorum, litteras & munera ad Ezechiam: audierat enim quòd ægrotasset Ezechias.

13. Lætatus est autem in aduentu eorum Ezechias, & ostendit eis domum aromatum, & aurum & argentum, & pigmenta varia, vnguenta quoque, & domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit quod non monstraret eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua.

14. Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid dixerunt viri isti? aut vnde venerunt ad te? Cui ait Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone.

15. At ille respondit: Quid viderunt in domo tua? ait Ezechias: Omnia quæcumque sunt in domo mea, viderunt: nihil est quod non monstrauerim eis in thesauris meis.

16. Dixit itaque Isaias Ezechia: Audi sermonem Domini:

17. Ecce

17. Ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui vsque in diem hanc, in Babylonem, non remanebit quidquam, ait Dominus.

18. Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.

19. Dixit Ezechias ad Isaiam: Bonus sermo Domini, quem locutus es: sit pax

A & veritas in diebus meis.

20. Reliqua autem sermonum Ezechia, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam, & aquæductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda?

21. Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo.

IN CAPVT XX. LIB. IV. REGVM
COMMENTARIIL

Verf. 1. *In diebus illis egrotauit Ezechias vsque ad mortem.*]

1. Quo tempore egrotauit Ezechias.

D VBITANT hîc interpretes quo tempore ægrotarit Ezechias, an quo tempore Senacherib grassabatur per Iudæam, vel dum bella cum Æthiopibus gereret, aut certè post cladè ab Angelo diuinitus acceptâ. Quidam nondum recessisse putant Senacherib ex Iudææ finibus, quia statim v. 6. dicitur: *De manu Regis Assyriorum eruam te, & ciuitatem istam.* Et hoc mihi videtur omninò dicendum, aut saltè cum primùm percussus Senacherib nuncio de Æthiopû aduentu contra illos statim castra conuertit. Nam quòd priùs narretur strages exercitus Assyrij, parum incommodat, quia per prolepsim claritatis gratia plurima ante suum tempus commemorari solent. Et hîc peculiaris est ratio vt ostèdatur impletum esse, quod à Domino fuerat prædictû. Sed probat hîc Abulens. q. 2. quia, vt liquet 4. Reg. c. 18. & 2. Paral. c. 29. regnauit Ezechias annos viginti nouè. Deinde habemus Isaiæ c. 26. venisse Senacherib in Iudæâ anno decimo quarto regni Ezechia: vixit autem Ezechias post morbû quindecim annos, vt ex hoc capite perspicuum est. Ergo necesse est, vt paulò post aduentum Senacherib, id est, decimo quarto regni sui, morbo isto laboraret Ezechias: neque enim aliter viginti nouè anni compleri, ac definiri possunt. Si ante aduentum Senacherib morbû istum ponas, id est, ante annû Ezechia decimum quartum, minùs viginti nouè annis regnasse deprehenderetur Ezechias; si post deletum Senacherib (quod cèset historia Scholastica, & Iosephus lib. 10. Antiq. c. 3.) cum cædes illa còtigerit duobus annis post aduentû Assyriorû contra Iudæam, vt ex capite superiori planè constat, si illos addas quatuordecim, quos ante illû aduentum in regno peregerat Ezechias, erût sexdecim, ante quindecim alios, quos solutus iâ à morbo vixit Ezechias: atque ideo vnum, & tringinta annos dicitur regnasse, contra quàm docet Scriptura, quæ regnû Ezechia viginti nouem annis definit.

2. De morbi genere diuinant auctores. Vide Abulens. hîc q. 3. nobis satis est morbum fuisse lethalem, cur immissus à Deo, non constat: Hieron. putat ideo illo lethali morbo fuisse percussus, ne glorioso rerû euentu insolesceret. Quem sequuntur alij. quod mihi videtur verisimile, modò ne hoc accidisse dicatur post deletos Assyrios, sed præmissum esse morbum ne postea tam illustri atque inopinata victoria Regis animus intumesceret. Res enim secundæ sanctorum etiâ hominum animos immoderatiùs efferunt, quod statim atque à morbo conualuit, passus est Ezechias, vt capite sequenti videbimus, & apertè dicitur lib. 2.

Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.

B Paralip. cap. 33. *Sed non iuxta beneficia, quæ acceperat retribuit, quia eleuatum est cor eius.*

Morieris enim tu, & non viues.] Solet Scriptura significare id esse futurum, quod rerû natura fert vt fiat, etiam si Deus naturæ vim, & efficaciam impediturus sit. Exempla plura adduximus Actor. c. 23. n. 15. nunc accipe quoddâ rei propositæ valdè accommodatum. 4. Reg. 8. rogatus Elisæus à Benadad Rege Syria an ex infirmitate esset euasurus, respòdit, *Sanaberis; porrò ostendit mihi Dominus, quia morte morieris.* Leuandum à morbo dicit, quia morbus non erat ita grauis, vt illum extingueret.

C Quasi diceret: Quod ad vim morbi attinet, illum non esse periturum, periturum tamen alio mortis genere, nempe vi extrinsecus allata, quam intulit idem Azael, à quo consultus est idem Elisæus, qui Dominum Benadad in lectulo decumbentem oppressit. Sic ergo periturus erat morbo ingrauescente Ezechias: neque enim medicina erat vlla, quæ vim mortiferæ qualitatis frangeret: illum tamen Deus à morbo, cui impar esset omnis medicorum industria, aut medicinarum facultas, sanitati restituit. Porrò vsitatum est in Scriptura, vt cum aliquid verè, ac seriò affirmamus, id aliis, atque aliis verbis explicemus, & plerumque adhibita negatione contrarij. Ioannes c. 1. de Baptista, *confessus est, & non negauit.* Sic Ezechielis c. 18. verf. 21. & 28. *Vita viuet, & non morietur.* Deut. 28. verf. 13. *Constituet te Dominus in caput, & non in caudam: & eris semper supra, & non subter,* & similia passim. Sic hoc loco, vt maior concilietur fides oraculo, easdem minas iterat Isaias cum negatione contrarij, *Morieris, & non viues.*

Verf. 2. *Qui conuertit faciem suam ad parietem,* 4.

& orauit.] Parietem quidam esse putant regij cubiculi, ne lachrymantem viderent illi, qui affidebant ægrotanti. Aut quia viro forti lachrymari turpe existimabatur, aut quia lachrymis, quibus certare cum Deo constituerat, spectantium oculi parum videbantur opportuni. Alij conuersum esse credunt ad parietem templi, vt qua ratione tunc posset, in templo videretur orare. Quod in Babylone faciebat quotidie Daniel c. 6. qui apertis fenestris orabat contra Ierusalem. cogitet quisque vt volet, mihi nihil est certum.

Verf. 4. *Et antequam egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo Domini ad eum, dicens, &c.*] Hinc apparet quantam habuerint vim lachrymæ, & preces Ezechia, & quàm Dei animus mollis sit, & ad miserendum pronus, quem tam citò ad misericordiam inflectunt miserorum gemitus; neque verò exiguum fuit,

3. REGVLA. Id factum dicitur quod rerum natura fert vt fiat.

aut lentum Domini beneficium : nam tertio ab illa promissione die templum adiit robustus , & vegetus Ezechias , & quindecim annorum insuper vsuram concessit.

6. Vers. 7. *Afferre massam ficorum.*] An ea fuerit morbi natura vt ficuum cataplasmate leniri curarique potuerit, vel cui potius ficus adhibita noceret, vt magis appareret Dei potentia , qui rebus interdum noxiis atque contrariis medicinam facit , nihil est certum : sanè Elias lib. 3. c. 18. vt constaret sacrificium inflammari diuinitus, illud aqua abundanter respergit, quæ ignem non aduocat, aut fouet, sed potius extinguit. Helisæus vt aquas amaras , & steriles dulces redderet, atque potabiles, salem in illas misit lib. 4. Reg. c. 2. cum tamen sal sterilitatem , & amaritiam iudicat. De vtroque sunt qui cogitent, sed omnes, vt opinor, diuinant: neque ego hîc diuinare volo, aut in aliena materia immorari diutius. Hoc medicorum est opus. Vide Vallesium in sacra Philosophia c. 39. vbi hac de re latè. Ego non dubito hîc aliquid supra naturæ medicinæque vires accidisse, vt enim aliquid ad sanitatem ficuum cataplasma contulerit, at tridui spatio moribundum hominem ita confirmare, vt templum obire sine villo valetudinis incommodo potuerit, aliquid supra physicam facultatem intercessisse probat.

7. Vers. 11. *Inuocauitque Isaias Propheeta Dominum, & reduxit umbram per lineas, quibus iam descenderat in horologio Achaz retrorsum decem gradibus.*] Non petierat Ezechias signum reuocandæ salutis, imò & vitæ quam iam amisisse videbatur , & accessionis quindecim annorum ad transactam ætatem , & tamen offert liberaliter Deus. Imò, sicut fecerat Isai. c. 7. eius parenti Achaz , optionem dat , malitne vt umbra ascendat decem lineas, an vt totidem gradus redeat retrorsum. Elegit hoc posterius , quia natura sua difficilior, atque ideo naturâ suâ certius promissorū pignus.

8. Hîc longa quæstio est inter auctores, an sol retrorsum redierit decem horas, seu cum inceptum teneret cursum, umbra tamen in horologio contra suam naturam retrò verteretur, cum contra progredi debuisset : ita vt non in sole, sed in umbra factum fuerit miraculum. Sunt qui putent solem non stetit solùm , vt tempore Iosue , sed repetito spatio, quod iam fuerat emensus, decem lineas, id est, decem horas retrorsum rediisse. Quare cum sol in regressu decem horas, & totidem in progressu consumpserit, sequitur diem illum fuisse solito longiorem 20. horis. Quòd si iam sol erat occasui proximus, quia iâ decem horarum spatium confecerat, quòd rursus remetendum repetito circulo, ita vt ad duodecimam horam duæ superessent, quòd necessariò videtur esse dicendum : fit diem illum horas habuisse triginta duas. & ita putat August. lib. 2. cap. 48. de mirabilibus Scripturæ : & Dionysius epistola ad Polycarpum , & Glicas ex sententia Hippolyti 2. parte Annalium. Quare dies ille ferme triplicatus est.

9. Alij breuissimo tempore factam esse putant mutationem illam, ita tamen vt obseruari commodè potuerit in horologio Achaz reuocata decem gradibus umbra. Quòd fieri potuit maiori Solis incitatione : neque enim necesse fuit, vt ordine ac mora solita sol in spatio cuiusuis gradus lustrando horam vnâ consumeret. Ita Caietanus hîc, Procopius super Isaiam, & alij plures, cuius ratio non leuis est, quia Deus optionem dedit Ezechia, vtrū mallet, vel in horologio Achaz

A umbram decem lineas descendere, aut ascendere totidem : quòd si more solito descensuræ essent umbra, consumpta hora in singulis spatiis, nullum esset miraculum, esset autem magnum si breuissimo tempore umbra illas lustraret lineas, notaretque, quas non nisi longo percurrere consueuisset. Idem ergo promisit in ascensu quòd promississe in descensu videbatur. Idem sentiunt quidam Hebræorum. Neque huic sententiæ, inquit Caietanus, obstat quòd etiam in progressu magnum esset miraculum, neque esset cur Ezechias magis eligeret regressum , quia in progressu motus ille umbra naturalis erat, quòd ad rem, etiam si quo ad modum esset miraculosus: at in regressu non solùm modus ipse, sed etiam motus fieri non poterat sine magno miraculo.

B Alij putant diem illum decem tantum horis fuisse longiorem, quia lineæ in horologio illo Achaz spatium diei non horis, sed semihoris distinguebant. Et in his est Abul. supra, quòd graui meo iudicio, ratione confirmat. Nam cum Deus optionem dedit Ezechia, vt eligeret, vtrum mallet, aut umbram progredi, aut eandem regredi decem lineis, sine dubio illa erat descriptio horologij, & ille Solis aspectus, ac situs, vt vtrumque fieri, & spectari posset ab Ezechia. Quare sol vt minimum decem post se lineas ad ortum, & totidem ante se ad occasum relinquebat : at dies in eo climate numquam augeri potest ad viginti horas. Quare necesse est vt per breuiiores notas & interualla distinguerentur dierum spatia, puta per semisses, aut quadrantes. Et hæc sententia omnino mihi placet : si fateamur solem reuocato curriculo ad ortum retrogressum.

C Aliis visum est nullo modo solem retrò fuisse conuersum, sed cum institutum teneret cursum, umbram tamè ab eo sic esse proiectam, vt decem lineis erraret ab eo spatio, quòd iuxta Solis aspectum, ac situm notare debuisset. Quemadmodum in horologiis nostris sæpe fit, vt manus, siue index aliam indicet, horologia verò, præsertim rotata, aliam horâ sonent. Ita censent aliqui ex Hebræis. Burgenf. in 4. lib. Reg. Vatablus, Arias Montanus super Isaiam, & in hanc magis inclinat Emanuel Sa. Probat multis Burgenf. neque rationibus, meo iudicio, aded infirmis, sicut nonnullis visæ sunt, qui in illam sententiam durius sunt animati. Quæ quia mihi videtur non improbabilis, paulò accuratiùs tractanda est : & quidem esse non difficilem multa persuadent.

D Primò, quia cum hoc esset maximum signorum omnium, quæ facta sunt in cælo, quia maius est solem retrò esse conuersum tot lineas, quàm contistisse tempore Iosue, aut Christo moriente fuisse obscuratum, de illo cursu retroacto Solis nihil dicitur ; sed tantum de umbra retrorsum versùs acta, idque tantum in horologio Achaz. Quòd argumentum mihi graue est, quia non videtur id omittendum fuisse in eo miraculo, quòd erat illustrius.

E Secundò, quia signum oblatum non fuit de motu Solis, siue antrorsum, siue retrorsum. Vt enim signum esset nullum, si sol suo naturali circulo progrediretur decem lineas; consequens est, vt non oblatum fuerit signum retrogradationis Solis, quia illa duo, quæ proposita sunt Ezechia, contraria sunt, quorum eadem esse debet ratio. sic enim hoc loco, *Vis vt ascendat umbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus?* Quòd si progressus Solis ad confirmandam spem Ezechia esset inutilis, sequitur neque regressu fuisse promissum

Varia sententia de umbra in horologio Achaz.

12. Probabile est in umbra tantum, non in sole factam esse mutationem.

13.

missum. Perinde enim esset, ac si dixisset Deus, A
vixne ut sol progrediatur, an ut regrediatur.

Tertiò, quia signum illud non videtur in sole, aut in cœlo factum, quia lib. 2. c. 3. 2. Paral. dicuntur legati Babylonis venisse ad Ezechiam, *ut interrogarent de portento, quod acciderat super terram*: intelligitur autem terra Iuda, vulgato Scripturæ more, quæ nomine terræ, aut orbis significat prouinciam illam, de qua sermo est, etiam si signum addatur vniuersale; si verò in sole facta fuisset aliqua mutatio, facta fuisset vtique in cœlo, non super terram.

15. Quartò, quia si in sole fuisset illa tanta mutatio, non magis illam experiretur Iudæa, quam aliæ orbis plagæ, neque sciscitatum de portento mitterentur ad Ezechiam Babylonij legati. Quid enim rogarent, aut aliorum testimonio nosse vellent, quod suis ipsi spectauissent oculis? aut quid suspicarentur propter vnus hominis recuperatam valetudinem, tantam futuram in cœlo mutationem; aut quid crederent homines à religione alieni, quique diis suis plus tribuebant potentia, quam vero Deo, quem colebant Iudæi, à Iudæorum Deo, & non à suis aut aliarum gentium diis illud accidisse prodigium? Audierant autem ex graui morbo conualuisse Regem, idque significatum esse illustri portento, atque ideo legati mittuntur, qui de valetudine gratulentur, & de portento quod de rumore tantum acceperant; sicut etiam sanatum esse Regem à lethali morbo, quod increduli audierant, docerentur: quod ideo sibi persuadere poterat accidisse propter Regem, quia in eius tantum vrbe, aut potius in eius tantum domo, atque ad eum in vno tantum horologio contigisset.

16. Quintò, quia illud signum promittendum erat Regi, quod eius oculis propositum esse posset, quando vni Regi promissum est. Quare satis illi fuit aliter notatas esse lineas, ab vmbra, quam ratio temporis postularat, in eo horologio quod ex suo lecto commodè spectare poterat moribundus Rex: neque verò ex suo lecto retrogredientem solem spectare, aut moram obseruare poterat.

17. Neque illa quæ contra hanc sententiam obiciunt alij, grauitè premunt. Primùm quòd non apparet quomodo, si sol à suo cursu nihil mutaret, in vmbra, quæ Solis sequitur motum, tanta fiat mutatio, vt cum decimam horam, id est, penè postremam in horologio tangere deberet, reuocato cursu Orientem versus ad primam vsque recurreret. Nam is, cuius ordinatione regitur, & perseverat dies, sic potuit temperare lucem, vt impeditis solaribus radiis stylus horologii ab ea tantum parte lucem admitteret, ex qua vmbra in lineas à Propheta designatas incurreret. Ad eum fermè modum, quo oriente sole per fenestram, quæ ad Occasum spectat, immissa lux vmbra proicit aduersus solem orientem, à quo lux illa quasi reflexa nascitur.

18. Quod verò in hoc portento aliquando sol ascendisset, aut descendisset dicitur, apud Isaiam, *reuersus est sol decem lineas*. Et Eccl. 48. *Et in diebus illis retrò rediit sol, & addidit Regi vitam*. non omnino in aliam sententiam nos cogit, nam frequens est in Scriptura, vt causa ponatur pro effectu, quod semper aut plerumque ex huiusmodi causa nasci solet. Et, vt alia omittam, de sole sunt exempla non obscura Ionæ 3. *Percussit sol super caput Ionæ, & astuabat*, id est, radius, seu calor Solis. Et quidem in hoc eodem portento solem figuratè

positum pro signo, nemo inficiabitur, dicitur enim sol Eccl. 48. Regi addidisse vitam, cum tamen illam non addiderit, vt constat, sed illius producendæ signum tantum fuerit. Figuratè ergo immotus sol reuersus dici potest, quia radius eius, siue lux reuersa est, seu reflexa: siue etiam vmbra, quia illa etiam effectus quidam est solis, illam saltem ostendentis, cæteris locis splendore circumfusis. Aut certè sol reuersus dicitur, quia in vmbra reuersa signum quoddam fuit Solis retrò conuersi, quia communiter vmbra mutatio varia signum est, variæ mutationis seu declinationis Solis; sicut sol, vt nuper dicebamus, vitam addidisse traditur Regi, quia additæ Regi vitæ signum fuit.

B Hæc postrema mihi videntur dici posse non 19.
improbabiliter, quæ ego complecterer omnino, nisi constans penè omnium Patrum, & interpretum autoritas ab hac cogitatione deterruisset. Vt enim durum est niti contra impetum fluminis, sic contra doctorum communem sensum. Quare licet hæc non improbem, cum pluribus censeo esse sentiendum, remque tribus conclusionibus ita definitio.

Probabilius est retrò solem esse conuersum.

Prima est, sole ex suo cursu orientem versus 20.
reuocato vmbra in horologio decem repetiisse lineas: ita August. de mirabilibus Scripturæ lib. 2. c. 48. Dionysius epist. ad Polycarpum. Theodoretus in illud Psalm. 29. *Audiuit Dominus, & miseratus est mei*. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Lyra, Haymo, Hugo, Adamus super Isaiam, Elias Cretensis super Nazianzenum, & recentiores plerique; & in his Serarius in Iosue. Neque deest aliquod admirandæ huius nouitatis vestigium apud profanos: Nam Herodotus in Euterpe paulò postquàm egerat de fuga Senacherib, licet aliud spectans longè diuersum, ait: *Intra decem millia, trecentosque & quadraginta annos, quater solem præter consuetudinem fuisse exortum: bis quidem illic exortum, vbi nunc occidit, bis autem vbi nunc oritur, illic occidisse*. Quod sanè factum videri potuit, si sol à decima, id est, à postrema ferè hora diei reuocatus est ad ortum: tunc enim oriri ab Occasu, & in Ortu occidere videri potuit. Sed, vt verum fatear, si locus iste diligenter expendatur, non valdè est ad rem propositam. Facit præterea plurimùm ad hanc sententiam, quòd tam hîc, quam Eccl. 48. sol conuersus fuisse retrò traditur, & quando grauis aliqua ratio non premit, verba in sua proprietate sunt exponenda.

Secunda conclusio, si lineæ in horologio per 21.
horas, & non per semisses, aut quadrantes distinguantur diem, probabile est non solito motu solem, sed velociori spatium illud horarum decurrisset, quod sentit supra & probat Caietanus.

Tertia conclusio, mihi omnino certum est per 22.
semisses aut quadrantes, aut aliam breuiorem mensuram notari ac distingui dierum spatia in horologio Achaz, non per horas. Quod omnino probat ratio Abulensis, de qua supra. Nam si decem horas ter decurrisset sol, quod erat omnino necesse, & addantur deinde duæ, quæ ad duodecimam supersunt, necessariò fit, vt dies ille fuerit triginta duarum horarum, quod aliqui fatentur, vt vidimus. Tunc autem dies ille maior esset eo, qui stante sole effectus est tempore Iosue. Hic enim ad trium ferme dierum spatium productus est; ille verò sub Iosue ad duorum tantum; & tamen neque fuisse vquam, neque futurus dicitur maior aliquis dies. De altero constat Iosue 10. *Stetit itaque sol in medio calis, & non festinauit oc-*

cumbere spatio vnus diei. Et Ecel. 46. de Iosue, *At non in iracundia eius impeditus est sol, & vna dies facta est quasi duo.* De altero expressum est Iosue 10. statim enim post verba citata subditur: *non fuit antea, & postea tam longa dies.*

23. Contra rationes Burgensis, quas nos adduximus, quibus etiam eandem sententiam confirmat Montanus, satis multa replicator in libro 4. Reg. & ibidem Dionysius, hos consule. Apud quos inuenies aliquid, quod in ipsis non minus seuerè reprehendas, quàm ipsi virum doctissimum exagitantum, & reprehendendum censuerunt.

24. Antequam hinc discedo, obseruo præter hoc portentum, & illud, quod accidit tempore Iosue c. 10. aliquibus videri solem stetitisse tertio: quod colligunt ex eo 1. Paralip. 4. vers. 22. *Qui stare fecit solem.* & in his Hieronymus lib. tradit. Hebr. in illum locum: & eodem loco Paralip. Dionysius, Hugo, & Lyra. Feuardenius in cap. 1. Ruth. Abulen. in lib. 1. Paralip. c. 4. q. 18. & ibi Glossa ordinaria, qui dicunt ex Hebræorum sententia huc virum fuisse Elimelec, qui Ruth c. 1. egressus esse dicitur de Bethleem, vt peregrinaretur in regione Moab. Dicunt enim Hebræorum quidam, nam aliorum longè diuersa videtur esse mens, hunc Elimelec virum fuisse sanctissimum, qui cum videret plurimos è suo genere variis erroribus ad idololatriam abduci, orauit vt Deus aliquo portento terreret homines, reduceretque ad illam religionem quam prodiderant. Ad eius autem preces constitisse aiunt solem in cælo. Cum autem eo signo tam illustri nihilo meliores fierent Bethleemitarum, statuisse illinc in regionem Moabidem esse emigrandum: præsertim cum propter eorum scelera grauis fames Bethleemiticos fines inuasisset. Sed lanè hoc durum visum est, neque omnes qui in eam sententiam abducuntur, tam illa vera censent, quàm ab Hebræis tradita commemorant. Neque vrget locus libri Paralip. c. 4. nam, vt alibi sæpissime, pro nominibus propriis ponitur illorum nominum significatio. Et id planè probant tria nomina, quæ statim sequuntur: *vir mendacij, & securus, & incendens,* quæ totidem nominum priorum explanationes, quæ Septuaginta ita vertunt, *Et Ioacim, & viri Choceba, & Ioas, & Saraph.* Maximè, quia Ioacim non tam significat, *qui stare fecit solem,* quàm qui confirmauit, aut stare fecit, nempe solem, quæ posterior

25. **REGVLA.** Pro nomine proprio saepe illius explicatio ponitur.

26. *Hebræorum fabula de funere Achaz.* Ad extremum obseruo id quod Hebræi suo more nugantur, qui dicunt quo tempore mortuus est Achaz, ne satis esset otij, vt soluerentur impij Regis funeri exequiæ solitæ aliis Regibus impendi, detractas esse illi diei decem horas; vt verò ratio temporis, quæ eo successu turbata videbatur, ad suum ordinem rediret, paulo post sub Ezechia filio additas esse diei totidem horas. Dignum planè Rabbinica fide commentum.

27. Vers. 12. *In tempore illo misit Berodach Baladan literas, & munera ad Ezechiam.* Ex hac Regis Berodach legatione, qui Isai. c. 39. Merodach, verisimile fit vsitatum olim inter Reges & principes, licet studio religionèque diuersos, colere inter sese humanitatis officia, seque ipsos per nuncios consalutare, significareque sibi cum aliis in secundo rerum successu gaudium esse commune, & in aduerso communem etiam esse mœrorem. Fecit hoc Dauid in morte Regis Ammonitarum 2. Reg. 10. Et Thou Rex Emath per filium suum gratulatus est Dauidi de victoria cõtra Adarezer

Hebræorum traditio de Elimelec.

REGVLA.
Pro nomine proprio saepe illius explicatio ponitur.

Hebræorum fabula de funere Achaz.

Consolationes, & gratulationes obiri solita inter Principes.

A Regè Soba 2. Reg. 8. Quod vsq; adeo vsitatum, atque legitimum fuit, vt ante victoriam consultandum dixerit Isaias, quid respondendum sit Gentium legatis, qui gratulatum venerint de victoria c. 14. *Quid respondebitur nuntiis gentium?* Sic Babylonis Rex Merodach misit cum muneribus ad Ezechiam, qui de restituta valetudine gratularentur, & vt dicitur Paralip. lib. 2. c. 32. de portento rogarent, quod videlicet contigisset in domo regia. Est enim verisimile cum de valetudine Regis audierunt, audiisse quoque de valetudinis admirabili portento.

Hic Berodach, seu, vt est apud Isaiam, Merodach, vt somniant Hebræi, pater fuit Nabuchodonosor, eius qui primus ab Assyriis imperium traduxit ad Chaldæos, & qui deinde compleuit, quæ capite 39. minatur Isaias: sed est mihi hoc improbable, quia etsi in primum annum regni Merodach incidisset morbus Ezechia, regnasset in Babylone centum & nouem annos, quia tot intercedunt inter morbum Ezechia, & annum sextum Ioachim, in quo primum regnare cœpit Nabuchodonosor; tam longum autem imperium quis credet contigisse, eo præsertim sæculo, in quo breuior erat hominum vita. Potius ego existimo Berodach, seu Merodach nomen esse commune Regibus Babylonis, sicut Pharaonis nomen Ægyptiis, Aretæ Arabibus, Candace Reginis Æthiopiæ, & Cæsaris Imperatoribus Romanis commune nomen est. Est autem mihi probabile antiquissimum Regem Babylonis sic esse vocatum, qui deinde à posteris in Deorum numerum relatus est. Sicut in eadem ciuitate primus, aut inter primos regnauit Belus, qui pro Deo à Babyloniis habitus vocatus est Bel. Quod enim Merodach Deus fuerit apud Babylonios, sicut Bel, indicat Ieremias c. 50. vers. 2. *Capta est Babylon, confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt sculptra eius, superata sunt idola eorum.* Vbi omnes penè Merodach idolum esse putant, licet improbable non videatur hoc etiam Ieremia loco Merodach nomen esse Regis. Et ita putant Genebrardus in Chronico anno mundi 3469. Lyra, Hugo, Theodoretus; ab hoc ergo quicumque ille est, credo Reges Babylonis vocari solitos Merodach, & cap. 39. ab Isaiâ, & postea, vt est verisimile, à Ieremia, qui idem esse creditur qui Balthasar, cuius tempore cecidit Regina quondam Babylon. Et 4. Reg. c. 25. v. 27. Nabuchodonosori successisse dicitur Euilmerodach, id est, Merodach cognomento Euil. Quare dum Berodach, seu Merodach Baladan, filius Baladan, nuntios legasse dicitur, nihil aliud dici videtur quàm Regem Babylonis Baladan, filium Baladan, misisse legationem.

28. *Berodach, seu Merodach quis.* Vers. 13. *Et ostendit eis domum aromatatum, & aurum, & argentum.* Quàm diues fuerit Ezechias, quantum auri & argenti atque aromatatum congregarit, habemus lib. 2. Paralip. c. 32. v. 27. vbi etiam habes derelictum fuisse Ezechiam à Domino in ea Babyloniõrum legatione, vt tentaretur, & nota fierent omnia, quæ erant in corde eius: nota quidem aut ipsi Regi, qui non se satis ipse cognouerat, vt vel eo titulo seipsum magis putaret vilem, & abiectum, quod aliquando sibi ipsi in se aut in suis opibus placuisset. Quia reuera nihil sic abiicit superbum animum, quàm cogitatio quod de seipso aliquando superbe cogitauit. Superbia etenim menti iam sanæ & melius sentienti futilissima quædam vanitas est. Aut certè, vt nota fierent Deo, eo sensu quo ipse dicit ali-

Humilias sapiens animum in cogitatio, quod aliquando sibi in seipso placuerit.

quid

quid tunc primùm cognoscere, quia illud aliis cognoscendum præbuit, vt de Abraham Genes. c. 22. *Nunc cognoui quòd timeas Dominum*, id est, cognoscere feci. De quo genere orationis pluribus alibi egimus c. 24. n. 10.

30. *Eunuchi significatio latè patet.* Verſ. 18. *Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt Eunuchi in palatio Regis Babylonis.*] Eunuchi vox latiùs se extendit, quàm putat Grammaticorum vulgus, neque enim semper emasculatos, seu excetos significat, sed eos aliquando qui in aulis morantur Principum, ipsiſque adstant ad aulicas curas, & ad exequendum familiare mandatum. Erant quidem olim spadones, qui gynæceis præerant, aut quibus credita erat fœminarum custòdia, quia ab illo euirato hominum genere tutus videbatur fœminarum pudor. Vnde factum est, vt quicumque cum principib. familiariùs ageret, diceretur Eunuchus. Hoc apud Regem Babylonis munus obierunt, qui è regio genere, id est, ex Ezechia sanguine prognati sunt: vt constat ex Danielis cap. 1. vbi quidam è regio sanguine traditi dicuntur Eunuchorum præfecto, vt ad Chaldæorum disciplinã instituti aulicis ministeriis redderentur idonei: inter quos fuit Daniel, qua de re nos ibi pluribus.

31. *Bonus sermo, quid.* Verſ. 19. *Bonus sermo Domini, quem locutus es: sit pax & veritas in diebus meis.*] Hæc Ezechias post Isaia minas. Iustus est Dominus, qui meæ leuitati atque arrogantia id infixit supplicij, & benignus, quia diebus meis pacem promisit. In veritate igitur eius me consolabor, quia præstabit, certò scio, quod mihi pollicitus est de Senacherib. Reprehendunt, vt inquit super Isaiam Hieronymus, Hebræi Ezechiam, quòd hoc responso parum visus fuerit sollicitus de populo Iudaico, futurãque sobole, quando sibi pacem & salutem optat, & quid aliis post se futurum sit, non laborat: neque confitetur peccatum suum cum Dauid, neque iram Dei remouet à posteris, neque cum Moyse clamat, aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro vitæ. Sunt qui illud & veritas, de Messia interpretantur, quasi dicat Ezechias, feram libenter quodcumque mihi Deus supplicium infixerit, dummodò ex meo genere Messias oriatur. Quæ sanè expositio pia est: nescio tamen quantum cum sermonis textu consentiat.

32. Ego verbum bonum, aliter accipio, puto enim

A hoc loquendi genere ab inferioribus significari solere, non grauatè ferri quicquid durum, à superioribus iniungatur. Quasi dicat: *fiat voluntas Domini*, aut *quod Domino placet*, aut *fiat mihi secundum verbum Domini*, seu *accipio admittoque etiam si in caput meum, quod visum est de me Domino*: quasi non prouocet ad iudicem, seu ad tempus aliud. Sic Semei cum audiisset à Salomone 3. Reg. c. 2. verſ. 38. *Quacumque die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum, &c.* Respondit Semei, *Bonus sermo, sicut locutus est Dominus meus Rex, sic faciet seruus tuus.* Et statim verſ. 43. cum Semei transgressus esset Regis edictum, ait illi Salomon, *Et dixisti, bonus sermo*, quasi dicat, *admisisti meum de tuo scelere decretum.* Hispanè, *admitiste o pasaste por la sentençia.* Sic nunc Ezechias nihil aliud significat, quàm sibi placere Domini de suo capite decretum. Idem omnino quod 1. Reg. 3. dixit Heli cum accepisset similes à Samuele minas, *Dominus est, quod bonum est in oculis suis, faciat.* Vnde frequens, *esse in oculis alicuius bonum*, id est, placere.

B Verſ. 20. *Reliqua autem sermonum Ezechia, & omnis fortitudo eius, &c. Nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regni Iuda?*] Hæc omnia iam vidimus hoc libro à capite 18. & lib. 2. Paralip. à cap. 29. & Eccl. c. 48. Illud notandum in Paralip. c. 32. v. 32. additum esse, *reliqua autem, &c. Scripta sunt in visione Isaia filij Amos Propheta.* Porro apud Isaia præter ea, quæ in hoc libro legimus, nihil habemus aliud, quàm celeberrimum illud canticum, quod gratulabundus cecinit cum ab illo morbo liberatus est Ezechias, à quo omne iam desperarat effugium. Cætera eodem omnino modo, atque iisdem penè verbis prosecutus est, atque nos hîc habemus. Vnde quidam non sine magno fundamento putant, hanc saltem partem lib. 4. Reg. ab Isaia fuisse conscriptam. Et cum sententia esset omnino eadem, verba aut nihil, aut certè non admodum diuersa, nolui actû agere, id est, illa iterum explicare commentando, quæ iam antè super Isaiam explicueram. Sed ex illis commentariis, huc pleraque tamquam ad locum non alienum transcripsi. Addidi tamen aliqua, quæ in illis commentariis consultò prætermiseram, quæ sanè multa non sunt. Quod meo mihi iure fecisse videor, qui non aliena depeculatus sum, sed meum laborem ad non alienos vsus accommodaui.

IN CAP. XXI. LIB. IV. REGVM

ARGVMENTVM.

SUCCESSIT in regno Iudæ parenti pio filius Manasses vsque adeò impius, vt quæ pater deleuerat nefariæ religionis sacraria, excitaret rursus, & in omnem impietatem proiectus ipse alios plurimos in eandem secum impietatem allegerit. Propter quod Deus talem Ierusalem, & Iudæ vastitatem minatur, qualem iam fuerat experta Samaria. Neque tantùm à patria religione defecit, peregrinam amplexus Manasses: sed etiam in optimum quemque sic seuiit atrociter, vt quanta tunc erat Hierosolyma, sanguine redundaret innoxio. Mortuo Manasse successit Amon in omni impietate ac morum turpitudine patri non absimilis. Cuius immoderatum animum, & morum intemperiem, cum illius serui, neque probarent, neque ferre possent, per insidias, cum tantùm biennium

cum potestate esset, interemerunt. Vltus est autem populus regiam eadem, & adhuc puerum Amonis filium Iosiam parentis loco in regnum extulerunt.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM. A

1. **D** Vodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, & quinquaginta quinque annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Haphsiba.

2. Fecitque malum in conspectu Domini iuxta idola Gentium, quas deleuit Dominus à facie filiorum Israel.

3. Conuersusque est, & ædificauit excelsa, quæ dissipauerat Ezechias pater eius: & erexit aras Baal, & fecit lucos sicut fecerat Achab rex Israel, & adorauit omnem militiam cæli, & coluit eam.

4. Extruxitque aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Ierusalem ponam nomen meum.

5. Et extruxit altaria vniuersæ militiæ cæli in duobus atriis templi Domini.

6. Et traduxit filium suum per ignem: & ariolatus est, & obseruauit auguria, & fecit pythones, & aruspices multiplicauit, vt faceret malum coram Domino, & irritaret eum.

7. Posuit quoque idolum luci, quem fecerat, in templo Domini: super quod locutus est Dominus ad Dauid: & ad Salomonem filium eius: In templo hoc, & in Ierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternum.

8. Et vltra non faciam commoueri pedem Israel de terra, quam dedi patribus eorum: si tamen custodierint opere omnia quæ præcepi eis, & vniuersam legem, quam mandauit eis seruus meus Moyses.

9. Illi verò non audierunt: sed seducti sunt à Manasse, vt facerent malum super Gentes quas contriuit Dominus à facie filiorum Israel.

10. Locutusque est Dominus in manu seruorum suorum Prophetarum, dicens:

11. Quia fecit Manasses rex Iuda abominationes istas pessimas, super omnia quæ fecerunt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immunditiis suis:

12. Propterea hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam: vt quicumque audierit, tinniant ambæ aures eius.

13. Et extendam super Ierusalem funi-

culum Samariæ, & pondus domus Achab: & delebo Ierusalem, sicut deleri solent tabulæ: & delens vertam, & ducam crebrius stylum super faciem eius.

14. Dimittam verò reliquias hereditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius: eruntque in vastitatem, & in rapinam cunctis aduersariis suis:

15. Eo quòd fecerint malum coram me, & perseverauerint irritantes me, ex die qua egressi sunt patres eorum ex Ægypto, vsque ad hunc diem.

16. Insuper & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec imple-ret Ierusalem vsque ad os: absque peccatis suis, quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum coram Domino.

17. Reliqua autem sermonum Manasse, & vniuersa quæ fecit, & peccatum eius quod peccauit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda?

18. Dormiuitque Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus suæ, in horto Oza: & regnavit Amon filius eius pro eo.

19. Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare cœpisset: duobus quoque annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Messalemeth, filia Harus de Ieteba.

20. Fecitque malum in conspectu Domini, sicut fecerat Manasses pater eius.

21. Et ambulauit in omni via, per quam ambulauerat pater eius, seruiuitque immunditiis, quibus seruierat pater eius, & adorauit eas.

22. Et dereliquit Dominum Deum patrum suorum, & non ambulauit in via Domini.

23. Tetenderuntque ei insidias serui sui, & interfecerunt regem in domo sua.

24. Percussit autem populus terræ omnes, qui coniurauerant contra regem Amon: & constituerunt sibi regem Iosiam filium eius pro eo.

25. Reliqua autem sermonum Amon quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro sermonum dierum regum Iuda?

26. Sepelieruntque eum in sepulchro suo, in horto Oza: & regnavit Iosias filius eius pro eo.

IN CAPVT XXI. LIB. IV. REGVM

COMMENTARII.

Verf. 1. *Duodecim annorum erat Manasses cum regnare coepisset.*]

1. **I**CVT ex parente sceleratissimo Achaz, A Ezechias homo religiosissimus natus est, sic ex Ezechia viro sanctissimo natus est filius Manasses, quo nemo prioribus regni sui temporibus sceleratior fuit. Quicquid enim pater pius exterminarat à terra, quæ Dei iram excitauerant sæpe, & rei Iudaicæ frequens infortunium attulerant, illa à parentis ingenio, ac moribus omnino degener in priorem locum & ordinem restituit. Neque meliorem, aut alium instituit viuendi modum, quàm Gentes, quibus veræ religionis lumen numquã affulsit; quâsque Deus è Chananæo solo procul ablegauit. Excitauit excelsa, extruxit aras peregrinis diis, & imitatus Achab, qui Sidoniam religionem inuexit, plantauit lucos, & cœli militiam adorauit. Et, quod impietatis videri potuit culmus, in ipso templo, cuius erat summa eo tempore religio, & sanctitas, Gentilium simulacris statuit altaria; & eius generis ausus est alia, quæ Dominus fieri graui comminatione prohibuerat. Cùm illum sibi locum elegisset, promississetque stabilem in Chananæo solo possessionem, si locum illum seruarent ipsi impollutum & sanctum, & tradita per Moysen mandata custodirent: traduxit etiam per ignem filium, sicut fecerat auus eius Achaz: Pythones & aruspices multiplicauit, atque consuluit, obseruauit auguria. Neque ad hæc tam graua præcepta attendebat Achaz, & populus vel seductus à Rege, aut illius votis obsequens nimis, aut stultè blanditus, nihil minus, quàm de patria, ac vera religione cogitabat.

2. Verf. 10. *Locutus est Dominus in manu seruatorum suorum Prophetarum.*] Erant hoc tempore Prophetæ, qui Isaiæ fuerunt coætanei, qui fuerunt non pauci. Fuit quidem Isaias, de quo supra plurima sub Ezechia, qui socer esse traditur Manasse, & ideo ab illo ferrâ dissectus, quod liberius in eius mores, & vitæ genus inucheretur.

3. Verf. 11. *Quia fecit Manasses Rex Iuda abominationes istas pessimas.*] Verba Prophetarum graue pondus importat: primùm Manasse scelera maiorem in modum exaggerant, & longè maiora fuisse dicunt his, quæ superioribus sæculis admiserunt Amorrhæi: qui ideo regionem suam, qua nulla fuit orbe toto nobilior, amiserunt. Neque ipse aut solus, aut sibi ipsi peccauit Manasses, sed etiam gentem suo subiectam imperio in eandem scelerum proluuiem induxit. Huius Regis tam in omne genus profusam intemperantiam luit gens tota, vt habes apud Ieremiam c. 15. verf. 3. *Visitabo super eos quatuor species, dicit Dominus: gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilis terra, & bestias terra ad deuorandum, & dissipandum, & dabo eos in feruorem vniuersis regnis terra propter Manassem filium Ezechia Regis Iuda super omnibus, quæ fecit in Ierusalem.* Quo verò modo ac iure Ierusalem, & subditus populus peccata luat Manasse, diximus in nostris commentariis ad hunc Ieremias locum.

4. Verf. 12. *Ecce ego inducam mala super Ierusalem,*

& Iudam, vt quicumque audierit tinniant amba aures eius.] Tinnire aures aliquid indicat durum, & horribile, idque Prouerbiali specie, de quo pluribus à nobis actum est super lib. 1. Regum ad illud cap. 3. *Ecce ego facio verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient amba aures eius.* Inde tu expositionem pete, & ex Ieremias cap. 19. v. 3. vbi eadem etiam adhibentur verba.

Verf. 13. *Et extendam super Ierusalem funiculum Samaria, & pondus domus Achab.*] Qui aliquid non temerè, atque inconsideratè faciunt, sed prudenter, & attentè, illi rem totam diligenter explorant: atque ideo illi ad amussim, ad regulam, & normam, ad mensuram & pondus, facere dicuntur. Quæ translatio à fabris sumpta est, quibus assiduam, atque familiare instrumentum est pondus, & funiculus, id est, perpendiculum, & linea, quæ in ædificiis, quid rectum, quid sinuosum, & incuruatum fuerit, deprehendunt. Neque hæc ad molitionem solum operis, sed etiam ad demolitionem adhiberi ab architecto solent. Neque enim prudentis esset illa demoliri, quæ recta sunt, & ex arte perfecta, cùm illa firma sint, & aliquos habere possint ad hominum commoditatem vsus necessarios. Sic sanè Ieremias cecinit Thren. c. 2. v. 8. *Cogitauit Dominus dissipare murum filie Sion, tetendit funiculum suum, & non auertit manum suam.* Et quia nihil in eo populo solidum inuenit, aut rectum, ideo nihil fuit, quod non in eo populo dissiparet ac perderet. Eodem dicendi modo vsus est Isaias c. 34. cùm ageret de Idumæorum excidio non dissimili. *Extendetur, inquit, super eam mensura, & redigetur ad nihilum, & perpendiculum ad desolationem.* Ex eadem, opinor, metaphora sumptum est illud 2. Reg. 8. *Percussit Moab, & mensus est funiculo coaquans terra.* Et paulo post, *Mensus autem duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad vinificandum.* Extendit Dominus sub hoc tempus funiculum super Samariam, id est, super gentem Israëlitam, & cùm ibi nihil inueniret solidum, nihil quod in latus ad lapsum non procumberet; totam illam fabricam, id est, totum populum ita dissoluit, vt nullæ ex eo in propriis sedibus superessent reliquæ. Quia verò idem sub Manasse vitium erat in fabrica Iudæ, id est, in Iudæorum moribus, & ingenio, ideo idem Iudææ quod antè Samariæ, id est, decem tribubus minatur exitium.

Hæc mihi meditatio non displicet, sed fortasse in funiculo sors intelligitur, & æqualis mensura, quasi dicat Deus, iisdem modis & gradibus in euertenda Iudæa fore procedendum, quibus in euertenda dissipandaque Samaria. Vt enim ibi intercessit ferrum, fames, & dira lues, quæ ad extremum miseram illam gentem deduxerunt exitium, sic etiam ad eadem Iudæus populus pertrahetur incommoda, propter peccata Manasse. Quæ incommoda illa sunt, quæ Ieremias c. 15. numerantur, quæ Manasse peccatum in urbem inuexit. Sic autem Ieremias de populo, quem Manasse peccatum hostiliter vrgebat. *Quod si duxerim*

Manasse plurima maximaque peccata.

Dei, tam in demoliendo, quàm in costruendo attentio, & mensura.

Peccata Manasse populo vastitatem auertent.

xerunt ad te, quò egrediemur? dices ad eos: *Hac dicit Dominus, qui ad mortem, ad mortem, & qui ad gladium, ad gladium, & qui ad famem, ad famem, & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem.* Hic fuit funiculus, hæc fors, & vt ita dicam, hæc dira Iudæorum necessitas. Statim porrò additur hæc esse subeunda propter Manassè peccatum.

7. *Et delebo Ierusalem, sicut deleri solent tabula: & delens veritatem & ducam crebris stylum super faciem eius.*]

Sententia non obscura, obscurum tamen vnde deducta translatio. His verbis planè significatur venturum aliquando tempus, cum ex tanta, tamque opulenta ciuitate, nihil relinquatur ab hoste Chaldæo: quod probauit exitus. Verba Hebraica non eodem ab omnibus modo conuertuntur; licet in eandem omnes sententiam conspirent. Septuaginta, *Et extergam Ierusalem, sicut extergitur alabastrum, quando abstergitur, & conuertitur super faciem suam.* Chaldæus, *Sicut conterit lagunculam conterens, & vertens super faciem eius.* Tigurina, *Detergam Ierusalem quemadmodum quis patinam detergit, & eam veritatem.* Eodem penè modo alij omnes à Vulgato. Iuxta quas versiones hic est sensus. Quemadmodum quis lagenam antè plenam vino, aut alio quouis vnguento, aut alabastrum, seu pyxidem vnguentariam, aut certè patinam, sic extergit, vt nihil omnino remaneat eorum, quibus erant antea plena; sic ego abstergam Ierusalem ab omnibus, quibus affluentissimè priùs abundabat, & ita exhauriam, vt nihil præter saxa habuisse videatur. Simili Metaphora vsus est Ezech. c. 26. v. 4. cum ageret de Tyri vastitate, *Dissipabunt muros Tyri, & destruent turres eius, & radent puluerem eius de ea, & dabo eam in limpidissimam petram;* quasi dicat vsque adeo perfectè vastaberis, ô Tyre, vt neque è tanta mole puluisculus supersit, vt nihil sit reliquum, præter purum saxum, in quo ciuitas olim extructa est. Neque valde dissimilis est illa Metaphora, qua sub hoc tempus vsus est Isaias cum de hac ipsa ciuitate & populo loqueretur c. 7. v. 20. vbi de populo atque vrbe ita loquitur quasi de homine, cuius pili à toto corpore ad cutim vsque nouacula raduntur. *In die illa radet Dominus in nouacula conducta in his qui trans flumen sunt in Rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam vniuersam.*

8. Id verò quod iuxta has translationes additur, plurimū facit ad hanc cogitationem. & conuertitur super faciem suam. Nam vasa, quæ priùs cum essent plena, os habebant supinum, quia aliter continere non possent vnguenta alabastra, & pyxides, neque lagenæ vinum, neque lances obsonia: at vbi hæc eadem vacua sunt inuersa, & ore pronò in vasario atque abaco statuantur, quia nihil habent, quod effundi possit, aut euerti. Nisi mauis quod putauit Caietanus, ideo ore pronò inuersa fuisse vascula, ne quid liquoris remaneret siue in lateribus, siue in fundo vasis. Sic enim fit communiter ab his, qui ab omni liquore purum vas esse cupiunt.

9. Hieronymus alia metaphora videtur eandem sententiam explicare voluisse, quare Hebraicam vocem *חלחל* salachath, quam alij, & ipse quoque aliquando *vas* conuertit, vt leberem, scutellam, patinam; hoc loco reddidit tabulam, illam, opinor, tabulam deletilem, quam etiam Palimpsestum vocamus, quæ inducto aliquo leuissimo tectorio, aut etiam cera facillè excipit aut literas, aut rerum imagines, quas exarare quisquæ velit, aut depingere: quæ sic delentur,

vt scripturæ prioris aut imaginis nullum appareat signum. Hic autem de inceratis tabulis agi putò, id certè docet styli nomen, quo non cerussatæ tabulæ, sed obductæ cera imprimuntur signa. Stylus enim, qui antiquis sæculis pro calamo fuit, altera parte acutus erat, qui in cerata tabula notas exarabat, altera latior, & obtusior, quo, si minus scripta probarentur, debebantur, vt eodem rursus complanata cera nouæ inducerentur notæ, aut rerum imagines. Quare *vertere stylum*, idem valet apud Latinos prouerbiali specie, atque corrigere, aut mutare sententiam, quod enim styli exaramus acumine idem inuerso stylo latiori illius parte delemus. Sic Horatius lib. 2. Saryr. 10.

Sæpe stylum veritas, iterum, quæ digna legi sint, Scripturus.

Ait ergo Propheta quicumque ille est, qui minas hæc fulminis in modum intorsit in Manasse, & populi deuorum neci aut infornatio caput, ita fore delendam Ierusalem, & obliteranda quæ in illa maiorum exempla visebantur illustria, & in omnem æternitatem duratura, vt neque antiquæ virtutis, & gloriæ vlla superessent vestigia, perinde atque si notata forent in puluere, in quo Ierem. c. 17. qui à Domino defecerunt, scribuntur, aut in aqua, quæ temporis momento vanescunt.

Et delens veritatem, & ducam crebris stylum super faciem eius.]

Facies in tabula pars illa est, quæ literas excipit, vel imaginem: stylus obducitur cum pars latior illius ceræ imprimitur, & obscurat, & delet quod notatum fuerat. Si vox vna aut versus vnus obocæandus est, semel inducitur inuersus stylus, si plures versus, sapius, donec tandem deletis literis, aut figuris, pura relinquatur tabula, sicut antequam nullæ in ea notæ forent impressæ. Quod sanè accidit in Hierosolymæ vastitate, in qua hostilis semel & quartò inductus est stylus, donec tandem tota prorsus interiit. Nam primùm illam deformauit Pharao Neco, occiso Iosia, & abducto Ioachaz in exilium, & imposito terræ graui tributo infra c. 23. quo tempore in nobili tabula bona pars Iudaicæ gloriæ obliterata est, quod reliquum fuerat, erasit funditus Nabuchodonosor variis in eam regionem appulsibus.

10. *Verf. 14. Dimittam verò reliquias hereditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius.*]

Duas hîc ego explicationes videre videor: altera vt Deus videatur omnino dimisisse, atque abiicisse reliquias hereditatis suæ, id est, duas tribus, quæ reliquæ fuerant, postquam decem alias abduxerunt Assyrij. Tam autem hæc, quàm illæ hereditas potuerunt appellari Dei. Causa verò cur Deus tam senerum sumpserit de sua hereditate supplicium, ea fuit, quia ex quo egressi fuerunt ex Ægyptio solo, licet singularibus onerati beneficiis, defecerunt tamen frequenter à Deo, & iteratis sæpe sceleribus illius in se furorem irritarunt, donec tandem, impleta scelerum mensura, vlticem Domini manum experti sunt.

11. Altera expositio aliquid hîc agnoscit ab animo Domini clemente profectum, ita vt delere omnino noluerit populum suum, sed bonam illius partem superstitem reliquerit, quæ seruilem operam præstaret Babylois, & genus propagaret Iudaicum, quod ad paucos redactum interisse videbatur, susceptis in captiuitate liberis, qui tanti populi implerent ruinas, & ad spem maiorem gentem abiectam, & penè exanimatam erigerent.

Ciuitatis vastata descriptio.

Ierusalem ab hostibus sæpe vexata.

Quid Palimpsestum, & stylus.

gerent. Id quod sub hæc tempora cecinit Isaias c. 1. v. 9. & retulit Paulus ad Roman. c. 9. v. 29. *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, & quasi Gomorrha similes essemus.* Ita Abul. q. 14. Dionysius. Ego in priorem explicationem magis propendo, quam tenent Caietanus, & Hugo.

14. *Verf. 16. Insuper & sanguinem innoxium fudit Manasses, multum nimis, donec impleteret Ierusalem usque ad os.*] Connumerat supra historicus sacer impietatem Manasse, quo modo relicto Deo, cui tam constanter ac seriò hæserat pater Ezechias, variis se superstitionibus illigavit, idola coluerit, auguria captavit, nullumque horruerit diuinationis genus. Nunc crudelitatem illius accusat, & amplificat, cui nihil tam innocuum, nihil tam sanctum fuit, à quo furorem, & ferrum continuerit. Usque adedò autem grassatus est intemperanter, & barbarè, vt ciuitas tota vsque ad os innocentum sanguine redundaret. Qui dicendi modus magnam indicat rerum abundantiam; sumitur autem translatio non ab ore animalis, sed ab ore vasis, seu putei, aut horrei, tunc enim vulgari sermone rerum significamus abundantiam, cum ad os vsque, id est, ad summum aliquid plenum esse dicimus. Licet quinam hi fuerint, quorum sanguinem Manasses effudit, ex Scriptura non constat; est tamen verisimile illorù fuisse Prophetarum, per quos Deus Regis impij peccata reprehendit, aut qui sequi noluerunt illius mores, & institutum, aut qui illius intemperantiam liberius exprobrarunt. Sanè ab illo propter reprehensionis acerbiteriam occisum Isaiam acerbissimo mortis genere, sentiunt communiter Patres, & nos hæc copiosius exposuimus in nostris commentariis in Isaiam Prolegomeno 5. vide Abulens. q. 18. Iosephus lib. 10. Ant. c. 4. *In omnes, inquit, quotquot erant in Hebraeis, iustos grassabatur cadibus, nec à Prophetis quidem cruentas manus abstiniens: nam ex horum numero per singulos dies aliquem afficiebat supplicio.*

15. *Absque peccatis suis, quibus peccare fecit Iudam.*] Hæc grauissima fuerunt peccata: sed illud non fuit leue, quod suo exemplo pessimo gentem suo subiectam imperio turpiter corruptit. Principum enim exemplum seuerissimi cuiusdam imperij pondus habet; ad cuius formam mores suos attemperet inferior multitudo. Sed neque imperium defuisse credo, quo nimium timidam, atque obsequentem plebem ad omne impietatis genus secum traxit.

16. *Verf. 17. Reliqua autem sermonum Manasse, & vniuersa quæ fecit.*] Plura alia fecit Manasse, quæ alibi scripta sunt, quæ nos ex lib. 2. Paralip. c. 23. ad hunc locum transferemus, ne Regis huius, aut manca maneat, aut obscura narratio. Eo autem loco à versu 11. habemus, quo supplicij genere Dominus tot impij Regis, tamque impura ac barbara peccata multauerit. Primum immisit Regem Assyriorum, qui Regem Manassem victum tradidit Babylonem. Quis tamen ille fuerit, incertum est, quia res Assyriæ hoc tempore obscuræ sunt: neque aliquid est in Scriptura, quod ego viderim, quod aliquid nobis præferat lucis. Illud certius, Regem Babylonis sub hoc tempus subditum esse Assyriorum Regi. Quare Rex iste Assyrius, quicumque fuit, captiuum Manassem in Babylonem secum abstulit, in ciuitatem nimirum sibi subiectam. Quod ex eo constat, quia Rex Assyriorum Regem Manassem, nobilem scilicet prædam, in ciuitatem alienam non amandasset.

Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.

A Item, quia, vt vidimus supra c. 17. v. 24. Salmanassar Rex Assyriorum colonos induxit in Samariam à se subiugatam ex Babylone, non vtique ex aliena ciuitate, seu prouincia. Quæ enim esset prudentia alienorum fidei commendare ciuitatem regiam, à quibus sperari nihil posset fidele, ac tutum? *Adduxit autem Rex Assyriorum de Babylone & de Cutha, &c. & collocavit eos in ciuitatibus Samaria pro filiis Israel.*

Deinde eodem cap. v. 12. habemus, quo modo dura vexatio & seuera custodia, & superiorum temporum, & peccatorum recordatio ex obstinato quondam pectore penitentiam excusserit. Quemadmodum oraret ardentem, denique adedò libertatem obtinuerit, & regnum vnde exciderat superatus ab hoste maiori. Oratio, quam habuit Manasses cum esset in vinculis, à nonnullis olim putabatur canonicæ fidei, quam legebamus ad finem libri secundi Paralipomenon. Nunc tadem extra seriem canonicorum librorum cum aliis pluribus seposita est, ne prorsus interiret. Atque ideo ab illius explicatione prudens abstineo. Ex illa tamen, cuiuscunque sit fidei, illud habemus, durissimam habuisse custodiam, & vitam ærumnosam. Sic enim ille, *Incuruatus sum multo vinculo ferreo, vt non possim attollere caput meum, & non est respiratio mihi.*

Deinde à versu 14. traditur quid egerit à vinculis diuino beneficio solutus, quam alius fuerit à seipso, vt animum seriò applicauerit ad munendas vrbes, ad construenda præsidia, ad profligandos hostes opportuna. Denique ne quid deesset, quod ab optimo principe disciplina militaris exigeret, neque minori studio in religionis, quam antè prodiderat, oppugnaratque, obseruationem incubuit, vt & eam ipse coleret, & in aliis excitaret, & quam maximè posset studiosè foueret. Quare euerit aras impiæ religioni consecratas, simulacra confregit, & mala malè perdidit, & extra urbem omnia proiecit suis cultoribus deinceps futura ludibrio. Porro sub hæc tempora contigisse historiam Iudith nonnulli existimant, in quibus sunt Cardinalis Bellarminus tom. 1. lib. 1. c. 12. Serarius in librum Iudith c. 1. q. 2. sed hæc longiorem disputationem desiderant, quam ad meum institutum pertinere non puto.

Verf. 18. *Dormiuitque Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus sue in horto Oza.*] Cum alij ferme Reges Iuda sepulti dicantur in ciuitate Dauid, & apposti ad parentes suos, præter admodum paucos, Manasses tamen in horto domus suæ, qui hortus dicebatur Oza, sepultus est. Non, vt opinor, odio populi, cui execranda videbatur prius Regis vita, quia extrema pars ætatis turpem illam maculam tanta morum mutatione detulerat. Erat, opinor, in horto illo illustre aliquod Mausolæum, dignum regio caduere, quod sibi Rex viuus, sanusque construxerat, non procul ab vrbe, cui nomen videtur dedisse Sacerdos Oza, cui nimia in arcam fœderis temeritas ademit. Casum verò Oza non longè ab vrbe contigisse, suo loco probauimus lib. 2. c. 6. ad illud versiculi 9. *Et extimuit Dauid Dominum in die illa.*

Viginti duorum annorum erat Amon cum regnare co- 20. *pisset.*] De Amon nihil fermè habemus dignum annalibus, quia regiæ dignitatis vsura breuissima, vt pote biennij, vita turpissima, cum similis esse maluerit parenti iuueni, & in omnem morum, & impietatis turpitudinem proiecto, quam eidem seni, & multo saniora cogitanti. Quare cum illius

Y Y y illius

Manasse
crudelissim.

Manasse o-
ratio nō ca-
nonica.

Oza, quis
hortus.

Manasse ca-
ptus abduce-
tur.

illius ineffrenatos mores sustinere non possent, serui quidam domestici, quorum tunc erat animus minus quam antea pietati rebellis, illum occiderunt, cum edidisset nihil nisi quod exera erantur & damnarent boni: & quod pietas horreret atque religio. Sed populus, qui neque omnia accurate, prudenterque considerat, qui quæ plerumque nobilitati fauet, vitus est eadem illam, occisis illis, qui per insidias Regem obtinuerant, & regium cadaver in horro Ozæ paterno monumento condiderunt. Et Iosiam filiū infantili propè aetate, octauum enim annum tunc agebat, parentis loco in regno suffecerunt.

A Libet ad extremum addere pro re morali quod p. 2. annalium meditabatur Glycas. *Fuerit, inquit, opera prærium inquirere, quamobrem Deus Manasse penitentiam expectauerit, sed non filij eius Amos, quem instar segetis (id est in herba) demessit. Nimirum cogitationem quidem prærium apud animum instituit, cum secum ita loqueretur. Pater meus a puero multa scelerata fecit, ac in senecta penitentia egit. Quamobrem & ipse hac in aetate pro animi libidine me geram, & deinceps ad Dominum me conuertam. Hinc igitur de causa Deus penitentiam illius non expectauit, quando paternis calamitatibus nullo modo factus erat melior.*

Peccata aliorum aut tolerata aut impunita in futurum animis audaciam alunt.

IN CAP. XXII. LIB. IV. REGVM

ARGVMENTVM.

SUSCEPIT Iosias regni gubernaculum octauo aetatis anno, cuius animus id spectauit maxime, Domino ut in omnibus placeret. Decimo autem anno ex quo regnum adit, resarcire, ac solidare voluit, quæ in templo aut ruinosæ, aut male concinnatæ videbantur. Et quis in colligenda dispensandaque pecunia tenendus esset modus, accurate præscripsit. Inuentus est eo tempore liber legis, & ad Regem delatus, qui cum ex eo didicisset, quid contra legem peccatum esset à maioribus, & eam ob causam toties ab hoste dure iactatos, ne quid ipse, & commissus suæ fidei populus pateretur simile, diuinum placuit oraculum consulere. Erat tunc Prophetissa quadam in Ierusalem nomine Holda, quæ dum a Dei nomine denunciavit populo, qui Dei præceptis minus diligenter inbaserat. Consolatur tamen Regem, qui sua pietate id consecutus est, ut impendentem genti suæ interitum non videat.

CAPVT VIGESIMVM SECVNDVM. B

1. **O**cto annorum erat Iosias cum regnare cœpisset: triginta & vno anno regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Idida, filia Hadaia de Besecath.

2. Fecitque quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui: non declinauit ad dexteram, siue ad sinistram.

3. Anno autem octauo decimo regis Iosia misit rex Saphan filium Aisia, filij Messulam, scribã templi Domini, dicens ei:

4. Vade ad Helciam sacerdotem magnum, vt confletur pecunia, quæ illata est in templum Domini, quam collegerunt ianitores templi à populo.

5. Deturque fabris per præpositos domus Domini: qui & distribuant eam his qui operantur in templo Domini, ad instauranda factatecta templi:

6. Tignariis videlicet & cæmentariis, & iis qui interrupta componunt: & vt emantur ligna, & lapides de lapidinis ad instaurandum templum Domini.

7. Veruntamen non supputetur eis argentum quod accipiunt, sed in potestate habeant, & in fide.

8. Dixit autem Helcias pontifex ad Saphan scribam: Librum Legis reperi in domo Domini: deditque Helcias volumen Saphan, qui & legit illud.

9. Venit quoque Saphan scriba ad regem: & renunciauit ei quod præceperat, & ait, Conflauerunt serui tui pecuniam, quæ reperta est in domo Domini: & dederunt vt distribueretur fabris à præfectis operum templi Domini.

10. Narrauit quoque Saphan scriba regi, dicens: Librum dedit mihi Helcias sacerdos. Quem cum legisset Saphan coram rege,

11. Et audisset rex verba Libri legis Domini, seidit vestimenta sua.

12. Et præcepit Helciae sacerdoti, & Ahicam filio Saphan, & Achobor filio Micha, & Saphan scribæ, & Afaia seruo regis dicens:

13. Ite, & consulite Dominum super me, & super populo, & super omni Iuda, de verbis voluminis istius, quod inuentum est: magna enim ira Domini succensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri verba libri huius, vt facerent omne quod scriptum est nobis.

14. Ierunt itaque Helcias sacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & Afaia, ad Holdam prophetidem, vxorem Sellum, filij Thecua, filij Araas custodis vestium, quæ habitabat in Ierusalem in Secunda: locutique sunt ad eam.

15. Et illa respondit eis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dicite viro, qui misit vos ad me.

16. Hæc

16. Hæc dicit Dominus : Ecce, ego adducam mala super locum istum, & super habitatores eius : omnia verba Legis quæ legit rex Iuda :

17. Quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum : & succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur.

18. Regi autem Iuda, qui misit vos ut consuleretis Dominum, sic dicetis : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Pro eo quod

A audisti verba voluminis,

19. Et perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram Domino, auditis sermonibus contra locum istum, & habitatores eius, quod videlicet fierent in stuporem & in maledictum : & scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, & ego audiui, ait Dominus :

20. Idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala quæ inducturus sum super locum istum.

IN CAP. XXII. LIB. IV. REGVM COMMENTARI I.

Verf. 1. *Octo annorum erat Iosias cum regnare cœpisset.*]

*Iosia præclara
va pietatis
apara.*

POST Parentis nequissimi breuem, & turpissimum dominatum, successit Iosias, quo in Regibus Iuda, aut nemo melior, aut certè cum paucis optimus fuit. Qui sic instituit viuendi modum, ut Deum vbique locorum præsentem habuerit, & ad ea animum intenderet, quæ existimabat illi placitura, neque quoquam à Dauidis vestigiis vmquam deflexerit. Quare, ut illi nihil antiquius, aut potius fuit, quàm ut diuinus honor magis in dies singulos, ac magis augetur, & quæ ad illius spectant cultum magnificè semper ac legitime fierent, sic ipse eò primùm appulit animum, ut quæ ad religionem pertinent, eo essent ordine ac loco, ut neque indecorè peragerentur, neque vmquã intermissa deficerent ; aut in illis obeundis Sacerdotum aut sacratorum hominum studia languerent. Quare, ut legimus lib. 2. Paralip. c. 34. à verf. 3. non solum ex Hierosolyma, sed etiã ex tota Iudæa quidquid Gentilicium, aut impium oleret, relegandum curauit. Quare excelsa sustulit, lucos excidit, simulacra cõfregit, & quicquid sculprili opere excussum, atque conflatum fuerat. Et execratus tam vana idolorum portenta, quàm illorum, qui illa aut conflauerunt, aut coluerunt insaniam, ut ostenderet ea, quibus delusa gentilitas honores impendit diuinos, nihil habuisse maius, aut honestius, quàm ossa grauitè olentia, aut putrida membra, confracta simulacra in illorum tumulos per ludibrium coniecit, in quibus illa clausa computruerant. Et vbi idolorum sacrificuli victimas immolauere nefarias, illorum ossa ignominiosè combusta redegit in cineres : ut altaria quæ prius in idolorum cultum sanguine victimarum imbuerant, suis postea cineribus inuiti polluerent. Hoc modo religiosus princeps expiauit Ierusalem, & Iudam, quæ suo suberant imperio, ut legimus 2. Paralip. c. 34. v. 6. Quodcumq; in terra Ephraim, Manasse, Simeon & Nephthali religionis gentilizæ monumentum, aut instrumētum inuenit, illud prorsus dissipauit, ac perdidit. Cùmque in vniuersa terra Israel nullum altare, nullum sacrarium, nulla denique gentilizæ dementiæ vestigia reliquisset, Hierosolymam rediit, ut cætera, quæ ad religiosum cultum componi posse videbantur, præsens ipse perficeret. Hæc ex lib. 2. Paralip.

2. Verf. 3. *Anno autem octauo decimo Regis Iosia misit Rex Saphan.*] In his quæ proximè adduximus ex lib. 2. Paralip. videtur duos annos posuisse Iosias.

Gasp. Sordy Com. in lib. Reg.

A sias; nam v. 3. de illo dicitur, *Octauo anno regni sui cum adhuc esset puer, capit querere Deum*, id est, cum annorum esset sedecim. Post verò v. 8. & nunc v. 3. anno octauo decimo aggressus esse dicitur expiationem templi, & reparationem eorum, quæ aut attrita longò vsu, aut tempore, aut alia quauis iniuria hominum, aut temporum collapsa fuerant, aut ruina proxima. Quare Saphan scribam, cui sumptuū, rationūque templi cura mandata fuerat, ad sacerdotem maximum Helciam mandat; cui edicit, ut quicquid à templi ianitoribus collectum est pecuniæ, præpositis domus tradat, ut per fabros sartam, & testam domum tueantur, in quibus seruari placuit modum illum, quem Iosias supra c. 12. in sartis testis teneri voluit.

B *Librum legis reperi in domo Domini.*] Fecit superiorum quorundam Regum improbitas, & ut modestissimè dicam, grauis incuria, ut liber legis omnino periret, & cum eo multarum rerum memoria, quæ plurimum ad conformandos mores iuxta instrumenti veteris præcepta conferebant. Cùmque alij ea in re communibus rationibus incommodassent: qui neque vindices neque custodes legis esse voluerunt; maximè verò Manasses, & Amon, qui dum gentilizis se sacris, & legibus alligarunt, diuinæ legi ac libris, in quibus illa cõtinebatur, bellum indixerunt. Quare aut sacros libros, qui viuendi religiosè ac sanctè formam tradebant, consumpserunt incendio, aut ita compresserunt, aut abdiderunt in tenebras, ut nusquã apparerent. Quod autem hoc tempore nullus esset liber, ex quo viuendi certam formam discerent Iudæi, ex eo satis fit verisimile, quod cùm scriba Saphan legisset inuentum librum coram Rege, quasi nouum aliquid audiisset, scidit vestimenta sua, quod sanè facturum fuisse non videbatur, si libros habuisset, à quibus prius diuinas illas minas accepisset, quæ ipsius animum tam graui ac subito horrore concusserunt. Habuit Iosias Amon parentem in omni scelerum turpitudine corruptissimum, à quo nihil sanum, nihil religiosum audiuit, neque fortasse legem vllam esse à Domino præscriptam, quæ proposita mercede ad virtutem alliceret, & obiecto metu deterreret à vitijis. Quare cohorsuit toto corpore, cùm illa audiuit, quæ graua peccatoribus infortunia minantur. Illa, opinor, quæ tradita sunt Leuit. cap. 26. & Deuter. cap. 28. Deuteronomium sanè periisse, & Iosia tempore repertum,

Libri legis aliquando periisse videntur.

docet Chrysoſtomus hom. 9. in c. 2. Matthæi. *Mul-
ta inquit, ex prophetis periere monumentis, quod de
historia Paralipomenon probare poſſibile eſt. Deſides
enim cum eſſent Iudæi, nec deſides modo, ſed & impij,
alia quidem perdiderunt negligenter, alia vero tum in-
cenderunt, tum conciderunt. Et hoc quidem Ieremias,
illud vero auctor 4. lib. Regum aſſerunt: quoniam poſt
multum temporis vix Deuteronomij ſit volumen reper-
tum deſoſum quodam in loco, ac penè deletum. Idem
iterat Chryſoſtomus in ep. 1. ad Cor. c. 2. hom.*

4. *Quid ego captiuitatem memoro: nam etiam ante ca-
ptiuitatem multa ſunt abolita librorum volumina, cum
Iudæi in ultimam prolapsi ſunt impietatem, quod in
calce lib. 4. Reg. manifeſte deprehenditur. Liber enim
Deuteronomij vix tãdem inuentus eſt ruderi obrutus.*

4. Ex his Chryſoſtomi verbis multa colligo: pri-
mum, videri non improbabile coſciſſos, aut com-
buſtos fuiſſe libros ſactos ab illis, qui falſam, at-
que impiam religionem amplexi, ſanctam, & ve-
ram prodiderunt, quia ſuis conſiliis ſacta volu-
mina futura contraria non obſcure cognouerãt. Sanè
Gentiles olim, qui religioni Chriſtianæ, dũ
impiam promouere ſtudent, bellum indixere, ii-
dem ſactos libros non minori ſtudio atque odio
inſectati ſunt; quia dum illi viuerent, & quod il-
lorum præcipuum eſt munus, religionem alerẽt,
non putabant ſatis ſuis conatibus eſſe conſultũ.
Fecerunt hoc idem quod Achaz, Manafſes, & A-
mon, alij Reges, qui in ultimam prolapsi ſunt im-
pietate Diocletianus, de quo Eufebius lib. 8. hiſt.
c. 3. *Per Imperatoris, inquit, literas palam edictum
fuit, vt deturbarentur Eccleſia, ſolique æquarentur, &
Scripturæ abſumerentur igni.* Neque minori ſtudio
ab impijs Imperatorij edicti miniſtris res peracta
eſt, quam à ſcelerato Imperatore cogitata, de qui-
bus Arnobius, qui præſens ipſe ſpectare potuit, &
Martyrum lamenam, & librorum incendium, li-
bro 4. ſic ad gentes loquitur. *Quod ſi haberet vos
aliqua vetus pro religionibus indignatio, has potiùs
litteras (nempe veſtras) has execrari debuiffis olim
libros, iſtos demoliri, diſſoluere theatra, hæc potiùs, in qui-
bus infamia numinum propudioſis quotidie publican-
tur in fabulis; nam noſtra quidem ſcripta cur ignibus
meruerunt dari: de quibus & Aug. tom 7. contra
Crefconium Grammaticam lib. 3. c. 27. Hæc verò
ſcripta, quibus & diuina lex, & Sanctorum præ-
clare geſta continebantur, ſic indagabant canes
illi venatici, vt omnia ſcrutarentur; ſic extorque-
bant crudeliter, vt ſi quis illa aut tradere nollet,
aut occultare vellet, durũ illi proponeretur ſup-
plicij genus. Experti ſunt plurimi Imperatoriam
illam rabiem, quibus dum vitã chariora ſunt ſcri-
pta illa ſacta, quæ tyrannus poſcebat, ſanguinem
potiùs, & vitam largiti ſunt. De quibus in Roma-
no Martyrologio 2. die Ianuarij. *Romæ commemo-
ratio plurimorum ſanctorum Martyrũ, qui ſpreto Dio-
cletiani Imperatoris edicto, quo tradi ſacti codices iu-
bebantur, potiùs corpora carnicibus, quam ſancta da-
re canibus maluerunt.**

Exuſti ſacti
libri ab E-
uangelij
hoſtibus.

In Hiſpania
libri ſacti à
Tyrannis
aboliti.

5. *Quod verò eo tempore exuſti fuerint in Hiſ-
pania illo Imperatoris edicti incendio graſſante,
& ſacti codices, & alij etiam libri, in quibus ſcri-
pta à fidelibus Martyrum geſta continebantur,
dolet Prudentius in eo hymno, quem de Heme-
terio, & Cheledonio conſcripſit, in quo queritur
in illo impio piorum codicum incendio periſſe
plurima maximarum virtutum exempla. Sic au-
tem Prudentius:*

*O vetuſtatis ſilentis
Obſoleta obliuiſ!
Inuidentur iſta nobis,*

*Fama & ipſa extinguitur:
Chartulas blaſphemus olim
Nam ſatelles abſtulit:
Ne tenacibus libellis
Erudita ſæcula
Ordinem, tempus, modũque
Paſſionis proditum
Dulcibus linguis per aures
Poſteriorum ſpargerent.*

Idem Iſidorus in Miſſali Gothico eodem feſto, *Libri ſacti
à Tyrannis
in Hiſpania
combulti.*
cũ ageret de historia Martyrum, quam tyrãno-
rum furor perdidit. *Non illas, inquit, paginas negli-
gentia perdidit, nec caſus aboleuit, nec vetuſtas carioſa
corrupt, ſed malitia perſecutoris inuidit.*

Neque malorum horum, & callidorum Prin-
cipum vanum conſilium fuit: nam ſicut impuri,
aut qui falſam doctrinam continent libri, aut qui
quouis modo ad corrupẽdos mores idonei exi-
ſtimantur, religionem, & ſanctitatem oppugnant,
& euertunt, ſic qui mores ad pietatem informãt,
pietatem fouent, confirmant, & roborant, egre-
gij ſanctitatis & fidei cuſtodes, & indefeſſi vbi-
que propugnatores ſunt.

Vbinam liber ille, quẽ nonnulli nec ſine graui
fundamẽto Deuteronomij fuiſſe credunt, inuen-
tus fuerit nõ conſtat: neque ex Scriptura aliquid
habemus aliud quàm repertũ à Sacerdote Helcia
librũ legis, cũ offerrent pecuniam, quæ in tem-
plo fuerat oblata. Ex quib. efficit Abul. q. 11. in
arcis vbi pecunia illa ſeruabatur, latuiſſe librum.
Quod etiam Iosephus putat lib. 10. c. 5. *Põtiſex, in-
quit, dum promit aurum, fortè incidit in ſactos libros
Moysi in tẽplo repositos, eos prolatos dedit Scribæ Sa-
phani, qui cum perlegiſſet eos, Regem adiit. Rab. Salo-
mon, quẽ citat, & ſequitur Lyra, ait omnes libros
legis cõbuſtos fuiſſe ab Achaz, vt ſuæ impietatis
amoueret teſtes, qui ipſum violatæ legis, & abi-
rata patriæ religionis arguerent. Cũ autem ali-
qui Sacerdotes timerent, ne lex ſublatis libris ex
hominum memoria periret, in muro tẽpli perfoſ-
fo concluſerunt: quem dum cãmẽtarij reſtau-
rant, in librum inciderunt, qui ideo inuentus eſſe
traditur ab Helcia, quia ipſe tunc vrgebat opus,
& ſacta tecta templi omnium Princeps curabat.
Chryſoſt. hom. 9. in cap. 2. Matth. deſoſum fuiſſe
dicit in quodam loco, ac penè deletum. Et idem
in epi. 1. Cor. c. 2. hom. 7. repertum fuiſſe dicit ru-
deribus obrutum. Quidquid horum velis, non eſt
improbabile, neque video quid contrã à quo-
quam adduci poſſit, quod aliquam harum expli-
cationem admodum premar.*

Verſ. 10. *Quæ cũ legiſſet Saphan coram Rege, 8.
& audiſſet Rex verba libri legis Domini, ſcivit veſti-
menta ſua.* Aliquid ſine dubio nouũ audierat, &
horribile Iofias, quod occultauerat pater Amon,
qui nihil curabat minus, quàm de vera legis ob-
ſeruantia: legit, opinor, quod traditum eſt Deut.
c. 28. aut ſi aliquid præter Deuteronomium, in-
uentum eſt (nam ſunt qui tantũ latuiſſe putent
Deuteronomij librum) caput Leuitici 26. Cũ
autem grauem ex illius libri læctione concepſſet
dolorem, & metum, cũ ſpreto videret aut igno-
ratum id quod à Deo præceptum eſſet tam ſeuere,
diſrupit, quod in affectu ſimili fieri ſoleret ab
Hebræis, veſtimẽta ſua, & qua ratione ſua parẽ-
tũque, ac populi peccata expiari poſſent, & pla-
cari Deus, quem offenſum putabat, à Prophetis
diſcere, atque à Domino voluit; quod negotium
viris maximæ auctoritatis & fidei commendauit.

Verſ. 14. *Ierunt itaque Helcias Sacerdos, &c. ad 9.
Holdam Prophetidem uxorem Sellum.* Erant hoc
tempo

6. *Vt boni libri
pietatem
fouent, ſic
mali debilitant.*

7. *Liber legis
vbi inuen-
tus.*

tempore in Iudæa Prophetæ, vt Jeremias, & Sophonias, sed fortasse sub hoc tempus, aut non se illorum propheticus spiritus a Deo prodiderat, aut ab vbe aberant, & quos a regis famulis adiri non erat facile. Quare adierunt Prophetidem quandam fœminam nomine Holdam, cuius tunc Spiritus notus erat populo, eamque regio nomine de re tota consulunt. Fuisse autem in vtroque tempore Euangelij, & legis, non Prophetas solum, sed etiam Prophetides, res est nota. Fuit sanè hoc afflata spiritu Maria soror Moysis, quæ Exod. c. 15. v. 20. Prophetissa dicitur: fuit Debora, de qua Iudic. 4. v. 4. Fuit Anna Samuelis mater 1. Reg. 2. Neque in aureo Euangelij sæculo defuerunt fœminæ, quas propheticus iste Spiritus afflauit. Fuit Elizabeth Ioannis Baptistæ mater, Lucæ 1. Anna Phanuelis filia, Lucæ c. 2. Filia Philippi quatuor, Actor. 21. omnium verò Princeps beata Virgo, Lucæ c. 1. Et quidem Ioel c. 2. v. 28. Propheticum Spiritum non viris solum, sed etiam fœminis dandum esse cecinit. *Effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filia vestra.* Sibyllas porro spiritum habuisse Propheticum, communis est sensus, & quæ nunc habemus illarum oracula non obscure docent. Vide Augustinum de ciuitate lib. 18. c. 23. Lactantium lib. 1. c. 6.

10.

Fœmina
prophetides
plerumque
virgines.

Illud hîc obseruandum fœminas hæc, quibus Dominus propheticum afflauit spiritum, aut fuisse virgines, aut viduas, aut certè si coniugatae fuerunt, à re abstinuissent coniugali. Ita visum est aliquibus, quod tamen constat, licet ita plerumque contigerit, non tamen illud omnibus fuisse commune. Nam Anna Samuelis mater post diuinum afflatum filios suscepit. Neque de Elisabeth, aut Debora, ea de re quicquam habemus; & vt Elisabeth vxor erat Zachariæ, & Debora Lapidoth, sic etiam Holda vxor dicitur esse Sellum. Sed vt Annæ Samuelis matrè omittam, reliquas ego crediderim virgines fuisse, aut viduas, aut accepto diuino spiritu, nullum cum viris habuisse coniugale commercium. Quatuor Philippi filia Actor. c. 21. aperte dicuntur virgines: de Sibyllis ita sentiunt communiter Patres, imò putant prophetiæ spiritum præmium esse illibari pudoris. Sic sanè Hieronymus aduersus Iouinianum lib. 1. vbi etiam aliis præter Sibyllas ex Gentilium sententia dicit esse concessum. *Quid referat, inquit, Sibyllas, Erubraam, Cumanam, & octo reliquas? (nam Varro decem fuisse autumat) quarum insigne virginitas est, & virginitatis præmium diuinitio? Quod si Eolici genere sermonis Sibylla θεσβειαν appellatur, rectè consilium Dei sola scribitur nosse virginitas. Cassandram quoque & Chrysem vates Apollinis, ac Iunonis virgines legimus.* Ambrosius quo tempore Debora iudicauit Israel, viduam fuisse dicit lib. de viduis, vbi sic de Debora, *Vidua populos regit, vidua ducit exercitum: vidua duces eligit, vidua bella disponit.* Fortasse hæc Holda, quæ vxor dicitur Sellum, vidua tunc erat: aut virum forsitan domus habuit, non tamen consortem.

11.

Quæ habitabat in Ierusalem in secunda. Holda domum in Ierusalem habebat, Jeremias in Anathoth, & cum regium mandatum legatos vigeret, maluerunt Prophetidem fœminam, quæ prope, quam virum Prophetam, qui procul domicilium habebat. *Secunda* porro pars est in ciuitate remotior, quæ eo videtur vocata nomine, quia forsitan erat in secunda ciuitatis parte, & quasi in ciuitate secunda, in illa videlicet, quam secundus & extrarius vallabat murus, quem ad munitio

Gass. Sanctij Com. in lib. Reg.

A nem ciuitatis obduxit Ezechias 2. Paralip. c. 32. v. 5. *Edificauit quoque agens industrie omnem murum, qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper, & forinsecus alterum murum.* Hieronymus ad illud Sophoniæ c. 1. v. 10. *Vox clamoris a porta piscium, & ululatus a secunda.* Secundam portam dicit esse, quæ est in secundo ciuitatis muro. Sic autem ibi Hieronymus. *Quod autem ait, & ululatus a secunda secundi muri in eodem climate, portam significat. De qua & in regnorum libro scriptum est: Et iuit Helcias Sacerdos, &c. ad Holdam, & hæc habitabat Ierusalem in Secunda.* Vide quid nos ad hunc Sophoniæ locum in nostris commentariis, & ad illud Jeremiæ c. 39. v. 3. *Sederunt in porta media.* Hæc explicatio de porta secunda, aut secunda ciuitatis parte omnium mihi maximè placet, neque scio vttram in partem propendeam. Sed trahit me pòdus quod est à Hieronymi auctoritate maximum. Aliter diuinant alij, sed, meo iudicio, nihilo magis accommodatè, Chaldaeus scholam, seu doctrinæ domum interpretatur, sicut etiam Pagninus. quasi ibi scholam habuerit Holda, quod probat Caietanus. Alij vocem משה, pro qua vulgatus *secundam* reddidit, Scholam esse putant secundam, in qua nõ sacra, ex lege, atque Prophetis sumpta, sed vulgaris & ad œconomicam seu politicam administrationem doctrina tradebatur. Quæ ideo dicitur *secunda*, quia alia, quæ ad religionem, diuinumque cultum pertinet, priori ponitur ordine, & loco. Sed, vt dixi, *secunda* pars est exterior ciuitatis, quæ inter duos muros cõclusa est; aut, vt alij legunt, duplicata; quia pars illa addita fecit, vt duplex esset ciuitas, quæ prius fuisse videbatur simplex, & vna; aut, quod supra putabat Hieronymus, porta ciuitatis in secundo muro, & hoc potius.

B

C

D

E

Sed quæret hîc aliquis, quid tantum sit Holda in secunda ciuitatis parte domicilium habere, vt oportuerit hoc loco fuisse notatū. Hanc ego causam mecum antea meditabar, neque ab ea nunc alienus sum. Putabam domum Holdæ procul esse à regia domo, & quia in secunda ciuitatis parte, id est, in suburbio, esse domum ignobilem, in qua fœmina paupercula viueret, quæ magis esset nota propter prophetiæ donū cælitus inspiratū, quam propter generis gloriam, & earum rerum abundantiam, quæ à vulgaribus animis numerantur in bonis. Cum autem procul esset domus, illaque tenuis, qualis à sordidæ fortunæ hominibus habitari solet, tamè viri illi principes vigete regio mandato, & peccatorū conscientia cõpuncti, non dedignati sunt ad locū ignobilem, ad fœminam pauperem accedere abiecti & supplices, vt ab illa expiandi proprij atq; cõmunis sceleris, & placandi Dei certam aliquam, & idoneam formam doceretur. Hic discant viri nobiles, cum de animarum salute deliberant, aut fatagunt, abiiciendos esse insolentes spiritus, neque contemnenda illa, quæ vulgus hominum vilis iudicat, & sordida, si modò animæ morbis cõmodam possunt adhibere medicinam.

Magno in
honore habenda, quæ ad animam pertinent salutem.

Verf. 16. *Ecce ego adducam mala super locum istum.*

E

Cum audiisset à legatis Holda regium mandatū, hoc statim iussit responsum referri; iratum esse Dominum contra locum illum & gentem, quia vero Domino relicto peregrinis se legibus & gentilibus sacris alligarunt. Quare non esse recusandum quominus illa subeant infortunia, quæ scripta sunt in eo libro, quæ inuenerunt in templo aduersus illos, qui legem diuinam conculcauerunt. Ex quo sequitur librum illum cõtinere minas, quas Dominus in peccatorū caput intorsit, quæ in Leuitico præsertim, & in Deuteronomio continetur.

Ecce ego, ait Dominus, adducam mala super locum istum, & super habitatores eius omnia verba legis, quæ legit Rex Iuda.

14. *Verf. 18. Regi autem Iuda, qui misit vos, ut consuleretis Dominum, sic dicitis.]* Horribiles illæ minæ, de quibus proximè, ad illos spectant, qui legem conculcauerunt diuinam, & ad alia omnia effrænes abierunt; longè tamè aliter Deus statuit de Iosia, cuius laudat religiosum animū, & diuinæ legis obseruantiam. Quam tunc ostendit, cum auditis sacri voluminis præceptis, & de illius violatione timore concepto, cohorrui toto corde, & se coram Deo supplicem abiecit, & non ad lachrymas solum, sed ad vestimentorum lacerationem progressus est.

15. *Verf. 19. Colligeris ad sepulcrum tuum in pace.]* Pax hoc loco non est priuata, & propria Regis, nam verè nõ decessit in pace, id est, pacificã mor-

tem obiit, quæ talis tunc dicitur, cum à senectute, vel morbo, non à violentia prouenit extrinsecus allata, vt pluribus ostendimus supra lib. 3. c. 2. ad illud de Ioab, *Non deduces caniciem eius pacificè ad inferos.* Est autem pax Regni totius, quod non turbabatur bellis, quo tempore decessit Iosias. Atque ideo, quod in bello, atque tumultu fieri non solet, cum regia pompa, planctūque solemni sepultus est: qualem pauci in ea regione consecuti sunt. De quo cap. sequenti pluribus. Decessit itaque Iosias à sagitta traiectus, in pace tamen regni, quam statim, atque ille functus est vita, potentissimorum Regum arma turbarent. Quam explicationem probat, quod lib. 2. Paral. c. 34. v. 28. legimus. *Infereris in sepulcrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum quod ego introducturus sum super locum istum, & super habitatores eius.*

Iosias quomodo in pace sepultus.

IN CAP. XXIII. LIB. IV. REGVM

ARGVMENTVM.

DIDICIT ex eo libro quem proximè legerat Iosias, quàm Deus horreret deorum simulacra, & pro illorum cultu instituta sacrificia, & quàm seuerè à vera religione transfugas puniret. Quare accinxit se, & quamprimum quæ monumenta erant, aut irritamenta superstitionis impie, abolenda curauit. Cum igitur primùm adegisset populum, vt coram Deo renouaret fædus à parentibus iam antè percussum, altaria deiecit, simulacra comminuit, contaminauit loca consecrata demonibus, nihil denique reliquit indemne, ex quo aliquid redoleret religionis impure. Neque sacerdotibus pepercit, & illorum tumulis, atque ossibus, qui aliquando Gentilibus se legibus addixerant. Quæ satis in hoc capite explicantur diffusè. Tandem ubi impura contaminauit sacra, ad pura se, & populum sacrificia disposuit. Fecit enim Phasè quale religione, ac sumptu à tempore Iudicium numquam vidit Hierosolyma. Sub hæc tempora exercitum ducebat Pharao contra Assyriorum Regem, cui cum Iosias occurreret, vt prohiberet aditum, confixus est à sagittario, & cum summo omnium dolore, ac planctu peremptus. Cuius loco à populo in regnum vocatur Ioachaz, quem rediens Pharao victor ab Assyriis, postquam tribus tantum mensibus cum Imperio fuisset, deiecit è regno, & captiuum secum duxit in Ægyptum, & pro illo Regem constituit fratrem Heliacim, quem pro sua potestate mutato nomine Ioakim appellauit, cui prius in singulos annos tributum indixit.

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

1. **E**T renunciauerunt regi quod dixerat. Qui misit: & congregati sunt ad eum omnes senes Iuda & Ierusalem.

2. Ascenditque rex templum Domini, & omnes viri Iuda, vniuersique qui habitabant in Ierusalem cum eo sacerdotes & prophetæ, & omnis populus à paruo vsque ad magnum: legitque cunctis audientibus omnia verba libri fæderis, qui inuentus est in domo Domini.

3. Steritque rex super gradum: & fædus percussit coram Domino, vt ambularent post Dominum, & custodirent præcepta eius, & testimonia, & ceremonias in omni corde, & in tota anima, & suscitarent verba fæderis huius, quæ scripta erant in libro illo: acquieuitque populus pacto.

4. Et præcepit rex Helciae pontifici, &

C sacerdotibus secundi ordinis, & ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerat Baal, & in luco, & vniuersæ militiæ cæli: & combussit ea foris Ierusalem in conualle Cedron, & tulit puluerem eorum in Bethel.

5. Et deleuit aruspices, quos posuerant reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ciuitates Iuda, & in circuitu Ierusalem: & eos, qui adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunæ, & duodecim signis, & omni militiæ cæli.

6. Et efferrit fecit lucum de domo Domini foras Ierusalem in conualle Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in puluerem, & proiecit super sepulchra vulgi.

7. Destruxit quoque ædículas effeminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.

Con

8. Congregauitque omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda; & contaminauit excelsa, ubi sacrificabant sacerdotes, de Gabaa usque Bersabee: & destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue principis ciuitatis, quod erat ad sinistram portæ ciuitatis.

9. Verumtamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Ierusalem: sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum.

10. Contaminauit quoque Topheth, quod est in conualle filij Ennon: ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem, Moloch.

11. Abstulit quoque equos, quos dederant reges Iuda, Soli, in introitu templi Domini iuxta exedram Nathanmelech eunuchi, qui erat in Pharurim: currus autem Solis combussit igni.

12. Altaria quoque, quæ erant super recta cœnaculi Achaz, quæ fecerant reges Iuda, & altaria quæ fecerat Manasses in duobus atrijs templi Domini, destruxit rex: & cucurrit inde, & dispersit cinerem eorum in Torrentem Cedron.

13. Excelsa quoque, quæ erant in Ierusalem ad dexteram partem Montis offensionis, quæ ædificauerat Salomon rex Israël Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensioni Moab, & Melchon abominationi filiorum Ammon, polluit rex.

14. Et contriuit statuas, & succidit lucos: repleuitque loca eorum ossibus mortuorum.

15. Insuper & altare, quod erat in Bethel, & excelsum, quod fecerat Ieroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israël: & altare illud, & excelsum destruxit, atque combussit, & comminuit in puluerem, succenditque etiam lucum.

16. Et conuersus Iosias, vidit ibi sepulchra, quæ erant in monte: misitque & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud iuxta verbum Domini, quod locutus est vir Dei, qui prædixerat verba hæc:

17. Et ait: Quis est titulus ille, quem video? Responderuntque ei ciues vrbs illius: Sepulchrum est hominis Dei, qui venit de Iuda, & prædixit verba hæc, quæ fecisti super altare Bethel.

18. Et ait: Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius. Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria.

19. Insuper & omnia fana excelsorum, quæ erant in ciuitatibus Samariæ, quæ fecerant reges Israël ad irritandum Dominum, abstulit Iosias: & fecit eis secundum

A omnia opera quæ fecerat in Bethel.

20. Et occidit vniuersos sacerdotes excelsorum, qui erant ibi super altaria: & combussit ossa humana super ea: reuersusque est Ierusalem.

21. Et præcepit omni populo, dicens: Facite Phasè Domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis huius.

22. Nec enim factum est Phasè tale à diebus Iudicum, qui iudicauerunt Israël, & omnium dierum regum Israël, & regum Iuda,

23. Sicut in octauo decimo anno regis Iosia factum est Phasè istud Domino in Ierusalem.

24. Sed & pythones, & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias, & abominations, quæ fuerant in terra Iuda & Ierusalem, abstulit Iosias: ut statueret verba legis, quæ scripta sunt in Libro, quem inuenit Helcias sacerdos in templo Domini.

25. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua, iuxta omnem legem Moysi: neque post eum surrexit similis illi.

26. Verumtamen non est auersus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam: propter irrationes, quibus prouocauerat eum Manasses.

27. Dixit itaque Dominus: Etiam Iudam auferam à facie mea, sicut abstuli Israël: & proiciam ciuitatem hanc, quam elegi, Ierusalem, & domum, de qua dixi: Erit nomen meum ibi.

28. Reliqua autem sermonum Iosia, & vniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?

29. In diebus eius ascendit Pharaos Nechao rex Ægypti, contra regem Assyriorum, ad flumen Euphratem: & abiit Iosias rex in occursum eius: & occisus est in Mageddo, cum vidisset eum.

30. Et portauerunt eum serui sui mortuum de Mageddo: & pertulerunt in Ierusalem, & sepelierunt eum in sepulchro suo. Tulitque populus terræ Ioachaz filium Iosia: & vnixerunt eum, & constituerunt eum regem pro patre suo.

31. Viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Amital, filia Ieremia, de Lobna.

32. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

33. Vinxitque eum Pharaos Nechao in Rebla, quæ est in terra Emath, ne regnaret in Ierusalem: & imposuit multam terræ, centum talentis argenti, & talento auri.

34. Regemque constituit Pharaon Nechao Eliacim filium Iosia pro Iosia patre eius: vertitque nomen eius Ioachim: porrò Ioachaz tulit, & duxit in Ægyptum, & mortuus est ibi.

35. Argentum autem & aurum dedit Ioachim Pharaoni, cum indixisset terræ per singulos, ut conferretur iuxta præceptum Pharaonis: & vnumquemque iuxta vires

A suas exegit, tam argentum quam aurum de populo terræ, ut daret Pharaoni Nechao.

36. Viginti quinque annorum erat Ioachim cum regnare cœpisset: & vndecim annis regnavit in Ierusalem: nomen matris eius Zebida filia Phadaia de Ruma.

37. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

IN CAPVT XXIII. LIB. IV. REGVM

COMMENTARI.

Verf. 1. *Qui misit, & congregati sunt ad eum omnes senes Iuda.*]

1. **N**ON diu distulit religiosus princeps complere opère, quod faciendum didicerat ex libro nuper inuento. Quare vbi primum ab Holda Prophetide oraculum accepit, congregavit omnes, quibus vel ab ætate maturitas, vel a iudicio, atque ordine auctoritas inerat, ut illis, quid curari vellet, ediceret, & quid opus esset factò cum illis maturè deliberaret. Quibus præsentibus verba libri legit, quem omnium & primum, & principem in consilium adhibere voluit.

2. *Quis gradus, aut sedes regia in templo.* **V**ers. 3. *Stetitque Rex super gradum, & fœdus percussit coram Domino.*] Quis fuerit gradus iste, in quo quasi in loco sibi debito constitit Iosias, dubium est. Fortasse erat illud quod supra c. 16. verf. 18. Musach dicitur Sabbati, quod sustulit Achaz, ut in honestiorem, ut opinor, locum transferret. Aut certè basis illa ænea, in qua stetit Salomon, cum fieret ad templum totius populi conuentus. De qua lib. 2. Paralip. c. 6. v. 12. *Stetit (Salomon) coram altari Domini ex aduerso vniuersæ multitudinis: & extendit manus suas. Siquidem fecerat Salomon basim æneam, & posuerat eam in medio basilicæ habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos altitudinis: stetitque super eam.* Hic autem gradus, qui basis dicitur, aliter appellatur tribunal. 2. Paralip. cap. 34. cum de hoc ipso tempore, atque opere sermo foret, dicitur, *stans Iosias in tribunali suo, percussit fœdus.* Quòd autem Rex tribunal aliquod seu gradum haberet in templo, in quo de more sederet, liquet ex c. 11. supra v. 14. vbi de Ioas & Athalia: *Ingressa (Athalia) ad turbas in templum Domini, vidit Regem stantem super tribunal iuxta morem.* Quòdnam sit fœdus illud, quod Iosias coram Deo percussit, facillè intelligitur ex his, quæ diximus supra ad caput nuper citatum ex lib. 4. Reg. v. 17. vbi simile fœdus coram Domino percussum esse dicitur. vbi etiam in Ioas & Ioiada sacerdote imaginem videmus eorum, quæ in expiando templo, abolendisque Gentilicis sordibus facta hinc dicuntur à Iosia. Hæc porrò, quæ Iosias lecto libro legis, aut molitus dicitur, aut demolitus, ex libro ipso fœderis hausit, qui quid faciendum, quidue declinandum esset, accuratè minutimque præscribit.

3. *Et suscitarent verba fœderis huius, quæ scripta erant in libro illo.*] Suscitari dicitur, qui mortuus est, cum ad vitam reuocatur, quam amiserat; & qui graui tenetur somno, qui quandam refert mortis imaginem: item domus quæ iam corruit, & rursus ex-

B truitur è rediuiua materia. Talis erat lex sub hæc tempora, aut mortua omnino, quæ vim haberet nullam contra repugnantes, quæ quasi cadauer in sepulcro, sic etiam ipsa in parietinis, & rudibus condita latebat, aut ita sopita, ut nullas videretur habere vires ad frænandos immoderatos affectus, aut denique quasi dirutum aliquod propugnaculum, quod neque hostes arcere, neque ciues tueri posset. Hæc itaque excitauit Iosias, fecitque ut rediuiuum fœdus dissoluta ligaret, impietatem abigeret, & nouam quandam deformato populo redderet speciem.

Acquieuitque populus pacto.] Quòdnam fuerit hoc pactum, quod lubens populus admisit, diximus nuper, & habemus expressum magis 2. Paralip. c. 3. v. 31. *Stans (Iosias) in tribunali suo percussit fœdus coram Domino, ut ambularet post eum, & custodiret præcepta, & testimonia, & iustificationes eius in toto corde suo, & in tota anima sua, faceretque quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat. Adiurauit quoque super hoc omnes, qui reperti fuerant in Ierusalem, &c.* Idem penè accidit Exod. 19. verf. 8. nam cum hæc seime eadem Moyses populo proponeret, amplexus est populus mandata, dixitque, *cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus.* Et cap. 24. v. 3. eodem penè modo respondit.

4. **V**ers. 4. *Et præcepit Rex Helcie Pontifici, & sacerdotibus secundi ordinis, & ianitoribus, ut proicerent de templo, &c.*] Sacerdotes minores illi sunt, qui sacerdoti maximo subsunt, & varia in templo obeunt ministeria, omnes videlicet præter summum. Tam ergo huic, quam illis præcepit Rex, ut Gentilicas sordes, & quicquid impietate oleret, efferrent è templo, quæ ipse aboleuit flammis in torrente Cedron, & eorum puluerè procul inde auferri iussit in Bethel. vsque adeo horruit iniquitatis vasa, & impietatis instrumenta, ut neque illorum cineres prope ciuitatem & templum esse voluerit. Neque minus seuerè accepit aruspices, & quoscunque alios, qui ad impias aras sacrificabant, illos enim sicut alia impura sacraria, siue obscenæ libidinis diuerticula, exterminari iussit. Cur enim existimaret Rex prudentissimus sublatum iri religionem impiam, si illius Antistites & magistri viuerent.

5. *Sacerdotes minores qui.* **E**t proiecit super sepulcra vulgi.] Aut verum plantarant lucum in templo, qui peregrinam in illud religionem induxerant, aut etiam adumbrarunt expressa ad illius similitudinem noua forma. Illud tamen quicquid esset extra templum efferri iussit Rex, & in valle Cedron flammis dedi, & in cineres

6. *Quod sepulcra vulgi.*

ciacres redigi, quos sparsit illo in loco, vbi vulgares homines tumulari soliti, qui locus Sepulcra vulgi dicebantur. Quis autem locus ille fuerit, diximus in nostris commentariis super Act. ad illud c. 1. v. 9. Ita vt appellaretur ager ille lingua eorū *Achel dema*. Vbi diximus in Topheth, id est, in valle Cedton fuisse commune pauperum sepulcrum, quod à nobis Cœmeterium dicitur: quod probabam ex eo Jeremiæ c. 19. v. 11. *In Topheth sepelientur, eo quod non sit alius locus ad sepeliendum.* Quem locum Septuaginta bis eodem capite vocant *Polyandrium*, quod multorum sepulcrum significat, id est, commune, aut vulgare.

7. *Verf. 7. Destruxit quoque adiculas effeminatorum, quæ erant in domo Domini.*] Eo vsque progressa fuerat Regum impietas, & Sacerdotum incuria, vt in ipso etiam templo quæstum facerent prostituti corporis non solum meretrices, sed etiam meritorij pueri, idque in lustris, seu lupanaribus, in quibus execrabiles illæ merces proflarent venales. quod etiam accidit aliis temporibus lib. Machab. 2. c. 6. v. 4. & cap. 4. v. 22. Neque in eo obsceno quæstu quicquam intererat inter templum Veneris, aut Cybeles, & templum a cuius aditu arcebantur impuri.

8. *Pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.*] Ideo Gentes in lucis, & inter condensas arbores excitantur altaria, & suas ibi victimas immolant, aut aliud sacrificiorum genus obierunt, vt postquã indulgissent ventri, diisque Genialibus, Veneri se, aut turpiori traderent intemperantiæ, facillè ad condensas arbores, lucorumque obscuras umbras, tanquam ad occulta, & ideo opportuna magis libidinũ diuerticula transirent. Quod ne fieret, cauit seuerè Dominus Deut. 16. verf. 21. *Non plantabis lucum, & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui.* Cuius præcepti causã reddit Philo lib. 2. de Monarchia parũ à principio, vbi docet cur intra templi ambitum lucus nullus sit, & inter alias causas hanc etiam addit: quia sylvarum condensa maleficis conueniunt, & latebræ sunt insidiis opportuna, & addere posset multo verius, quia ibi tam vitæ, quàm pudori parari possunt tam à sanguinariis, quàm à lenonibus, & scortatoribus insidiæ. Quo modo decorũ templa prostibula quædam fuerunt, vbi quæstus fieret ex venali corpore, neque magis pura quam meretricius fornicus, diximus pluribus in nostris commentariis super Oseã ad illud c. 4. v. 13. *Super capita montium sacrificabant,* vbi de montibus & lucis plurima.

9. *Pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.*] Domunculas luci quidam esse putant velamenta quædam, ex quibus tabernacula fierent, in quibus meretrices fœminæ, aut pathici pueri suã celarent ab omnium oculis impudentiam. Neque enim credo ita omnes, qui in lucis scortabantur, pudorem profligant, vt suam turpitudinẽ, maximè quæ esset à mascula libidine, in omnium oculis inuerecundè defigerent. Non loquor de illis qui non tam ex venereo concubitu voluptatem capiebant, quàm ex aliorum oculis. Vt igitur obscenos illos motus, & homine ingenuo prorsus indignos ab hominum oculis auerterent, obtendebant velũ aliquod, quod inter se, cùm operam darent scortationibus, & aliorum oculos interponerent, quæ instar obtineret tabernaculorum. Hæc autem, vt opinor, faciebant lænæ quædam, aut turpium amorum conciliatrices, quare hoc erat venale studium, vt aliorum siue aduersæ, siue auersæ libidini seruirent. Neque ab his domunculis longè aberant funiculi illi, quibus suã lustra

A vallabant puella Babylonix ad eandem negotiationem, & quæstum, de quibus nos pluribus in commentariis super Baruch, ad illud c. 6. verf. 42. *Mulieres autẽ circumdata funibus in visis sedent.* Hæc mihi magis probabilia, sed fortasse domuncula illæ ex arborum frondibus, atque ramis texebantur, quales sibi ab obuia materia construunt, qui in syluis agunt, locisque nemorosis, vt species saltẽ lucorũ appareret in adumbrato luco, quẽ formarat in templo Iudæorũ inanis, & stulta religio.

Congregauitque omnes sacerdotes de ciuitatibus Iuda, & contaminauit excelsa.] Plurimi ex sacerdotibus ex genere Leuitico, qui alias ministrare in templo poterant, per varias partes Israëlitiçi populi dispersi, ad impias aras sui generis, atque ordinis obliuisci sacrificabant. Hos igitur omnes congregauit, & ne rursus ad Gentilicos ritus & sacrificia redirent, contaminauit loca, reddiditque profana, ac sordida, quæ prius, quasi religiosa forent, venerabantur. Est autem verisimile eos, qui idolis honores exhibuere diuinos, & quasi cælesti aliquid amplexabatur, id curasse diligenter, vt loca essent munda, honesta, & pulchra, cœlesti denique maiestate nõ indigna. Talia videntur fuisse illa, in quibus excitata fuerunt altaria, constructa templa, & ipsi etiam luci, quos ad sacros vsus stulta Gentilium religio destinauit. Illa verò loca tunc contaminantur, quando ad vulgares, & sordidos vsus conuertuntur, vt si mutentur in armentorũ caulas, in latrinas, aut in loca, in quæ publica congerantur stercola, aut in illis sparsit, aut cremant mortuorũ ossa, sicut infra v. 20. vbi super altaria, quæ contaminare voluit, ossa humana combussit: & v. 14. loca, vbi lucos exciderat, mortuorum ossibus impleuit.

Verf. 9. Veruntamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare Domini in Ierusalem. sed tantum comedebant Azyma in medio fratrum suorum.] Sacerdotes illi qui manus suas impuris sacris, & Gentilium victimarum nefario sanguine polluerant, non sunt permisi ad altare Domini ad opus aliquod sacrificale, aut sacrum accedere: nefas enim putabat religiosus Princeps tractari ab illis manibus sacra, quæ exectanda prius ministeria tractauissent. Nihilominus sacerdotes istos, quos ab altari summouit, noluit à templo omnino, & à quibusdam commodis, quæ sumuntur è templo, prorsus arcere. Quomodo enim illi vitam possent honestè traducere, quibus in promissa terra nullus esset à lege funiculus, nulla pro alenda familia certa possessio. Quare permillum est vt in medio fratrum suorum, id est, inter eos, qui sunt è genere Leuitico, comederent azyma, id est, vt bene putat Abulensis, his omnibus vescerentur quibus alij poterant, quibus communis esset ab Aarone familia. Est enim in Scriptura non infrequens, vt per Synecdochem vna species sumatur pro multis, imò & pro omnibus: quomodo Zacharias cap. 14. v. 16. festum tabernaculorum pro omnibus Hebræorum solemnitatibus adhibuit.

Hoc porrò optimi Regis consilium probauit Deus Ezech. c. 44. à v. 10. vbi Leuitas illos amouet ab altari, qui secuti sunt decem tribus, & aureis vitulis diuinos exhibuerunt honores: non tamen ab aliis ministeriis, quæ exercentur in templis, longè tamen à sacrificiis, & altari, quæ ministeria nõ longè differunt à profanis. Sic enim ibi, *Erunt in sanctuario meo aditus, & ianitores portarum domus, & ministri domus, ipsi mactabunt holocausta, & victimas populi.* Aditus illi sunt, qui ædem, id est, sacra loca custodiunt, curantque vt quæ ad sacrificia

10. Sacra loca quomodo contaminata.

11.

12. Quidam sacerdotes sic remouentur ab altari, vt tamè ab altari sustententur.

Aditus qui.

ficia pertinent, apta sint, & prompta, neque tā ipsi sacrificant, quā sacrificantibus assistunt, seruiuntque sacerdoti, magis quā altari. Minister domus aliquid significat amplius, & ad omnia se latē porrigit, quæ seruire in templo studiū, atque operam requirunt. Qualia sunt, quæ ad rem culinariam spectant, atque lignariam: item vt domus perpetuò munda sit: omnia denique quæ in priuatis domibus ancillæ curant, aut mediastini serui. Similia habemus in Ecclesia decreta, quæ sacerdotes aliquando lapsos ab altioribus functionibus arcent, & inferioribus alligant ministeriis, vide dist. 50. Can. Qui sub gradu, & Can. Presbyteros. Plura nos in nostris commentariis super Ezech. ad locum de quo nuper. Neque defuit in scriptura, quid ad hoc cōsiliū sequeretur Iosias. Nam Leu. c. 21. v. 21. Si quis ex genere Aaron non potuerit ministrare, quia deformitas illū à sacro prohibet ministerio, non tamen à commodis arceatur, quæ capiūt alij, qui munus aliquod in templo possunt obire legitimè. Sic autem ibi, *Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias Domino, nec panes Deo suo, vescentur tamen panibus qui offeruntur in sanctuario.*

13. *Verf. 11. Abstulit quoque equos, quos dederāt Reges Iudæ, Soli, &c. iuxta exedrā Nathanmelech eunuchi, qui erat in Pharurim, currus autē Solis cōbussit igni.]* Diximus suprā c. 2. vnde Gentilium fabulæ Soli currus, & equos attribuerint. quas amplexi nonnulli ex Regibus Iudæ, Soli equos, & currus in loco omniū sanctissimo consecrarunt. Quod etiam sub hoc ipsum tempus, & aliis postea sæculis fecere Gentiles. Nā Persæ equos consecrarunt Soli, eosque in illius honorē totos concremarunt. Ita Xenophon lib. 8. Cyropædiæ non semel, vbi currus ponitur Soli consecratus. Idem tradit Strabo lib. 15. & Ouidius lib. 1. Fastorum immolari canit equum Hyperioni, qui idem est sol.

*Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum
Ne detur celeri victima tarda Deo.*

In pompa quadā iunioris Cyri, tauri, & equi inducuntur, illi, vt immolentur Ioui, hi autem Soli. Primum, inquit Xenophon suprā, agebantur tauri Ioui: post boues autem agebantur equi ad Solis sacrificium. Post hos autem educebatur currus albus coronatus iugo aureo, qui esset Ioui sacer: post hūc agebatur etiam Solis currus candidus, & is coronatus vt anterior. Sic puto ad Gentilicos ritus in templo fuisse currus egregio opere perfectos, & in his equos ex pretiosa materia, & arte mirifica elaboratas, qui viderentur currū illum trahere, cui essent alligati: quod Solis esset insigne, quod in templo ad aram excitatā Soli viscebatur. Illi verò equi, qui ad introitum dicuntur esse templi ad exedrā Nathanmelech, viui erāt, qui in stabulis illic nutriebantur, vt suis temporibus immolarentur Soli, & vt de Persis nuper dicebamus, viui cremarentur. Ita existimo: si enim equi lignei forent, aut ex ea materia, quam ignis solueret, aut cōbureret, quemadmodum currus combustus esse dicitur igne; sic etiam combusti dicerentur ex eadē materia equi ad currū alligati; at sublari dicuntur equi, & crematus currus. Translati sunt ergo equi, qui iam deuoti fuerant flāmis, & cultro ad meliores vsus. Alij aliter meditantur, hic mihi modus magis videtur expeditus. Vbi vulgatus, *iuxta exedrā*, Hebr. est *לשכת* *lischath*, pro quo vulgatus vertit, interdum cubiculum, interdum gazophylacium, non inquam exedram. Est autem exedra locus vbi sedes sunt, in quibus fieri potest, & solet hominum consessus. Quemadmodum in alio genere

A non admodū dissimili dixit Vitruuius lib. 5. c. 11. *Constituuntur, inquit, tribus porcibus exedrā spatiosa, habentes sedes; in quibus Philosophi, Rhetores, reliquique, qui studiis delectantur, sedentes disputare solent.* Vbi vulgatus *Pharurim*, Pagninus vertit, *in suburbanis*, vbi nimirum erant equorum pascua. Quod argumento cuiuslibet esse debet, vt credat equos non esse artificiales sub iugo artificialis currus, sed naturales ad sacrificiū, vt diximus, destinatos.

Verf. 13. Ad dexteram partem montis offensionis.] Hic mons est Oliueti, quod nomen sumpsit ex idolis, quibus Salomon, vt vxoribus placeret, quæ illius cor miserandū in modum subuerterant, extruxit aras, & pronus supplicauit. vide lib. 3. Reg. c. 11. vbi de Salomone iam nimis vxorio, & delirante plurima. & c. 18. lib. Reg. quare hæc sacraria ab Ezechia sublata, atque contaminata fuerint.

Verf. 14. Contriuit statuas, & succidit lucos, repleuitque loca eorum ossibus mortuorum.] Pollutus censebatur ille, qui mortuos tetigisset, cui certā expiationis formam religio præscribebat; sic etiam pollutus censebatur locus, vbi mortuus cecidisset: ita opinor, vt locus hic indicat, licet ex Scriptura nihil ea de re certum inuenerim. Polluebatur Nazaræus, si mortuorū interesset funeri, immò si corā ipso aliquis subito cecidisset mortuus. Num. c. 6. Contaminabatur terra, si qui affixus erat cruci, non deponeretur ex illa. Deut. 21. v. 23. *Non permanebit cadauer in ligno, sed in eadem die sepelietur, &c. & nequaquā contaminabit terram.* Immo & diem suspenso cadauere contaminari, & de illius sanctitate aliquid decedere, probat illa sollicitudo, qua curant Iudæi Ioan. 19. v. 31. ne remanerent in cruce corpora Sabbato, erat enim magnus dies ille Sabbati. Quod etiam obseruatum à profanis docuit, aut saltem indicauit Virgilius, qui incestari, aut contaminari dixit classem, quod etiam de exercitu diceret, inhumato cadauere: sic autem ille libro 6. *Aeneidos.*

*Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
Heu nescis, totamque incestat funere classem.*

Verf. 15. Insuper & altare quod erat in Bethel, & excelsum, quod fecerat Ieroboam.] De hoc altari egimus latè lib. 3. c. 13. vbi prædicta sunt à Propheta, de quo statim, quæ nunc ad vnum Iosias impleuit. Ossa enim hominū è tumulis effossa in altari cōbussit, & sacerdotes, qui prius ibi sacrificarant, immolauit, id est, vt opinor, illorū ossa ibi combussit. Neque enim sacerdotes, qui Ieroboami tempore accenderunt thura, à Iosia, qui multis post sæculis regnauit, immolari potuerunt. Incendere autem ossa humana super altari, magnam esse sacrarum locorum ignominiam, ex eo loco intelligimus. De hac re vide ad illum locum plura.

Verf. 17. Et ait: Quis est titulus ille, quem video.] Scrutabatur, vt apparet, Iosias sepulcra omnia, & ossa inde extracta, aut spargebat per loca, quæ magna idololatriæ religione coluerāt, aut in cineres super altaria redigebat. Dum lustraret omnia, vidit tumulū supra reliquos speciosum magis, & in quo maius aliquid conditum fuisse suspicatus est. Titulus inter alios vsus hunc etiam habet præcipuū, & fortasse propriū, vt memoriam tueatur, atque conseruet, eorū, quibus aliqui ætas obliuionem obduceret, qualia sunt monumenta, scripturæ, imagines, in quibus quodammodo viuunt, qui iam pridē è viuis excesserunt. Reliquit, credo, senex ille Propheta, qui lib. 3. Reg. c. 13. de Samaria venerat, quique Prophetam verum in fraudem primum, deinde in leonis vngues, & mortem induxit, aliquod in sepulcro, in quo

Sacerdotes
à ministerio
sacro arceri
possunt.

Equus Soli
sacer.

16.
Quomodo
locus aut
persona polluitur.

18.
Titulus
quid.

14.

Exedra
quid.

quo Prophetam Domini condiderat, & in quo se quoque sepeliri voluit, signum, quod doceret posteros, latere ibi viri sancti ossa, ne quis illa inde extraheret. Quo consilio suis etiam ossibus cauere voluit, quæ iuxta Prophetæ verba, quibus ipse credebat non defuturum pondus, effodienda suspicabatur, & super altare cum aliis ignominiosè combutenda. Cum autem Prophetæ ille senex locuples esset, & potens, utpote Ieroboamo familiaris, sine dubio curauit, ut tumulus ille, quæ sibi cum alio Prophetæ voluit esse communem, præter cæteros aliquid præ se ferret eximium. In nobilioribus autem sepulcris statua erigebatur, aut aliquid insigne, quod ostenderet aliis, quid ibi lateret. Sic apud Virgilium Æneas lib. 6. Æneid. in Miseni sepulcro remum posuit, & tubam; sic Tullius in Archimedis tumulo Sphæram se dicit inuenisse, quæ tanti viri ingenium, & artem declarabat.

19. Vers. 18. *Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus Prophetæ, qui venerat de Samaria.* Cōsecutus est Samaritanus ille Prophetæ quod designarat animo: ut enim alterius Prophetæ ossa ad Regis imperium locò mota non sunt, sic etiã neque alia, quæ in eodẽ pariter tumulo clauderentur. Hic suo more nugatur Rab. Salomon, dum causam quærit, cur in illo tumulo, magis quàm in aliis hæsit Iosias, & ait vidisse Regem ex vna parte tumuli, ex ea videlicet, in qua Samaritanus senex locatus fuerat, herbas enasci spinosas, fœtentes, in quibus nihil esset speciosum, & vtile; ex alia verò, vbi situm erat Prophetæ cadaver, herbas fragrantès suauiter, aspectu pulchras, salubres quasi ex vberè solo, quæ res illi desiderium iniecit, explorandi quænam esset in tam breui ac simili spatio tanta diuersitas. Sed erat, sine dubio, quæ regios oculos cepit, & sciendũ excitauit studium, species noua, qualis in aliis tumulis non apparebat.

20. Vers. 20. *Et occidit vniuersos sacerdotes excelsorũ, qui erant ibi super altaria: & combussit ossa humana super ea.* Profectus fuerat Iosias in Samariã, non ita ab antiquis possessoribus vacuã, etiã venisset in Assyriorum potestatem, ut non remanerent aliqui de genere Israëlítico, qui cum ante fugã aliò, atque aliò forent dilapsi; postea tamen cum hostes in tua se regna recepissent, ad relictas sedes remigrarunt. In his fuerunt sacerdotes, qui vitulis auteis, & aliis Gentium simulacris sacrificauerant. Hos Rex super illas aras immolauit, quas ipsi prius in honore dæmonis imbuerant victimarũ sanguine. Aliorum autem, quos aut aris præfecit Ieroboamus, aut qui illis deinde in eodem munere successerunt, qui tamen iam decesserant, effudit ossa de sepulcris, & super altaribus vniuersa combussit. Hoc autem est, opinor, quod de Iosia prædixit Prophetæ lib. 3. Reg. c. 13, v. 2. *Exclamauit, inquit, vir Dei contra altare in sermone Domini, & ait: Altare, Altare hæc dicit Dominus, Ecce filius nascetur domui David Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet.* In his ossa intelliguntur eorum sacerdotum, qui iam pridem esse delierunt.

21. Vers. 21. *Et præcepit omni populo, dicens: Facite Pascha Domino Deo vestro.* Ex libro, qui paulo antè repertus fuerat, didicit Iosias, quid lex prohiberet, quorum huc vsque plurima legimus à lege relegata procul, & damnata seuerè: at nunc ad illa regius incumbit animus, quæ lex iubet, quæque superioribus annis Regũ, & sacerdotũ, siue incuria, siue impietate intermissa fuerant. Accidit autem per commodè, ut dies adessent azymorũ, qui apud Hebræos sunt celebritatis præcipua, in qua ingès

A illud beneficium renouatur, quo populus Ægyptium iugum ex suis cervicibus excussit. Quo tempore offertur agnus, qui dicitur Pascha, à quo reliqua sacrificia cuiuscũque aut generis, aut multitudinis fuerint, dicuntur Pascha. Sicut dies illi ab azymis, id est, à panibus sine fermento dicuntur Azymorum. Quod autem eo tempore septemdiu plurima offerrentur sacrificia, quæ dicerentur Pascha, res est nota, sicut etiam totum illud appellari Pascha à sacrificio præcipuo, quod septem illos azymorum dies inchoabat, Deuter. 16. *Immolabis Pascha Domino Deo tuo, de ouibus & bobus, in loco quẽ elegerit Dominus.* Ex quo intelligitur quomodo postquam iam Christus, & totus Iudæorũ populus comedissent Pascha, seu Pascha, sequenti die, inde noluerunt intrare in Prætorium, ne ex Gentiliũ congressu contaminarentur. Ioan. 18. v. 28. *Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.* Nomine autem Paschæ, seu Pasche ista intelliguntur sacrificia, quæ septem Azymorum diebus immolantur.

B Vers. 22. *Nec enim factum est Pascha tale à diebus Iudicum.* Si in Pascha tantum intelligeremus agnum, qui ad decimam quartam lunam immolatur, non poterat esse locus huic comparationi, immò numquã fortasse magis exile, ac tenuè fuisset Pascha, cum decem tribus apud Assyrios exularent, ex quibus non pauci ad hoc tantum sacrificium conuenerant Hierosolymam: & duæ aliæ variis bellorum euentibus essent imminutæ, & pro capitum numero immolanda esset agnorũ multitudo. Comparatio autem facta est inter alia, quæ septem Azymorum diebus immolabantur, à quibus definitus numerus nõ erat: sed multa relinquebantur integra hominum arbitrio. Quam grãde fuerit huiusmodi Pascha à Iosia comparatum, habemus lib. 2. Paral. c. 35. vbi Rex iuxta legis præscriptum quam accuratissimè disposuit, tam quæ ad sacerdotum factorumque, ac templi munditiam, quam quæ ad reliqua omnia pertinebant, quæ sacrificiales exigunt ritus: deinde commemorantur, quæ à Rege & aliis populi principibus, ex ouium, hædorum, atque taurorum gregibus collata sunt. *Dedit, inquit, Iosias omni populo, qui ibi fuerat inuentus in solemnitate Pasche, agnos, & hædos de gregibus, & reliqui pecoris triginta millia. Alij autem pecora commixta duo millia sexcenta, & boues trecentos.* Deinde alij quinque millia pecorum, boues quingentos. De hoc Pascha iterum lib. 3. Esdræ cap. 1.

C Vers. 24. *Sed & pythones, & ariolos.* Hucusque de sacrificijs seu instaurandis, seu abolendis, iuxta id quod religiosus princeps ex Deuteronomij volumine didicerat. Nunc alia sustulit monstra, quæ aut verã retardabant religionẽ, aut falsam inducebãt. Pythones dico, augures, diuinos, idolorũ imagines, & alias abominationes, & sordes, quæ terram promissionis infecerant. Histor. Scholast. in 4. Reg. c. 36. vestigia quædam serpentis ænei, quem contriterat Ezechias, dicit esse sublata.

D Vers. 25. *Similis illi non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, &c.* His similia dicta sunt de Ezechia suprã c. 18. v. 5. ibi docuimus quomodo hæc componi possint, quæ sibi vicissim aduersari videntur. Eò sanè totus incubuit Iosias, ut Dei gloria esset vbique maior, neque aliquid esset in toto regno quod illam aut obscuraret, aut impediret, qua in re nemo cum illo videtur comparandus. Cum enim de vno Deo diu atque frequenter cogitaret, neque animum in eam curam intentum metus, aut difficultas retardaret, excidit funditus, quæ Reges alij, etiam si in his

numeres

Hebræorum
fabula de
cuiusdam
Propheta
sepulcro.

22.

23.

24.

Qua in re
Iosias Regi-
bus aliis
melior.

numeros Ezechiam, seu deformarunt leuiter, seu profus intacta reliquerunt. qualia fuerunt tēpla, exoticæ atque impiæ Religioni à Salomone constructa. Excelsa, lucos, & aras, quæ non solū in suo, sed etiā in alieno regno, subuertit, eaque dispersis, atque combustis humanis ossibus ita cœdauit, vt ad nauseā potius, & contemptum, quàm ad Religionem, & voluptatem allicerent; cum verò ad ea, quæ Religio & pietas commendabat, animum adiecit, tale instituit Phasē, quale non fuerat multis antè sæculis auditum. Hac in re nullus superiorum Regum videtur illi fuisse similis.

25. Vers. 26. *Veruntamen non est auersus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam.*] Temperavit quidē Dominus propter egregia Iosia merita, non tamen omnino deposuit furorem suum, propter peccata Manasse, quæ antea multorum animos occuparant, neque dum ex Iudæa finibus exarserant. Cuius rei documentum dederunt graue omnes Iosia filij, qui cum ex assidua, atque domestica disciplina, veram religionem haurire potuissent, maluerunt Manassem primis regni sui temporibus sceleratum, atque impium, quàm parentem optimum habere doctorem. Quare statuit Deus eodē modo reliquas duas tribus à suis finibus ablegare, quo decē alias paulo antè extorres, miserāsque trāstulerat. Quomodo verò posteri dici potuerint peccata luere Regis Manasse, diximus in nostris commentariis super Ier. c. 15. v. 3. vbi populus luisse dicitur Manasse peccata. Fecit tamen Deus ne prius populus ille exiliū sustineret, & cædem, quàm è viuis Iosias excessisset, vt quod illi promiserat c. 22. v. 20. per Holdam Prophetissam, impleteret, à qua audierat, *Colligeris ad sepulcrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum.*

26. Vers. 29. *In diebus eius ascendit Pharaon Nechao Rex Aegypti contra Regem Assyriorum.*] Huius Regis obscura est historia, & vix illius apud externos auditum nomen. Herodorus lib. 2. longiusculè à fine, meminit cuiusdam Regis Aegypti, quem appellat Necum, qui bellum suscepit contra Syros euentu secundo. Aggressus est autem Regem Assyriorum, vt illam, opinor, vlcisceretur iniuriam, aut resarciret plagam, quam nuper ab Assyriis sub Senacherib acceperat Aegyptus. Fecit autem animos Aegyptiis, vt potentem aggredirentur hostem, à quo durè aliquando concisi fuerant, quia audierant res Assyrias in singulos dies debilitari maximè, ex quo sub Senacherib tot militū millia corruerunt percussa diuinitus. Tunc etiā quia iam Chaldæi, vt est verisimile, Assyriam quoque bello tentauerant, quam paulo pòst subiecerunt sibi, & eius imperiū in Babyloniā transtulerūt. Item quia, vt refert Historia Scholastica, iā Babylonijs, & Medi ab illa Monarchia defecerant. Quare his sublati auxilijs, minus erant quàm antea formidandi. Cum autem ex Aegypto ad Euphratem, quò Aegyptia progrediebatur acies, transeundum esset per Iosia regnum, occurrit Aegyptio armatus Rex, vt aditū illi ad vteriora præcluderet; & quidem hortante Aegypto ne sibi molestus esse pergeret, quādo sibi cum illo nihil esset negotij, sed tota illa belli moles Assyrium peteret hostē communem. Perstitit tamen in sua mente obstinatio Iosias: quæ res illi profus exitio fuit. Nam in primo congressu cum Aegyptiis, dum incautiū agit, à sagittariis confixus interiit. Hæc pluribus lib. 2. Paral. c. 36. vbi legimus dixisse Pharaonem se à Deo missum, iussūque vt festinatō ad aliam domum castra moueret. Quod verè Aegyptium dixisse probat il-

A Iud, quod statim subditur vers. 21. *Noluit Iosias reuerti: sed preparauit contra eum bellum neque acquieuit sermonibus Nechao ex ore Dei.*

Ibidem habemus quomodo Ieremias de Iosia 27. morte carmen condiderit funebre v. 25. *Ieremias maximè, cuius omnes cantores atque cantatrices vsque in presentem diem lamentationes super Iosia replicant, & quasi lex obtinuit in Israël.* Fiebant, vt apparet, anniuersariæ exequiæ in Ierusalem in honorē Iosia, cuius propter egregia merita, vitæque sanctitatem dulcis erat, venerabilisque memoria. De qua Eccl. c. 49. *Memoria Iosia in compositionem odoris facta opus pigmentary: in omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & vt musica in conuiuio vini.* Vbi breue quoddam Iosia habemus, sed illustre planè, & diuinum

B elogium. Quærent hîc aliqui, quænam sit illa lamentatio, quâ in Iosia funere condidit Ieremias. Quidam illas lamentationes, seu threnos esse censent, quos in quinque capita distributos legimus ad finem Ieremiæ Prophetæ. Quæ sententia suos habet patronos, & in his Hier. in c. 12. Zachariæ, quem Rabbanus sequitur, & Maldonatus, tenet apertè Chaldæus, & indicat Iosephus lib. 1. Antiquitatum c. 16. dum ait; extare adhuc epicedium, quod carmine lugubri de Iosia morte composuit Ieremias. Sed est cōmunis omniū fermè sententia, aliud tempus spectare lamentationes hæc: illud nempe, quod habuit gens Iudæa, vel cū obsessa est ab hoste Babylonio, vel cū è patriis finibus in exilium abducta iniurijs omnium, atque ludibrijs patuit. Quod ex lamentationū textu, atque ordine coniectare quisque nō difficile poterit: narratur quippe multa, quæ in Iosia mortē, Pharaonisque victoriā quadrare nullo modo possunt. Neque enim tunc omniū ordinum atque ætatū homines ita vexati sunt, aut asperè, aut impudenter, sicut in his threnis plangit Ieremias: nō famelicæ matres filiorū elixas carnes in sua rursus viscera condiderunt. Neque gentes ingressæ fuisse traduntur in sanctuariam, euersum templum, temerata sacra, & plura alia, quæ attentus lector faciliè cognosceret sub Iosia mortē, passā non esse Iudæorū Gentem.

C Alij illud huius cap. 4. v. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra sua vineamus in Gēribus;* de Iosia immaturè sublato dictum esse putant. Ita Hier. in c. 12. Zachariæ ad illud. *In die illa magnus erit planctus in Ierusalem:* & omnes qui Threnos hosce de Iosia accipiunt. De quorum numero sunt S. Thomas, S. Bonauentura, Rabbanus in Threnorū proemio, & Hugo, Lyra, Vatablus, Chaldæus. Quod etiam in eorum verborum explicatione mihi non improbat, atque ideo in commentariis super Threnos illius loci geminā expositionem adhibui, alteram de Iosia, alterā de Christo. Sed vt illa de Iosia cecinerit Propheta, nō puto eam esse lamentationē, de qua modò, aliquid. n. longius, & maius indicatur, quā quod eo Threnorū loco plāgit Ieremias.

E Porro planctum illum super Iosiam magnum 29. fuisse, docet illud Zachariæ c. 12. v. 11. *In die illa magnus erit planctus in Ierusalem sicut planctus Adadremmon in campo Mageddon:* in quo campo cecidit Iosias. Vide quid nos ad illud caput Zachariæ. Carmen illud funebre scriptum esse dicitur in lamentationibus. Crediderim antiquis Hebræorum tēporibus lamentationes fuisse cōpositas, & in ritualibus seruatas monumētis, quæ in vulgaribus, aut etiam honestioribus canerentur exequijs solēni atque legitimo ritu. Quales sunt cōmunes illæ de quibus Ieremias c. 22. v. 18. *Non plangent eum, va frater, & va soror, non concrepabunt, & va Domine,*

Qua lamentatio in Iosia exequiis.

Planctus magnus in Iosia morte.

Cantus quidam funebres seruati ab Hebræis pro defunctorum exequiis.

& va inclyte. Quæ lamentationum quarumdam videntur initia illa à cognatis mortui, hæc à lamentatricibus, aut alienis iterari solita. Alia erant non communia omnium, sed aliquorum propria: quæ propter personæ dignitatem, aut verborum pondus ad dolorem, & fletum seruabantur à cantoribus, & nonnumquam personabant in hominum conuentibus; sicut nos præclara heroum gesta aut dura Principum infortunia musicis alligata numeris, aliquando concinimus. Talia videntur fuisse quæ Dauid cecinit in morte Saulis, & Ionathæ, & in exequiis Abner. Et si verum est quod tradit Hebræi in Sederolam c. 28. hoc etiam carmen lugubre de Sedecia, cui extrema contigerunt incommoda. *Heu! qui mortuus est Rex Sedecias, bibens facer omnium atatum.* Sic etiam carmen hoc tum quia de Iosia, tum propter auctoris sanctitatem seruatum est in lamentationibus, & traditum catoribus, qui illud ad lugubres numeros cōcinerent: Esse autem pro rerum diuersitate diuersos quoque cantandi modos, cum alij exhilarent, alij contrahant, alij accendant, & acuant, alij remittant, & temperet animos, & ipsa docet rerum natura, & in Scriptura apparent non obscura vestigia. Jerem. cap. 9. vers. 20. monet Propheta vt ad plorandum ciuitatis imminentem ruinam, filias suas lamentum doceant, id est, plangendi artem, & ferale canticum.

Varij apud Hebræos canticorum numeri.

30. Vers. 30. *Tulūque populus terra Ioachaz filium Iosia, & vnixerunt eum, & constituerunt eum Regem pro patre suo.* In his quæ supersunt ad finem vsque libri, nihil ferme audimus, præter illa quæ Iosia filiis contigerunt, qui ferme omnes regiam obtinuerunt potestatem, in eo profus infelices, quod omnes ignominiosè de regno depulsi sunt, & multo magis, quod à paternis moribus, & disciplina degeneres prodiderunt Religionem patriam, & ad execrandum idolorum cultum defluerunt. Lib. Par. 1. c. 3. quatuor Iosia numerantur filij. *Primogenitus Iohanan, secundus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sellum.* Hic porro Sellum, qui fratrum numeratur vltimus, primus regnavit omnium. Quod omnino videtur esse certum ex Jerem. c. 22. v. 11. vbi cum loqueretur de Iosia filiis, quo tēpore regnabat Ioacim, & in vinculis tenebatur Ioachaz, non iam ampliùs reuersurus in patriam, & in solum, à quo deiectus est, dixit. *Hæc dicit Dominus ad Sellum filium Iosia Regem Iuda, qui regnavit pro Iosia patre suo, qui egressus est de loco isto: non reuertetur huc ampliùs, sed in loco, in quo transtuli eum, ibi morietur.* Vocatur etiã Iechonias sicut alij, qui ex Iosia genere propagati sunt, vt diximus supra c. 14. & constat ex lib. 3. Esdra c. 1. qui licet extra canonem sit, non tamen exiguam habet auctoritatem. vbi eadem penè, quæ nunc de Ioachaz numerantur verba. *Et assumentes, inquit, qui erant de Gente, Iechoniam, filium Iosia constituerunt Regem pro Iosia patre suo, cum esset annorum triginta trium. Et regnavit super Israel mensibus tribus. Et amouit eum Rex Egypti, ne regnaret in Hierosolymam etiam. Et constituit Rex Egypti Ioacim fratrem eius Regem Iuda.* In annorum numero hic error est, nam lib. 4. Reg. non triginta trium, sed viginti trium annorum esse dicitur.

Sellum qui Ioachaz.

31. Quamuis Sellum, qui & Ioachaz vltimo inter fratres loco numeratur, non tamen vltimo inter fratres natus est loco, sed medius inter Ioacim & Sedeciam. Primus fuit Ioacim, qui & Heliacim, qui vigesimo quinto ætatis anno regnare cœpit, tribus nempe mensibus post Iosiam. Secundus Ioachaz, qui tertio ante Ioacim mense regnum

Gasp Sanctij Cam. in lib. Reg.

A iniit, natus ipse annos viginti tres. Tertius Sedecias, qui post Ioacim, & Iechonia regnum, quod supra vndecim duravit annos, regnum suscepit annos natus vnum, & viginti. De Iohanan nihil hic dico, quia de illa nihil ampliùs inuenio, quàm nomen, & genus, aut quia viuente patre decessit, aut quia cum ad regni splendorem non ascenderit, vitam egit obscuram, & ignobilem. Neque quicquam aggressus est eiusmodi, vt in factos annales referri debuerit. Hæc nunc de Ioachaz, de aliis suo loco nobis necessariò dicenda non pauca.

32. Vers. 31. *Viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare cœpisset.* Cur Ioachaz, cum Ioacimo fratre minor esset natu, prælatus tamen in regno fuerit, ea videtur verisimilis ratio, quia strenuus videbatur, & acer, qui que videretur contra Pharaonem potentissimum hostem tueri posse regnum, in quo videbantur intenta Ægyptiorum tela. Quod, vt statim magis explicabimus, docuit Ezechiel c. 19. sub Leonis metaphora.

33. Vers. 32. *Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius.* Non hic de Iosia loquitur, aut de Ezechia, quorum antea sanctitas grauisimè est commendata præconiis; sed de Amon, Manasse, & aliis, qui vitæ genere, & morum turpitudine nihilo fuerunt Gentili populo meliores. Quare hoc loquendi modo Religionis abiectæ, & profligati pudoris turpitudine satis significatur. Quanta verò illius fuerit in omnes crudelitas, quam barbarus dominatus, explicuit Ezechiel optimè c. 19. v. 3. inducta Leonis allegoria in qua pulchrè Ioachaz declaratur ingenium. Quæ locum iisdem verbis huc transferemus, quibus illum in nostris commentariis super Ezechielem explicuimus, vbi cum de Hierosolyma, quasi de læna egisset, subdidit statim *Et eduxit vnum de Leuunculis suis, & Leo factus est, & didicit capere prædam, & hominem comedere.* Quem locum sic nos ibi commentabamur.

Qui hoc loco vocatur Leo, est Ioachaz, qui etiam vocatus est Sellum, quem populus pro Iosia à Pharaone occiso regno præposuit. Quod sanè diuturnum non fuit: nam tertio postquam regnum inierat mense, ab eodem Pharaone regno pulsus, & captiuus in Ægyptum abductus est, vbi vitam egit tristem, & ignobilem, eo tamen tempore, in quo cum regia potestate fuit, non anarè solum, sed etiam crudeliter, & impiè vixit, vt habes lib. 4. Reg. c. 23. *Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia, quæ fecerunt patres eius.* Hi verò, quorum mores imitatus fuisse dicitur, sanguinarij fuerunt, auari, & nefariis idolorum sacris impensè dediti. Attribuit autem studio, atque potentia Ioachaz id, quod præstat Leoni regius spiritus, & fictiens sâguinis furor. Fertur enim in prædâ, eamque vt vestiget, & capiat, agros omnes, ac syluas aspectu suo, fremituque cōturbat; atque in eâ vbi primū inciderit, cōcerpit & vorat. Hæc omnia fecisse traditur Ioachaz, qui vt auaritiâ expleret suâ aliorū opibus; sicut Leo vrentè rabiem alieno sanguine, prædas egit, aliorūque fortunas ad regios fastus, atque vltius cōuertit. Hoc autè est homines deuorare, non tantum ex sacròrum, sed etiam ex profanorum vsu; qui hoc dicendi modo spoliatum hominem, & suis exhaustum commodis, ac viribus significant. Ex profanis satis sit vnus Terentius in Eunuchò, *Hunc tibi hominem comedendum & irridendum propino.* Ex sacris est illud Habacuc 3. *Qui deuorat pauperem in*

34. Ioachaz breue regnū & misera conditio.

Ioachaz crudelitas & rapina.

Ioachaz cur Leoni comparatur.

Deuorare homines quid?

abscondito. Quod fecisse Ioachaz, licet ex nullo alio constet loco, hoc tamen Ezechielis testimonium confirmat. Neque abest aliqua, atque non leuis conjectura, quia cum à populo terræ, id est, à multitudine, tumultuariò fortasse Rex esset appellatus, timere potuit, ne quid Pharaò victoria insolens in Iudæos moliretur, quorum proximè Regem interfecerat, & militarem potentiam ingenti clade contriuerat. Deinde, quia contra ius, aut consuetudinè regni prepositus fuerat fratribus ætate maioribus: atque ideo non immeritò verebatur ne iniuriarum agerent omitti fratres, remque publicam dum suis student rationibus, intestinis bellis, ac seditionibus turbarent. Quare ut regnum suum còtra Pharaonis ac fratrum paratum vim armis, atque potentia communiret, vnde cumque parandas sibi diuitias existimauit, quæ belli nerui, & pacis ornamenta sunt. Atque ideo prædas egit, ex suis, hominesque eos maximè qui repugnare non auderent, deuorauit, & exiit sanguinem. Quo nomine vocatur diuitia, quia his non aliter, atque illo humana vita sustentatur.

35. *Verf. 33. Vinxitque eum Pharaò Nechao in Rebla.]* Cum Pharaò sublato Iosia ferro sibi ad Euphratem viam aperuisset, & rebus ex voto confectis reuerteretur, voluit etiam sibi subiugare Iudæam, quæ priùs interfecto Rege malè conciderat. Quare bello aggreditur Regem nuper assumptum Ioachaz, quem tandem superauit, & è solio deiecit, non tamen sine magna suorum clade. Quod item expressit Ezechiel supra versu 4. *Et audierunt de eo Gentes, & non absque vulneribus suis ceperunt eum.* In quem locum sic nos ibi meditabamur.

Ioachaz robur, & audacia.

36. Hic sine dubio de Ægyptiis est sermo, qui cum magna rem Iudaicam affecissent plaga; Dominos se illius prouinciæ arbitrabantur. Hi verò agrè tulerunt se inconsultis atque insciis, à matre leona, id est, à republica leunculum illum leonè esse factum, id est, Regiū obtinuisse locum, & nomen, atque ideo sicut ad leonis prædam sese venatores accingunt, sic contra nouum Regem Achaz arma quasi venatoria compararunt Ægyptij. Quia verò ille spiritus regios, id est, leoninos imbiberat, & deuoratis hominibus, quo sensu nuper explicuimus, diuitias vnde cumque conuexerat, quibus non domesticum solum, sed etiam externum militem conduceret; strenuum se præstitit contra vim Ægyptiam; neque priùs est captus, quam venatorum, id est, Ægyptiorum plurimi vulnerati sunt. Hæc non ex alio loco, quam ex hoc Ezechielis accidisse constat. sanè lib. 3. Reg. c. 23. hoc solum habemus, vinctum fuisse à Pharaone Ioachaz, & in Ægyptum fuisse trãslatum, vbi exul egit, & vinctus ad finemque vite, vt habes ex Ieremia c. 22. Sed est verisimile atmarum occurrisse Ioachaz, quia ipse audax erat & strenuus, neque enim aliter à republica, seu populo terræ, spreto aliis, quibus ætate, ac iure videbatur inferior, renuntiatus esset Rex, eo maximè tempore, quo infensum se Iudæo nomini ostentabat Ægyptius. Deinde quia non est verisimile ita fuisse Pharaonem acturum in Ioachaz, vt captiuum apud se retineret, eoque tractare modo, vt Ieremias c. 22. scripserit, *Plangite cum qui egreditur, quia non reuertetur ultra, nec videbit terram natiuitatis sue, sed in loco ad quem transtulisti eum, ibi morietur.* Nisi ille contra Ægyptiorum conatus armatas Iudæorum acies obiecisset.

Ioachaz ab Ægyptiis quomodo captus.

37. *Imposuit mulctam terra.]* Fecit Pharaò regionem illam sibi vectigalem, quam armis sibi iam omnino subegerat. Et quod summi iuris atque imperij est, deposito priori, eoque secum in Ægyptum abdu-

A cto, Regè constituit nouum, què magis sibi obsequere fore existimabat. Reliquisset fortasse in suo ordine, ac loco Ioachaz, nisi illius robur esset expertus, futurumque metueret, ne constans esse nolleret in seruanda fide, quæ si aliquando proderet, non putabat facile ad officium, & fidem reuocari posse. Quare illius loco fratrem suffecit Heliacim, cui pro summa potestate, quam in illu tunc primum exercere placuit, nomen mutauit, & qui prius ab ortu vocatus fuerat Heliacim, eundem, detractis literis, Ioacim deinceps appellari voluit.

Hic nobis obseruandum, quod in eodem argumento dixi in commentariis Ieremias ad c. 1. n. 8. Reges Babylonios, & Ægyptios, vt de aliis sileam, vt se potestatem in alios habere significarent, nomen illis aut nouum imponere, aut aliqua ex parte mutare solitos. Quare Ægyptius alter Pharaò nomen indidit Ioseph, Genesis 41. & Nabuchodonosor, qui Mathatiam Iosias filium, sedeciam vocauit, Danielis, & fociorum eius nomen ante mutauerat. Puto autem Heliacim nomen esse compositum ab Heli, & Ioacim, & quo melior esset iunctura, & sonus suauior, per Apheresim ex altera compositionis parte sublatum esse, atque ideo cum vocandus esset Heliioacim, appellatum fuisse Heliacim. Neque id nouum est apud Hebræos, qui in principio syllabam aut contrahunt, aut mutant. Exemplum habemus in hoc ipso nomine: nam cum Hebraicè dicatur יְהוֹיָחִים id est, *Iehoiachim*, nos autem vna sublata syllaba dicimus Ioacim. Quod verò qui Ioacim, seu Ioacimus dicitur, Iacim, seu Iacimus appellari sit solitus, docet Iosephus lib. 20. Antiquitatum, vbi Pontificem quendam maximum Iacimum vocat, non Ioacimum.

Heliacim nominis compositio.

Puto item hunc Heliacim solitum esse vocari *Heli*, quæ prior est pars nominis compositi, & *Ioacim*, quæ posterior: idque etiam iuxta Hebræorum morem, qui cum nomen alicuius proprium compositum est, alteram compositionis partem remouere solent. Quo modo Iemini dicitur Beniaminita, Amos, qui Hebraicè vocatur Benami Ra, qui Abrahæ, Salem, quæ Ierusalem, de quibus nos pluribus in caput 15. Isaiæ. Neque tantum prior pars compositionis adimitur, sed etiam aliquando posterior. 4. Regum 10. vicus qui prius vocatus fuerat v. 12. *Camera pastorum*, statim v. 13. vocatur *camera*, sicut hic ex Heliacim sublata posteriori parte, tantum manet Heli, quæ prior est pars. Quare existimo, Pharaonem non imposuisse Heliacim nomen aliquod nouum, sed priorem nominis partem ademisse, vetuisseque ne iam amplius gemino vocaretur nomine, sed vno contentus esset Ioacim, idque non sine causa. Cum enim Heliacim valeat idem, quod *Deus suscitabit*, vel *Deus firmabit*, noluit Pharaò subiectum sibi Regem nomen habere, quod firmitatè à Deo portenderet, id est, nulla humana virtute superabilem. Exemplum habemus satis accommodatum in huius Ioacim filio Iechonias, qui cum nomen haberet illustre, quod significat, *Dei preparationem*, seu *preparatum à Deo*, quando de illo iam exauthorato, atque ignobili agitur, Ieremie c. 22. sublata priori syllaba *יהויה*, quæ Deum sonat, *Chonias* appellatur, non Iechonias: sicut in antiquis codicibus ante legebatur. Et nunc etiam in suis commentariis legit Hieronymus. Sed est exemplum aliud, non tam simile, quam idè, Iudith c. 4. n. 5. & 11. sacerdos magnus dicitur Heliachim, & idè c. 15. n. 9. vocatur Ioachim, quia vtrūque, vt reor, nomen familiare habuit. Immo & Heli vocatum esse crediderim ab altera parte compositi nominis, sicut etiam sacerdos alius magnus vocatus est Heli. 1. Reg. c. 11. Hinc

Hinc ergo colligere posse videor, verum id esse, quod quidam à Patribus existimant de Ioachim beatæ Virginis parente, quem vocatum esse putant etiam Heli. Cum enim Lucas c. 3. in Christi generatione describenda ad Christi auum, Virginisque parentem descenderet, illum appellat Heli. *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph, qui (nempe Christus) iuit Heli.* Puto ergo Virginis parentem vocatum esse Heliacim, siue, quod idem est, Heliioachim, & interdum iuxta Hebræorum consuetudinem Heli, interdum vocari solitum *Ioachim*: quare quæ alij Ioachim, Lucas appellauit Heli: & in re vsque aded implexa, atque difficili, non mea mihi displicet coniectura.

Quomodo
B. Virginis
pater dicitur
Heli, &
Ioachim.

41. *Verf. 35. Et unumquemque iuxta vires suas exigit, tam argentum, quam aurum.*] Non dubitauit Ioachim alteram sui nominis partem deleri, & imposta dependi tributa, dummodo regium obtineret nomē, quod annuente Pharaone susceperat. Quare populo quod necesse erat, si modò seruanda esset obligata fides, tributum indixit, non quidem per capita, in quo aliquid apparebat iniquitatis, sed iuxta cuiusque facultatem, & censum, quæ ratio æquior fuit, & cum minori subditorum offensione.

42. *Verf. 37. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant Patres eius.*] Nihil fuit melior Ioachim, quàm fuerat, qui modo è regno cecidit Ioachaz. Quod paucis verbis complexus est hoc loco sacer historicus, id pluribus explicuit Ieremias c. 22. à v. 13. vbi illa scelerato Principi ascribuntur peccata, quæ sine aliis quam plurimis reperiri non solent; nempe auaritia, ambitio, fraus, calumnia, vis, & crudelitas. *Væ (inquit Ieremias de Ioachim) qui edificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio; amicum suum opprimit frustra, & mer-*

cedem eius non reddet ei. Et ibidē v. 17. *Tui verò oculi & cor ad auaritiam & ad sanguinem innocentem iudicium, & ad calūniā, & ad cursū mali operis.* Hæc nos pluribus in huius loci cōmētariis explicuimus.

Neque solū in homines crudelis, & auarus fuit Ioachim, sed abiurata religione patria, in Deum quoque fuit sceleratus, & impius. Nam, vt refert Hieronymus in traditionibus Hebr. super Par. Historia Scholastica lib. 4. Reg. c. 39. neque improbat Abulensis in c. 25. lib. 4. Reg. q. 39. & Lyra in locū Par. de quo statim, cū occisus esset Ioachim, in eius corpore inuenta sunt quædam inusta stigmata, quibus religionis desertæ testimonium inerat, nomen videlicet dæmonis illius, quem colebat, qui vocabatur Codonazer. Cuius rei aliquod in Scriptura sacra vestigium apparet. Lib. etenim 2. Par. c. 36. v. 8. hæc de Ioachim habemus. *Reliqua autem verborum Ioachim, & abominationes eius, & quæ inuenta sunt in eo, continentur in libro Regū Iuda.* Neque nouum est, aut rarum, vt homines in corpore ferant impressa signa, quorum se religioni consecrarunt in transmarinis regionibus, quas hoc nostro sæculo aperuerunt Hispani, plurima habemus exēpla. & lib. 3. Machabæorum c. 2. his qui ex Iudæo populo à patria religione defecerunt, pro stigmate in corpore insigne Bacchi hederaceum folium inurebatur. Est quidem liber ille non canonicus, suo tamen pondere non caret. Sed est exemplum accommodatum maximè Apoc. c. 13. v. 16. vbi qui Antichristo seipso tradiderunt, characterē ipsius allaturi dicuntur in dextera, aut in frontibus, utique inustum, aut alio modo indelebiter impressum. *Et faciat omnes pusillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & seruos habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis.*

43.
Ioachim dæ-
monis nomē
suo corpori
inussit.

44.
Quidam Deo-
rum suorum
stigmata
corpori in-
usta gestare
soliti.

IN CAP. XXIV. LIB. IV. REGVM

ARGVMENTVM.

VARTO anno postquam regnum obtinuerat Ioachim, ascendit Nabuchodonosor Hierosolymam, subactumque Regem compulit annum dependere tributum. Quod cum tribus annis exoluisset, rebellauit tandem, quare immisso rursus contra illum exercitu superatus est à Nabuchodonosor, & à regno vitæque depulsus. Cui successit Ioachin, qui tertio postquam regnauit mense, tradidit se Chaldeorum Regi, cui se ad repugnandum imparem videbat. Quare cum matre virisque principibus, & his qui ciuitatem tutari, atque munire, aut alio quouis ornare modo poterant, Babylonem abducitur. Eius loco cum regio nomine Mathanias relinquitur, qui ex eo tempore vocari cepit Sedecias. Neque diu seruauit fidem, quam obligarat Babylonio, qui ab illo postea graues pœnas exegit.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

I. **I**N diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioachim seruus tribus annis: & rursus rebellauit contra eam.

2. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculis Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon: & immisit eos in Iudam, vt disperderent eum, iuxta verbū Domini, quod lo-

Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.

D. cutus fuerat per seruos suos Prophetas.

3. Factum est autem hoc per verbum Domini contra Iudam, vt auferret eum coram se, propter peccata Manasse vniuersa quæ fecit,

4. Et propter sanguinem innoxium, quem effudit, & impleuit Ierusalem cruore innocentium: & ob hanc rem noluit Dominus propitiari.

5. Reliqua autem sermonum Ioachim, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sūt in

Z Z z 2 Libro

Libro sermonum dierum regum Iuda: Et dormiuit Ioachim cum patribus suis:

6. Et regnauit Ioachim filius eius pro eo.

7. Et ultra non addidit rex Ægypti, ut egrederetur de terra sua: tulerat enim rex Babylonis, à riuo Ægypti vsque ad fluuium Euphratem, omnia quæ fuerant regis Ægypti.

8. Decem & octo annorum erat Ioachim cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnauit in Ierusalem: nomē matris eius Nohesta filia Elnathan de Ierusalem.

9. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

10. In tempore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor regis Babylonis in Ierusalem, & circumdata est vrbs munitionibus.

11. Venitque Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatem cum seruis suis, ut oppugnarent eam.

12. Egredusque est Ioachim rex Iuda ad regem Babylonis, ipse & mater eius, & serui eius, & principes eius, & eunuchi eius: & suscepit eum rex Babylonis anno octauo regni sui.

13. Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, & thesauros domus regia: & conscidit vniuersa vasa aurea, quæ fecerat

A Salomon rex Israel in templo Domini iuxta verbum Domini.

14. Et transtulit omnem Ierusalem, & vniuersos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captiuitatem, & omnem artificem & clusorem: nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terræ.

15. Transtulit quoque Ioachim in Babylonem, & matrem regis, & vxores regis, & eunuchos eius: & iudices terræ duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem.

16. Et omnes viros robustos, septem millia, & artifices, & clusores mille, omnes viros fortes & bellatores: duxitque eos rex Babylonis captiuos in Babylonem.

B 17. Et constituit Matthaniam patrum eius pro eo: imposuitque nomen ei Sedeciā.

18. Vigesimalium & primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnare cœpisset, & vndecim annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius erat Amital, filia Ieremiæ de Lobna.

19. Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Ioachim.

20. Irasebatur enim Dominus contra Ierusalem & contra Iudam, donec proiceret eos à facie sua: recessitque Sedecias à rege Babylonis.

IN CAP. XXIV. LIB. IV. REGVM

COMMENTARI I.

Verf. 1. *In diebus eius ascendit Nabuchodonosor, Rex Babylonis, & factus est ei Ioachim seruus tribus annis.*]

1. Quoto anno Ioachim Ierusalem à Chaldeis expugnari cepit.

B R E V I hoc loco absoluitur Ioacimi historia, cum tamen plura illi à Rege Babylonis incommoda contigerint, quæ ab aliis scripturæ locis huc aduocanda sunt. Quoto anno Nabuchodonosor ad Hierosolymam primum appulerit, eamque suæ potestati subiecerit, habemus c. 1. Danielis v. 1. vbi Nabuchodonosor venisse dicitur in Ierusalē anno tertio regni Ioacim. At Ieremiæ c. 25. v. 1. venisse traditur, aut saltem indicatur anno 4. Ioacimi, & primo Imperij sui. Vbi duo occurrunt nodi, quos prius expediamus oportet. Alter, quia Daniel Nabuchodonosoris aduentum in tertium annum conuicit Ioacim, Ieremias verò in quartum, qui sanè nodus ex ea regula expeditur facilè, quæ docet in Scriptura annum imperfectum interdum omitti, interdum integrum censerit. Quare venisse existimandus est Nabuchodonosor, quo tempore annus agebatur tertius cum dimidio regni Ioacim, qui dimidiatus annus omissus est à Daniele, à Ieremia verò numeratus pro integro. Alter, quia primus annus Nabuchodonosoris incurrisse traditur à Ieremia in annum quartum Ioacimi. Quare illius appulsus in Ierusalem incidere non potuit in annum tertium, quia eo tempore nondum

C regnū inierat. Sed neque hic nodus difficilem habet solutionem. Annus enim primus Nabuchodonosoris partem sibi sumpsit ex tertio, partem ex quarto anno Ioacim, atque ideo in vtrumque pariter incurrit; in tertium quidem iam adultum, in quartum inchoatum, aut modicè progressum. Cum ergo primus annus Regis Babylonis vnus anni extremum, alterius initium complexus fuerit, iuxta Scripturæ consuetudinem, dici potuit in tertium, & quartum annum incidisse Regis Ioacim.

Bis à Nabuchodonosore Ioacimum tentatū esse bello, bis victum, satis ex Scriptura liquet. Primum sub initium regni Ioacim, anno videlicet tertio, seu quarto, quo sensu nuper dicebamus: iterū anno vndecimo, id est, postremo, quo cum regno vitam simul amisit. De primo appulsu habemus Dan. c. 1. de secundo hoc loco, vbi habemus rebellasse Ioacimū contra Regē Babylonis postquam tribus annis antè seruiisset, & ab eodem Rege superatum, & tandem extinctum, & eò redactum, ut non aliam nactus fuerit, quàm asini sepulturam. Quando verò primum victus est, abductus fuit captiuus Babylonem, ut habemus lib. 2. Paralip. cap. 36. v. 7. *Contra hunc (Ioacim) ascendit Nabuchodonosor Rex Chaldeorū, & vincitum catenis duxit in Babylonem.*

Quo

2. Bis Ioacim à Chaldeo victus.

3. Ioacim captiuus, & libertati redemptus.

Quo cum alij etiam ablegati sunt è præcipua Iudæorum nobilitate, in quibus fuit Daniel, & alij etiam de semine regio, de quibus Dan. c. 1. qui Rege restituto in patriam, regiumque solium, relictæ fuerunt Babylone obligatæ regiæ fidei, ac fœderis percussæ obsides, vt nos ad caput Dan. 1. obseruauimus. Mansit autem Ioacim non diu apud Babylonios in vinculis, à quibus exolutus est, & libertati, regnoque restitutus; ita tamen vt subesset imperio Babylonio, & indictum sibi tributum constanti fide quotannis dependeret. Accepit Rex conditionem, quam tribus annis, non amplius, seruauit. Quod ita tulit grauitè Babyloniis, vt in Iudæam victrices copias rursus inueheret, ac tandem regni anno vndecimo de solio vitæque deiecerit. Nam, vt habes cap. 23. v. 36. vndecim regnauit annis, quatuor nempe aut quinque, post violatam fidem.

4. De Ioacim morte, & sepultura varia sententia.

Scio alios aliter cogitare, nam Hebræi in Sederolam c. 25. dicunt Ioacimum in vinculis interisse, indeque raptatum, & obiectum bestiis impleuisse quod de illo Ieremias ante prædixerat. *Sepultura asini sepelietur.* Quod si ita foret, quomodo vndecim regnaret annis: aut contra illum post Nabuchodonosoris aduentum latrunculi ex vicinis locis irrupissent? Sed quod dixi, docuit Iosephus lib. 10. c. 8. hist. Schol. lib. 4. Reg. c. 39. & ex recentioribus Caietanus, Varablus, Barradas, Emanuel Sa, Serarius, Dionysius, & Hugo. Lyra negat adductum esse Babyloniem, sed vincum, vt eò duceretur; mutatum tamen esse consilium, quia nouit Babyloniis illum aliquid meditari contra fidem datam, atque ideo occisum esse in Ierusalem, & extra muros illius cadauer fuisse proiectum, sed quomodo iuxta hæc seruire potuit tres annos, & regnum ad annum vsque vndecimum producere?

5. *Verf. 1. In diebus eius ascendit Nabuchodonosor Rex Babylonis, & factus est ei Ioacim seruus tribus annis.* Hic agitur de priori Nabuchodonosoris appulsu, quo capta Hierosolyma, illius Regi annum imposuit tributum, quod tribus tantum annis exsoluit, deinde verò recusauit tributum, & imperium. De secundo aduentu non agitur adeò expressè in hoc capite, sed venisse iterum Babylonium, constat ex dictis, vt violatæ fidei à Rege fœdisfrago pœnas exigeret, immo, licet obscurius, venisse significatur illius exercitus, de quo statim.

6. *Et rursus rebellauit contra eum.* Cur ausus fuerit Ioacim Babylonicum detractare iugum, & tributum, quod debebat ex pacto, ea ab auctoribus adducitur ratio, quia audierat Ægyptiorum Regem aliquid contra Chaldæos nouum moliri, cumque regnum Ægyptio deberet, à quo fuerat in illam dignitatem sublatus, illi magis adesse, quam Chaldæo voluit. Accedebat quod frangi putabat in eo congressu, & infirmari plurimum, Chaldæorum vires, à quibus nihil sibi timendum arbitrabatur. Hæc causa fuit cur violata fide rebellaret, & Chaldæorum in se furorem vehementer acueret, cui, vt mox dicemus, non potuit Rex Ægyptius esse subsidio, quia victus fuit à Babyloniis, & magna sui imperij parte priuatus.

7. *Verf. 2. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculos Syriae, &c.* Hic ego reditum video exercitus Chaldæorum, qui regnum & vitæ abstulit Ioakimo, & qui illum vsque ad asini sepulturam abiecit. Latrunculi enim Chaldæorum aliarum nationum, quæ vel iam Nabuchodonosori parebant, vel malè in Iudæos erant animatæ, latrunculos aduocarunt, qui non grauatè illorum

Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.

A suscipere mandata. Ex quibus copiosus conflatus est exercitus, qui, aspirante Deo, qui iam statuerat Iudæorum terram grauissimis oneratam sceleribus disperdere, facile quod optabat cōsecutus est. Passi sunt autem Iudæi, quod iam ante à Deo per Prophetas audierant, quorum voces, vt à fide ac pondere vacuas contemnebat, tam Rex, quam qui illi erant à consiliis, quorum oculos, & vitæ improbitas, & ex eo perniciosus error occupauerat. Monuerat autem c. 23. v. 27. supra, præsertim per Ieremiam, tum aliis locis sæpe, tum clarius c. 22.

De Ioacimi morte nihil hic habemus ab historico sacro, sed docet durè satis, atque perspicuè Ieremias c. 22. v. 18. & deinde, *Hæc dicit Dominus ad Ioakim filium Iosie Regem Iudæ: Non plangent eum, & frater, & va soror: non concrepabunt ei va Domine, & va inchole: sepultura asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem.* Hæc nos satis, opinor, explicuimus in nostris commentariis super Ieremiam, vbi diximus, neque humatum esse Ioakimū, neque legitimum illi impensum esse planctum, quo de more Hebræi suorum, ac principum cadauera prosequuntur.

Ieremias c. 22. v. 19. sepultura asini sepeliendum dixit Ioakimum. Non difficile est nosse, quæ sit asini sepultura, nempe locus ille, in quæ casu contigit asinum cadere, quale non necesse est sit sterquilinum, cum non semper asini cadauer in sterquilinio putrescat. Est autem asini sepulcrum, sordidus aliquis, & apertus locus, qui neque tēgat cadaueris horribilem, & obscœnam speciem, neque canes aut volucres à laceratione prohibeat. Quod magis explicuit Ieremias idem c. 36. v. 30. *Hæc dicit Dominus contra Ioakim Regem Iudæ, &c. cadauer eius proicietur ad æstum per diem, & ad gelu per noctem.*

Sed posset hic rogare nonnemo, quomodo inhumatus dici possit Ioakim, qui tamen hoc c. 24. v. 5. dormisse traditur cum patribus suis: qui dicendi modus, Hieronymo teste, sepultum aliquem esse tradit; item quia putrefactus extra ciuitatis portas proiectus est, quod sanè fieri non posset, si statim atque occisus fuit, extra ciuitatem esset eductus. Neque præterea verisimile est, regium cadauer intra mœnia fuisse insepultum, donec putrem solueretur in saniem. Quidam sepultum fuisse dicunt Ioacim à Iudæis, postea verò à Chaldæis effossum è sepulcro iam corruptum, & tabidum extractumque extra portas: ita S. Thomas in locum citatū Ieremiæ. Sed communiter alij inhumatum esse dicunt, quod verba indicant Ieremiæ tam hic quàm c. 36. neque admodum vrget obiecta ratio. Nam licet dormire cum patribus, plerumque significet in sepulcrum inferri, non tamen illud quocunque modo fieri significat: illi enim cum patribus dormiunt, qui eodem cum patribus tumulto conduntur; at qui parentur hostes Babylonij in parentū, id est, Regum Iudæ Mausolæa inferri Ioacim, cum Regū Iudæ sepulcra disiecerint, & Regū ossa in Solis, lunæque conspectum extulerint, vt prædixerat Ieremias c. 8. Quare qui tumultos effodiunt, non paterentur eum, qui nondū humatus erat, terræ mādari. Vt ergo sepultura & funus pro morte sumuntur, quia mortui plerūque sepulcro, & funereis factis honestari solent; sic dormire aut requiescere cum patribus, quod mortem, & sepulturam sonat, dici possunt qui mortui sunt, etiamsi tumultati numquam fuerint. Quod verò dicunt putrefactum extractum è ciuitate, minus vrget in oppositum, neque enim significatur proiectus postquam extabisset, sed computruisse, & esse proiectum. Vtrumque verò

Zz 3 accidit.

Asini quæ sepultura.

10.

11. REGVLA. Ab eo nomē sumitur quod fieri plerumque solet, etiam si aliter res contingat.

accidit. Verba textus sic habent: *putrefactus & proiectus extra Ierusalem.* Tantum hinc video quoddam *ὑπερὸν πρότερον*, quale est illud Virgilianum,

Et torrere parant flammis, & frangere saxo.

Quod in Scriptura sacra frequens est, quando quod priori loco dici debuit, posteriori ponitur. Est enim prius, extra portas cadauer esse proiectum, quam extra portas esse putrefactum: hinc verò præposterus est, & inuersus ordo.

12. De loco ubi occisus fuerit Ioachim, nonnulli dubitant. Hieronymus hinc in Babylone censet, quia abductus in Babylonem dicitur, neque de illo vsquam præterea sermo: sed communiter alij in Ierusalē extinctum putant, & textus ipse docet, quia proiectus dicitur extra portas Ierusalem: neque aliter visum est Hieronymo in c. 25. Ieremiæ, statim in principio.

Verf. 6. *Et regnavit Ioachim filius eius pro eo.*]

13. Maxima similitudo est inter patris & filij nomen. Patris est *Ioachim*, cum *caph*, & mem in fine: filij *Ioachin*, cum *coph*, & non terminali, uterque autem, ut iam antè diximus, *Iechonias* vocatur, quod nomen datum est aliquibus qui è Iosifæ semine propagati sunt.

14. Verf. 7. *Et ultra non addidit Rex Aegypti, ut egredieretur de terra sua.*] Egressus fuerat Rex Aegypti Pharaon Nechao de terra sua ad Euphratem, ut aliquas ciuitates in suam potestatem redigeret, quæ tunc Assyrio parebant imperio: quæ profectio illi, ut diximus, successit ex voto. Et in reditu tulit secum captiuum Ioachaz, & Ioakimum fratrem eius loco suffecit. Egrediebatur quoque de terra sua, ut quod Ioakimo indixerat, tributum exigeret. Deinde Nabuchodonosor, qui iam Assyriam potestatem Chaldæorum imperio subiugarat, ad se pertinere existimauit, quicquid Pharaon de Assyriorum ditione detraxerat. Quare cõscriptis copiis, quam maximas potuit, non solum ciuitates ab Aegypto sublatas recuperauit, sed maximam sibi ex Aegypto imperio partem subiecit. Abstulit etenim quicquid est ab Euphrate ad riuum Aegypti, id est, ad Rhinocorurum, quæ terram promissionis ab Aegypria regione discriminat. Quocirca subsidio esse non potuit illi, quem fratris loco regno præposuerat, immo neque egredi è regno, cum sciret certamen sibi futurum esse cum hoste longè potentiori. Quare neque egressus, ut opem ferret Ioakimo laboranti, neque ut annum exigeret tributum, cum Iuda Babyloniis pareret magis, quam Aegyptiis. Parabat sese Pharaon, ut Sedecij subsidio esset contra Babylonios, sed neque profecit quicquam, neque ad Hierosolymam fines penetrauit, ut habes Ieremiæ c. 37.

15. Non docet Scriptura à quo præpositus fuerit regno Iechonias, an à populo sicut antea patruus Ioachaz, vel à Rege Nabuchodonosor sicut paulo post Sedecias; est tamen verisimile à Chaldæo potius, quam à populo constitutum esse Regem, eodem planè consilio, quo paucis antè annis Pharaon depulso Ioachaz Ioakimum pro fratre regno præfecit. Sic enim putauit habiturum se Regem fidelem magis, & obsequentem, qui oblatam à se regiam illam sedem meminisset. Ita putat Iosephus lib. 10. c. 8. hist. schol. in lib. 4. Reg. c. 39. Lyra hinc, & Dionysius.

16. Verf. 8. *Decem & octo annorum erat Ioachim, cum regnare cepisset.*] Lib. 2. Par. c. 36. v. 9. octo annorum fuisse dicitur cum regnum iniit. Quæ duo facile conciliat Regum sub ea tempora consuetudo, qui Reges designant filios suos, quibus regnum po-

stea relicturi sunt: qui cum parentibus aliquandiu regnant; deinde functis vita, regnoque parentibus, soli. Erat itaque Ioachim, octo annorum, cum socium sibi pater ad regnum assumpsit, anno videlicet ab inito regno secundo: decem tamen & octo cum solus regnum moderari cepit.

Verf. 9. *Et fecit malum coram Domino, iuxta omnia qua fecerat pater eius.*] Quæ fuerint hæc peccata, quæ admisisse dicitur Iechonias, non habemus hoc loco; expressit tamen pluribus Ezechiel, c. 19; ubi cum decem annis, quibus simul cum patre regnum administravit, scelerati patris domestica habuisset exempla, ab illo didicit crudelitatem, & auaritiam, neque magis & religionem coluit, & Deum timuit quam pater, qui diaboli in suo corpore stigmata gestauerat: cum autem pater ille patreret, quæ nos supra ex Ezechiele commemorauimus, illi sine dubio socius aderat filius, alioqui quomodo tam breui spatio talia edidisset crudelitatis exempla, qualia legimus apud Ezechielem; neque enim supra trimestre fuit Iechoniae regnum. Et Ezechiel sicut parenti, sic etiam filio leoninos ascribit mores, & ingenium.

Verf. 10. *In tempore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor Regis Babylonis in Ierusalem.*] Vix tertius exactus fuerat mensis, ex quo Rex Babylonis Regem constitueret Iechoniam, cum rediit eodem, ut eundem, quem extulerat, ex regia dignitate poneret. Cur autem tam subito consilium mutauerit, aut quod fecisset prius infectum esse cuperet docet Iosephus lib. 10. Ant. c. 9. Cum enim ipse Iechoniae parentem neci dedisset, regiumque cadauer vsque adeo ignominiose tractauerit, ut non aliam permiserit, quam asini sepulturam, verebatur ne Rex nouus paternæ cædis memor aliquid moliretur noui, potiorémque haberet domesticæ iniuriæ vindictam, quam obligatæ fidei, & fœderis percussæ constantiam, populum ad defectionem percelleret: exercitum iterum Hierosolymam reduxit, & timidum Regem ad deditionem compulit. Lib. 2. Par. c. 36. v. 10. missus dicitur exercitus Babylonicus, & Iechonias actus in exilium, cum anni volueretur circulus, quod non est intelligendum factum in fine anni, ex quo regnare cepit Iechonias, cum illius regnum semestre fuerit. Sed communis anni indicatur exordium, quod est in mense primo Nisan. Qui annus dicitur vertens, quo tempore soluta iam hyeme, & tepente cælo solent Reges ad bella procedere. Quod lib. 2. Reg. c. 11. v. 1. de Dauide legimus.

Verf. 12. *Egressusque est Ioachim Rex Iuda ad Regem Babylonis.*] Cum Ioachim desperaret sustinere se posse Chaldæorum impetum, quorum vires proximè in parentis interitu cognouerat, & quia ab illis, ut erant impetus acres, & ingens multitudo, paratum videbat infortunium; tum quia compellebant Ieremiæ exhortationes assiduæ, quas pater malè sanus, & qui cum illo corruerunt, antè contempserant, abiicit arma, suscepitque pacatus hostem simul cum matre, aliisque populi principibus. Et seipsum illi, & ciuitatem tradidit, sub ea tamen conditione, ac lege, ut dicit Iosephus lib. 10. cap. 9. ne vrbi mali aliquid, nec ciuibus inferret. Quod tamen non seruauit, quia præcipuam nobilitatem, & robur ciuitatis abstulit, & urbem nudam à ciuium splendore artificum industria, & militum robustorum præsidio reliquit.

Verf. 13. *Et protulit inde omnes thesauros domus Domini, & concidit vniuersa vasa aurea.*] Ita se gessit durè in Hierosolymam Assyrius, ut totam dicitur à suis sedibus ad alienum solum transulisse

Rex Aegyptius ab Assyrio multatus.

17. Iechonia peccata.

18. Iechonias captiuus.

19.

20.

lisse: tulit primum vasa, quæ ad templi varios usus conflare iusserat, aut excudi Salomon, & vniuersos Principes, siue illi consilio, siue opibus, aut etiam robore, aut aliquo artificio præstarent. Quod multo antè prædixerat per Isaiam Dominus c. 3. v. 1. *Validum, & fortem, iudicem, & Prophetam, consiliarium, & sapientem de architectis.* Denique præter terræ pauperes, nihil Hierosolymæ dicitur esse reliquum. Qui hic clusor vocatur, ille apud Ieremiam cap. 24. inclusor appellatur; & qui hic artifex, illic dicitur faber. In fabro & artifice omnis intelligitur, qui confluendæ, aut poliendæ materiæ, quæcumque illa sit, artificiosam dat operam. Talis est qui ferrum tundit, seu qui lignum dolat, qui saxa secant, & polit. Inclusorem, seu clusorem Hieronymus super Ieremiam illum intelligit, qui gemmas, pretiosis illigat metallis, & palis includit. Alij plures verbum esse putant militare, significareque illum, qui castrametari nouit, ciuitatesque mœnibus sepire, & obiectis claustris ab hoste defendere. Quod mihi videtur satis ad hostium commoditatem & consilia, qui tunc sibi cautum ab inimicis arbitrantur, cum inermes relinquunt, neque artifices apud illos esse sinunt, quorum industria integrari possint, & refici, quæ belli furor debilitauit, aut sustulit. Quare in principibus duces fortasse intelliguntur, quorum in re bellica non inutile consilium, & explorata virtus, atque constantia. Quod aperte colligitur ex 4. Reg. cap. 24. vbi qui hic artifices vocantur, & inclusores, fortes appellantur, & bellatores. Quod autem, vt Angelomus obseruauit in lib. 4. Reg. cap. 24. ad hæc eadem verba, fecerunt olim Philistin in subiectum Hebræorum populum; idem fecerunt postea victores Babylonij. Hoc est (inquit) quod Israel populo Philistin regnantes fecisse narrantur, cum dicitur: Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerrant enim Philistin, ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam. Sicut enim tunc illi cauerant, ne habentes fabros ferrarios Hebræi, arma ad repugnandum facerent, ita nunc Chaldei destructa Ierusalem, & vastata omni terra repromissionis, satagunt, vt nullus in ea remaneat artifex, nullus inclusor, qui vel fœdata urbis mœnia componere, vel posset refacere disrupta. Hoc eodem artificio vitur in oppugnanda religione diabolus, qui eò inhiat, vt virtutem debilitet, & prorsus ex hominum animis expectoret, & illos exauthoret, aut tollat, qui virtutem tueri, ac promouere student.

Hierosolyma à Chaldeis omni præstidio nudata.

Faber & inclusor quid.

Inclusor quid.

Diabolicaliditas in oppugnanda religione.

22. Vers. 17. *Et constituit Mathaniam patrum eius pro eo.* Sicut prius Iechoniam pro parente Ioakimo; sic nunc pro Iechonia Mathaniam illius patrum Regè designauit, & quod supremæ dignitatis est, illius mutauit nomen, & qui à patre Mathaniam nomen accepit, idem à Nabuchodonosor nomen accepit Sedeciam. Neque melior fuit fratre Ioakimo, cuius expressit audaces, & ferinos mores, quos Dominus in illo dominari permisit, quia iam statuerat proicere Gentem, quam prius in suum sibi populum elegerat. Et quo tardantem suæ gentis aduocaret interitum, cum illud è re sua superiorum Regum exemplo futurum non esse discere potuisset, à Rege Babylonis decessit, cui ex pacto aliquot antea annis tributa dependerat; quod illi ac regno toti extremam attulit vastitatem.

23. Hic ad extremum obseruandum tres hosce Reges, qui optimo Regi Iosia succedere, aliud ab initio habuisse nomen à parentibus, aliud sub vitæ exitu impositum ab hoste victore. Optabat

A Rex pius, vt in filiorum nominibus nomen audiretur Dei, vt à suo nomine, quod necesse erat sapientius audiri, sapius etiam admoniti Dei recordarentur, cuius memoriam cupiebat ex eorum animis nunquam excidere. Atque ideo filiū suū, qui primus omnium Regnum obtinuit, quique post semestrem regnum abductus est à Pharaone captiuus in Ægyptum, Ioachaz nominauit; quod nomen idem valet, quod Domini possessio, seu apprehensio, aut Dominus videns, quo nihil videbatur aptius, vt Deus sic obuersaretur ante oculos, vt nunquam excederet. *Heliacim*, Deus firmitatis, aut Deus vindicans, quo admonebatur, vt Deum quasi patronum & perfugium haberet, neque ab alio salutem, & firmitatem speraret, & si impiè viueret, vltorem timeret. *Iechonias*, idem ferme est, quod, vt putat Hieronymus, Dei præparationem, seu à Domino præparatum significat. *Mathanias* donum Dei valet, seu, iuxta Syrum, Dei expectationem. Sed morum turpitudine, & religionis abiurata scelus fecit ne nomen illud esset in scelerata illa generatione perpetuum. Nam Pharaon ex Heliacim abstulit Eli, quod nomen est Dei, & reliquit posteriorem nominis partem *iakim*, quæ idem est quod *ioakim*. Qui alibi dictus est Ioachim, seu Iechonias. Ieremias cap. 22. v. 24. à Deo ipso *Chonias* appellatur, detracto *Io*, seu *Ia*, quæ vox, teste ibi Hieronymo, Deum significat. Vbi enim Ieremias citato loco dicitur, *Vno ego, dicit Dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioacim Regis Iuda, annulus in dextera mea, inde euellam eum.* In Hebraico textu est *Chonias*, qui Mathanias vocatus est à parente. Ille à Nabuchodonosor dictus est Sedecias, qui idem valet, quod Dei iustitia, quo nomine admonere voluit Babylonius, licet infidelis, & barbarus Israelitam, cum Regem præposuit, & interposita iurifurandi fide, sibi vectigalem, & fœderatum reddidit; vt etiam atque etiam consideraret Deum esse iustum, solerèque à fœdis fragis violati iuramenti, ac fidei pœnas exigere.

Iusto autem Dei iudicio sublatum est ab illis nomen Domini, quod in suis nominibus saepe audiebant, qui Deum ipsum contempserunt, & dum sese nefarius sacris addixerunt, neque de vera, patriæque religione, neque de Dei nomine cogitabant, quod de suis nominibus deleri ferebant non grauati. In magno beneficio numerat Deus dedisse Iacobo nomen suum, id est, fecisse, vt in eo diuinum nomen audiretur, cum appellauit illum Israël, atque ideo hortatur, vt illius beneficij recordetur, forèque putet, vt Deum patronum habeat & parentem, cui singularis humanitatis in sacrosancto illo nomine pignus dedit. Sic autem ad populum Isaiæ cap. 48. v. 1. *Audite hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Israel.* Et iterum v. 12. *Audi me Iacob & Israel, quem ego voco.* Id est, cui ego de meo nomine nomen attribuo, quod magnæ benevolentia pondus habet. Vide quæ eo loco diximus. Propter nominis sui sanctitatem quæ erat in Angelo, aut in Iosue, vt opinatur Rabbanus, dicebat Dominus, Angelo deberi reuerentiam. Exodi 23. *Ecce ego mitto Angelum meum, & obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet, cum peccaueris, & est nomen meum in illo.* Nomen autem Dei esse dicitur, aut in Iosue, qui idem sonat, quod *Iesus*, aut in Angelo, qui à Dei nomine compellationem habet: vocantur enim *Michaël*, *Raphaël*, &c. In quibus *El* Dei nomen auditur. Hinc Societatis Iesu dignitatem agnosce,

Iosias filius nominis inposuit, in quibus nomen esset Dei, ne illius memoria unquam excideret.

24. Improbi indigni venerabili, ac religioso nomine.

25. Magnum beneficium, & honor habere in suo nomine nomen Dei.

& quàm illam Deus charam habeat, quando à suo nomine vocari voluit. Quid ergo in Helicim retinendus esset aliquis diuini nominis sonus, cuius vita longè abesset à diuini nominis obseruantia: & cuius cadauer dæmonis caractere compunctum asini sepulcrum manebat? Cur Iechonias diuinum aliquid in suo nomine referret, cuius futura esset apud barbaros tam vilis, ac sordida conditio? Cur qui templum, & urbem prodidit, diceretur Mathanias, id est, Dei donum, qui non tam datus est à Deo ciuitati, vt donum quoddam quod illam tueretur, & ornaret, quàm veluti pestis quædam immisus, qui illam prorsus inficeret, & perderet. Sanè qui sui nominis men-

suram non implet, aut illius maiestati, atque splendori non respondet, qui *Sanctus* de se *Christianus*, aut *religiosus* audit, neque tamen *Sancti*, *Christiani*, aut *religiosi* quicquam præter nomen habet, ille dignissimus est, cui nobile auferatur nomen, & vile aliud imponatur, & sordidum, quod cum corruptis moribus, & vitæ turpitudine consentiat. Notum est illud Alexandri, qui cum ignauium, & timidum militem vidisset, cui commune secum esset Alexandri nomen, dixit sub amara reprehensione, vt si mores illos retinere pergeret, mutaret nomen, quod minimè caderet in muliebri ingenium, & imbellectus.

IN CAP. XXV. LIB. IV. REGVM

ARGVMENTVM.

*V*M videret Sedecias in ciuitatem irrupisse Chaldaeos, non aliter sibi ac suis quàm fuga salutem esse quærendam existimauit. Sed in medio cursu ad Jerichuntem comprehensus est, & orbatus oculis, quos vt spectaret filiorum necem Rex Babylonis eò usque seruauerat. Post hæc templum & domus regia, & quicquid erat speciosum in urbe, incendio conflagrauit. Quod autem pretiosum videbatur, & ad elegantes usus opportunum, Babylonem usque perlatum est. Ex urbe porrò viri nobiles extracti non pauci, quos Rex Babylonis neci dedit. His verò qui relictis sunt in urbe, fuerunt autem agricolæ, vitatores & pauperes, præfecit Godoliam, ad quem cum dispersa turba conuenisset, Ismaëlis insidiis alienissimo tempore sublatus est, cumque populus nihil in patria putaret à periculo vacuum, ad Ægyptios confugit. Tandem cum vita primum functus esset Nabuchodonosor, Euilmerodach paterni regni compos Joachim, seu Jechoniam Regem olim Ierusalem extractum è vinculis amicè complexus est, & regium in modum ad mortem usque profecutus.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

1. **F**Actum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & omnis exercitus eius, in Ierusalem, & circumdederunt eam: & extruxerunt in circuitu eius munitiones.

2. Et clausa est ciuitas atque vallata, usque ad vndecimum annum regis Sedeciae,

3. Nona die mensis: præualuitque fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ.

4. Et interrupta est ciuitas: & omnes viri bellatores nocte fugerunt per viam portæ, quæ est inter duplicem murum ad hortum regis (porrò Chaldæi obsidebant in circuitu ciuitatem) fugit itaque Sedecias per viam quæ ducit ad campestria solitudinis.

5. Et persecutus est exercitus Chaldæorum regem, comprehenditque eum in planitie Iericho: & omnes bellatores, qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquerunt eum.

6. Apprehensum ergo regem duxerunt

B ad regem Babylonis in Reblatha: qui locutus est cum eo iudicium.

7. Filios autem Sedeciae occidit coram eo, & oculos eius effodit, vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem.

8. Mense quinto, septima die mensis, ipse est annus nonus decimus regis Babylonis: venit Nabuzardan princeps exercitus, seruus regis Babylonis, in Ierusalem.

9. Et succendit domum Domini, & domum regis: & domus Ierusalem, omnemque domum combussit igni.

C 10. Et muros Ierusalem in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe militum.

11. Reliquam autem populi partem, quæ remanserat in ciuitate, & perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus, transtulit Nabuzardan princeps militiæ.

12. Et de pauperibus terræ reliquit vitatores & agricolas.

13. Columnas autem æreas, quæ erant in templo Domini, & bases, & mare æreum, quod erat in domo Domini, confregerunt Chaldæi

Chaldæi, & transtulerunt æs omne in Babylonem.

14. Ollas quoque æreas, & trullas, & tridentes, & scyphos, & mortariola, & omnia vasa ærea, in quibus ministrabant, tulerunt.

15. Necnon & thuribula, & phialas: quæ aurea, aurea: & quæ argentea, argentea, tulit princeps militiæ,

16. Id est, columnas duas, mare vnum, & bases, quas fecerat Salomon in templo Domini: nõ erat pondus æris omniũ vasorum.

17. Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna vna: & capitellum æreum super se altitudinis trium cubitorum: & retiaculum, & malogranata super capitellum columnæ, omnia ærea: similem & columna secunda habebat ornatum.

18. Tulit quoque princeps militiæ Saraia sacerdotem primum, & Sophoniam sacerdotem secundum, & tres ianitores.

19. Et de ciuitate eunuchum vnum, qui erat præfectus super bellatores viros: & quinque viros de his qui steterant coram rege, quos reperit in ciuitate: & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ: & sexaginta viros è vulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate.

20. Quos tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha.

21. Percussitque eos rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath: & translatus est Iuda de terra sua.

22. Populo autem qui relictus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis, præfecit Godoliam filium Ahican filij Saphan.

23. Quod cum audissent omnes duces militum, ipsi & viri qui erant cum eis, videlicet quod constituisset rex Babylonis Godoliam: venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismael filius Nathaniæ, & Iohanau filius Caree, & Saraia filius Thanehumeth Netophathites, & Iezonias filius Maachathi, ipsi & socij eorum.

24. Iurauitque Godolias ipsis & socijs eorum, dicens: Nolite timere seruire Chaldæis: manete in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit vobis.

25. Factum est autem in mense septimo, venit Ismahel filius Nathaniæ, filij Elisama de semine regio, & decem viri cum eo: percusseruntque Godoliam, qui & mortuus est: sed & Iudæos & Chaldæos, qui erant cum eo in Maspha.

26. Consurgensque omnis populus à paruo vsque ad magnum, & principes militum, venerunt in Ægyptum, timentes Chaldæos.

27. Factum est verò in anno trigesimo septimo transmigrationis Ioachim regis Iuda, mense duodecimo, vigesima septima die mensis: subleuauit Euilmerodach rex Babylonis, anno quo regnare cœperat, caput Ioachim regis Iuda de carcere.

28. Et locutus est ei benignè: & posuit thronum eius super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone.

29. Et mutauit vestes eius, quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper in conspectu eius cunctis diebus vitæ suæ.

30. Annonam quoque constituit ei sine intermissione, quæ & dabatur ei à rege per singulos dies, omnibus diebus vitæ suæ.

IN CAP. XXV. LIB. IV. REGVM

COMMENTARI I.

Verf. 1. *Factum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor.*

1. **H**æc historia iisdem penè verbis descripta est à Ieremia Propheta cap. 39. & cap. 52. vbi nos quæ hîc dici poterant, satis opinor, explicatè persecuti sumus. Ex quibus sumemus, quæ ad huius capitis explicationem videbuntur necessaria. Et primùm videtur difficile tamdiu obsessos potuisse resistere potentissimo Chaldæorum exercitui, vt in duos annos obsidionem traxerint, & tamdiu, tam acriter pugnantibus Chaldæis, victoriam ad vndecimum annum Sedeciæ distulerint. Quæ difficultas non vsque adeo impedita videbitur ei, qui nouit aliquot, neque paucis diebus obsidionem à Chaldæis fuisse intermissam. Nam cum Ægyptij tum propter Chaldæorum odium, quod recentes calamitates aluerant, tum propter studium, quo aliquando Iudæos fuerant profecuti, auxiliares

2. compararent copias, illis occurrere Chaldæus voluit, quod vt maturè faceret, neque irritò conatu, obsidionem soluit. Sic Ieremias c. 37. verf. 4. *Igitur exercitus Pharaonis egressus est de Ægypto, & audientes Chaldæi, qui obsidebant Ierusalem, huiuscemodi nuncium, recesserunt à Ierusalem.* Cumque non nihil Chaldæorum discessu respirarent Iudæi, de illorum reditu Ieremiam consulunt, ad quos sic ille, *Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxilium, reuertetur in terram suam in Ægyptum. Et redient Chaldæi, & bellabunt contra ciuitatem hanc, & capient eam, & succendent eam igni.*

2. *Verf. 4. Fugit itaque Sedecias per viam, que ducit ad campestria.* Extrema ciuitatem fames inuaserat, eoque dira necessitas adegerat obsessos, vt parentes filiorum carnibus vescerentur, vt plangebatur Ieremias Thren. c. 4. v. 10. & Baruch c. 2. v. 3. & filij

filij parentum, vt prædixit Ezechiel c. 5. v. 10. *Patres comedent filios in medio eius, & filij comedent patres suos.* Cum ergo extremam famem sustinere iam amplius non possent obfessi, & iam à catapulta, & ariete interrupta forent murorum claustra, neque hostes aliquid de pugnandi contentione remitterent, statuit Rex desperata ciuitatis custodia, & cum eo bellatores, & principes fugiendo magis, quàm dimicando propriam salutem conseruare, quando in eo statu res foret, & publicam nullo modo possent.

3. *Verf. 5. Et persecutus est exercitus Chaldaorum Regem, comprehenditque eum in planitie Iericho.* Hic Rabbini suo more egregie delirant, qui tunc illustrem putant narrationem, cum aliquid habet fabulosi commentum: neque qua sunt ad fingendum, siue impudentia, siue audacia, nugari verecundantur in re sacra. Tradunt enim à regia domo ad solitudinem vsque Ierichuntinam speluncam esse subterraneam, per quam cum cadente iam patria, se vellet Sedecias à morte subducere, fugam molitus est, euasurus omnino, nisi iam foret exilio, ferroque deuotus. Nam quantum spatij per cæcum illum occultumque meatum carpebat Rex, tantum supra illum directò conficiebat cerna, quã dum Chaldæi venatores insequuntur, ad alterum speluncæ ostium venatores deducit, eodem prorsus tẽpore, quo per ostium illud Sedecias erumpebat è latebris: atque ita captus est, & illa passus, de quibus nos statim. Has Rabbiorum nugas multa conuellunt, quæ sacra commemorat historia: illud maximè quòd fugientem Regem dicitur insequutus Chaldæorum exercitus. Vide rationes alias apud Abulensem quæst. 6. in librum 4. Regum c. 25. Fugam verò, comprehensionemque Regis, eiusque supplicium ita narrat Iosephus lib. 10. Antiquitatũ ca. 11. *Vrbe, inquit, capta circa mediam noctem, & ducibus, ac reliquis hostibus in templum ingressis, Sedecias Rex, ubi hoc sensit, assumptis vxoribus, liberis, ducibus, & amicis, fugam arripuit per fauces quasdam angustas in desertum. Quod cum Babylonij cognouissent, perfugarum indicio, sub auroram aggressi sunt eos persequi, & aspectu eos non procul a Ierichunte circumuenerunt. Amici verò & duces fuga comites visis à propinquo hostibus relicto Sedecia dissipati sunt, qua quemque tulit spes effugij.* Hæc Iosephus.

4. *Verf. 6. Duxerunt ad Regem Babylonis in Reblatha.*] Cap. 39. Ieremiæ verf. 5. Reblatha dicitur esse in terra Emath, quæ, Hieronymo teste, eadem est, quæ Antiochia Syriæ, & quæ ab Antiocho Epiphane vocata est etiam Epiphania, quæ est in ingressu terræ promissionis. Ibi verò confedit, vel quia non putabat è tanti Regis fore dignitate, si præsens ipse oppugnandæ vrbi, & debellandis hostibus interellet. Aut quia propius sic aberat à regno suo, vt si quid ibi, absente Rege, turbarum fieret, facilius ipse, & commodius occurreret. Aut vt inde de supplemento militum, aut comœatu maturius exercitui suo prouideret. Eo deductus est captus Sedecias, oblatũsque Regi, & talia passus, qualia prius à Prophetis audierat.

5. *Qui locutus est cum eo iudicium.*] Loqui iudicium nihil aliud esse puto, quàm disceptari regiam causam, & quid illorum quilibet comœuerit expendi. Quid acceperit Sedecias à Chaldæorum Rege, quid ipse contrà rependere, etiam si nullum intercessisset fœdus, aut iusiurandum, debuerit. Neque enim puto indicta causa, quam tueri non poterat, damnatum esse Sedeciam, & durum illud supplicium subiisse. Ita putat Abulensis in librum 4. Reg. c. 25. q. 1. Multa obiici poterant fœdifrago

A Regi, quæ illum arguerent violatæ religionis, & fidei, & capitis reum esse conuincerent: sed illud credo non tulisse tacitum, quod assumpto Sedecia nomine, Dei in iuramenti fidem testis, & arbitri extate voluit familiare documentum. Cum enim Mathanias diceretur, vt constat lib. 4. Regum c. 24. cum regno à Nabuchodonosor nouum nomen accepit: ex eo namque tempore appellari capit Sedecias. Cuius nominis ea ratio fuit, vt cum Hebræis opinatur Lyra, quia cum in fœdere pangendo iuramentum interposuisset Mathanias, qui postea Sedecias, vt iustitiam, quam, teste ac vindice Deo, sanctam, & integram tueretur, Sedecia illi nomen imposuit; quod Dei iustitiam secum importat. Quasi futurus esset iniurius non Regi solum, sed etiam Deo, cuius nomen contempsisse videri poterat.

B *Verf. 7. Filios autem Sedecia occidit coram eo, & oculos eius effodit.*] Felices existimantur illi, qui ne suorum infortunium aspicerent, morte sublatis sunt, quæ licet immatura fuerit, non tamen existimata est intempestiua. Qua de re nos apud Ieremiam cap. 20. ad illud: *Maledicta dies, in qua natus sum.* Statuerat Nabuchodonosor eruendos esse oculos Sedecia, nõ tamè illos prius effodit, quàm liberi forent ante paternos oculos occisi; vt non tam ex luce, cœlique conspectu voluptatem, quàm ex crudeli filiorum nece dolorem haurirent. Vbi verò patris oculos acerbo filiorum spectaculo pupugit, statim nõ magis crudeliter, & stylo, aut alio quouis ad opus illud idoneo instrumento oculos exculpsit. Dignum sanè supplicium, vt qui cæcis semper abduceretur consiliis, & ad cæcorum similitudinem illorum se ductui regendum permisit, à quibus in cœno demersus, aut in lubrico, atque præcipiti loco relictus est. Hæc itaque siue iniuria, siue plaga, quæ regio corpori inflicta est, tanto posteris dolori, atque ignominia fuit, vt indicto quotannis publico ieiunio censuerint, communi fletu deformatam Regis faciem esse deplorandam. Vt enim ex Hebræorum Calendario constat, in mense Marhesuan qui nobis est October, ad diem sextum ieiunium indicitur ob excæcatum Sedeciam.

C *Et adduxit in Babylonem.*] Hoc loco Prophetæ duo sibi videntur fuisse contrarij: Ieremias hîc, adductum fuisse dicit Sedeciam in Babylonem, sicut antea futurum esse prædixerat, c. 32. versu 5. & 34. v. 3. Ezechiel autem cap. 12. v. 13. affirmat non videndam à Sedecia Babylonem; quare Rex (vt tradit Iosephus lib. 10. Antiquitatum c. 11.) quia hæc duo conciliare non poterat, vanum putabat vtrumque vaticinium; sed reuera compleuit Deus quod vterque prædixerat Prophetæ: nam in Babylonem deductus est Sedecias, Regemque vidit in Reblatha, quod à Ieremia prius audierat; neque tamè vidit Babylonem, quod affirmarat Ezechiel, quia eò ingressus non est, nisi captus oculis.

D *Verf. 8. Mense quinto, septima die mensis, ipse est annus nonus decimus Regis Babylonis, venit Nabuzardan, &c. in Ierusalem.*] Hic locus paululum aberrasse videtur ab eo quod habemus Ierem. c. 52. v. 12. vbi decima die mēsis venisse dicitur Nabuzardan. Solutio difficilis nõ est: cum enim Reblatha, vnde egressus est Nabuzardan, à Hierosolymis distaret interuallo non modico in lib. 4. Regũ, dies ponitur septimus, in quo inchoatus, apud Ieremiam decimus, in quo finitus est cursus: neque incredibile est à militari progressu tres dies in spatio illo decurrendo fuisse consumptos.

E *Verf. 9. Et succendit domum Domini, & domũ Regis,*

Sedecias suo se nomine condemnat.

Judaorum ieiunium pro excæcato Sedecia.

Rabbiorum fabula de Sedecia.

Reblatha quid, & ubi.

Loqui iudicium quid.

et domos Ierusalem.] Hæc mense vno videntur esse facta, postquam capta est ciuitas, & in illâ ingressi Babylonij: nam, vt habemus ex Ieremia c. 39. v. 2. capta ciuitas fuit mense quarto. Hic autem v. 8. incendio data dicitur mense quinto. Neque credendum est conflagrasse prius ciuitatem igne, quam esset à Chaldæis expilata. In perscrutanda autem ciuitate multum esse temporis positum, nemo dubitabit; quia copiosa erat ciuitas, & locuples, & speluncæ atque cauernæ plurimæ, in quibus occultari ciuium opes, immo & ciues ipsi facile possent. Et ideo existimo dixisse Sophoniam cum de hoc ipso ageret Chaldæorum tempore c. 1. *Et erit in tempore illo, scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in facibus suis.* Accensa lucerna scrutamur latebras, & in facibus dicuntur defixi, qui loca immunda, & humida subierunt, vt vitam illis tenebris ac squallore redimerent. Certè Iosephus lib. 7. de bello c. 16. 20. & 26. de cloacis, speluncis, & sepulcris extractos esse dicit principes Sacerdotes, & potentes, qui eò se vitæ seruandæ causa coniecerant. Quid ergo mirum si in conquirendis tota vrbe diuitiis, in scrutandis speluncis & latebris, mensem vnum positum esse dicamus?

Iudæi in speluncis absconditi.

10. *Verf. 11. Reliquam autem populi partem, que remanserat in ciuitate, & perfugas, qui transfugerant ad Regem Babylonis, & reliquum vulgus, transtulit Nabuzardan.* Ieremias c. 52. v. 9. paulo aliter. *Et reliquus populi, que remanserant in ciuitate, & perfugas, qui transfugerant ad eum, & superfluos vulgi.* Tria hic hominum genera notantur. Quidam enim, aut belli tempore, aut cum primum belli incõmoda, & superior Chaldæorum fortuna timeri cœperunt, transfugerunt ad Chaldæorum castra, qui vitam ita conseruauerunt suam, vt tamen seruitutem, & exiliũ non declinarint. Alij manserunt quidem in vrbe exacto iam bello, quibus ferrum pepercit & fames. Excesserunt alij ex vrbe belli tẽpore, aut quia illos vrbs externo plena milite nõ capiebat, aut quia belli molestiam sustinere non poterant. Et hi videntur hic vocari *reliquum vulgus*, & Ieremias c. 39. *Superflui vulgi.* Tam ergo qui in vrbe deprehensi, quam qui extra illam in Chaldæorum manus inciderunt, abducti sunt Babylonem.

11. *Verf. 12. Et de pauperibus terra reliquit vinitores, & agricolas.* Ieremias c. 52. v. 10. *Et de plebe pauperum, qui nihil penitus habebant, dimisit Nabuzardan magister militum in terra Iuda, & dedit eis vineas, & cisternas.* Hi, credo, neque belli consilia, neque manus, & arma cum alijs ciuibus coniunxerant: quod nõ videtur ignorasse Nabuzardan. Quare cum alieni iudicarentur à culpa, visi quoque sunt digni, qui expertes fierent à communi malo. Inter hos dimissos fuisse Rechabitas, de quibus supra cap. 35. docet Historia Scholastica 4. Reg. c. 45. & Abulësis in 4. Reg. c. 25. q. 19. vbi eiusdem rei testè citat Iosephum. Illis ergo attribuit militũ magister, quæ à potentioribus abstulerat, vineas nẽpe, & agros, quæ cisternarũ nomine significatur, ea figura, qua id quod continet, per ea, quæ continentur, explicatur. In agris enim Solymitanis, in quibus aquarum copia non est, cisternæ effodiuntur, quæ pluuias aquas colligunt, ad potum & ad vsus alios, quos exigit res hortensis, & rustica.

12. *Verf. 13. Columnas autem areas, que erant in templo.* Iam minutim commemorantur omnia, quæ ex compilato atque combusto templo translata fuerunt Babylonem. Quæ hic explicare necesse non est, cum id à nobis factum fuerit lib. 3. capite 7.

A *Verf. 18. Tulit quoque princeps militia Saraiam* 13. *Sacerdotem primum.* Numerantur hic viri principes, qui adducti sunt in Reblatha ad Regem Babylonis, & ab eo capite damnati, quorum primus fuit Saraiam Sacerdos summus, &, vt habemus lib. 1. Paralip. c. 6. v. 14. pater Iosedech, & pater Esdra, lib. 1. Esdra c. 7. v. 1. Fuit in his Sopher, qui probabat tyrones. Non quilibet admittetur ad militiam, nisi qui prius didicisset athleticen, aut gymnasticen, & illas denique artes, quæ docent inferre vulnus vtiliter, aut declinare cautè. Quas expressit Vegetus lib. 1. à cap 9. Hos igitur tyrones probabat Sopher, & quos idoneos ad tractanda vtiliter arma nouerat, horum accipiebat nomina, & referebat in censum, alios à militari gradu repellebat Sopher, Hebr. שופר scribebam significat. & hic videtur elegisse, & iuxta sui nominis notationem conscripsisse milites.

Tyrones ad militiam probati.

Verf. 21. Percussitque eos Rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha. Hi, quorum meminimus, familiares erant Sedecia, qui que illi assidui aderant, & quorum ipse consilio putabatur rebellasse, & & violasse fidem, quam iureiurando interposito constringerant. Quo mortis genere hi viri Principes, & Sedecia familiares sublati fuerint, Scriptura non docet. Fortasse verum est quod in nostris commentarijs super Threnos meditabamur, ad illud c. 5. v. 12. *Principes manu suspensi sunt, facies senũ non erubuerunt,* vbi putabamus non improbabile de hoc tempore locutum esse Ieremiam. Huc facit quòd hoc supplicij genus videtur Chaldæis esse non infrequens, vt constat in causa Mardochæi, & Aman, qui ligno, id est, patibulo destinati sunt, ille ab Aman, hic ab Assuero. Et lib. 1. Esdra cap. 6. v. 11. Darius tũc Chaldæorũ Rex patibulũ minatur illis, qui datum à se mandatum obseruare noluerint. *Ame, inquit, positum est decretum, vt omnis homo, qui hanc mutauerit iussionem, tolleretur lignum de domo ipsius, & erigatur & configatur in eo.*

14. Patibulum Chaldæis vsitatum.

Hæc sua probabilitate non carent; illa verò mera nugæ sunt, & vanæ Rabbiorum commenta. Ad illud enim Thren. cap. 5. *Facies senum non erubuerunt,* ait Rab. Salomon nugatorum maximus, capta Hierosolyma vocatos à Nabuchodonosor Antiochiam, vbi tunc constiterat, Sanhedrim, id est, Senatores, & iudices ordinarios Iudæorum. Cumque videret eos vultu venerabili, collocasse eos in aureis sellis, postulasseque vt sibi aliquid narrarent de lege. Cum autem ventum esset ad caput vbi de votorum religione sermo est, rogassetque an quis ab eo, quod religiosè promisit, recedere vllò modo posset, respondissentque *Eat ad sapientem, & soluet, & relaxabit ei,* Tunc intulisse Regem, *Vos igitur relaxastis Sedecia iuramentum fidelitatis, quam mihi iurauerat?* Et tunc iussisse vt ex aureis folijs deicerentur in terram, alligatisque capitum comis ad equinas caudas per terram raptarentur. Hæc Rabbi Salomon.

15. Rabbiorũ fabula de supplicio seniorũ sup̄to à Nabuchodonosor.

Verf. 22. Populo autem, qui relictus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor Rex Babylonis, præfecit Godoliam. Noluit Babylonius regionem vberem, quam suo tunc subiugarat imperio, relinquere à cultoribus vacuam. Quare his, qui reliqui fuerant, Godoliam præfecit, qui ita rem curaret, & promoueret publicam, vt tamen in officio, ac fide contineret, quam præstare Babylonii integram debuerunt. Cur autem cum alij reliqui essent Principes, quibus hæc mandari prouincia optimè potuerit, hic tamen ex omnibus electus fuerit, vt ex Hebræorum sententia docet Lyra, ea ratio fuit, quia ille ex vrbe ad Chaldæorum

16. Godolias Iudæorum reliquiis præfectus.

Handwritten notes and signatures in the right margin, including a large signature at the bottom right.

Godolias cur cum potestate relictus.

rum castra hortante Ieremia, transfugerat, cuius opera videtur inutilis non fuisse Chaldaeis, cum rerum, loco umque ieritus adiumento magno peregrinis hostibus esse potuerit. Quae res ita demeruit Nabuchodonosoris & militiae principis animum, ut meritorum ergo principem constitueret, & quali parentem illorum, qui ab ipsis in patriis sedibus essent relictis, & qui ex variis locis, ad quae durante bello dilapsi fuerant, in urbem, recedente hoste, migraturi credebantur. Quae res Godoliae impetivae mortis causa fuit, est enim verisimile apud nonnullos e principibus, & olim in odium, & nunc in suspicionem venisse, maxime cum illam auctum a Chaldaeis dignitate conspicerent.

17. Vers. 25. Venit Ismael filius Nabania, filij Elisama de femine regio, & decem viri cum eo, percusseruntque Godoliam, qui & mortuus est.] Haec historia latius explicatur a Ieremia c. 41. ubi nos ea de re pluribus, inde pete. Illud non omitam, tanto dolori fuisse Iudaeis Godoliae caedem, ut propterea indictum fuerit commune ieiunium, ut liquet ex Hebraeorum Calendario in mense Tisri, qui nobis est September, ad diem tertium.

Indictum ieiunium pro Godoliae caede.

18. Vers. 26. Consurgens omnis populus a parvo usque ad magnum, & principes militum venerunt in Aegyptum, iumentes Chaldaeos.] De hac re late Ieremias a c. 43. cum viderent Iudaei a contribuli suo Ismaele occisum esse Godoliam, quem Rex Chaldaeorum suo nomine praesse voluit Iudaeorum reliquiis, quod laesa maiestatis crimine videbatur, deinde occisos quoque fuisse Chaldaeos, qui tunc cum illo morabantur, suspicari sunt aegre id laturum Babylonium, exacturumque poenas non minus severas, quam paulo ante ab his, qui contra steterant, exegisset, statuerunt sibi omnino fugiendum in Aegyptum, quasi ad perfugium omni ex parte securum. Quod tandem fecerunt, licet ab eo consilio quam potuit pugnacissime deterrere voluerit Ieremias. Qua de re lege illius caput 41. 42. 43. 44. Et nostros ea in loca commentarios.

19. Vers. 27. Factum est vero in anno trigesimo septimo transmigracionis Ioachim Regis Iuda mense duodecimo, vigesima septima die mensis.] Agitur hic de libertate, atque honore, quem consequutus est Iechonias anno a sua captivitate, duraque custodia, 37. Ieremias cap. 52. v. 31. ~~vigesima quinta~~ die dicit solutum a vinculis. Huiusmodi variae a variis afferuntur solutiones. Quidam obiisse putant Nabuchodonosor die ~~duodecima~~, & quia ex eius interitu pendebat Iechoniae libertas, & regius honor, ab eo die eleuatum dici, & regium splendorem obtinuisse arbitratur. Alij eductum esse quidem die ~~duodecima~~ de carcere, eleuatum tamen fuisse ~~duodecima~~: neque eius rei defuisse videtur idonea ratio. Nam cum primum mortuus est Nabuchodonosor, eductus est de carcere filius Euilmerodach, qui regnum obtinuit pro parente. Satis autem habuit, si eo die Iechoniam eximeret a vinculis, cum paterno funeri, cui regio more parentandum fuit, reliquum tempus impensum oportuerit. Exequiis autem patris persolutis, tertio post die Regem ascivit ad mensam, & inter Reges alios primum tradidit locum. Quare eleuatus dici potuit die ~~duodecima~~ Iechonias, quia tunc eleuari cepit cum emerit a vinculis: eleuatus item die ~~duodecima~~, quia tunc honores illos consequutus est, quos prius animo designarat Euilmerodach.

Vigesima quinta.

duodecima

vigesima quinto

vigesima septimo.

vigesima quinto

vigesima septimo

20. Caput pro persona.

Subleuauit Euilmerodach Rex Babylonis anno quo regnare ceperat caput Ioachim.] Caput sumi pro eo cuius est caput, res est non obscura, quod nos

A pluribus ostendimus in illud Isaiae cap. 35. Latitia sempiterna super caput eorum. Sic dicitur caput canis, caput colubri, pro colubro, & cane. Plura ibi nos adduximus exempla, quae id plane conuincunt. Subleuatum ergo esse caput Ioachim, nihil est aliud, quam Regem illum libertatem assecutum, & gloriam.

De carcere.] Nulla fides habenda Barbaris, his maxime, qui falsa non tam ducuntur, quam abducuntur religione. Fuit plane infidelis & Barbarus Nabuchodonosor in Regem, qui depositis armis vltro seipsum, & ciuitatem tradidit. Quem coniecit in carcerem, in eoque detinuit non minus triginta septem annis; nam tricesimo septimo anno a transmigracione emerisse dicitur de domo carceris.

B Vers. 28. Et posuit thronum eius super thronum Regum.] Suberant Reges alij Babylonis imperio, quos in Regia vrbe, & regni capite, soltos esse viuere, non est incredibile; sicut nostro saeculo fieri videmus, in quo Reguli, ac Principes magnorum Regum curias obire solent, & regium stare patre latius, & alia non indecora munera praestare. Quales videntur fuisse illi, quos Assuerus ad conuiuium ascivit, qui dicuntur principes fuisse, Esther c. 1. aut, quod mihi verisimilius est, earum prouinciarum, quas suo adiunxerat imperio, Reges secum habuerat Babylonius, ne si in prouinciis relinquerentur, aliquid tentarent noui, & pacem perturbarent imperij. Sicut fecit Adonibezech, Iudicum cap. 1. qui septuaginta Reges, quos a Regia dignitate depulerat, apud se retinuit. Existimo autem earum prouinciarum Reges, quas debellauit Nabuchodonosor, fuisse in Babylonia, puta, Regem Moabitarum, Ammonitarum, Idumaeorum, Cedarenorum, Elamitarum, Tyriorum, de quibus capite Ieremias 49. Immo credo in vinculis fuisse sicut Ioachim, & Sedecias, & a successore Euilmerodach fuisse extractos a carcere, & statum liberum, atque ingenuum fuisse adeptos; inter quos primu locum habuit Ioachim: in hoc ego postremum magis inclino, ut in re tamen dubia, non nimis tenaciter.

C Vers. 29. Cunctis diebus vita sua.] Quantum temporis vixerit cum regio splendore Ioachim, nihil habemus ex sacra Scriptura certum: vixisse tamen non diu, satis est verisimile, qui iam aetate grandi egressus fuit a carcere, annos nempe natus quinquaginta quinque. Nam, ut ex cap. 24. libri 4. Regum constat, decem & octo annorum erat, quando translatus est in Babylonem. Ex hoc capite habes anno trigesimo septimo a translatione illa a vinelis emerisse, ex quibus summa colligitur annorum quinquaginta quinque.

D Cur extractus fuerit ab Euilmerodach, cum primum regnum iniret Babylonicum, eam rationem adducunt Hebraeorum magistri, quibuscum sentiunt ex nostris non pauci, ut Lyra hic, & Abulensis in caput 25. lib. 4. Regum, quaest. 37. Quia cum eo tempore, quo Nabuchodonosor cum bestiis egit, regnu administravit Euilmerodach: ubi autem exacto septennio sibi ipsi, ac regno restitutus est, cum audiisset, filium, aut in administrando regno multa peccasse, aut, sicut alij volunt, de parentis insania fuisse gauisum, illum coniecit in custodiam illam, in quam aliquot annos ante Iechoniam incluserat. In communi ergo domicilio, longo illo tempore, amicitiam non vulgarem cum Iechonia contraxit; qualis illa solet esse, quam communis, eademque aduersa fortuna conciliat.

21. Ioachim eleuatus ab Euilmerodach.

22.

23.

24. Euilmerodach in vincula a patre coiectus.

Vnde orta Euilmerodach & Iechonia amicitia.

iugata est Damascus ab Assyriis, & magna pars regni Israelitici ad Assyrios translata à Theglathphalasar, & vrbis Romanæ iacta fundamenta.

36. Sub Ezechia regnat Osee in Israël, cuius anno nono & Ezechia sexto capta est à Salmanasar Samaria, & regnum Israël prorsus extinctum anno 350. ex quo sumpsit exordium. Sub hoc captiuus in Niniue abductus est Tobias. Sub hoc Rege, Sardanapalo occiso, existimatur Assyriorum Imperium defecisse. Floruit Sibylla Erythraea, vt ex aliorum sententia refert Aug. lib. 18. de ciuitate cap. 23. & septem Sapientes ex eodem ibidem capite 24. licet alij conferant in tempus Manasse. In hoc tempus incidit regnum Midæ apud Phrygios, & apud Lydios Candaulis & Gygis, vt auctor est Eusebius.

37. Sub Manasse fuisse existimantur septem Græci sapientes, Alcæus, Simonides, & Archilochi Poëta. Regnauit Romæ Numa, qui duos anno vulgari menses adiecit. Sub Manasse contigisse creditur historia Iudith. Floruit Sibylla Samia. Isaias moritur. Amon Manasse filius duobus regnauit annis. Neque sub eo aliquid accidit, quod referatur vel ad Manassen parentem, vel ad Iosiam filium.

38. Sub Iosia prophetarunt Ieremias, Baruch, Sophonias, & Olda prophetissa. Regnat Romæ Ancus Martius, & Tullus Hostilius, florent Thyrtæus, Aristomenes, Arion Musicus, Zaleucus legislator, Phalaris Tyrannus, Terpander Musicus, Sappho, & Stesichorus Poëta.

39. Iosia successit Ioachaz, qui tribus regnauit mensibus, & Ioakim, qui vndecim annis, & Iechonias, seu Ioachin, cuius trimestre regnum. Sub his tribus grauitè afflicta fuit, atque attrita tam ab Ægyptiis, quàm à Chaldæis res Iudaica. Ducti sunt captiui Babylonem Daniel cum aliis tribus pueris, Ezechiel, & Mardocheus. Sub his Regibus vixisse existimantur Draco legislator, Anacharsis Scytha, Epimenides, Anaximenes, Xenophanes. Sub hoc tempus vixisse existimatur Æsopus fabulator.

40. Sedecias post hos vndecim annis regnum obtinuit Israël. Sub illo templum Salomonis exustum, & excisa funditus Hierosolyma fuit. Ex-

A terna tempora explicuit satis Augustinus lib. 18. cap. 25. de ciuitate. Cuius huc verba transferam, carptim tamen, à quibus parum discrepat Eusebius. Sic autem ibi Augustinus. *Regnante apud Hebraeos Sedecia, & apud Romanos Tarquinio Prisco, qui successerat Anco Martio, ductus est captiuus in Babyloniam populus Iudaorum, euersa Ierusalem, & templo illo à Salomone constructo. Eo tempore Pithacus Mitileneus vnus de septem sapientibus fuisse perhibetur, & quinque ceteros, qui vt septem numerantur, Thaleti, quem supra commemorauimus, & huic Pithaco adduntur, eo tempore fuisse scribit Eusebius, quo captiuus Dei populus in Babylonia tenebatur. Hi sunt autem Solon Atheniensis, Chilo Lacedamonius, Periander Corinthius, Cleobulus Lendius, Bias Prieneus. Eo captiuitatis Iudaicae tempore & Anaximander, & Anaximenes, & Xenophanes Physici claruerunt. Tum & Pythagoras, ex quo ceperunt appellari Philosophi.*

B Hic est finis commentariorum in quatuor lib. 41. bros Regum, in quos à me neque segnis, neque paucorum dierum opera collata est, vtinam cum aliquo tanti laboris pretio. Quod tunc fore iudicabo non exiguum, cum lectori pio aliquem vsum attulisse cognouero, cui quàm maximè potui accuratè seruiui. Sed illud erit maximum, quòdque præcipuè religiosus scriptor spectare debet, quòdque ego, si non meum mihi de meipso iudicium illudit, expectaui in hoc longo atque impedito negotio, si Dei honori & proximorum vtilitati seruiat. Tunc autem satis abundè factum erit studio nostro. Si quid opere in longo peccatum à me fuerit, ignosci mihi postulo: atque etiam spero ab illo, qui mentes hominum scrutatur, & nouit. Neque quicquam esse volo, aut in his libris, qui nunc in hominum oculos subire studet, aut aliis, qui iam antè in publicam lucem prodierunt, quod non solùm Ecclesiæ, à qua nec latum vnguem aberrare volo, sed doctorum hominum censuræ subiectum esse etiam atque etiam volo.

C Inchoati fuerunt hi in quatuor libros Regum 42. Commentarij Compluti anno 1620. ad Nonas Ianuarij; & anno 1622. ad Idus Martias absoluti. Ad gloriã Dei, & B. Virginis, S. Ignatij patris mei, & S. Francisci Xauerij quos mihi ad hoc opus patronos, & tutelares aduocauit.

COMMEN

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page, including the word 'COMMEN']

COMMENTARII
IN DVOS LIB.

PARALIPOMENON,

CVM INDICE EORVM QVÆ EX
iisdem libris in Commentariis Regum explicantur.

COMMENTARII
IN DVOS LIB.
PARALIPOMENON.

CVM INDICE FORMAE QVAE EST
ALIBI LIBRI IN COMMENTARIIS REGVM ISRAELITICIS.

PRÆFATIO.

STATVERAM, benigne Lector, cum aggressus sum in quatuor libros Regum commentarios, non minori studio atque opera alios item edere in duos libros Paralipomenon, quia aliter mancam arbitrabar futuram historiam sacram, cuius in duobus illis libris videbam non exiguum, aut leue supplementum. In ipsa tamen commentatione ne quid studiosus Lector desideraret, quicquid ad eam historiam, cui tunc dabamus expositiuam operam, pertinere posse videbatur, ex libris Paralipomenon sumpsi, contulique, licet in diuersum opus, non tamen in argumentum dissimile. Quare non putavi necessarium illa eadem tractare rursus, & quasi actum agere, quod non probat vulgare prouerbium. Ne tamen, quod principio placuit, omnino deserere, aut improbare videar, indicem addidi, per quem indagare possit curiosus Lector, quid à nobis, & quo loco in nostris Commentariis explicatum sit, quod in libris Paralipomenon explicatum desiderat. Quia verò pauca non sunt, quæ ad libros Regum transferri commodè non poterant, illa hinc seorsum breuiter exponemus, neque tamen omnia, sed illa tantum, quæ interpretis operam desiderare videbuntur. Atque ita fiet, ut ferme integri possint in libros Paralipomenon prodire commentarij.

PROLEGOMENA IN LIBROS PARALIPOMENON.

Paralipomenon cur dictum, verba dierum. Prolegom. 1. n. 3. 4. & 5.

Cur dictum Paralipomenon. Proleg. 4. n. 15.

Quid in his libris contineatur. ibid. 15. & 16.

Quis scriptor. ibid. n. 18.

In Paralipomenis illa traduntur, quæ relicta sunt in libris Regum: & quæ obscurius ibi dicta, magis explicata lib. 3. Reg. c. 3. n. 26. & ibid. n. 49. & cap. 6. n. 27. & cap. 7. n. 9.

IN LIB. I. PARALIPOMENON.

AD caput vsque decimum nil aliud ferme est, quam familiarum propagatio, & series ab Adamo vsque ad tempora solutæ captiuitatis Babylonicæ. Quare in his capitibus, nihil ferme est, quod magno lectori futurum sit ex vsu; præsertim cum Apostolus moneat ne de genealogiis admodum laboremus; nonnulla tamen, eaque strictim obseruanda.

CAPVT PRIMVM.

2. Vers. 43. *Isti sunt Reges qui imperauerunt in terra Edom, antequam esset Rex super filios Israël.* Antequam in Israël constituti essent Reges; id est, Gasp. Sanctij Com. in lib. Paralip.

A longo ante Saulis tempora interuallo, fuerunt Reges in Idumæa. Qui cum regia potestate atque insignibus videntur Idumæorum Imperij summam tenuisse, vsque ad illos, qui versu 51. numerantur, qui appellati sunt Duces, mutata, ut apparet, reipublicæ forma, licet de illa non constet, neque de tempore, in quo illa noua administrationis ratio introducta est. An verò Esau Idumæorum pater, qui nomen è suo nomine Prouinciæ indidit, Rex fuerit, ex his, quæ mox dicentur, sumetur aliqua coniectura; obscura tamen, sicut sunt pleræque aliæ in his genealogiis, quæ Moylis tempora præcesserunt.

*Idumæis qua
administra-
tionis for-
ma.*

3. *Verf. 44. Mortuus est autem Bale, & regnavit pro eo Iobab filius Zare.]* Apparet horum Regum tempore non fuisse hæreditariam regni successiōnem, quando Bale mortuo successit Zare filius; quod similiter accidit aliis, qui in hac Regum serie numerantur. Immo pauci numerantur filij, qui parentum loco in regno sint successi. Hunc Iobab quidam Iob esse putant: ita existimasse aliquos refert Hieronymus in traditionibus ad c. 36. Genes. Sed Hebræi illum ex Nachor ortum esse dicunt, & genere cum Abrahamo coniunctum, quorum ipse sententiæ subscribit in traditionibus Heb. super Genes. ad c. 22. Lyra ad eundem locum. Rupertus lib. 6. in Genesim cap. 34. Histor. Schol. c. 58. Frequentes alij Iob fuisse credunt, in quibus est Philo, quæstionibus in Genesim, citatus ab Abul. q. 22. ubi dicit *αὐτοχρονον* fuisse Iacob, & illius filiam Dinam uxorem duxisse. Idem omnes ferme interpretes tam in hunc locum, quam in caput 36. Genesim, ubi eadem ferme repetuntur verba. Abulensis, Pereira, accuratè, & latè Cornelias, Pineda in cap. 1. Iob v. 1. Ex patribus fuisse de stirpe Esau, tenent Aristæas apud Eusebium lib. 9. de præpar. Evang. c. ultimo. Athanasius in Synopsi in commemoratione librorum sacræ Scripturæ lib. 17. Chrysostomus homil. 21. de patientia Iob, ubi Iob filium dicit esse Zare, illum nempe, qui vocatur Iobab. Hoc idem Augustinus lib. 18. de ciuit. c. 47. ubi illum Idumæum vocat: Theodoretus Iobab filium Zare Iob esse docet q. 92. in Genesim. Quod etiam expressum apud Septuaginta inuenies in fine libri Iob.

4. Porro hic Iobab, siue Iob, pronepos fuit Esau, qui genuit Rahuel, Rahuel Zare, & hic Iobab, qui successit Bale in regno; non tamen hæreditario iure, cum non esset natus parente Rege. Bale autem fuit primus, qui regium sibi nomen aut vendicauit, aut accepit oblatum, ut constat tam ex hoc loco, quam ex cap. 36. Genes. v. 32. Ex quo constat Esau non fuisse Idumææ Regem, sed Ducem fortasse, quales ante hoc tempus in Idumæa præcesserunt.

5. Porro sicut in Hebræorum gente, & Israëlitis familia primùm fuerunt Iudices, seu Duces, à tempore videlicet Iosue vsque ad Samuelem, & Saulem, deinde Reges ad captiuitatem vsque Babylonicam, deinde verò post remigrationem ab exilio Duces, quorum primus fuit Zorobabel: sic etiam in Idumæa republica, ut constat ex cap. 36. Genes. primùm fuerunt Duces, qui præfuerunt Idumæis vsque ad Bale, & Iobab: deinde Reges vsque ad primum Ducem Adad, cui plures alij Duces successerunt.

6. *Verf. 3. Fuit autem Her primogenitus Iuda, malus coram Domino, & occidit eum.]* De hoc pluribus Genes. c. 38. v. 7. ubi duo filij Iudæ Her, & Ona fuisse dicuntur scelerati, & eam ob causam interfecti à Deo. Quòdnam fuerit Onæ scelus, ipsa docet Scriptura loco Genes. proximè citato; quia contra quam natura exigit à coniugali congressu, ex quo formari soboles debuit, semen effundebat in terram. Nihil eiusmodi de Her Scriptura tradit, hoc tamen esse scelus, propter quod à Deo percussus est, dicunt communiter interpretes. Pro omnibus vnum accipe Cassianum collationum 8. c. 11. Dicunt autem Hebræi Thamar, quam Her uxorem duxerat, fuisse pulcherrimam, cui ne concepta proles aliquid de specie, atque coloris suauitate

A detraberet, atque ipse minus ex deflorescente venustate voluptatis caperet, sic cum uxore concubuisse molliter, ut ex illa consuetudine nulla sequeretur generatio. Quomodo occisus fuerit Her, an à dæmone, incertum est. Hoc fortasse verum, sicut ob idem flagitium septem viri Saræ interfecti sunt Tobie cap. 6. de quibus Angelus ad Tobiam, *Qui coniugium ita suscipiunt, ut Deum à se, & à sua mente excludant, & sua libidini ita vacent, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem demonium super eos.*

Verf. 13. Isai autem genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, &c.] Quomodo hic Isai septem dicantur esse filij, cum tamen lib. 1. Regum cap. 16. octo numerentur, diximus ad illum locum num. 16.

B *Verf. 51. Fuerunt autem filij Sobal patris Caria-tharim, qui videbat dimidium requietionis.]* *Requies, seu quies* pro commoratione ponitur, id est, pro loco, ubi aliquis certa, atque stabili mansione confedit: quale est sepulchrum, domus; denique ubi stare quasi in propria statione cœperunt vagi, ac peregrini pedes. Sic sanè Maro requiem Troianorum appellauit locum, ubi proprium, ac stabile domicilium collocarunt; sic de Italia lib. 8. *Æneidos,*

Hic locus vrbs erit, requies ea certa laborum. Et Lucretius lib. 1. quietem posuit pro ferarum latibus.

Namque canes, & montiuaga persape ferarum Naribus inueniunt interctas fronde quietes.

C Id quod in Scriptura frequentius occurrit. Et hoc ipsum nomen pro commemoratione sapius vsurpatur, Isai. 66. v. 1. ut est in antiquis Bibliis. *Quis est iste locus requietionis mea.* Sophonias c. 2. v. 6. requiem vocat loca ubi pascuntur, & stabulantur greges. *Et erit funiculus maris requies pastorum, & caula pecorum.* Et terra promissionis, ubi præcipuo quodam modo Deus habitat, ad quam Deus suum ex Ægypto deducebat populum, & templum, ubi stabile Deus habuit domicilium, requies dicitur Dei. Psalm. 131. v. 8. *Surge Domine in requiem tuam.* & verf. 14. *Hæc requies mea in seculum sæculi: hæc habitabo.* Neque aliter puto exponendum illud Genes. c. 49. v. 14. de Issachar, *Vidit requiem quod esset bona, & terram, quod optima, & supposuit humerum suum.* Vbi epexegetim agnosco, in qua eadem iteratur sententia: nihil enim aliud esse puto *requiem bonam, quam terram optimam.* Illæ igitur Gentes, de quibus hoc loco, quæ ortæ fuerunt à Sobal, diuiserunt inter se requietionem, id est, regionem, quam videbat, id est, quam obtinuerat Sobal.

Verf. 55. Hi sunt Cinai, qui venerunt de calore patris domus Rachab.] Qui fuerint Cinai, diximus lib. 1. Reg. c. 16. num. 16. & super Ieremiam c. 35. ad illud v. 2. *Vade ad domum Rechabitarum.* Illud de calore, aliquid habet obscurius, quod illustrat illa consuetudo Scripturæ familiaris, & à nobis sæpius obseruata, quæ explicationem nominis adhibet pro nomine. Cuius rei innumera occurrunt exempla: quatuor habes statim c. 4. v. 22. de quibus statim. Sic ergo pro voce *חמא* *chamath*, quæ hoc loco nomen est proprium illius, ex quo Cinæorum familia propagata est, vulgatus interpret transtulit *calorem*, quem vox illa significat, ceteri autem interpretes, & in his Septuaginta, transulerunt *Hamath*, & codices nuper à Sixto correcti, ut in calore proprium viri nomen agnoscamus, litteram maiusculam in principio adhibent.

REGVLA.
Significatio nominis pro nomine proprio.

CAPVT SECVNDVM.

CAPVT TERTIVM.

Verf. 1. David vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron.] De his actum est lib. 2. Reg. c. 3. num. 2.

Verf. 4. Vbi regnavit septem annis, & sex mensibus.] Hoc à nobis explicatum est lib. 2. Reg. c. 2. n. 13.

9. Verf. 19. De Phadaia orti sunt Zorobabel.] V. 17. aliquot filij numerantur Iechoniae, inter quos fuerunt Salathiel, & Phadaia, vterque filiis, vt opinor, primogenitis, nomen imposuit Zorobabelis. Zorobabel autem iste non fuit Salathielis filius, qui inter Christi progenitores numeratur à Matthæo c. 1. sed alius, cuius hoc tantum loco nomen auditur. Ille verò Salathielis dicitur filius, non tantum apud Matthæum, sed aliis sæpe locis; vt Aggæi c. 1. & 2 multis locis. Neque minus sæpe apud Eldram c. 1. Deinde, quia Zorobabelis qui est apud Matthæum, filius dicitur Abiud: alterius autem Messolam. Sunt qui putent Zorobabelem vtriusque esse filium, Phadaie natura, Salathielis adoptione, quod mihi non displicet.

Zorobabel diversorum nomen.

CAPVT QVARTVM.

10. Verf. 21. In domo iuramenti.] Vt dicebamus paulo antè, significatio nominis pro nomine proprio sapius vsurpatur. Id quod in hoc libro primo ad caput vsque decimum frequens est. Iuramentum hoc loco positum pro עֲשָׂא Eshaa, in cuius domo erant, qui operabantur byssum. Interpretes alij cum Septuaginta vocem reliquerunt Hebraicam.

Iuramentum pro Eshaa.

Verf. 22. Hic quoque quater pro nominibus propriis eorum adhibetur significatio. Quid sit illud, qui stare fecit solem, explicuimus lib. 4. Reg. c. 20. num. 24.

11. Qui principes fuerunt in Moab & qui reuersi sunt in Lehem.] Hinc multi existimarunt sermonem hic esse de Elimelech, qui cum populus fame laboraret, vt habes in libro Ruth, in regionem secessit Moabitidem, vnde tandem rediit in Bethlehem. Huius imperio dicunt constitisse solem, quam nos sententiam lib. 4. Reg. vbi supra, confutauimus. Porro Lehem pro Bethlehem vsurpari non est alienum ab Hebræorum consuetudine, qui ex dictione composita alteram compositionis partem aliquando detrahunt: vt pluribus exemplis ostendimus apud Isaiam c. 15. n. 2. Et est exemplum huic accommodatum, & simile lib. 1. Paral. c. 20. v. 5. Nam David, qui à vulgato dicitur Bethlehemites, in textu Hebraico Lehemites vocatur, vt notauit Hieronymus in tradit. Hebr. ad hunc locum, & Ruth c. 1. vbi Noëmi, & Ruth reuersæ dicuntur in Bethlehem, Hebr. est Lehe. Sed reuera Elimelech in Bethlehem non est reuersus, quia in regione Moabitide mortuus est: vnde aperte conuincitur hic de Elimelech non esse sermonem.

Lehem pro Bethlehem. REGVLA. Ex dictione composita aliqua pars compositionis aliquando detrahitur.

12. V. 24. Filij Simeon, Namuel, &c.] Quæ hic dicuntur de tribu Simeonis, obscura sunt: quia de hac re nullum apparet in Scriptura vestigium, ex quo quid ad hæc explicanda opportunum, indagemus. Id habemus ex c. 19. Iosue, tribum Simeonis suum habuisse funiculum in possessione, & funiculo filiorum Iuda. Quas verò habitauerint ciuitates, constat ex c. citato Iosue, & ex hoc loco. Quarum aliquas David restituit suæ tribui, nempe Iuda, vt legimus hic v. 3. 1. Sanè constat Siceleg, quæ inter ciuitates Simeoni ascriptas numeratur, contributã

12. Multæ ciuitates ex alijs tribubus tribui Iuda ascriptæ.

A esse à Dauide sorti Iuda lib. 1. Reg. c. 27. à quo plures aliæ ciuitates, quæ ad tribus alias pertinerent, adiunctæ sunt eidem tribui, vt docuimus lib. 4. Reg. cap. 14. ad illud v. 28. Quomodo restituit Damascus, & Emath Iuda in Israel. Adde ego plurimas ciuitates ablatas videri è Simeonis tribu, cum essent in Iudæ funiculo, & inter decem tribus, & duas alias antiqua essent odia & assidua bella, ab eo tempore, in quo primùm inter se à Salomonis morte discederunt. Quare Simeonis filij, quo tempore regnavit Ezechias, coangustati finibus alias sibi regiones ad habitationem, & armentorum, pecorumque pascua quæsierunt, de quibus hoc loco: neque tamen diu amplificatis finibus vti licuit, nã anno Ezechia 6. vt habes lib. 4. Reg. v. 10. capta est Samaria, & tribus Simeonis, cum aliis pluribus ad Assyrios translata.

CAPVT V.

Verf. 1. Filij quoque Ruben primogeniti Israel.] Primus filiorum Iacob fuit Ruben, Gen. c. 29. v. 33. atque ideo ad illum, vt pote maximum natu, pertinebat, quod primogenito à consuetudine tunc introductum, & post à lege constitutum est. Sed quia ingressus ad Patris concubinam paternum thalamum violauit, dignus visus est, qui ab eo, quod natu maximo natura concessisset, excideret. Quid autem primogenito etiam ante legem deberetur, docuit Iacob iamiam acturus animam, Gen. c. 49. v. 3. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio: effusus es sicut aqua, non crescas. Hoc autem ereptum primogenito Ruben translatum est ad Ioseph, & Iudam. Quid ablatum fuerit Ruben propter iniuriam temerati paterni thalami, incesto concubitu, docuit Chaldaus ad locum Genes. de quo proxime. Tu, inquit apud Chaldaum Iacob, accepturus eras tres partes, scilicet primogenituram, sacerdotium & regnum. Hæc tamen omnia perdidit Ruben. Nam sacerdotium datum est Leui, regnum Iudæ, primogenitura Ioseph. De sacerdotio ablato à Ruben nihil hic audimus, scimus tamen datum esse Leui. Quod verò sacerdotalis honos ante datam legem ad primogenitum pertineret, cõmunis est sensus, quod docuit Hieronymus epi. 126. ad Euagrium. S. Thom. 2. 2. q. 100. art. 4. & cam ob rem ad Hebr. 9. profanus dicitur Esau, quia cum primogenio illi quoque debitum vendidit sacerdotium. Ita ibi S. Thom. & cum illo ibidem complures alij. Sed regnum, & locus inter fratres primus transiit ad Iudam, vt pater Iacob moriturus prædixit Gen. 49. v. 10. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius. Quod hoc etiam expressum est loco. Sic enim statim v. 2. Porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt. Quod autem locus primus, & quasi dominatus inter fratres, deberetur primogenito filio, satis constat ex benedictione Isaac Gen. 27. v. 29. Seruiant tibi populi, & adorent te tribus: esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuae.

13. Ruben cur excidit à prærogatiuis primogeniti.

Qua primogeniti prærogatiua.

Primogenitus sacerdos.

E Primogenita transierunt ad Ioseph. Primogenita autem appello quæ prius consuetudine, deinde verò lege à patribus natu filiorum maximo tribuebantur. Hæc porro erant duplicia, id est, duplo maior pars hæreditatis paternæ, quam cuius fratrum ex eadem hæreditate contingeret. Sic sanè Deut. cap. 21. v. 16. Si voluerit homo substantiam inter filios suos diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio

14. Duplex hæreditatis portio data primogenito.

filio odioso, sed filium odiosa agnoscit primogenitum, dabitque ei de his que habuerit cuncta duplicia: iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita. Hinc facile colligitur illa vocari primogenita, quæ aliorum sortem excedunt proportionem dupla. In hunc sensum explicabamus l. 4. Reg. c. 1. v. 9. illud Helisæi ad Eliam, *fiat in me duplex spiritus tuus*. quasi Helisæus primogenitus supra reliquos discipulos, & filios Eliæ, iuxta legem duplicatam ex Eliæ spiritu portionem accipiat.

15. Duplex porro portio supra reliquos fratres data est à parente Ioseph, primùm. Gen. cap. 48. v. 22. ubi sic Iacob ad Ioseph, *do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo*: deinde cum c. eodem v. 5. in magna hereditate, id est, in regione Chanaanitide, quæ ipsi à Deo in possessionem promissa est, duplicem portionem legauit Iosepho, duas nimirum sortes, cum tamen aliis singulas assignaret. Dum enim duos Iosephi filios, Ephraim, & Manasse, numerauit in suis, duas Iosepho sortes attribuit, quas illius posteris suo deinde tempore possederunt, quæ vocatæ sunt tribus Ephraim, & tribus Manasse, quæ aliquando etiam tribus appellantur Ioseph. Multas alias fuisse primogenitorum prærogatiuas, tradit Abulensis hic q. 5. & Pererius in c. 27. Genes. v. 29. inde pete.

16. In reliquo capitis nihil occurrit quod magnopere lucem desideret interpretis. Tântum enim ostenditur quemadmodum tribus Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, quæ in regione Galaatide vltra Iordanem confederunt, expugnatis antiquis habitatoribus regionem illam Transiordanam subiugarint, ac tandem omnium primi à suis finibus extortes abducti fuerint ab Assyriis. Qua de re pluribus nos in lib. 4. Reg. variis locis egimus.

CAPVT SEXTVM.

17. Hic nihil est, quod à nobis studiosus lector desiderare possit, cum omnia eo sint ordine digesta, vt commentatione non videantur fieri posse magis illustria, tantum enim numerantur, qui ex Leuitico genere deriuati, quorum alij sacerdotes fuerunt, alij qui à parente vocati sunt Leuitæ, quorum varij describuntur ordines, varia ministeria, ac tandem, quæ ex omnibus tribubus ad Leuitarum habitationem, & vsum designatæ fuerint ciuitates. Quæ attributæ fuerunt à Iosue, & cap. ipsius 21. eodem propemodum ordine descriptæ.

CAPVT SEPTIMVM.

Hoc caput præter generationes Issachar, Benjamin, Nephthali, Manasse, Ephraim, & Affer nihil ferme continet aliud, in quo nostra possit laborare commentatio.

CAPVT OCTAVVM.

In hoc capite explicatiùs ponitur à Benjamin deriuata progenies. De Saulis genere v. 33. de quo etiam lib. 1. Reg. cap. 9. vers. 27. quidam dicuntur Patriarchæ, & cognationum principes; qui autem illi fuerint, diximus lib. 2. Reg. cap. 5. num. 4.

CAPVT NONVM.

A Hoc caput illas connumerat familias, ex quibus 18. egressi, qui varia in templo obirent ministeria: quæ hîc omnia referte longi esset atque parum necessarij laboris. Illud non omitrendum, ad hoc vsque caput descripta fuisse illorum nomina, qui antecesserunt captiuitatem Babylonis, aut qui captiui Babylonem abducti sunt. In hoc verò capite illorum esse descripta nomina, qui captiuitate soluta in suas rursus sedes remigrarunt. Quæ cõmunis est interpretum sententia, & ipsa litera docere videtur non obscure. Adde quòd multi ex his qui hoc loco commemorantur, illi iidem lib. 2. Esdræ c. 11. dicuntur ex Babylonica captiuitate in patriam rediisse, iidem sacerdotes dicuntur reuersi hoc c. v. 10. & lib. 2. Esdræ c. 11. v. 10. iidem Leuitæ hîc v. 14. & illic v. 15.

B Nathinæi, de quibus v. 2. iuxta sui nominis notationem, vt obseruauit Hieronymus in tradit. Hebraic. ad hunc locum, sunt serui donati, aut alligati templo, qui ad varia illius ministeria seruilem operam exhibent. Hi verò tam à Hieronymo supra quam ab aliis ferme omnibus Gabaonitæ fuisse dicuntur: qui aquam, & ligna ad sacros vsus in templum comportant, iuxta illud Iosue c. 9. v. 23. ad Gabaonitas: *Non deficiet de stirpe vestra ligna cadens, aquasque comportans in domum Dei mei*.

19. *Nathinai qui, & an iidem fuerint Gabaonita.*
Vers. 25. *Fratres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in sabbatis suis de tempore vsque ad tempus.* Hæc à nobis explicata sunt lib. 4. Reg. c. 11. num. 7.

CAPVT DECIMVM.

Totum hoc caput explicatum est lib. 1. Reg. cap. 31.

CAPVT VNDECIMVM.

Huius capitis explicationem ad versum vsque decimum, habes lib. 2. Reg. c. 11. à versu 10. ad finem lib. 2. Reg. c. 23.

CAPVT DVODECIMVM.

Totum hoc caput apertum est. Tântum enim 20. continet quot ex qualibet tribu conuenerint ad Dauidem, quo tempore morabatur in Siceleg, quæ ab Achis Rege Palæstinorum acceperat ad v. 23. Deinde, quot etiam ex qualibet tribu, dum, extincto Saule, federet in Hebron, vt constet quàm haberet sub id temporis instructum exercitum. De his autem ideo videtur inductus sermo, quia viro- rum fortium proximè facta mentio: hi verò in eodem numerantur ordine, quia à robore ipsi quoque commendantur, licet ad illos, de quibus præcedenti capite, non peruenierint. Cætera obscura non sunt. Illud autem v. 32. de Issachar non omnino facile. *De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui nouerant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel.* Quæ sit ea rerum peritia in filiis Issachar, non est intelligere, aut coniectare promptû. Hebræi, vt refert Hieronymus in tradit. Hebr. ad hunc locum, eruditos vocat, quia norant singula tempora. *Erant enim doctores, computatores, & magistri, siue ad festiuitates, siue ad cætera.* Hanc cogitationem meritò confutat Abulensis q. 26. cum enim filij Issachar agris colendis rusticam operam, potius quàm ingenuam honestis disciplinis impenderent, non videbantur futuri magis legum, religionisque periti, quàm qui ad alias familias pertinebant. Sanè nõ satis in illos religionis legumque cogni

Filij Issachar quibus disciplinis excolti.

cognitio conuenit, qui inter terminos accubant, aut inter medios clericos, & sicut asinus fortis, humeros suos supposuerunt oneri. Deinde quia, ut maximam istarum rerum cognitionem habuerint, tamen denunciare solemnitates, & festa, sacerdotalis est, non rustici negotij.

21.
Rusticorum
scientia re-
bus bellicis
utilis.

Alij putant habuisse scientiam illam, quæ ex vario syderum aspectu varias diuinat temporum mutationes: quæ scientia his, qui militare amplexi sunt institutum, non exiguas affert commoditates & usus; quam qui assuetus fuerit, significare poterit, quid fieri, & quando debeat, quod rei communi futurum sit ex usu. Scimus enim propter varias temporum tempestates magnas interdum in re bellica fieri rerum inclinationes. Hæc mihi cogitatio omnium maximè placet. Si scientiam illam Syderum non illam esse statuas, quam docuere Chaldæi, seu Ægyptij (quamquam huius etiam cognitionem habuisse putem ex illa tribu non paucos) sed rusticam ex longa temporum obseruatione comparatam. Quam habent qui ruri plerumque degunt, siue qui colendis agris, aut pascendis pecoribus inuigilant. quorum maximè interest obseruare temporum mutationes, ne inanis sit opera, aut in re rustica, aut in studio pecuario locata. Sanè Virgilius id maximè agricolis commendatum esse vult Georg. 1. vbi præcepta tradit, seu veriùs signa quædam prognostica tempestatum, quas obseruare debet agricola. Hæc rusticorum Astrologia, aut tempestatum prognostica cognitio mihi certior est, quàm illa quam docuerunt politiores Astronomi. Noui ego homines qui in agris diu, locisque siluestribus egerunt, qui neque prima puerilis disciplinæ elementa libauerant, qui tamè ex signis aut cæli, aut volucrum, aut eorum animalium, quorum ipsi curam susceperunt, sic futuras temporum mutationes præsentiebant, ut errarent numquam, aut admodum rarè. Ex horum numero videntur fuisse filij Issachar, qui cum ruri plerumque agerent, id sunt assidua temporum obseruatione consecuti, quod aliæ tribus magis urbanae consecutæ non sunt. Quod autem Issacharitarum in agris suum sibi opus habuerint, in illisque versati fuerint assidue, vel dum illis rusticam dant operam, aut pascendo pecori pastoritiam, satis indicat illud Gen. c. 49. v. 14. de Issachar. *Issachar asinus fortis accubans inter terminos, &c.* Vbi in eandem, opinor, sententiam transtulerunt Septuaginta *Issachar bonum desiderauit requiescens inter medios clericos, & videns requiem quia bona est, & terram quia pinguis, supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola.* Quod verò greges pauerit, docet illud Iud. c. 5. v. 16. vbi de Issachar cecinit Debora. *Quare habitas inter duos terminos, ut audias sibilos gregum.*

CAPVT XIII.

Hoc caput expositum est lib. 2. Reg. c. 6. neque aliquid aliud subit, quod addamus.

CAPVT XIV.

Hoc caput expositum est lib. 2. Reg. à versu 11.

CAPVT XV.

In hoc capite vix occurrit aliquid quod interpretis operam requirat: tantum enim continet, quid Dauid ad religiosam, & magnificam pompam comparauerit, qua fœderis arcam in destinatum

locum traduceret, quem ad illum usum in sua ciuitate construxerat.

22.
Vers. 12. *Vos qui estis principes familiarum Leuiticarum, sanctificamini cum fratribus vestris, & afferte arcam Domini Dei Israel ad locum qui ei preparatus est, ne, ut à principio, quia non eratis presentes, percussit nos Dominus.* Ex hoc loco nobis non obscura proponitur causa, cur Oza ad contactum arcae subita fuerit morte correptus, quia videlicet sanctificatus non fuerat, cum aliquam contraxisset maculam, à qua ad religiosum illud opus purificari debuit. Porro de Oza satis à nobis multa lib. 2. Reg. cap. 6. vbi num. 23. hunc locum exposuimus.

Oza cur ad arca tactum mortuus.

23.
B Vers. 25. *Igitur Dauid & omnes maiores natu Israel.* Quicquid est ab hoc loco, ad finem usque capituli, explicuimus lib. 2. Reg. cap. 6. à versu 12.

CAPVT XVI.

Principium huius capituli expositum est lib. 2. Reg. cap. 6. à vers. 17. id quod sequitur à vers. 4. ad versum 8. nihil nobis obiicit impeditum.

24.
Vers. 8. Hic duo constituuntur Psalmi, qui in libris Reg. intermissi sunt, qui aut soli in ea sacra traductione cantati, aut certè à cantoribus iterati frequentius. Qui cum neque à nobis tractati supra fuerint, neque sua quoque difficultate careant, accuratiùs hoc loco exponendi sunt.

In Psalmum 104. Commentarij.

Hic Psalmus eo primùm consilio aut occasione compositus videtur à Dauide, ut in solempni hoc, & religioso progressu caneretur, in quo singulare existimatur acceptum beneficium, cum arca certum sibi ac stabile domicilium elegerit in regia ciuitate. Cur autem eò inclinaret assensio, facit, quia aliqua hoc loco etiam in Hebraico textu lego, quæ aliter sunt, quàm in Psalmo 104, qui ex hoc loco sine dubio sumptus est, ut ex omnibus interpretibus dubitat nemo. Ut autem lib. Reg. 2. c. 22. putabamus Psalmum, quem ibi legimus, priùs fuisse à Dauide compositum, ut gratias ageret Deo, eo quod Dei benigna prouidentia toties esset ab hostibus ereptus, deinde verò limatum fuisse magis, quando sacerdotibus, atque cantoribus traditus est, ut sapius cantaretur in templo (quod nobis ideo persuadebamus, quia in Psalmo 17. qui est omnino idem, multa verba videbamus esse mutata, in textu etiam Hebraico, quod ad maiorem numerorum suauitatem fecisse Psalterium egregium suspicabamur) Sic dictatum à Spiritu sancto Psalmum hunc, qui in Psalterio centesimus quartus numeratur, existimamus tunc fuisse compositum, quando arca ex domo Obededon translata fuit in ciuitatem Dauid. Deinde verò limatum magis ab eodem, & in templo relictum, ut sapius ibidem in gratiarum actione resonaret. Quod item factum existimamus in Psalmo, qui huic statim annectitur, in quo multa videmus fuisse mutata, addita multa, detracta alia, quæ tamen aliter legimus in Psalmo, qui in Psalterio quinquagesimus quintus numeratur. Hæc primùm de vtroque Psalmo; nunc de priori seorsum.

Psalmi quædam à Dauide aliter primùm compositi, deinde ab eodem limati magis.

De titulo Psalmi 104.

25.
Halleluia. Hic titulus communis est multis Psal

boles sic erat exigua, vt viculus, quantumlibet exiguus, pro illorum habitatione sufficeret. Sic autem Deus familiam illam à paruis ortam principiis amplificauit, vt extenderit propagines suas vsque ad mare, & regionem, quam septem nationes occupant, impleuerit. Quare hinc duo beneficia agnoscere potuit Israel, & quòd tam amplificauit gentem illam exilem antea, & numero exiguam; & quòd commodos, & laxos ad habitandum terminos tribuerit.

34. Verſ. 20. *Et transferunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.* Sententia est eadem per epexegeſim iterata. quod apud Hebræos poëticis numeris familiare est. Apparent autem hic alia, atque alia paternæ ſedulitatis argumēta; quia cūm tot obierunt regna tam varia ingeniis, ſtudiis, diuerſa, tam parentes quibus facta eſt promiſſio, quàm illorum poſteri; ſic tamen illos Deus paternæ texit prouidentia, vt ab hoſtilibus ſiue armis, ſiue inſidiis ſeruarit incolumes; & tandem ad promiſſam, paratamque regionem induxerit. Hæc puto ad totum Iſraeliticum genus pertinere ad tempus vsque Dauidis. Sed puto poſteriora hæc ad illos tantum ſpectare, quibus de Chanaanitide terra facta eſt promiſſio, & à quibus tanta filiorum ſylua propagata eſt. Hi enim in variis regnis peregrinati ſunt, & de vno ad alterum populum profecti. Qui à paternæ Dei ſedulitate talia acceperunt beneficia, qualia ſequenti verſu deſcribuntur.

35. Verſ. 21. *Non dimiſit quemquam calumniari eos, ſed increpauit pro eis Reges.* In Pſalterio vulgato: *Non reliquit hominem nocere eis.* In textu etiam Hebraico aliquid in illo Pſalterio diuerſum inuenio. Hic enim, vbi vulgatus *quemquam*, Hebr. eſt *לְאִישׁ לְבִישׁ* *Lehis*. in Pſalterio autem *אִישׁ אֶדָם* *Adam*: hæc autem optimè in tres Patriarchas conuenire nemo neſcit. Abraham variis temporibus varia luſtrauit regna, & à variis periculis ereptus, & eius cauſa aut puniti, aut increpati Reges. Deſcendit Abraham in Ægyptum, Gen. 12. à cuius ſinu cūm Pharao Saram vxorem abſtuliffet, percuffit illum, & domum illius vniuerſam Deus, donec vxorem Abraham redderet intactam. Quòd fecit ſecundò, cūm hoc idem tentaffet Rex Abimelec Gen. 20. Quemadmodum Iſaac, quem durius acceperunt Palæſtini, terrori fuerit alteri Abimelec Regi, habes Gen. 26. De Iacob conſtat multo magis, què defendit à Laban, quem Dominus increpuit, edixitque ne quicquam aduerſus generum grauius loqueretur. Deinde defendit ab Eſau fratre, qui illi magna ſtipante ſuorum multitudine obuins occurrit; & iterum à Sichinitis, quos filiorum exulcerarat grauius inopinata crudelitas: ac tandem, ne quid peregrinus homo à Regibus, virisque potentibus, per quorum tranſibat fines, aliquid pateretur acerbius, Deus omnium animos pauore concuſſit. Gen. 35. v. 5. *Cūmque profecti eſſent* (nempe Iacob, & filij, atque domeſtici) *terror Dei inuaſit omnes per circuitum ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes.* Hæc itaque cūm aliquo modo in totam Iſraelis domum conuenire potuerint, multo tamen magis in tres Patriarchas, de quibus proximè. Et quòd ſtatim ſubditur, aptè in tres hoſce cadit, in alios non niſi admodum diſtortè.

36. Verſ. 22. *Nolite tangere Chriſtos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.* Tres iſti Patriarchæ appellantur Chriſti, quia licet Reges non fuerint, Regum tamen videri poterant habuiſſe potentia. Sanè Abraham eam habuit familiam, vt nullo af-

cito externorum auxilio contra quinque Reges pugnauerit, adeò feliciter, vt ſuperarit illos, & ab actam prædam ex illorum manibus extorſerit. Tunc autem ſupplenda eſt, Hebræorum more, nota ſimilitudinis. quaſi dicas: nolite tangere illos qui mihi ſunt tanquam Reges, aut quia ab illorū ſtirpe Reges naſcitur ſunt. Seu quia, qui magno apud principes loco ſunt, & in amore, & obſeruantia primi, prouerbiali ſpecie Sacerdotes dicuntur, vt oſtendimus lib. 2. Reg. c. 9. v. 18. tunc autem hic erit ſenſus, nolite tangere eos, qui apud me eo loco ſunt, ac ſi ſacerdotes eſſent. Hos porro Prophetas eſſe ſatis conſtat. De Abraham dixit Deus ipſe, cūm Regem corripuit Abimelec Gen. 20. v. 7. *Nunc ergo redde viro ſuo vxorem, quia Propheta eſt: & orabit pro te, & viues. Si autem nolueris reddere, ſcito quòd morte morieris tu, & omnia quæ tua ſunt.* Fuiſſe Iſaac Prophetam, item & Iacob, ſatis indicant benedictiones, quibus quæ eſſent euentura filiis prædixerunt. Malignari autem in Prophetis prohibentur Reges, id eſt, ne quid Prophetis mali faciant, vt liquet ex his, quæ modò diximus.

Hucusque prior Pſalmus, quem Dauid edidit pro arca ad arcem Sionis, ſeu ciuitatem regiam traducenda: neque exiſtimo plus ex iſto Pſalmo aut fuiſſe, aut ceciniffe cantores, & pſaltas, aut cōpoſuiſſe Dauidem. Multo plura ſunt in vulgato Pſalterio, in quibus plurima Dei ſiue beneficia, ſiue miracula commemorantur, quæ poſt hunc articulum, addita opinor à Dauide, quæ aliis temporibus, & rerum euentibus ex vſu, ac votis populi canerentur in templo. Quo tempore Dauid quadam abſtulit, dum editum Pſalmum magis elimat, & illorum loco alia repoſuit, quæ vel ad numeros muſicos, aut ſententiarum pondus magis attemperata videbantur; vt conſtat magis ſequenti Pſalmo, vbi mutata ſunt, addita, aut ſublata plura. Quæ manifeſte docent Pſalmum, qui in Paralipomenis eſt, & qui in Pſalterio nonageſimo loco numeratur, diuerſis temporibus fuiſſe compoſitos.

Pſalmus poſterior.

Hic Pſalmus, qui etiam in religioſa pompa cantatus eſt, in Pſalterio, vt diximus, reperitur, limatus tamen magis à regio Pſalte: ex quo ſublata non pauca, addita nonnulla, quæ ſuis locis obſeruabimus. Dicunt autem Hebræi, vt refert Agellius ad Pſalmum 104. priorem Pſalmum matutino tempore in templo, poſtiorē vespertino à ſacerdotibus ſolito eſſe cantari. Vnde hoc ſumpſerit Agellius, non inuenio: neque quid Hebræi dicant, admodum curandum, quorum mira eſt in fingendo licentia.

Pſalmi titulus eſt in Pſalterio, *Quando domus edificabatur poſt captiuitatem.* Qui titulus in Hebræo non eſt præfixus, exiſtimatur ab Eſdra, vt eo titulo cantatoribus ediceret quid in templo ſiue ædificando, ſiue dedicando canere debuerint. Quòd ita factum ipſe docet Eſdras lib. 1. cap. 3. verſ. 10. *Fundato à cémentariis templo Domini, ſteterunt Sacerdotes in ornatu ſuo cum tubis, & Leuitæ filij Aſaph in cymbalis, vt laudarent Deum per manus Dauid Regis Iſrael, & concinebant in hymnis & conſeſſione Domino, quoniam bonus, quoniam in ſaculum miſericordia eius.* quæ verba ſunt in fine Pſalmi in lib. Par. Idem Pſalmus iteratus eſt rurfus à cantoribus, cūm arca è ciuitate Dauid ad templum eſt tranſmiſſa, lib. 2. Paralip. cap. 5. v. 73. & iterum cap. 20. verſ. 21. Hunc porro verſum primum exiſtimo

Deus Patriarcharum protector, & vindex.

Quidam ex Patriarchis Propheta.

37.

38.

39.

mo à Dauide compositum, & deinde ad Psalmum 117. translatum, qui celebre ab hoc versu ducit exordium.

40. In toto hoc Psalmo id agit Propheta, vt omnes gentes ad diuinas laudes celebrandas inuitet, quas laudes cum rebus omnibus etiam inanimatis cupit esse communes. Atque ideo cælum, & terram, maria, syluas, & agros, & quicquid est in natura rerum, ad laudandum ipsorum conditorem Deum hortatur, & prouocat. In toto Psalmo nihil ferme est, quod interpretis operam requirat. Illud tamen si quid fuerit, illustrare tentabimus.

41. *Horror admirationem, & obseruantiæ signum significat.* Vers. 25. *Horribilis super omnes Deos.*] *Horribile* duo significat, quod nempe horrorem hominibus, & pauorem incutit, & quod stuporem affert, admirationem, & obseruantiam. Vnde Deus formidabilis dicitur, admirabilis, & venerandus, quæ duo sæpe Psalmista coniungit. Id nos multis ostēdimus in nostris commentariis super Acta ad illud c. 8. *Et dabo prodigia in cælo sursum.* Horrorem pro religione ac veneratione etiam sumunt profani. Ita Seruius ad illud Virg. lib. 1. *Aeneid.*

Horrentique atrum nemus imminet umbra.

Lucæ c. 1. nato Ioanne factus est timor super omnes vicinos, id est, admiratio. Clarius Matth. c. 9. vbi sanato paralytico videntes turba timuerunt, Græcè est *ἐθαύμασαν*, id est, *admirati sunt.*

42. Vers. 26. *Omnes enim dij populorum idola.*] Rationem reddit, cur Deus super omnes illos, qui à delusa gentilitate existimantur dij, horribilis sit atq; laudabilis, quia ille cælum fecit, & quæ cælorum cōplexu continentur, & quia talia secū habet, de quibus statim, quæ illū excelsum, laudabilem, & admirabilem prædicant. At Gentium dij nihil sunt aliud, quàm vmbra quædam futiles, & nea, siue marmorea, certè muta, & quæ nullam habent sentiendi facultatem, simulacra, quæ non sunt timenda, aut veneranda magis quàm ligna, aut saxa, vnde illa scalpro aut runcina efformarunt artifices. Pro *idolis* Hebr. *אלילים* *Elilim*, quæ aliquid valet vanum, & omnino nihili. Quod indicauit Paulus, cum dixit, ad hunc respectans locum, 1. Cor. c. 8. *idolum nihil esse.* Septuaginta *demonium* conuerterunt, alij aliter; sed omnes aliquid indicant vacuum à mente, & sensu.

43. Vers. 27. *Confessio & magnificentia coram eo: fortitudo & gaudium in loco eius.*] Paulo aliter in Psalterio: *Confessio & pulchritudo in conspectu eius: Sanctimonia, & magnificentia in sanctificatione eius.* Multi multa hîc cogitant: Ego breuiter existimo hîc agi de ornatu, & gloria, quæ Deo aut exhibetur, aut exhiberi debet in tabernaculo, ad quod modò traducitur arca, & in templo postea, quando à Salomone traducetur. Et hoc indicat illud, *coram eo, & in loco eius, & in sanctificatione eius.* In templo autem laudes resonant Dei, in quibus est *magnificentia*, id est, magnorum operum prædicatio; aut oratio, quæ Deum magnificat, id est, esse magnum ostendit. *Fortitudo, & gaudium*, id est, canticum, in quo diuinæ virtutis prædicantur opera, & gaudēdi, atque triumphandi, hominibus materiam dedit; aut quia de hostibus, auspice Deo, obtinere victoriam, quæ gaudium parit, aut quia de victoriis auctori Deo aut nobis ipsis gratulamur. De quo argumento varij scribuntur Psalmi. Hæc omnia sæpius iterata sunt à regio Psalte, vt constabit lectori mediocriter attento. Quæ omnia complexi sunt cantores illi cælitæ, qui in conspectu throni cecinerunt Apoc. c. 7. v. 12. *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor & virtus, & fortitudo Deo nostro in sacula saculorum.*

A Vers. 28. *Afferre Domino familia populorum: afferre Domino gloriam, & imperium.*] Offeruntur Deo non solum veræ & propriæ, sed etiam metaphoricæ victimæ, quales sunt animi affectus, & desideria, quæ in Scriptura sæpe cordis significantur vocabulo; & laudes, quæ Osee c. 14. v. 3. dicuntur *labiorum vituli. Reddamus vitulos labiorum nostrorum.* & Pl. 49. *Immola Deo sacrificium laudis.* Ad Deum igitur monet hic locus omnes familias populorum, seu, vt in Psalterio legimus, patrias Gentium, vt afferant non ingrata aut indecora sacrificia; hymnos videlicet, qui illum gloriosum prædicant & Imperatorem, quem omnes timere, atque obseruare debeant. Hoc porro latiùs amplificat, & eleganti quadam prosopœia persequitur, dum ad hanc laudem omnes inuitat creaturas, non solum, quæ rationis sunt, sed etiã quæ sensus, & vitaliū facultatū expertes, ad v. 33. In quibus nihil est quod interpretis operam desideret, cum tantum admonentur, quæ ad diuinas laudes excitantur, vt quæ ratione iuxta naturæ suæ vim & modum possunt, ad hoc opus religiosum, & pium, & multis nominibus debitum incumbant. Moueatur terra coram Domino, sicut olim ad ingressum in terram promissionis, Num. c. 21. de quo motu Psal. 113. Neque illi deest causa cur exultare, & commoueri debeat, & cum à Deo quod aliis elementis negatum est, firmitatem acceperit, & cæli ipsi dum scintillantibus distincti syderibus suos orbés rata cōuersione conficiunt, exultent, & Deum vniuersorum esse Regem, quo possunt sermone fateantur.

B Idipsum faciat mare, timentum atque sonanti fluctu, & agri, quæque in ipsis aut nascuntur, aut vagantur: & quæ in syluis ligna fraticisque proueniunt, & lætitiæ, & laudis eam sibi materiam assumat: *quia Dominus venit iudicare terram.* Iudicare autem non solum est ius dicere, aut disceptare causam, sed etiam pauperes, pupillósque defendere; causam suscipere communem, & regio more rempublicam constituere, atque ita moderari, vt neque violentus, aut tyrannus res rapiat, aut conturbet alienas, aut pauper potentiorum prædæ, atque calumniæ pateat. Hoc autem eorum opus est, qui ante Regum tempora Iudices vocabantur, quorū ius erat si non omnino regium, at certè regio proximum. Iudicare igitur idem est quod regere: sicut iudex olim idem erat penè, quod Dauis tempore Rex. Quia ergo Dominus iudicauit terram, & illam, quasi victor, triumphatorque constituit, monet Propheta creaturas omnes, vt triumphanti occurrant, epiniciū cantent, & ad tantam principis gloriæ, quicquid habent speciosum, ostentent. Ager proferat herbarum, florūque varietatem, colorum signa maiori quoddam splendore colluceant, exultent in mari pisces, in aère volucres ludant, cum triumphante Deo ipsa quoque rerum natura exultet, & triumphet. Hic sensus constabit magis ex v. 35. de quo mox.

C Vers. 34. *Constitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.*] Hic versus inuenitur etiam in Pl. 117. Sed puto primū à Dauide ad hunc rerum articulum fuisse compositum, & deinde ad alia loca fuisse translatum. Quem sæpe in templo personuisse probant illa loca supra citata. & hoc ipso capite v. 41. hic versus certis quibusdam locis putatur esse legitimus, vbi dicuntur electi Heman, & Idithum, & alij, *ad constituendum Domino, quoniam in æternum misericordia eius.* Porro tam hic versus, quàm alij, qui sequuntur, omitti sūt in Psalterio, ideo fortasse, quia non tam alibi commodè, quàm in presenti rerū articulo cātari poterāt.

47. *Verf. 35. Et dicite: Salua nos Deus, saluator noster.]* Ex hoc versu colligere mihi videor non difficile inuitari supra creaturas omnes, vt triumphanti Christo gratulantes, & læta obuiam occurrant, cantantes illum Hebræorum Pæana, seu epiniciū, quo à gratulanti turba excipi solent triumphātes. Est autem vox hæc familiaris in triumpho, *salua nos*. Hoc sanè modo exceperunt Iudæi triumphantem Christum in palmarum festo, iterantes vsitatum illud, *Osanna*, quæ vox aut triumphantes profequitur cum festiua plausu: aut his, quibus bene cupimus, aliquid precatur, cum aliquid aut ordiuntur, aut aggrediuntur eximiū: Vt cum quis dignitatē obtinet similem, seu proximā regiæ. Hanc vocē de se audisse Reges puto, cum primū inaugurantur, qui ipsis salutem, & vitam optant, quales audierunt à plaudente turba Adonias lib. 3. Reg. c. 1. v. 25. & Salomon ibidem v. 34. & Ioram lib. 4. Reg. c. 11. v. 13. quibus cum fausta precaretur populus, clamauit, *viuat Rex*. Nisi mauis optare populum, & precari ab illo, quem Regem agnoscit, vt salutē publicæ, ac subditorum vitæ prouideat, quod Regum proprium est; qua voce illum esse Regem, legitima salutatione profitetur. In hunc sensum accipio hoc loco, illud, *salua nos*, quæ vox est psalmistæ, & populi, qui ab effectu Dominum Regem appellat. Quod probat, quod antecessit proximè v. 31. *Dicite in nationibus: Dominus regnauit*, id quod populus cecinit, cum Absalomem acclamauit Regem, iuxta ipsius Absalomis imperium lib. 2. Reg. c. 15. v. 10. *Statim vt audieritis clangorem buccinæ, dicite: Regnauit Absalom.*

48. *Et congrega nos, & erue de Gentibus, vt confiteamur nomini sancto tuo.]* Præuidebat spiritu instinctus prophético Dauid, futurum aliquando, vt multi de Israelitico semine à patriis finibus abducti inter Gentes agerent captiui, vbi interesse non possent Hebræorum sacris, & diuinum nomen canticis celebrare solemnibus, quale hoc est, in quo nostra laborat commentatio. Orat igitur Deum, quæ suum sibi fatetur Saluatorē, & Regem, vt dispersos congreget, & exolutos à seruili iugo patriæ, tabernaculoque restituat: vt & diuino nomini debitos impendant honores, & ipsi ex canticorum suauitate, & religioso cultu aliquid capiant honestæ voluptatis.

Verf. 36. Et dicat omnis populus: Amen, & hymnum Domino.] Cantabunt siue Leuitæ & sacerdotes in tabernaculo, & templo, siue in aliis locis alij, neque enim vllus est locus, in quo nō possint, aut debeant diuinæ laudes resonare; aut vllus homo, qui à diuinæ bonitatis præconiis excludatur. Cum ergo alij, quicumque illi fuerint, Deo benedixerint, vsurparintque commune illud, & suauissimum Canticum, *Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno vsque ad æternum*. Respondēbit populus, *Amen*, quasi petitionem illam, & votum approbās, & orans, vt ratæ sint preces. Et insuper ipse quoque suum hymnum addet, & laudabit Dominum, quo tempore ac loco fas illi sit: erit autem quodcumque tempus idoneum, & quicumque locus, dummodo extra templum, vbi tantum ab ore Leuitico diuinæ resonant laudes.

50. *Verf. 37. Reliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini Asaph.]* Hic nihil inuenio, in quo desiderari possit interpretis opera. Tantum enim habemus prouisum esse à Dauide diligenter, ne vnumquam deesse possent, qui in templo sacra obire ministeria. In fine autem capitū Dauid suæ domui benedixisse dicitur. Quomodo verò id sit intelligendum.

Gasp. Sanctij Com. in lib. Paralip.

A dum, explicuimus lib. 2. Reg. c. 6. v. 19.

CAPVT XVII.

Hoc caput expositum est nobis lib. 2. Reg. c. 7. & si quid aliud superest, eiusmodi est, vt nostra opera non videatur necessaria.

CAPVT XVIII.

Hoc quoque expositum est lib. 2. Reg. c. 8. neque aliquid occurrit, quod addamus.

CAPVT XIX.

Hoc caput explicatum est lib. 2. Reg. c. 10.

CAPVT XX.

Huius expositionem habes lib. 2. Reg. c. 141. à versu 29.

CAPVT XXI.

Hoc caput expositum est lib. 2. Reg. c. 24.

CAPVT XXII.

Ex hoc loco ad finem vsque capitū nihil est in libris Regum, quare illorum commentatio nulli nobis vsui esse potest. Sed neque in his capitibus, quæ supersunt, quicquam video, quod lucem requirat ab interprete. In cap. 22. primū Dauid ad ædificandam domum, quam in mundo toto celeberrimam esse voluit, omnem materiam comparauit, & ad molitionem illam necessarios sumptus, qui non poterant esse non ingentes. Quod negotium quā maximè potuit commendauit Salomoni filio. Quem vnum ex omnibus Deus ad suæ domus fabricam elegit. Cui præterea, & bonam mentem, & prudentiam optat, & diuinæ legis obseruantiam commendat. Ad hoc etiam ipsum principem aduocat, & vt ad sacrarium illud, quod filio fabricandum indixerat, operam quoque suam conferant, hortatur.

D

CAPVT XXIII.

Quinque capita, quæ proximè succedunt, nihil continent aliud, quā illorum ordinem, & numerum, qui variis templi ministeriis destinati sunt. Vbi Leuitarum, & sacerdotum constituuntur munerera, & quibus temporibus, & serie illa sine vlla confusione administrare debeant. Neque huic capiti quicquam occurrit, quod ab interprete illustrari debeat.

CAPVT XXIV.

E Hoc quædam quasi appendix est superioris capitū. Proponitur enim corū summa, qui ex Aaronis semine propagati sunt; & quo quælibet familia ordine, ac modo in tabernaculo, ac templo sacrum debeat obire ministerium.

CAPVT XXV.

In hoc capite nihil est obscurum, tantum enim designantur familiæ, numerus, & ordo cantorum, quorum in templo ministerium frequens.

BBBb CAPVT

CAPVT XXVI.

53. Hic ex Leuitarum familia numerantur, qui ianitorum, aut sacri thesauri custodum munere funguntur. Ex quibus, ut constat ex v. 29. electi sunt quamplurimi, qui filios Israel, per quorum funiculos omnes erant disseminati, iudicarent ac docerent. *Isaarius* (hi erant ex genere Leuitico) *praerari Chonenias, & filij eius ad opera forinsecus super Israel, ad docendum, & iudicandum eos.* Et clarius supra c. 23, v. 4. ubi ex genere Leuitico electa dicuntur sex iudicum, ac praepositorum millia.

CAPVT XXVII.

54. Hic varia variis ascripta ministeria nominantur. Primum qui, & quo ordine in domo regia excubias agerent, & regium corpus custodirent. Deinde qui fiscum, qui rem rusticam, & qui rem curarent pecuariam. Quae quia obscura non sunt, ab illorum commentatione supersedeo. Illud non omittendum, numerum, qui ex singulis tribubus relatus est in priori capitis parte eorum, qui regia curabant opera, collectum videri ex ea capitum summa, quam collegit Ioab, quando iussus est numerare populum. Atque ideo videtur nullus relatus in censum, qui viginti saltem annos non impleuisset. De his enim dicitur v. 23. *Noluit autem Dauid numerare eos à viginti annis inferius, quia dixerat Dominus, ut multiplicaret Israel, quasi stellas caeli, Ioab filius Saruiae ceperat numerare, nec compleuit; quia super hoc ira irruerat in Israel: & idcirco numerus eorum, qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos Regis Dauid.* Haec postrema explicata sunt lib. 2. Reg. c. 24.

CAPVT XXVIII.

55. Hoc caput difficile non est, continet orationem quam iam morti proximus Dauid habuit ad populi principes, quos ad hoc ipsum ex omnibus Israelis finibus asciuerat. Quibus dicit venisse sibi prius in mentem, ut templum aedificaret Domino, & in eum

IN LIB. II. PARALIPOMENON.

CAPVT I.

Hoc expositum lib. 3. Reg. c. 3. vsque ad v. 13. & quod reliquum est ad finem vsque capituli ibidem c. 10. v. 26.

CAPVT II.

Expositionem huius habes lib. 3. Reg. c. 5.

CAPVT III.

Hoc à nobis explicatum est lib. 3. Reg. cap. 6.

CAPVT IV.

Totum hoc caput explicuimus lib. 3. Reg. cap. 7.

CAPVT V.

A finem praeparata esse omnia, quae ad tam praecelsum opus videbantur necessaria; verum, quia cum multum sanguinis effudisset, cum nullum penes tempus à bellicis curis vacuum habuisset, prohibitum se fuisse ne manus tanto admoget operi delibertas sanguine, sed ex omnibus filiis, vni Salomoni curam illam mandaret. Cui etiam stabile, & proprium futurum esse Regnum promisit, nisi ille à praepositorum suorum obseruantia deficeret. Quod in eo temporis articulo, & extremo vitae suae commendat senioribus, populique principibus, si retinere velint terram illam vberem, & laetam, cuius à Deo possessionem acceperant, quod praecipue commendat Salomoni filio; deinde iubet, ut constanter & seridè in templi Domini molitionem incumbat, cui tradit exemplar, & formam, quam accepit à Deo, in quam intuens opus perficiat ad Domini praescriptam, neque de sumptibus, quos ingentes futuros esse oportet, sit sollicitus. Se enim comparasse omnia, quae moles illa tanta ad perfectam sui consummationem exigebat.

CAPVT XXIX.

Hoc etiam caput nihil habet impeditum, iterat **56.** Dauid ad cœtum filiorum Israel quae proximè Salomoni dixerat, quod nempe ipse pro constituendo templo tanta sedulitate parauerat, monet tamen ut pro sua quisque facultate ad pium illud opus aliquid conferat, quod promiserunt principes illi, praestiteruntque lubentes. Post autem Dauid benedixit Deo, illiusque potentiam, & benignitatem mirificis extulit praconiis, cui laetus offert quicquid ad eius gloriam tanto studio congesserat. Orat denique ut talem in populo voluntatem conferuet, qualem tunc habuit, cum quicquid habuit optimum, Dei venerationi, ac gloriae seruire voluit. Ad extremum cum luculentum immolasset sacrificium, vnxit secundò in Regem Salomonem cum ingenti totius populi laetitia, de cuius auctoritate, & gratia apud omnes, & de Dauidis regno, & morte ad extremum agitur. Haec capitis periocha, & libri primi Paralipomenon finis.

D Hoc caput expositum est lib. 3. Reg. c. 8. à versum vsque 12.

CAPVT VI.

Hoc caput explicuimus lib. 3. Reg. c. 8. à versu 12.

CAPVT VII.

E Prima pars de fumo, & nebula explicata est lib. 3. Reg. c. 8. à v. 10.

E V. 5. vsque ad v. 11. exposuimus c. 8. v. 64. vsque ad finem.

V. 11. vsque ad finem habes lib. 3. Reg. c. 9. ad finem vsque.

CAPVT VIII.

Hoc caput expositum est lib. 3. Reg. c. 9. à versu 10.

CAPVT

CAPVT IX.

De hoc lib. 3. Regum c. 10.

CAPVT X.

Explicatum est lib. 9. Reg. c. 12.

CAPVT XI.

De hoc lib. 3. Reg. c. 12. à versu 21.

V. 13. Hæc exposita sunt lib. 3. Reg. c. 12. v. 31. & in fine capitis n. 29.

CAPVT XII.

Hoc caput expositum est lib. 3. Reg. cap. 14. à v. 21.

CAPVT XIII.

Y. In hoc capite agitur de Abia filio Roboam, de quo paucalib. 3. Reg. c. 15. hinc verò plura sunt, de quibus aliquid nobis agendum necessariò, licet breuiter, quia eiusmodi sunt, vt longam explicationem non requirant. Cùm regnum Roboami parentis nouis quotidie accessionibus confirmatum videret Abias, & in suis castris viros esse fortissimos, statuit omnino repetendum, quod à parente, generèque Dauidico sublatum fuerat. Quare ex edito loco, vnde audiri posset, orationem habuit ad Israelitas illos, qui Ieroboami partibus adhæserant, qua illos ad antiquam religionem, & fidem reuocare studebat. Orationis autem capita hæc sunt. Primum Israeliticum regnum à Deo datum esse Dauidi in pactum salis, hoc est, vt statim dicemus, in pactum sempiternum. Secundum, licet parenti Roboamo propter mentis stuporem, & pauidum animum, non fuerit satis consilij ad deliberandum, neque ad bellicum ardorem satis spiritus, ac sibi neque deesse ad deliberandum consilium, neque ad dimicandum robur, & audaciam, id videtur planè sibi hoc loco voluisse Abias. Tertium, quia causa est honestior, cùm ipsi neque legitimos habeant sacerdotes, neque Deum colant verum, cui sacrificia tantum in Solymitano templo immolari fas est. Quare cùm sacerdotes veros, & verum Deum habeat secum in castris, videant quem successum ex inauspicato congressu sperare debeant, cùm nõ solum cum mortali manu, ac debili, sed etiam cum immortalis Deo, qui liberare possit, & sternere quoscumque voluerit, dimicandum sit. Dum hanc ad populum Abias orationem habuit, Ieroboam à tergo per insidias inopinatum, & incautum aggredditur. Adfuit tamen Abiæ imploratus Deus, qui ita hostiles fregit animos, vt in fugam vertent, atque ita conciderit, vt numquam ausus fuerit, neque potuerit Ieroboam quicquam contra Abiam hostile tentare.

2. Veri. 5. Num ignoratis quod Dominus Deus Israel dederit regnum Dauid super Israel in sempiternum ipsi, & filiis eius in pactum salis. Tale pactum æternum est, vt communiter & verè sentiunt interpretes, & indicat satis illud Num. c. 18. v. 19. Pactum salis est sempiternum coram Domino. Cur autem perpetuitatem pactum à sale capiat, obscurum est. Quidam in pacto quod stabile, & magnis de rebus fit, sacrificium intercedere putant. Vnde frequens tam in Scriptura, quàm apud profanos, seruire sordus, pactum percutere, & similia. A sacrificiis autem abesse salem religio cauet, vt liquet ex Leu. c. 2. v. 13.

Gasp. Sanctij Com. in lib. Paralip.

A Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal. Vbi salem vides cum fœdere coniungi, quæ mihi explicatio non displicet. Tu interim aut ride, aut dole Rab. Salomonis, qui magnam apud suos obtinet doctrinæ gloriã, intolerabile deliriũ. Cũ enim quæreret, cur Deus noluerit separare salẽ à sacrificio, hanc reperit, immò hæc vigilans somnauit causam. In principio, inquit, mundi ægrè tulerunt inferiores aquæ tanto interuallo, cùm medium obstaret firmamentum, à superioribus separari. Vt ergo Deus illarum dolorem solaretur, & sedaret iram, promisit curaturum se, vt facer esset in tabernaculo aquarum vsus: deinde vt sal, quod ex aqua plerumque concrefcit, perpetuus esset sacrificiorum comes. Et quia sal ex fœdere cū aquis inito sacrificiis adiungitur, ideo putat salem vocari fœderis. Hæc Rab. Salomon, vt refert noster Cornelius in locum Leu. proximè citatum. Sane si Rab. Salomon tantum haberet salis, id est, doctrinæ, quantum ad fingendum habet audaciæ, non malum Scriptura sacra haberet interpretem.

Hebraeorum fabula de sale sacrificiorum.

B Communis sententia putat ideo perpetuum fœdus dici, siue pactum salis, quia id est salis proprium, vt quæ fluxa sunt, & corruptioni obnoxia, à tabe vendicet, & faciat esse diuturna. Experientia enim compertum est, multa corpora, quæ breuè soluerentur in sanie, post multos annos adhuc incorrupta seruari: neque cibos, qui salsamenta dicuntur, aliter seruari, quàm à sale duratos. Pactum itaque salis erit pactum æternum, quod ita seruetur, vt corrumpatur numquam, numquam odiosum aliquid, atque molestum oleat. Quomodo verò pactum Domini cum Dauide pactum fuerit salis, id est, perpetuum, vidimus sæpe. Vnum pro multis locum accipe lib. 2. Reg. c. 7. v. 13. de Dauide, & Salomone filio. Firmabo regnum eius, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.

C Ego aliquid addam accommodatè ad pactum cum Dauide ac Salomone percussum. Constat hoc pactum de regno in Dauidis familia perpetuò esse conditionatum, nempe si Dauidis progenies pactum seruat, Ps. 88. v. 30. Dedit itaque Deus regnum Dauidis domui cum grano salis, nempe si à fide, quæ integram seruare debuit, non deficiat, aut si ipsa Dauidis progenies salem adhibeat, neque percussum fœdus corrumpi atque tabescere permittat.

CAPVT XIII.

De hoc capite plurima à nobis explicata sunt lib. 3. Reg. c. 15. tantum omissum est ibi bellum, quod princeps Æthiopum Zara intulit Regi Asæ, pro quo pugnavit Deus, cuius auxilium implorat Asa. A quo exterriti vehementer fuerunt Æthiopes, & traditi penè constricti Iudeorum manibus, & ad internecionem vsque deleti. Ex quorum finibus ciuitates euersæ plurimæ, ingès abacta præda, & infinita propemodum pecorum multitudo abducta. Porro hi Æthiopes fuisse videntur non qui trans Ægyptum sunt: inde enim non apparet verisimile tam copiosum exercitum per tot locorum spatia vastissima transmitti potuisse; sed fuisse videntur Æthiopes illi, qui confines sunt, certè non admodum remoti à terra promissionis, qui etiam Madianitæ vocantur. Vnde Saphora Moysis vxor, quæ Madianitis erat, & Sacerdotis Madian filia, Exod. cap. 2. eadem Numer. c. 12. v. 1. Æthiopissa vocatur. Hoc alicui videri posset nõ improbabile, sicut mihi aliquando visum est; verum tamè magis mihi videtur probandum, immo omnino

Asa victoria de Æthiopibus.

certum, ex Æthiopia sub Ægypto exercitum illū fuisse profectum. Nam aliquando ex Æthiopia illa venisse dicitur exercitus in Iudæam, vel amico animo, ut illi esset auxilio, ut constat lib. 4. Reg. c. 19. & Isai. c. 37. ibi Tharaca Rex Æthiopiæ, quæ ad Ægyptios pertinet, ut in nostris commentariis ad utrumque locum diximus. Aut animo infenso, quando cum Ægyptiis coniuravit contra Iudæam, ut nuper c. 12. vbi cum Sefac Ægyptio venisse dicuntur contra Roboam Libyes Trogloditæ, & Æthiopes, qui ad aliam Æthiopiam pertinet, quæ Ægypto est affinis, & in Africa sita est. Hoc verò tempore cum Æthiopibus quoque venisse Libyes, constat infra ex cap. 16. v. 8. vbi Hannani Propheta grauitè reprehendit Asa, quòd ad regem Syriæ in casu non dissimili confugisset: quasi non foret auxilium à Domino expectandum magis. Nonne, inquit, Æthiopes & Libyes multo plures erant, quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cum Domino credidisses, tradidit in manu tua? Hic locus in mea me omnino sententia confirmat.

CAPVT XV.

6. Cùm rediisset Asa victor de Æthiopo cum ingenti præda, occurrit illi Azarias Propheta filius Obed, commendauitque maiorem in modum diuinæ legis obseruantiam, quæ tueretur regna, & pacem inducit, inductamque conseruat. Quod experum ire dicit Israël, illas, ut reor, decem tribus, quæ aureos coluerunt vitulos; quæ cùm, abiurata parentum suorum antiqua religione, peregrinis se factis, atque gentilicis implicauerunt, neque pacem habebunt, neque quietem, sed vndecumque locorum occurreret metus, & insidiæ: neque cessabunt bella, etiam inter vicinos populos, donec ad Deū reuersi ab illo quietem, & salutem obtineant. De quo tempore loquatur hîc Propheta obscurum est, accidisse tamen in utroque populo, aut in vtriusque eiusdem populi partibus, satis est notum, aut ante captiuitatem, vtriusque partis, aut exilij tempore, aut etiam captiuitate iam soluta. Sanè in decem tribubus constat ex lib. 4. Reg. c. 13. v. 3. & 4. & 5. vbi cùm Ioachaz angustè premeretur à Syris, deprecatus est faciem Domini, & audiuit eum Dominus, vidit enim angustiam Israël, quia attriuerat eos Rex Syria: & dedit Dominus saluatorem Israël, & liberatus est de manu Regis Syria, habitaueruntque filij Israël in tabernaculis suis, sicut heri, & nudius tertius. De duabus tribubus multa sunt exempla, quæ nunc omitto. Hæc autem oratio tantum habuit ponderis, ut statim Asa studiosè curaret, ne qua in suo regno essent Gentiliæ superstitionis reliqua vestigia, & oblati sacrificiis renouauit fœdus inter Deum, & populum antè percussum; & hortatus est, immo proposito capitali supplicio comminatus, ne quisquam nouam, & peregrinam religionem coleret. Quam vocem omnes acceperunt libenter, neque Deus promissis defuit: nam populus ex eo tempore quietem, & pacem consecutus est. Quomodo verò Asa idola sustulerit, & matrem impiæ religionis antistitem exauthorarit, habes lib. 3. Reg. c. 15.

CAPVT XVI.

V. 1. Hæc à nobis exposita sunt lib. 3. Reg. c. 15. vers. 17.

V. 2. Et deinde explicata sunt lib. 3. Reg. c. 15. v. 18. 19. 20.

7. Vers. 7. Reprehenditur hîc grauitè Asa, quòd

A ab alienis populis auxiliares sibi copias ascieuerit, cùm à Deo maiores sibi conciliare potuerit. Quare noua illi bella Prophera comminatur in posterum. Quod ille ad eò tulit impatienter & ægrè, ut Propheram compingi præceperit in neruum: de quo non nihil lib. 4. Reg. cap. 15. vers. 14. n. 13.

V. 12. Exposuimus hæc lib. 4. Reg. cap. 15. vers. 23.

Vers. 14. *Et sepelierunt eum in sepulcro suo, quod foderat sibi in ciuitate David.* Lib. 4. c. 15. n. 15. dictum est nò omnes Reges ex Dauidis progenie in Dauidis sepulcro fuisse tumulatos, sed in ciuitate separato quodam loco, cuius rei nonnulla adduximus exempla.

Posueruntque super lectum suum plenum aromatibus & vnguentis meretriciis. Vtitatum esse ac penè legitimum, in funere maximè nobilium, ad opprimendum molestum halitum, quem ex se caro exanimata reddit, vngi solere liquore nobili, ac pretioso cadauer, & cum illo pretiosa quoque aromata cremari. De utroque exempla occurrunt penè innumera, tam in sacra, quàm in profana literatura. Quorum adduximus non pauca lib. 2. Regum c. 8. n. 38.

Cur dicantur vnguenta meretricia, obscurum est, certius est significare quod communiter sonat vox meretricium. Nempe quod meretricium opus est, aut quod meretrices ad conciliandam pulcritudinem, & capiendos stultorum animos adhibere solent; qualis est fucus, fragrantia vnguenta, & quicquid venale reddit corpus aliorum libidini propositum. Quare qui vnguenta redolent, non bene audiunt, quia aut corporis nitore magis student, quod faciunt meretrices, quàm morum honestati, aut quia aliquid olent graue, quod exhalant vlcera, aut intemperies, quam profusa peperit libido, quod vnguentis delibuti meretriciis opprimere volunt. Dixit optimè qui dixit,

Hoc mihi suspectum est, quod oles bene Posthume semper:

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Hæc vnguenta & odores grati in grauitè olentia cadauera optimè conueniunt, ut fœtorem opprimant, & minus molestum reddant mortuorum funus. Neque sanè minus fœtent impuri homines, & confecti stupris, qui quasi mortui iam essent, & saniosis vlceribus corrupti, odores adhibent; digni sanè qui conditi laterent in tumulis, ne obuiis quibusque tam essent offensionis.

Alij absolute dicunt vnguenta illa esse generatim aromatica, & deducunt à radice *ἰν Ζυν*, quæ speciem significat, Hieronymus à *ἰν Ζανὰ* deduxit, quæ fornicari valet; quod mihi potius est. Pleeræque aliæ translationes species ponunt aromaticas, aut quid simile. Sanè de meretrice habemus Prou. c. 7. quæ his verbis ad se adolescentem fatuū pellicere contendit. *Aspersi cubile meum myrrha, & aloë, & cinnamomo.*

CAPVT XVII.

Quatuor capita quæ sequuntur, res continent gestas à Iosaphat, de quo in libris Regum actū est quàm breuissimè. Neque in illis ego aliquid inuenio ad eò impeditum, & implexum, ut lucè requiratur ab interprete. In capite hoc ostenditur primum quàm Iosaphat contra decem tribus feliciter pugauerit, quàm fuerit in acie superior, quàm sedulo laborarit, ut ciuitates quædā contra hostiles inpe

9. In funere odores cremati.

10. Vnguenta in horis ali quid olent meretricium, & malle.

11.

12. Regis Iosaphat res aspicit Deo, præclarè gestas.

impetus, mœnibus, viris, atque armis munirentur. Cui Deus adfuit in rebus omnibus, ad quas adiecit animum, & manus admouit: id verò consecutus est Iosaphat, quia Deum coluit, & iuxta illius voluntatem, & legem rationes suas, & vitæ modum attemperauit: neque sperauit in alienis diis; sicut aliorum Regum fecere non pauci. Quare Deus illi largitus est diuitias plurimas, & ornamenta regis domus, & magnam apud omnes obseruantiam & gloriam: ita vt externi populi, & Iudaico populo quondam inimici, suam in Regem obseruantiam oblati muneribus significarint. Quales fuerunt Palæstini, atque Arabes, quorum illi annum vectigal, illi pecora quibus abundant, quotannis offerebant. Quæ res illi audaciam attulit, vt lucos succideret, & aras euerteret, quas ad impium cultum superiores Reges excitarunt. Addidit præterea, quod Regis optimi præcipuum munus est, vt populum aliorum incuria rudem, & ignarum diuinis informaret legibus. Atque ideo quosdam viros principes, & cum illis Leuitas in varias regni partes dimisit, qui ciuitates obirent, & pietatem, quam possent maximè, promouerent. Neque curam ideo abiicit muniendi, atque defendendi regni, cum viros elegerit strenuos, atque robustos, quos rei præfecit bellicæ, quorum ad extremum nomen audimus.

CAPVT XVIII.

Hoc caput expositum lib. 3. Reg. c. 22.

CAPVT XIX.

Regis Iosaphat in publicâ salutem cura.

13. Mortuo Achab rediit Iosaphat in Ierusalem, cui occurrit Iehu filius Hanani, reprehenditque grauius, quod impio Regi Achab socium se, & auxiliatorem præbuisset. Acturum tamen Deum cum illo remissius, quia ipsius præcessissent opera, quæ ipsum à supplicio vendicarent. Iosaphat ergo eo bello utcumque defunctus eò incubuit, vt sicut antea fecerat, rem sacram, & publicam constitueret, & populum vniuersum ad antiquam religionem, & fidem reuocare contendit. Constituit enim iudices in omnibus ciuitatibus, & iudicandi formam accuratè præscripsit. Quibus edixit vt vnum in omnibus Deum intueretur, cuius in eo munere præstando personam sustinerent. Quod idem fecit in Ierusalem, vbi iudices etiam constituit ex ordine leuitico, sacerdotali, & laico, quibus idem, quod aliis, serio commendauit: & quam tenere debeant in iudicando rationem edocuit.

CAPVT XX.

14. Sub id tempus graue coortum est bellum contra Iosaphat à vicinis populis, qui coniunctis viribus in illum conspirarunt. Hi autem fuerunt ex his, qui vltra mare mortuum habitabant, Ammonitæ, Moabitæ, Idumæi, & vt putant Hebræi Amalecitæ, qui iidem esse existimantur, qui v. 1. Ammonitæ dicuntur. Lyra in Ammonitis intelligit Idumæos, qui ideo putat Ammonitas vocari, quia sub Ammonitarum signis militabant, & eorum gestabant insignia. Septuaginta quidem non Ammonitas, sed Amanitas legunt, quibuscū etiā Syri societatem inierūt. Quod cum accepisset Iosaphat, timore perterritus à Deo petendum auxilium existimauit. quare indixit publicè orationem, & ieiunium, quod omnes accepere non grauatè, cumque ex omnibus ciuitatibus magna hominum multi-

Gasp. Sanctij Com. in lib. Paralip.

A tudo conueniret, stetit Iosaphat in illorum medio ad atrium nouum, vbi orationem ad Deum habuit longam, & ardentem ad versum vsque 13. quæ quia difficultatis nihil habet, nullam à nobis operam desiderat. Atrium porro nouum, de quo v. 5. quid sit, ipsi quoque Hebræi ignorare se dicunt, vt ait Varablus. Lyra atrium putat appellari nouum, quia renouatum, id est, purificatum est. Nam forte locum illum superiores Reges polluerant, & à Iosaphat, aut ab aliis, quibus aliqua de religione, & tēpli sanctitate cura fuit, sanctificatum est. Alij appendicem esse credunt nouam additam templo, & ideo templam appellatam, quæ templum ita laxauit, vt tantam multitudinem, quæ ex ciuitatibus aliis orationis gratia conuenit, capere potuerit. Sic illi diuinant. Ego quid hinc dicam, nisi diuinando, nihil habeo; dico tamen videri mihi non improbabile atrium nouum vocari illud Musach, quod l. 4. Reg. c. 16. v. 18. ædificauit Achaz. Quod, vt ibi diximus, locus erat, vbi Reges sedere consueuerant: & in quo verisimile est confedissee Iosaphat, qui cum proximus esset sacerdotali atrio, & è regione vestibuli domus Dei, locus erat accommodatus orationi. Neque obstat quòd illud Musach longè post hæc tempora fuerit ædificatum, nam quædam interdum per prolepsin ante suum tempus facta, aut nominata dicuntur, quia licet tale nomen non habuerint, quo tempore res accidit, habuere tamen, quo tempore ab historico narrantur, vt pluribus ostendimus lib. 1. Reg. cap. 4. vers. 1. Quasi dicat historicus sacer, stetit Rex in eo loco, qui nostra ætate vocatus est atrium nouum, ex quo ibi ab Achaz ædificatum est Musach.

Verf. 13. *Omnis verò Iuda stabat coram Domino, cum paruulis.*] Cum grauis aliqua calamitas ingrueret, consueuerunt Hebræi, quod etiam nunquam fecere Gentiles, adhibere ad preces infantium vagitus, quibus putabant placatum iri diuinam offensionem. Sic Iudith c. 4. v. 8. Bethuliae ciues, humiliauerunt animas suas, in ieiuniis, & orationibus, induerunt se ciliciis, infantes prostrauerunt contra faciem templi Domini. Quod fuisse vsitatum, & quasi legitimum Iudæis, docet illud Ioelis c. 2. v. 16. *Coadunate senes, congregate paruulos, & fugentes vbera,* &c. vide quæ nos ad hunc locum pluribus. Sic sanè Niniuitæ ad prædicationem Ionæ infantes suos continuerunt à lacte: quod licet Scriptura non doceat, dicunt tamen verisimiliter Sancti. Ita Basiliius hom. 8. in auaros de Niniuitis. *Infantes vicissim esurientes, & sitientes vehementissimo eulatu prope rumpebantur.* Ambrosius serm. 40. de Niniuitis. *In tali,* inquit, *denotione etiam infantia militare compellitur, pietas enim esse creditur in tali causa paruulis quoque substantiâ denegare, non enim sufficiebat ad placandum Deum peccantium satisfactio, nisi seniorum quoque peccata paruulorum innocentia deploraret.*

Verf. 14. *Erat autem Iahaziel filius Zachariae,* &c.] Ex media orantium turba diuinus afflauit spiritus Iahazielem, qui omnes bene sperare iussit in illo rerum difficili cōflictu: quibus victoriam promittit sine sudore, ac sanguine concessam à Domino diuinitus. Quid facturi sint edocet, cuius consiliū accepit Rex lubens, & reliqui de populo. Cūque ad locum à Propheta demonstratū ventum esset, hortatus est Rex omnes vt spem omnem suam locarent in Domino, & solempni, atque legitimo cantico, quod in gratiarum actione cantari affolet, anticiparent victoriam. Canticum porro erat. *Confitemini Domino, quoniam in eternum misericordia eius.* De quo lib. 1. Reg. c. 16.

BBBb 3 Verf. 22.

Oratio, & ieiunium optima contra hostes preparatio. 15.

REGVLA. Nomina per prolepsin ante suum tempus adhiberi solita.

Infantes ad publicas preces, & planctum adhiberi soliti.

17. Bellum ab oratione & diuinis laudibus inchoandū.

18. Vers. 22. *Cumque cepissent laudes canere, vertit Dominus insidias eorum in semetipsos.*] Pugnabat populus orando, atque laudando Deum, Deus interim illius causam agebat, sterneratque inimica castra, non secus atque olim orante Moysse, Exod. c. 17. vincebat Israel; oratione autem intermissa Amalecitarum acies erat superior. Vicit igitur Iosaphat non suo, sed hostili gladio, quem in cognata, ac foederata viscera adegerunt coniurati populi, qui mutuis se confecere vulneribus. Quorum spoliis ditati Iudaei, gloriosi redierunt in patriam, ubi dies egerunt geniales, & laetos. Reliqua ad finem capitis satis sunt expedita, neque est cur in illis explicandis laboremus.

V. 35. De hac Iosaphat cum Ochozia Rege Israel societate, & de classe comparata in Aftiongeber, dictum est lib. 3. Reg. c. 22. v. 49.

CAPVT XXI.

Totum hoc caput expositum est lib. 4. Reg. c. 8. à versu 16.

V. 12. Hæc exposita sunt lib. 4. Reg. c. 2. n. 25.

CAPVT XXII.

Huius capitis explicationem habes lib. 4. Reg. c. 8. à versu 24.

V. 10. De hoc lib. 4. Reg. c. 11. v. 1.

CAPVT XXIII.

Hoc caput exposuimus lib. 4. Reg. c. 11.

CAPVT XXIV.

Hoc caput explicatum habes lib. 4. Reg. c. 12.

CAPVT XXV.

Totum hoc caput expositum est lib. 4. Reg. c. 14.

CAPVT XXVI.

Totum hoc caput expositum est lib. 4. Reg. c. 15.

CAPVT XXVII.

Expositum est lib. 4. Reg. c. 15. à versu 32.

CAPVT XXVIII.

Huius expositionem habes lib. 4. Reg. c. 16.

CAPVT XXIX. XXX. XXXI.

A Tria hæc capita, quæ obscura non sunt, explicuimus lib. 4. Reg. c. 18. quod si quid à nobis ibi prætermissum est, usque adeo expeditum est, ut interpretis non desideret operam.

CAPVT XXXII.

Huius capitis expositio est in lib. 4. Reg. c. 18. à v. 13. & c. 19. & c. 20.

CAPVT XXXIII.

Hoc explicatum est lib. 4. Reg. c. 21.

CAPVT XXXIV.

Explicationem habes lib. 4. Reg. c. 22. & 23.

CAPVT XXXV.

Expositum est hoc caput lib. 4. Reg. c. 23. à v. 21. & v. 20. lib. 4. Reg. c. 23. v. 29.

CAPVT XXXVI.

V. 1. Expositum est lib. 4. Reg. c. 23. v. 31.

V. 6. Expositum lib. 4. Reg. c. 24. v. 1.

V. 10. Expositum est lib. 4. Reg. c. 24. à v. 17. & c. 25. Vbi traditur Sedeciae supplicium, & urbis templique destructio.

V. 22. Dixerat Ieremias c. 25. v. 12. exactis septuaginta annis, ex quo à Babyloniis captiui abducti fuerint filij Iuda, vastandam esse Babylonem, & in patriam redituros esse captiuos: quod implem est sicut à Ieremia fuerat prædictum. Cum ergo Cyrus Rex Persarum Chaldaeorum Imperium transtulisset ad Persas, didicissetque datos sibi à Iudæorum Deo tam felices illos rerum euentus, quotquot in suis regnis ex Iudæorum Gente forent extorres, edicto publico facultatem fecit remigrandi in patrios fines, & instaurandæ ciuitatis, & templi. Neque solum exire permisit ab exilio, sed etiam curauit, ut in reditu ab omni leuaret itineris molestia, & liberali manu, & contulerit ipse, & ab aliis præstari præceperit, quicquid ad tantum opus esset necessarium: ut magis constat ex lib. 1. Esdræ c. 1. cuius idem est principium, quod fuit libri 2. Paralipomenon exitus. Hic finis est huius in libros Regum supplementi ad gloriâ Dei, & B. Virginis, & sanctorum Patrum, S. Iguatij, & S. Francisci Xauerij, qui hoc ipso tempore à Sanctissimo D. Gregorio XV. in Sanctorum numerum relati sunt. Quicquid autem à me tam in his, quàm aliis commentariis scriptum est, fuerit ve deinceps, Ecclesiæ sanctæ, & doctorum censuræ iterum, atque iterum lubens subiicio.

19.
Cyrus Iu-
das libera-
lis.

Absoluta hæc sunt Compluti anno Domini 1622. tertio Kalend. Aprilis.

INDEX RERVM, ET VERBORVM, QUÆ IN HIS REGVM COMMENTARIIS CONTINENTVR.

*Prior numerus columnam, posterior marginalem eiusdem columnæ numerum, littera verò numerum
subsequens, sententiam sub numero comprehensam denotat.*

A

- , & *ab* comparisonem significant.
898.49.c
- Aaron.*
in Aaronem quàm Deus liberalis.
74.b
Aaronis virga in arca fuisse videtur ante tem-
plum Salomonis. 1081.21.d
- Abela.*
Abelæ ciuitatis merita. 817.20.c
Abela bonorum ingeniorum ferax, aut litterarum
altrix. ibid.19.a
de Abelana fœmina fabula Hebræorum. 818.
22.b
- Abiathar.*
Abiathar, & Achimelec binomij. 410.24.c.658.
26.d
- Abigail.*
Abigail Dauidem placat. 462.44.b
Abigail munera offert Dauidi. 453.13.c
Abigail ad Dauidem oratio. 456.22.a
Abigail nabit Dauidi. 467.63.c
- Abiicio.*
Qui magis etiam Domino se abiicit, magis est
honoratus. 627.b
- Ablactatio.*
Ablactationis quot modi. 35.68.d
- Abnegatio.*
Abnegationis symbolum. 135.24.c
- Abner.*
de Abner morte Hebræorum fabula. 573.22.d
Ex parte tantum Abner duodecim videntur ceci-
disse. 558.a
- Abraham.*
Abraham cur dictus mortuus, cum viueret. 161.
38.b
Abrahæ sacrificij apud Deum quàm grata, po-
tensque memoria. 922.57.a
- Abfalom.*
Abfalomis mira species. 740.30.c
Abfalomis capilli quales. 741.33.b
Abfalom sui nominis monumentum excitat. 791.
23.c
Abfalom an filios susceperit? 792.24.b
de Abfalomis morte quid Chrysofostomus senserit,
789.17.c
an Abfalom suspensus ex crinibus, an inserto ca-
pite inter ramos arboris. 790.18.a
Abfalomis peccatum quomodo punitum. 787.
11.d
- Abfalom aliquam speciem regiam ostendit. 747.
3.c
Abfalomem ex capillis, mirum est potuisse sus-
pendi. 787.12.c
Abfalomis, Dauidisque discrimen ex Chrysofosto-
mo. 784.3.d
Abfalomi cur tanto studio populus adhæserit.
751.13.d
Abfalomis quanta improbitas. 768.17.b
Abstineo.
Abstinentum aliquando à coniugis vsu. 33.61.c
Accumbere.
Accumbere mensis Hebræi soliti à temporibus
Ægyptiis. 396.20.d
Acclamatio.
Acclamatio gratulatoria in constituendo Rege.
194.8.d
- Achab.*
Achab ab vxore Iezabele seductus. 1118.16.d
In ea tantum regione, quæ suberat Achab, fa-
mes exorta. 1233.25.a
Cur Eliam quæri iusserit? 1247.9.c
Achab Regi dura prædicit Propheta percussus,
1300.37.e
Quantum Achab peccatum in dimittendo Be-
nadab. 1301.38.a
Achab Prophetam in vincula coniicit. 1302.
42.b
Achab conscius, & particeps mortis Naboth.
1311.18.a
Achab sicut vile mancipium Iezabeli venditus.
1313.24.c
Quomodo impleta in Achab, quæ minatus est
Elias. 1315.29.a
Eius pœnitentiam non fuisse veram, probabile
est. 1316.35.c
Probabilius est, fuisse veram. 1317.37.a
- Achaz.*
Variæ sententiæ de umbra in horologio A-
chaz. 1595.8.d
Probabile est in umbra solum; non in sole, fa-
ctam esse mutationem. 1596.12.d
Probabilius est retrò solem fuisse conuersum.
1598.19.b
De funere Achaz fabula Hebræorum. 1599.
26.d
Achaz quomodo filios igne lustravit. 1539.4.b
Achaz multis modis ab Assyriis afflictus. 1540.
8.b
Achaz mercede hostem sibi, & dominum emit.
1546.a

INDEX RERVM,

- Achiz altare more excitat gentilico. *ibid.* 26.c
Actio.
 Actio pro suo effectu, aut obiecto ponitur 949.3.d
 Actio aliqua celebris, & nota pro tempore, ac loco sumitur, in quo exercetur. 828.15.b
 Actio alicui rei familiaris pro illa ponitur. 436.8.c
 Actus secundus pro primo. 982.34.d
Achimelec.
 Achimelec, & Abiathar binomij. 410.24.c. & 658.26.d
Acrostichus.
 Ex Acrostichis, id est, initialibus literis vox componi solita, quæ multarum instar est. 764.a
Achitophel.
 Achitophel cur laqueum elegerit. 777.15.b
 Achitophelis quale consilium. 766.14.d
 Achitophelis consilium dissipatum. 772.3.e
Adad.
 Adad Idumæus Salomonis hostis. 1152.a
Adamus.
 Adamus Salomone sapientior. 985.42.d
 De Adamo fabula Hebræorum. 637.19.d
Adeodatus.
 Adeodatus, qui dicitur, non est Dauid. 832.27.e
 Adeodatus quis? 834.e
Adeps.
 Adeps ex victima debetur Deo. 61.51.e
Adonias.
 Adonias cur ad aram confugit. 944.a
 Cur sibi Sunamitidis nuptias ambierit. 957.29.e
Adoro.
 Adoro idem sæpè, quod reuereor. 400.31.d
 Adorare quid. 934.21.e
Adhuc cum epitali. 51.21.c
Adulterium.
 Adulterij pœna lapidatio. 1442.15.c
Aduran.
 Aduran occisus à populo. 1167.20.d
Æditui.
 Æditui qui. 1626.12.e
Ægyptij.
 Ludibrii genus Ægyptiis vñtatum. 1298.30.e
 Ægyptius Rex ab Assyrio multatus. 1643.14.b
Ætas.
 Ætas non tam ex annis, quàm ex qualitate, aut meritis solet computari. 345.27.b
 Qui ætate parentum immatura sunt geniti, aut debili sunt corpore, aut ingenio tardo. 1162.d
Æternum.
 Æternum, & similia nihil addunt interdum præter epitalum. 574.24.b
Æthiopia.
 Æthiopiæ Reginis Candace fuit nomen commune. 1115.2.b
 Æthiopia duplex. 1582.9.a
 Victoria Assa de Æthiopibus. 1686.5
Agag.
 De Agag, & Saul fabula Hebræorum. 314.74.d
Aia.
 Aiæ vaticinium ad Salomonem, & Ieroboam. 1156.39.d
Almoni.
 Almoni, & Pheloni quid: vnde vox Hispanica, *fulano.* 405.5.c
Altare.
 Altaris cornu quid. 944.53.a
 Altare excelsa significant. 978.a
 Altare thymiamatis non idem in tabernaculo, & templo Salomonis. 1065.44.e
 Altare transliebant Sacerdotes Gentiles non sacrificando. 1251.20.e
 Ab altari Sacerdotes sustentantur. 1626.12.e
Amasias.
 Amasias victoria de Idumæis. 1506.4.b
 Amasias principio pius; ad extremum impius, & miser. 1508.2
 Amasias perniciofa foelicitas. 1509.a
Ambitio.
 Ambitio pacem, & lætitiã turbat. 808.29.d
 Ambitionis vis, & tyrannis. 1120.21.d
 Ambitionis optima descriptio. 1307.7.e
 Ambitio, est furor cæcus, & præceps. 1347.a
 Ambitiosus, & auarus vix à dolore vacuus. 1307.5.a
 Ambitiosus ex rebus exiguis ingens dolor. *ibid.* b
 Ambitiosus miser. *ibid.* 7.e
Aman.
 Aman ex genere Agag. 314.73.b
Amalec.
 Amalec quod peccatum. 289.8.e
 De peccato Amalec Hebræorum fabula. 290.a
 Amalec ex genere Idumæorum. 288.b
 Amalec peccatum, quod Deus per Saul punire voluit. 287.2
Amalecita.
 Amalecita mentitus cum dixit, à se Saulem interfectum. 518.6.c
 Amalecitarum, seu Idumæorum odium in Israelitis. 290.9.b
Amonita.
 Amonitæ, & Syri victi. 672.15.e
Amor.
 Amoris veri exemplum in Ionatha. 361.1.a
 Amoris vis, & natura. *ibid.* 2.b
 Amor verus in amatum liberalis. 362.4.c
 Amor immoderatus, & turpis sæpe mutatur in odium. 721.8.e
 Amor patriæ magnus, & earum rerum, quibus olim assueuimus. 901.60.d
 Amoris turpis tyrannica potentia. 719.2.b
 Ex amore morbus. *ibid.* c
 His, quos amamus, meliora interdum optamus, quàm nobis, præcipuè filiis. 942.46.a
 Pro amoris officiis charitas, seu dilectio. 975.15.c
 Amor ad indecoram, & duram seruitutem adigit amantem. 1144.8.d
 Amoris signum labia in osculi speciem conformata. 1281.60.d
 Amore alicuius rei captus efficitur eiusdem seruus. 1313.23.c
Amicitia.
 Amicitia malorum noxia. 720.4.c
 in Amicitia vñtatum dare manum. 1473.12.c
Amicus.
 in Amicis vna, eadèmq; anima in multis corporibus. 361.2.c
 Amici apud Hebræos osculo excepti, atque dimissi. 1284.67.a
Amorrhæi.
 Amorrhæi pro habitatoribus antiquis terræ promissionis. 160.36.c
Amos.
 Amos Propheta non fuit pater Isaia. 1579.2.c
Ana.
 Anæ mira patientia. 28.46.d
Anathema.
 Anathematum varia genera. 290.10.b
 Anathemata, & execrationes timere debent etiam innocentes. 275.36.d
Angelus.

E T V E R B O R V M.

Angelus.

Angelo similis esse dicitur, qui in aliqua re excellit. 739.28.e

Angelus aliquando vir dictus. 73.a

Per Angelos quæ Dei apparitiones dicantur factæ. 981.31.d

Angeli Dei nomine, & in eius persona sæpè locuti. ibid.

Dei per Angelos apparitiones. 1269.19.c

Angelorum custodia. 1419.7.c

Anima.

Animam in manu sua ponere, quid. 497.41.c

Animæ à Magis euocatæ obscuræ, & tristes. 495.35.e

Anima pro desiderio. 391.a

Anima quomodo ad Dei familiaritatem disponatur. 1272.30.d

Animarum cura magnum, & molestum opus. 1398.24.e

Quæ ad animæ pertinent salutem, magno in honore habenda. 1618.12.d

Animalia.

Animalia eadem in specie pro regnorum varietate varia. 906.75.c

Animus.

Quicumque animi motus spiritus dicitur. 1581.7.b

Animum sapientis humiliat ea cogitatio, quod aliquando sibi in seipso placuerit. 1600.29.e

Angustos animos felicitas immoderatè inflat, & stultos reddit. 1508.11.b

Quando animus est elatus, non esse deliberandum, hortatur Cato. ibid.d

Donec animus deferuescat, non deliberandum. ibid.12.

Ante.

Ante Deum iuramenti forma. 626.64.d

Annulus signatorius.

Annuli signatorij authoritas, & custodia. 1309.13.c

Annus.

Annos decem duntaxat natus puer sceminam gravidam fecit. 974.12.b

Quod primis annis discitur, æternum est. 1164.9.e

Antemurale.

In templo quid antemurale, seu murus forinsecus. 1480.9.e

Apparatus.

Apparatus quis in translatione aræ. 619.37.b

Apostolicus.

Quomodo vir Apostolicus peccatoris animam ad gratiam debeat disponere. 1272.a

Apostolici viri signa. ibid.29

in Apostolico viro laudandus spiritus ardoris. 1275.a

Apostolicus vir his, quibuscum agit, accommodare se debet. ibid.40.e

Apostolicus vir vento similis: item fabro, aut sculptori. ibid.43.44.c,d

Apostolici viri symbolum. 1371.a

Apostolici doctoris munus. 1393.8.e

Apostolici viri doctrina qualis. 1394.a

Apostolico viro quale aptum instrumentum. 1417.3.d

Apostolus.

Apostoli diuerso spiritu, ac Elias ignem de cælo petunt. 1346.21.b

Apparitio.

Apparitiones, quæ dicuntur Dei per Angelos factæ. 981.31.c

Aqua.

Aquæ pluuiæ tela sunt Dei. 862.37.b

Aqua non offertur in sacrificiis. 154.20.d

ex Aqua nihil in vase manet; secus ex aliis liquoribus. 155.22.b

Aqua pro regione. 902.62.c

de Aqua desiderata à Dauide fabula Hebræorum. 900.57.d

Aqua cur à Samuele in sacrificiis effusa. 153.b

de hac Aqua quid Hebræi fabulentur. 153.b

in Aqua, & pane, omne esculentum, & poculentum intelligitur. 473.5.b

Aqua pedum, & aqua capitis. 1576.37.b

Aquæ cur pretio venales. 1584.a

Aquam fundere lauandis manibus opus seruile. 1378.8.

Aquila.

Aquilæ velocitas prouerbialis. 545.40.d

Arbor.

in Arboribus incisa nomina. 39.77.b

Ara.

ad Aram cur Adonias confugit. 944.a

Arabia.

Arabia aromatum, & metallorum ferax. 1116.6.d

Arabia mira fecunditas. 1118.13.c

Arapha.

Arapha non est Orpha. 835.37.d

Arca.

Arcam nudam videre non licebat. 143.50.e

Arca videtur à Bethsamitis referata. 144.51.c

Arcæ domus cur non ædificata ante Dauidis tempus. 635.10.a

Arca aliquandoeducta ex tabernaculo. 149.4.e

Arca restituta, probabile est, cessasse Palæstinorum plagam. 140.42.d

Arca aliquando ad aciem producta. 271.22.c

Arcam nudam tangere non licebat Leuitis. 613.a

Arca cur gloria Israël. 109.18.b

Arca cur in eodem loco posita cum Dagone. 114.6.a

Arca aliquando in agro Palæstino. 127.1.c

Arca quo tempore capta. ibid.2.e

in Arcæ translatione nullus defessus, quamuis labor maximus. 1076.6.d

in Arca videntur fuisse ante templum Salomonis vna, & virga Aaronis. 1081.21.d

Arcana.

Arcana canere quid. 621.44.a

Arcus.

Arcus pro omni armorum genere. 536.16.e

Arena.

in Arena multitudo significatur. 774.b

Ariolor.

Ariolatur, qui ab alio quàm à Deo, vel superiore responsum quærit. 302.42.d

Arma.

Arma inscribi solita. 348.a

Arma Saulis an apta Dauidis corpori. 346.30.c

Afa.

Tempore Afa regnant sex Reges in Israël. 1209.27.c

Afa victoria de Æthiopiis. 1686.5.c

Afiongaber.

Afiongaber vbi. 1110.21.b

Ascendo.

Ascendo, & descendo idem quod venio. 267.11.d

Afinus.

Afinus plenus dicitur. 329.32.a

Afinus plenus panibus quid. ibid.b

Afinorum greges nutriti soliti. 178.4.c

Duo

I D E X R E R V M,

- Duo Asinorum genera. 1009.17.e
 Asini quæ sepultura. 1642.9.b
Astaroth.
 Astaroth quis. 1146.13.b
 Astaroth in numero plurali Deas; sicut Baalim
 Deos significat. ibid.14.d
Astarte.
 Astarte, quæ. 1145.11.d
 Venus esse creditur. ibid.e
Asylum.
 Ab asyulis insidiator excluditur. 962.45.c
 Asyla pro miseris. 961.44.e
 Athenienses cur dicti depyges. 119.23.d
Attentio.
 Attentio Dei, & mensura tam in demoliendo,
 quàm in constituendo. 1606.5.b
Auarus.
 Auarus vix à dolore vacuus. 1307.5.a
 Auarus ex rebus exiguis ingens dolor. ibid.b
Aulicus.
 Aulicorum vafana cæcitas, & furor. 1120.21.e
Auriga.
 Auriga, & currus, Proverbum. 1356.14.a
Auxilium.
 Auxilium infirmum arundineo baculo significa-
 tur. 1575.34.b
 Auxilia impiorum eripiunt potius, quàm dant
 victoriam. 1506.4.
Azotij.
 Azotij quo morbo laborarint. 116.14.e
 Azotes Hispana vox vnde dicta. 120.24.b
- B**
- Baalim.*
- B**aalim, & Astaroth coniuncti. 151.10.d
Baal.
 Baal quis. ibid.11.e
 Baal commune nomen. 152.12.b
 Baal nomen commune à gentibus impositum.
 1229.17.a
 Baal quis apud Sidonios. ibid.b
 Baal creditur pluuiarum Deus. 1230.17.b
 Inter Sacerdotes Baal, & Eliam cur certatum in
 Carmelo. 1249.13.d
Baculus.
 Baculus arundineus pro infirmo auxilio. 1575.
 34.b
Balnea.
 Balneorum honestus vsus. 216.8.b
Balteus.
 Balteum præcipuum militum ornamentum, &
 insigne. 362.5.e
 Baltei ornatus pretiosus. 363.a
Balsamum.
 Balsami planta allata existimatur à Regina Saba.
 1081.19.a
Banaia.
 Banaia quæ laus occidisse Leoné tempore niuis.
 899.77.a
Barba.
 Barba in luctu à variis deposita. 670.7.d
 Barbam, aut maxillam tangere in salutationibus
 olim vsitatum. 815.13.c
 Barba intonsa, aut rasa, & caput, doloris signum.
 805.a
 Barbam alicuius manu tractare, aut vellere, igno-
 minia genus. 670.7.e
Beelzebub.
 Beelzebub quis. 1341.5.c
- Cur dictus Princeps Dæmoniorum. ibid.6.e
Beethsabe.
 Beethsabe quomodo sanctificata post concubi-
 tum. 695.14.c
Belial.
 Belial qui est sine iugo. 850.10.e
 Belial quis. 60.47.d
 Belial quis filius. 62.54.e
Bellerephon.
 Bellerephontis fabula orta videtur ab historia
 Vria. 684.27.c
Bellum.
 Bella excitata contra Salomonem postquam pec-
 cauit. 637.18.c
 Bellū quomodo hostibus indici solitum. 1498.9.e
 Bellum ab orationibus, & diuinis laudibus in-
 choandum. 1690.17.e
 Ad bellam optima præparatio est oratio, & iei-
 unium. ibid.a
Benadab.
 in dimittendo Benadab quantum Achab pecca-
 tum. 1301.38.a
Benedico.
 Benedico, idem aliquando, quod maledico. 1310.
 15.a
Benedictio.
 Benedictio Sacerdotalis, quæ. 66.63.c
 Benedictio coniugalis quàm vtilis coniugatis.
 65.59
 Benedictio quantum conferat ad fœcunditatem.
 67.66.b
 Benedictio quid. 726.18.e
Benedictus.
 Benedictus vox in salutationibus vsitata. 296.26.d
Beneficium.
 Beneficiorum diuinorum non deponenda memo-
 ria. 34.64.c & 157.29.d
 Beneficiorum conseruanda memoria. 43.1.e
 Beneficia accepta augent criminis grauitatem.
 693.7.d
Benjamin.
 Tribus Benjamin exigua, & despecta aliquando.
 1150.24.c
Bethlehem.
 Bethlehem aliquando in Philistinorum potesta-
 te. 900.55.a
 Pro Bethlehem, *Lehem.* 1669.11.d
 in Bethel, & Dan duo locati vituli. 1171.22.e
 cur vitulus, qui in Bethel, fuit maioris offensio-
 nis. 1172.b
Bethsamita.
 Bethsamitæ in sacrificando non peccauerunt.
 139.36.a
 ex Bethsamitis quot occisi. 144.52.e
Bethsames.
 Bethsames vrbs Sacerdotalis. 139.38.d
Berodach.
 Berodach, seu Merodach, quis. 1600.28.b
Blasphemia.
 pro Blasphemia supplicium capitale. 1310.16.c
Bonum.
 Bonum idem quod gratum, & acceptum. 966.59.c
Booz.
 Quomodo Booz licitè duxit Ruth Moabitidem.
 972.a
Brachium.
 Brachium pro fortitudine, ac potestate sumitur.
 78.97.b
 Brachiū arboris ramus, & familiae filius, ibid.99.d
Buccina.
 Buccinarum sonitu vigiliae significata. 220.20.c
 Cæci,

C

Cæci, & claudi qui. 596.25.c
 Cæci, & claudi cur dicantur non ingressuri
 in templum. 600.36.b
 Cæcitas v&fana aulicorum. 1120.21.e
Cænaculum.
 Cænaculum quid. 1540.3.d
Calceamentum.
 Calceamentum pro re vili. 226.4.a
Calendæ.
 Calendæ festiuitates, in quibus non licet operari.
 397.21.b
 Calendarum dies festiuus, in quo sacrificia fiunt.
 391.4.b
Caluus, & caluitium.
 Caluus fatuus dicitur. 1372.57.d
 Calui, & senes in comœdiis ridiculi. ibid.58.e
 Caluitium in maledictis obicitur. ibid.56.b
Candace.
 Candace Reginis Æthiopiæ commune nomen.
 1115.2.b
Candelabrum.
 Candelabrum tantum nocte lucebat. 92.10.d
Canis.
 Canis mortuus, pro re vilissima. 441.22.d
 Canis descriptio mingens ad parietem. 455.19.a
 Canis, aut caput canis, pro re abominabili. 569.
 78.d
Capillus.
 Ex capillis, mirum est, potuisse Absalomem su-
 spendi. 787.12.e
 Capillus pro re exigua, & vili. 291.54.e
 Capillus pro re tenui. 736.15.d
 Capillorum cura etiam in viris. 741.35.d
Caprea.
 Caprea in Palæstina fuluos habent villos. 382.
 10.c
 Caprea in Palæstina tonsiles. 1297.23.a
Caput.
 Caput, aut barba intonsa, aut rasa, doloris signum.
 805.a
 Caput alicuius pro eo, cuius est caput. 965.a
 Super Caput sanguis alicuius, quid. ibid.
 Caput supplicium vestibus ligari solitum. 1298.
 28.b
 Capitæ aqua. 1576.37.b
 Caput mouere subsannationis genus. 1582.10.c
 Caput pro persona. 1655.20.e
 Caput pro eo, cuius est caput. 1352.c & 1423.19.d
Carbo.
 Carbo, & torris pro magna ruina. 856.24.a
Carduus.
 Cardui, & Cedri parabola. 1510.16.a
Carmelus.
 A Carmelo Eliæ discipuli dicti Carmelitæ.
 1228.a
 In Carmelo cur certatum ab Elia cum Sacerdo-
 tibus Baal. 1249.13.d
Carmelita.
 Carmelitæ multis in locis habuere collegia.
 1227.c
 Carmelitanus ordo ab Elia ortus. 1228.a
Carmen.
 Carmen intercalare ad ornatum, & affectum ma-
 gnâ habet vim. 546.44.d
Caro.
 Carnes cum sanguine comedere vetitum. 278.
 42.a
 Carnibus sacrificiorum mundis tantum licitum

vesci. 399.26.a
 Caro tua, & os tuum sumus, prouerbialis species,
 pro cognatione. 589.1.c
Cato.
 Catonis sententia de non deliberando, quando
 animus est clatus lætitia. 1508.11.d
Cedrus.
 Cedri, & cardii parabola. 1510.16.a
Cedron.
 Cedron vnde dictus. 966.58.b
Census.
 In censu aliquid pendebatur populo. 908.a
 Quo tempore fieret, conferreturque pecuniâ ad
 vsus templi. 1476.10.e
Celeritas.
 Celeritas dono gratiam auget, & pondus. 138.a
 Prouerbialis forma pro celeritate lumbos accin-
 gere. 1397.20.b
 Item non salutare aliquem in via. ibid.21.c
 Celeritas in igne significatur. 1419.7.b
Ceremonia.
 Ceremonia quædam supplicum. 1298.29.d
Cerethi.
 Cerethi quis. 659.28.c
Certamen.
 Certamine paucorum graues aliquando contro-
 uersia decidit. 823.2.b
 Certamen duodenorum militum quasi ludus qui-
 dam gladiatorius fuit. 883.2.c
Chaldæi.
 Chaldæi fabros abstulerunt in Babyloniam. 255.
 56.e
 Chaldæis patibulum vsitatum. 1654.14.b
 In Chaldæorum conuiujs tarpis voluptas. 1657.
 28.e
 A Chaldæis Hierosolyina omni præsidio nudata.
 1645.a
Chamos.
 Chamos quis. 1147.16.c
 Videtur esse, qui apud Græcos Comos. ibid.d
Chananaei.
 Non omnes Chananaei è terra promissionis ex-
 pulsi. 1108.15
Charitas.
 Charitas, seu dilectio pro officiis, quæ ab amore
 nascuntur. 975.15.c
Cherubin.
 Cheruborum quæ forma. 1044.36.b
 Discrimen inter Cherubinos, quos Moyles, &
 quos Salomon fabricauit. ibid.38.d
Christiani.
 Christiani olim conuersi ad Orientem orabant.
 1094.54.d
Christus.
 Christus eum obtenta à Pilato facultate de cru-
 ce sublatus. 830.b
 Christus auroræ, & imbri similis. 888.15.a
 Christus à Patre post crucem exaltatus. 58.42.d
 Christi sindon noua. 133.19.d
 Christi vestes antea à nullo gestatæ. ibid.20.e
 Christi tunica inconsutilis qualis. ibid.
 Christi exemplum in nobilium animis poten-
 tissimum. 682.22.e
 Quinque Christi vulnera in quo significata. 1046.
 44.c
 Christus sibi dura, nobis dulcia quæ fuit. 1082.
 24.e
 In Christi genealogia apud Matthæum tres Re-
 ges omitti. 1512.22.b
 Cur tres Reges omitti, variæ sententiæ. ibid.23.d
 Tres Reges non videntur omitti in Christi ge-
 nealogia.

INDEX RERVM,

- nealogia. 1516.34.d
Tesseradecades in genealogia Christi seorsum
 consideranda. 1517.37.d
Quomodo in tertia Tesseradecade euitentur tria
 incommoda in genealogia Christi. 1561.44.d
Christi nascituri signa data Regi Achaz. 1541.
 13.e
Christi nascituri alia signa, nempe breui futura
 Syriae, Samariaeque direptio. 1542.15.d
Chrysofomus.
Chrysofomus quid senserit de morte Absalomis.
 789.17.e
Chrysofomi dura in Eliam reprehensio. 1270.
 21.a
Cicada.
Cicada verae, & ardentis orationis symbolum.
 17.44.d
Cilicium.
Cilicium quid. 1426.26.b
Cisterna.
Ex cisterna Bethlehem quid sitiret Dauid. 900.
 56.c
Cinæus.
Cinæi qui. 1668.8.d
Ciuitas.
Cur aliquæ ciuitates appellatæ Virgines. 1582.
 11.c
Multæ ciuitates à Petra nomen habent. 1507.
 8.d
Ciuitates quædam adscriptæ Iudæ, licet extra il-
 lius sortem. 1523.56.b
Claudi.
Claudi, & cæci qui. 596.25.e
Claudi, & cæci cur dicantur non ingressuri in
 templum. 600.36.b
Clauis.
Clauis pro imperio. 370.27.b
Clastrum.
Clastra ferrea portarum. 996.4.d
Clausum.
Per clausum, & nouissimum, nihil esse reliquum
 significatur. 1180.9.
Clementia.
Clementia, & misericordia aliorum clementiam
 parat. 459.35.b
Clypeus.
Clypeus an vngatur oleo. 543.36.e
Clypeus non vinctus, sed Rex. 544.37.c
Coaquare.
Coaquare victos terræ stragem indicat magnam.
 652.6.b
Coccus.
Coccus quidnam sit. 1048.49.a
Cælum.
Cæli cur liquefcere, fluere, & cadere, seu inclinari
 dicantur. 856.25.c
Cælestia.
Cælestium capax est, qui terrenis abstinet.
 1393.c
Cænaculum.
Cænaculum quid. 794.32.b
Cogitatio.
Cogitationes quomodo Deo pateant. 49.16.d
Cognosco.
Cognosco, idem, quod amo, & facio. 643.34.c
Cognitio.
Cognitio sui optimum exordium orationis. 641.
 29.b
Cognomen.
Cognomen, seu nomen aliquibus à corporis for-
 ma impositum. 742.37.e
- Colua.*
Colus & fufus in viro maxima ignominia. 575.
 30.e
Colocynthis.
Colocynthis quid. 1399.28.d
Commercium.
Commercium nullum cum impiis. 1180.a
Commentary.
A commentariis quis esse dicatur. 657.23.b
Concubina.
De Concubinis ab Absalome violatis, quid statue-
 rit Dauid. 813.5.a
Conditionata scientia. 1499.11.d
Congressus.
A Congressu nocturno etiam Gentiles purifican-
 tur. 681.a
Confessio.
Confessio, & manifestatio peccati, pœnitentiæ
 signum. 701.31.b
Coniux.
Coniux bonus bonum magnum coniugi. 25.36.a
Coniuges coëmptæ apud Hebræos. 374.39.c
Conscientia.
Conscientia bona audaciam parit. 228.11.c
Conscientia timenda. 681.18.c
Conscientia peccatorum vltrix. 370.28.c
Conscientia peccati elingues facit. 1250.15.c
Consecro.
Cur idem sit impleri, & consecrari manum. 1186.
 26.c
Consiliarij.
Consiliarij mali valde noxij. 670.a
Consolatio.
Consolationes inter Principes obiri solitæ. 1599.
 27.c
Consuetudo.
Consuetudo, vt vnus vinctus dimitteretur ad Pa-
 scha, vnde orta. 291.55.e
Consuetudo sapientium iucunda, & utilis. 1118.
 12.c
Contraria.
Contraria mortificanda, puniendaque contrariis.
 904.68.d
Conuiuium.
Conuiuium parentale. 578.38.c
Conuiuium publicum in Regum inauguratione.
 938.33.c
Conuiujs res lætæ celebrari solent. 990.55.b
In Conuiujs problemata proposita. 1117.9.e
Cor.
Nisi cor Deo offeratur, cætera non placent. 62.
 53.d
Cordis latitudo valde necessaria Principibus.
 1005.27.c
Cornu.
Cornu varia significatio. 45.4.c
Cornu vas pro quocumque liquore. 196.15.c
Cornu, & lenticula idem. ibid.d
Cornu varios habet vsus. 197.a
Cornua dicuntur vasa ex quacumque materia.
 ibid.17.c
Cornua pro potentia, & robore. 1325.e
Corpus.
Cur aliqui sua corpora cremari voluerunt. 1216.
 10.d
Corporis incommoda alijs optare licet pro eo-
 rum spiritali salute. 1428.33.c
Correctio.
Eius, qui Correctionem non admittit, salus despe-
 ratur. 298.30.b
Qui correctiones odit, diaboli in se vestigia por-
 rat.

E T V E R B O R V M.

rat.	ibid.31.d	Eius vxor Sunamitis.	ibid.8.d
Impudens est id in aliis corripere, quod in ipso est.	1182.15.b	Curauit Salomonem regno esse præficiendum.	935.25.e
<i>Corus.</i>		Ei quomodo iniurius Ioab.	951.d
Corus quæ mensura.	3.99.b	Eiusdem sepulcrum.	956.a
<i>Coruus.</i>		Eius exemplum vtile in omni fortuna.	ibid.27.e
Coruus in pullos suos crudelis.	1231.21.d	Eius laus magna.	957.a
<i>Creatura.</i>		Regnauit quandiu vixit.	ibid.28.b
In Deo quid laudare debent creaturæ.	1670.44.b	Dauid aliquando patronymicè.	1167.17.b
Cruftula quid.	1191.5.d	Dauid aliquos Pfalmos aliter primùm composuit, deinde magis limauit.	1674.24.d
<i>Crux.</i>		Pactum Dei cum Dauide cõditionatũ.	1686.4.c
Cruces aliquando non altæ.	829.19.c	Dauidis, & populi quale peccatum in censendo populo.	908.15.d
Crucis lignum cognouisse creditur Regina Saba.	1121.21.e	Dauidẽ valde numerati populi pœnituit.	909.17.b
De triforimi ligno crucis fabula.	1122.22.a	Dauidis, Absalomisque discrimen ex Chrysoftomo.	784.3.d
Crux Christi ex tribus compacta lignis.	ibid.24.e	Dauidis familiæ quantus splendor à Christo.	887.14.d
<i>Crudelitas.</i>		Cum Dauide, & puero mortuo actum benè, quia sublatus est testis peccati, & puer ereptus æternæ damnationis periculo.	706.b
Crudelitas Manasse.	1609.14.b	Dauid quomodo impleuit iuramentum de non occidendo Semei.	802.11.d
<i>Culex.</i>		Dauide regnante prodigiosa multa contigerunt.	780.22.c
Culex pro re nihili.	441.23.c	Dauid cur montibus maledicit.	533.3.
<i>Cubitus.</i>		Dauidi multi adhæserunt de decem tribubus.	609.6.2.
Cubitus duplex, & quæ mensura.	1032.4.d	Dauidi larga à Domino promissa.	635.13.c
<i>Cupiditas.</i>		Dauidis posteri quomodo castigandi, si peccent.	636.17.e
Cupiditate regni à quibus fratres occisi.	934.20.c	Dauid cur dictus lucerna Israël.	834.32.c
Cupiditatis optima descriptio.	1308.a	Dauid pro tempore plura composuit carmina.	847.1.a
<i>Custodia.</i>		Cur Dauid qui aliquando peccauit, dicit se seruasse omnia Dei præcepta.	867.53.c
Custodia pro præcepto.	949.3.d	Dauid mitis, & liberalis in hostes suos.	ibid.
Custodia Angelorum.	1419.7.c	Dauidis de filij morte quantus dolor, & cur.	794.34.d
<i>Currus.</i>		Cur de paruuli morte minus doluit, quàm de morte Absalomis.	ibid.
Currus, & auriga prouerbiũ.	1356.14.a	A Dauid rerum gestarum qui scriptores.	3.6.e
Cymbala ænea quæ.	620.42.d	Pro Dauide quomodo de cælo dimicatũ.	58.41.b
<i>Cynæ.</i>		Dauid cùm esset vnctus, varia accepit Spiritus sancti dona.	324.a
Cynæi qui.	292.15.b	Dauidi datus cum vnctione spiritus fortitudinis.	ibid.20.d
Cynæorum quod in Israëlitis meritum.	293.17.a	Dauidi multa cum vnctione concessa.	328.29.b
D		Dauid cur ab aula ad gregem reuersus.	330.34.a
<i>Dæmon.</i>		Dauid in fratres charitas.	342.19.e
Dæmonis fraudes timendæ cum maximè videntur à tentatione cessasse.	444.31.c	Dauid cur à Saule puer vocatus.	345.26.b
Dæmon cùm blandus, magis timendus.	ibid.	Dauidis corpori an apta Saulis arma.	346.30.c
Dæmon exagitabat Saulem.	326.24.b	De Dauidis lapidibus Hebræorum fabulæ.	347.34.e
Dæmoniaci aut artibus magicis abducti ad illa feruntur interdum sui impotentes, quæ valde horrebant.	367.21.c	De Dauide, & Goliath Hebræorum fabulæ.	348.35.c
<i>Dæmon</i> nomen à gentibus Diabolo impositum.	1119.17.	Dauid typus Christi.	352.48.d
Dæmoni gratum sacrificium, aut humanus sanguis, aut abscissum membrum.	1252.23.d	Dauidis in vxore ducenda modestia, & suæ vilitatis cognitio.	371.30.b
Beelzebub cur dictus dæmonum Princeps.	1341.6.e	De Dauidis dote pro Michol fabula Hebræorum.	374.38.a
Dæmoni ea victima chatior, quæ sacrificanti magis cara.	1386.31.a	Dauid solus venit in tabernaculum Nobe.	406.10.c
Dæmon ea quæ Deus ad nostram salutẽ inuenit, ad nostram perniciem detorquet.	1566.a	Dauid robusto, atque procero corpore.	411.28.d
<i>Dagon.</i>		Dauid parentum suorum salutẽ, & commoditati consuluit.	418.e
Dagonis, quæ species.	111.2.e	Dauidis in domum Saulis studium.	662.c
Dagon an virilem habuerit, vel fœmineam formam.	113.3.a	Dauidis non minùs vtile exemplum post peccatum, quàm ante illud.	675.1.d
Dagon à variis populis cultus.	ibid.4.b	Dauid cur dixerit se soli Deo peccasse.	699.25.a
Dagon pronus in terra quasi victus.	114.7.c	<i>Dauid.</i>	
<i>Dan.</i>		Dauid cur in senectute frigeret.	929.4.e
In Dan, & Bethel duo vituli locati.	1171.22.e	Cur vestimentis non calefieret.	930.6.d
<i>Dauid.</i>		Cur illi quæ sita virgo pulcherrima.	931.7.c
Dauid cur in senectute frigeret.	929.4.e	<i>Gasp. Sanctij Com. in lib. Paralip.</i>	
Cur vestimentis non calefieret.	930.6.d	C C C c	Dauidis
Cur illi quæ sita virgo pulcherrima.	931.7.c		

- Davidis peccatum non occultum. 703.37.e
 David timet non tam filium,quàm Deum. 754.a
 Davidis mira mansuetudo. 756.a
 David, vt suos seruet, periculo se exponit. ibid.
 29.c
 David quàm multa grauiã pertulerit. 726.16.b
 David, Saul, & alij designati Reges ad rustica mi-
 nisteria redierunt. 216.9.d
 David quomodo iuxta cor Domini. 253.47.a
 David pulcher oculis,& facie. 322.14.b
 David solus nouit se vnctum Regem, aut solum
 cum illo pater Isai. 322.15.d
 De David,& spelunca,Hebræorum fabulã. 437.
 11.b
 David peccauit cum voluit occidere Nabal. 463.
 48.a
 David quomodo peccasse dicitur tantum in ver-
 bo Vriã. ibid.49.c
 David veritatem dissimulat. 481.8.d
 Davidis lex de diuidenda præda. 513.19.d
 Davidis quæ maledictio in Ioab. 525.28.c
 David seipsum reprehendit, quòd prius de sua,
 quàm de arcæ domo cogitarit. 632.c
 David cur ab ædificando templo prohibitus.639.
 24.c
 Ex promissis Dauidi,quædam de Salomone, quæ-
 dam de Christo accipienda. 640.26.a
 David quo sensu dicitur sedisse coram Domino,
 ibid.27.c
 David erexisse videtur fornicem in valle salina-
 rum, 655.17.e
 David dum peccator,crudelis fuit. 709.55.d
 Davidis regnum quomodo æternum. 888.16.d
 David domui quid Christus ex ea nasciturus
 præstiterit. 889.20.c
 David quid sitiret ex cisterna Bethlehem. 900.
 56.c
 David non tam aquam sitiebat, quàm patriæ li-
 bertatem. 902.61.a
 David cur magis pestem,quàm aliud malum, ele-
 gerit. 916.38.b
 Davidis, & Susannæ vota non contraria. ibid.
 39.c
- De.*
- De,comparisonem significat. 898.49.c
- Dedicatio.*
- Dedicatio quid,& quomodo facta. 1097.60.a
 In dedicatione templi ignis de cælo lapsus. 1098.
 63.a
- Defectus.*
- Defectum, & inconstantiam indicat, redire per
 eandem viam. 1180.9.c
- Defunctus.*
- Defuncti Sancti pro nobis orant. 1360.25.b
Descendo,& ascendo idem quod venio. 267.11.d
- Delictum.*
- Delictum, & peccatum in quo differant. 1490.
 18.d
- Descriptio.*
- Descriptio optima siccitatis. 1231.a
 Descriptio optima plantæ. 1589.33.d
 Descriptio canis,mingens ad parietem. 455.19.a
- Desperatio.*
- Desperatio vires interdum auget, & victoriã aliis
 aut eripit,aut reddit cruentam. 561.31.a
- Deuoro.*
- Deuorare homines quid. 1634.34.e
- Deus.*
- Deus per Angelos sæpè locutus. 981.31.d
 Quænam eius apparitiones per Angelos facta di-
 cantur. ibid.c
- Verus Deus à Gentilibus etiam cultus. 1115.
 8.d
 Dei maiestas quomodo impleuerit Sancta San-
 ctorum. 1042.31.c
 à Deo iussum Principes, & capita familiarum
 constitui. 1074.3.c
 Dei thronus nubes,& nebula. 1083.25.b
 Deus vbique. 1087.35.c
 Deus quomodo in cælo,& quando in terris habi-
 tare dicitur. 1089.36.a
 Quid maximè Deum ad misericordiam flectat.
 1093.51.b
 Quod Deus damnauit, & euertit, illa proba-
 re, aut excitare periculosum est. 1209.22.a
 Dei mira in suos prouidentia. 1230.19.e
 Vt suis prouideat, rerum videtur mutare naturas.
 1231.21.c
 Quando Deus dicitur peccatorum oblitus,& me-
 mor. 1236.37.e
 Deus igne significat sibi gratum fuisse sacrifi-
 cium. 1251.17.b
 A Deo esse quod strenuè fit, timor ostendit.
 1263.3.c
 Dei per Angelos apparitiones facta. 1269.
 19.c
 Signa Dei ingredientis animam peccatoris. 1271.
 25.b
 Quomodo animam ad sui familiaritatem dispo-
 nit. 1272.30.d
 Clementiam Deus commendat Eliã. 1273.33.d
 Deus nobiscum quomodo laborat,& patitur. ibid.
 34.c
 Deus in pace cur dicatur viuere. 1274.35.b
 Deo grata valdè lenitas, & mansuetudo. ibid.
 36.c
 Dei maiestas non scrutanda, sed veneranda. 1277.
 46.c
 Dei nominis magna reuerentia. 1310.15.b
 Coram Deo, vel in Dei conspectu, quæ fieri di-
 cuntur. 1314.25.b
 De Dei honore sollicitus vir sanctus, & sui im-
 memor. 1579.3.d
 Admirabilis Dei prouidentia,& fidelitas, qua po-
 pulum seruauit suum. 1581.7.c
 Deus tunc magis præsens cum angustiis premi-
 mur. ibid.8.e
 Deo offenso omne præsidium infirmum. 1586.a
 A Deo quantus honor sanctorum. 1353.5.b
 Dei liberalitas impeditur superbia. 1398.23.c
 Inter Deum,& Regem pactum. 1481.13.e
 Inter Deum,& populum pactum. 1482.14.a
 Quæ Deo offeruntur ab omni incommodo tuta
 sunt. 1476.9.c
 Deus consecratum sibi locum nefario cultu vio-
 lari non patitur. 1557.12.b
 Dei tam in demoliendo, quàm constituendo at-
 tentio,& mensura. 1606.5.b
 Dei nomen à quibusdam nominibus sublatum.
 1636.39.c
 Dei nomen magnum beneficium, & honos est,
 habere in suo nomine. 1646.25.c
 Deus Patriarcharum protector, & vindex. 1667.
 35.d
 In Deo quid laudare debent creaturã. 1670.
 44.b
 Dei pactum cum Dauide conditionatum. 1686.
 4.c
 Deus per ignem quomodo dicatur exaudire pre-
 cantes. 922.59
 Deus quàm grauiter ferat, si quid contra ipsius
 cultum fiat. 70.a
 De

De Deo loquitur Scriptura interdum modo humano.	ibid.77.e	Deus quomodo puniat amicos.	637.20.c
Deus quo sensu dicatur hominem obdurasse.	72.a	Deus cur nubibus tegi dicatur.	859.27.c
Deus in accusando peccatore collata beneficia exprobrare solet.	73.85.d	Dei prouidentia in aquarum dispensatione e nubibus.	862.a
Deus quam liberalis in Aaronem.	74.b	Deus talis in homines, quales homines in Deum.	868.55.c
Deus Regnum aufert à Regibus impiis.	59.a	Deus peruertitur quodammodo quando irascitur.	869.58.b
Deus cur dictus sublimis, & Deus montium.	106.10.c	Deus cur Dauidis esse dicitur.	793.30.d
Deus ex templo Solymitano excessit.	110.a	Deus quomodo iudicum tempore regnare dicitur.	169.12.c
Deus in bello dux, & author.	604.52.d	Deus momento temporis obscura, & difficilia doct.	206.46.c
à Deo hostibus terror immissus.	605.55.a	Deus adiutor in tribulatione.	229.a
Dei singularis prouidentia in populum obedientem.	20.20.d	Deus quomodo consultus per Ephod.	272.26.c
Deus naturæ Dominus.	24.33.c	In Deo qualis pœnitentia.	309.59.d
Deo rerum dicatarum quanta reuerentia.	38.76.e	Deus in consiliis primus.	608.c
Deus etsi velit ignoscere, vult tamen rogari.	920.52.d	Dei singularis in Dauidem benignitas.	642.31.b
Deo dona libenter offerenda.	40.83.b	Singularis Dei in homines prouidentia.	643.a
Dei epitheton, <i>sanctus</i> .		Deo gloriosum est ignoscere.	699.27.e
Dei epitheton <i>fortis</i> .	47.10.d	Deus homines varie tractat pro variis illorum moribus.	869.59.d
Deus cur dicatur petra refugij.	48.a	Deus mitis etiam cum punit.	915.36.b
Dei cogitationes occultæ, & consilia deprimere debent insolentes.	ibid.13.e	Deus fidelis in promissis.	871.67.d
Dei cogitationibus omnia obediunt.	49.15.c	Deus, quæ angusta sunt, laxat, & reddit expedita.	874.78.d
Deo quomodo pateant cogitationes.	ibid.16.d	Deo à victoribus oblata dona.	522.18.d
A Deo quam facile versantur omnia.	54.31.e	Dei arma impressiones meteorum.	847.2.
Deus causam agit pauperum, & debiliū contra potentes, & pro illis pugnat.	57.39.d	<i>Diabolus.</i>	
Deus pro suis dimicauit de cælo.	ibid.40.e	Diabolo impositum à Gentibus honestum nomen, vt <i>Dæmon, Baal.</i>	1119.7.b
Dei, & Angelorum effectus similes.	920.a	Diaboli calliditas in oppugnanda religione.	1645.721.c
Deus Angelis bonis interdum vitur ad malorum supplicium.	ibid.51.b	Diabolus consultus vitam eripit.	526.28.b
Deus cur populum censeri prohibuerit.	908.b	Diabolus cur dicatur spiritus Domini.	326.24.c
Deo vni debetur cor.	62.53.c	Quomodo sit Diaboli voluntas mala; non tamen potestas.	ibid.58.728
Deo nisi cor offeratur cætera non placent.	ibid.d	<i>Dido.</i>	
Deus cur non oblationem, sed animum intueatur.	63.55.c	Dido Virgiliana cognata Iezabelis videtur.	1460.18.d
Qui Deo aliquid offert, scænorū dat.	66.65.e	<i>Diaria.</i>	
Deus munificus redditor.	67.66.a	Diaria & commentarij.	2.4.d
Dei umbra timorem affert.	105.5.e	<i>Dies.</i>	
Deus lasciuos, & ambitiosos odit.	114.7.d	Dies in qua vnctus Dauid notata ab Hebræis.	751.12.b
Deus secum non patitur idola.	ibid.8.e	Dies pro peccatis.	898.49.c
Deus idolis vim, & auctoritatem adimit.	115.9.b	Dies collectæ quis.	1098.67.e
Deo debentur dona.	128.4.e	Dierum verba, & sermones quid.	1332.32.e
Deo gloriam dare quid.	130.10.d	Diebus festis sacraria, & oratoria, religionis causa, frequentata.	1395.15.d
Quæ Deo oblata, aliis seruire, aut seruiisse, non debent.	133.19.c	<i>Dij.</i>	
Deus pro suis pugnat.	157.28.b	Varij Dij pro variis locis à Gentibus constituti.	1294.17.d
Instrumenta, quæ Deus dedit, & obedientia, apta ad victoriam.	347.32.a	Alij Dij aliis nationib. fauere existimati.	1295.18.a
Deo quæ dicamus maiori nobis vsui sunt, quam quæ nobis retinemus.	412.a	Dij tutelares in via, & acie.	105.7.d
In Dei manibus esse, quid.	497.42.e	Dij Ægyptij malè mulctati.	106.a
Deo tribuenda sunt quæ rara, & magna.	292.56.b	Dij tutelares euocati ex vrbibus.	109.19.c
Deus quæ idolis seruiuerunt consecrari sibi non vult, imò neque suis permittit.	289.6.b	Dij gentium muneribus placantur.	129.7.d
In Deo quomodo dicatur facti pœnitentia.	294.a	Dij gentium potius ad fugam, & eadem, quam ad victoriam aditum aperuerunt.	604.51.c
Deus in aliquem dicitur indignatus, cum tamen nihil admiserit æterna damnatione dignum.	618.32.b	Diis Gentium præcipua spolia consecrata.	521.16.e
Apud Deum sacrificij Abrahæ quam grata, præsensque memoria.	922.57.a	Dij Gentilium quam ab Hebræis ignominiam subierunt.	646.44.c
A Deo factum existimatur, quorum occulta est causa.	915.35.b	<i>Dilectio.</i>	
Deus sæpe ad aliorum doctrinam leue peccatum grauitèr punit.	618.34.d	Dilectio, seu charitas pro officiis, quæ ab amore nascuntur.	975.15.c
Deus cur noluerit sibi domum à Dauide construi.	635.12.d	<i>Dirigo.</i>	
Deus quid expectet in filiorum plagis.	637.a	Dirigo prosperum aliquod sonat.	323.18.d
<i>Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.</i>		<i>Dissimulo.</i>	
		Dissimulare oportet aliorum errata.	211.61.b
		Dissimulare, & simulare interdum oportet.	212.62.a
		CCCc 2	Dines.

INDEX RERVM,

- Diues.*
 Diuitium misera conditio. 1307.6.d
 Diues verè pauper. ibid.e
- Diuido.*
 Diuido prouerbiali specie durum supplicium significat. 1442.14.b
- Doeg.*
 De Doeg Idumæo quid Hebræi. 411.a
 Doeg Idumæus ab Hebræis existimatur armiger Saulis. 520.12.c
- Docilitas.*
 Docilitas est propria iuuenum sapientia. 982.35.e
- Doctor.*
 Doctor, aut Prælarus qualis. 1356.16.d
 Doctoris Apostolici munus. 1393.8.e
 Doctorum hominum, qui lapsi sunt, misera conditio. 1418.4.a
 Doctrina viri Apostolici qualis. 1394.a
- Doleo.*
 Dolendum de sola Dei gloria translata. 110.20.c
 Doluerunt quidam de sua victoria, quia cum aliorum laude comparata. 369.25.c
- Dolor.*
 Dolor, & conturbatio aduenientis gratiæ signum est. 1271.26.d
 Dolor ingens ex rebus exiguis auaros torquet. 1307.5.b
 Vix à dolore vacuus vir auarus. ibid.a
 Ad magni doloris significationem vestes discissæ. 1309.12.b
 In Dolo vestes laceratæ. 1576.39.c
 Dolor parturientis, prouerbiū. 1580.4.d
 Dolor, & pudor elingues facit. 46.5.a
 In Dolo laceratæ vestes, & caput cinere confersum. 108.a
 Dolor partum accelerat. ibid.16.d
 Dolor magnus, & iniuria, nullam à muneribus consolationem capiunt. 825.8.e
 Dolor verus de peccatis. 697.20.c
 Dolor imperfectus utilis tamen. ibid.21.d
 Dolor perfectus, & ingenuus. ibid.22.c
 In dolore caput operitur aut veste, aut manibus. 723.14.c
 In dolore, & ira etiam in res inanimatas sæuitur. 540.29.e
- Dominus.*
 Domini nomen imponunt seruis, & filiis. 34.64.d
 Duobus Dominis nemo seruire potest. 1250.a
 Seruorum obseruantia in dominos qualis. 1351.2.d
 Qui Domini sunt, aut rempublicam administrant, patres vocati. 1406.6.c
 Dominum, & hostem sibi mercede emit Achaz. 1546.a
 A Dominis subditorum nomina mutari solita. 1635.37.c
- Domus.*
 Domus amplæ, & lautæ pro tendendis ouibus. 1472.9.d
 Domus in agro amplæ pro nuptiis, & ouium tonsione. ibid.10.d
- Domus Domini.*
 Porticus domus Domini quantæ fuerit altitudinis. 1033.7.e
 Domus Domini tecta fastigiata. 1038.20.d
 Exterior pars domus Dei altior, quàm interior. 1042.30.a
 Domus Dei pauimentum non æquale. 1043.a
- Donec.*
 Donec idem quod adhuc. 51.21.c
 Donec cum epitali. ibid.
- Donum.*
 Dona quædam perniciofa. 1412.23.b
 Dona in templis suspensa. 522.17.a
 In Donis non pretium solùm, sed animus, & pericula spectanda. 904.a
 Dona à victoribus Deo oblata. 522.18.d & 904.a
- Dormio.*
 Dormio, idem quod cubo. 98.32.c
 Dormio, idem quod morior, & somnus, idem quod mors. 1157.43.e
- Duo.*
 Duo pro paucis aliquando. 1234.30.e
- Duodenarius numerus.*
 Duodenarius numerus celebris apud Hebræos. 1254.27.b
- Duplex.*
 Duplex pro magno. 1354.7.a
- Dux.*
 Ducis nomen in militari congressu inelamari solitum. 247.a
 Ducis optimi maxima commendatio. 892.32.e
- E**
- Ebrietas.*
 Ebrietatis ad libidinem vis. 683.25.c
 In ebrietate magna turpitudō. ibid.26.e
 Ebrietas quid in Scriptura. 727.20.c
 Ebrietas in scæminis turpissima. 29.48.b
 Ebrietas mentem, & pudorem excutit. 31.55.d
- Ebur.*
 Eboris duo genera. 1128.41.c
 Ex ebore quomodo grandia opera facta. ibid.42.c
- Effœminati.*
 Effœminati, & Pathici in duabus tribubus. 1196.23.d
- Effusus.*
 Effusus sicut aqua, pro nihil esse reliquum. 603.47.c & 155.22.b
- Egredior.*
 Egredi, & ingredi potestatem significant. 982.34.d
- Egressus.*
 In egressu, & ingressu omnia significantur. 1586.23.b
 In egressu, & ingressu significatur summa potestas. 370.27.b
- Elcana.*
 Elcana cur dicatur filium obtulisse. 67.a
- Eleazar.*
 Familiæ Eleazari cur Sacerdotium ablatum. 11.b
- Eleemosyna.*
 Eleemosyna orationem iuuat. 21.24.d
- Elias.*
 Elias fuit Propheta. 1223.2.b
 Illius genus ignotum, & patria. ibid.3.b
 In eius ortu aliquid mirabile. 1224.4.b
 Fuit totus igneus. ibid.
 Eliæ nomen. ibid.5.c
 Ab eius igneo curru creditur sol accepisse nomen. 1225.a
 Virgo fuit. ibid.6.c
 Secum habuit cœtum religiosorum. ibid.7.d
 Ex hoc cœtu multi à Iezabele occisi. 1226.8.a
 Verisimile est in Carmelo habuisse domum. ibid.9.d
 Eius discipuli à Carmelo vocati Carmelitæ. 1227.c
 Multis

Multis in locis habuere collegia.	ibid.d	Enoch, & Elias an diuino fruuntur aspectu.	1360.
Ab eo ortus est Carmelitanus ordo.	ibid.1228.a	26.c	
Eliæ qualis oratio.	1229.15.c	Status Enoch, & Eliæ longè diuersus ab statu	
Cur Elias vocatus facula.	1231.20.b	viatorum.	1361.27.c
Quomodo se ad pueri mensuram coarctauit.	1238.	Quid eorum alimentum.	ibid.28.e
40.b		Nullò videntur vsi cibo.	1362.29.b
Cur se incuruauit super puerum.	ibid.40.e	In gratia confirmati.	1364.33.e
Elias à Deo maximè honoratus.	1245.2.e	In fine mundi occidendi.	1366.37.b
Cur quæsitus ab Achab.	1247.9.e	<i>Ensis.</i>	
Elias non semel à Deo raptus.	1248.10.c	Ensis nouus, quo quis primū accinctus.	834.31.a
Cur in Carmelo certauerit cum sacerdotibus		<i>Ephemerides.</i>	
Baal.	1249.13.d	Ephemerides, id est, singulorum dierum commen-	
De Eliæ sacrificio Hebræorum fabulæ.	1251.	tarij, olim vsitata.	2.3.c
19.c		<i>Ephod.</i>	
De Eliæ altari fabulæ Hebræorum.	1254.28.e	Ephod non vnum; sed plura.	
Eliæ discipulus Ionas fuisse creditur.	1259.41.a	Ephod duo genera.	65.59.a
In Eliam dura Chrysoستيomi reprehensio.	1270.	Ephod lineum non videtur vestis sacra.	ibid.b
21.a		<i>Equus.</i>	
Elias, & Ioannes similes.	1272.28.b	Equi Adarazer à Dauide cut occisi, & currus	
Qualis illius raptus, & eius typus.	1273.32.c	combusti.	654.12.c
Eliæ clementiam Dominus commendat.	ibid.	Duo equorum genera.	1009.17.e
33.d		Equus pro equite; & è contra eques pro equo.	
Ab Elia duo Reges Iehu, & Hazaël vncti.	1278.	1010.19.e	
51.e		Equos plurimos habere non poterat Rex Israël.	
Ab eodem Elisæus vnctus.	1279.53.c	1012.24.c	
Eliæ quid à Deo in visione commendatum.	1282.63.d	Equus Soli sacer.	1627.13.b
1275.b		<i>Eques.</i>	
Quæ minatus est Elias quomodo impleta in A-		Eques pro equo.	1010.19.e
chab.	1315.29.a	<i>Equites.</i>	
Cur dictus pilosus.	1342.11.e	Equites appellari, qui vehuntur curru.	654.11.b
Ioannes cur vocatus Elias.	1343.12.a	<i>Errata.</i>	
Elias, & Esau pilosi; dissimiles tamen.	ibid.	Errata aliorum interdum oportet dissimulare.	
13.c		211.61.b	
Vnde Elias pilosus.	1344.15.b	<i>Esau.</i>	
Irrisus à quinquagenario.	1345.19.d	Esau, & Elias pilosi; dissimiles tamen.	1343.13.e
Illi quanta à Deo potestas data.	1346.20.a	<i>Esdra.</i>	
Diuerso spiritu Elias, & Apostoli ignem de cælo		Esdra quid in historiam sacram contulerit.	1.2.d
petunt.	ibid.21.b	Ioachin eleuatus ab Euilmerodach.	1656.21.a
Eius currus igneus non fuit.	1357.18.b	Euilmerodach in vincula à patre coniectus.	24.d
Elias eodem loco, quo Enoch.	1359.23.c	Vnde orta Euilmerodach, & Iechoniæ amicitia.	
Elias, & Enoch quid nunc agant in Paradiso.	ibid.	ibid.e	
24.c		<i>Et.</i>	
Elias, & Enoch an diuino fruuntur aspectu.	1360.	Et expositiua particula.	
26.d		Et causalis particula.	626.64.d
Status Eliæ, & Enoch longè diuersus ab statu via-		<i>Eunuchus.</i>	
torum.	1361.27.c	Eunuchus propriè quid.	1325.b
Quid illorum alimentum.	ibid.28.e	Eunuchi significatio latè patet.	1601.30.a
Nullò videntur vsi cibo.	1362.29.b	<i>Ex.</i>	
In gratia confirmati.	1364.33.e	Ex comparationem significat.	898.49.c
An Elias venturus in fine mundi.	1365.34.a	<i>Excessus.</i>	
Elias, & Enoch in fine mundi occidendi.	1366.	Excessus maximus prouerbialibus formis signifi-	
37.b		catur.	1165.10.b
Elias Iehu, & Hazaëlem vnxit.	1446.27.	<i>Excidium.</i>	
<i>Elisæus.</i>		Excidium extremum hyperbolica phrasi signifi-	
Elisæus ab Elia vnctus.	1279.53.c	catur.	775.8.d
Quomodo ab eo multi occisi.	280.55.b	<i>Excusatio.</i>	
Elisæi pater locuples.	1282.64.e	Excusatio culpæ reproborum signum.	297.28.e
Elisæi virtutis præsentia.	1283.a	<i>Exedra.</i>	
Elisæus propriè vnctus ab Elia.	ibid.65.b	Exedra quid.	1627.14.e
Cur occisis bobus conuiuium parat.	1284.68.b	<i>Execratio.</i>	
Eius conuiuium nuptiale, & funebre.	ibid.69.c	Execratio plerumque cum iuramento coniungi-	
Elisæus sanat aquas.	1368.45.b	tur.	1090.41.b
De Elisæo fabula Hebræorum.	1394.11.e	<i>Exemplum.</i>	
Elisæus desperantem Giezi confirmat.	1439.5.e	Exemplum Christi in nobilium animis poten-	
Elisæi sepulchrum, vbi.	1501.15.b	tissimum.	697.22.e
<i>Engaddi.</i>		Exemplum pessimum Regum, valde perniciosum.	
Engaddi quæ regio.	433.1.d	714.66.b	
<i>Enoch.</i>		Exemplum Principum ad ferendos labores po-	
Enoch eodem loco, quo Elias.	1359.23.c	tentissimum.	754.22.e
Enoch, & Elias, quid nunc agant in Paradiso.	ibid.	Exempla Principum omnia reddunt expedita,	
24.c		quæ aliter sunt ardua.	758.37.e
<i>Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.</i>		<i>Exitus.</i>	

INDEX RERVM,

- Exitus.*
- In exitu, & introitu omnia intelliguntur. 503.6.c
- Explorator.*
- Exploratorum artificium. 670.b
- Externi.*
- Externi multa falsa dicunt in Scriptura sacra. 106.11.e
- Ezechias.*
- Ezechias, quid in historiam sacram contulerit. 1.2.d
- Ezechias quid scripserit. 5.11.d
- Ezechias vndecimo parentis anno natus. 974.12.a
- Ezechias quo tempore aegrotavit. 1593.1.b
- Ezechias omnibus Regibus sanctior. 1567.a
- Ezechia quae clara opera. 1570.18.d
- F**
- F**abula Hebraeorum de Goliath morte. 348.35.b
- Fabula Hebraeorum de morte Isboseth. 581.2.d
- Fabula Hebraeorum de frano tributi. 650.3.b
- Fabula de Agag, & Saule. 314.74.d
- Fabula Hebraeorum de Dauide, & spelunca. 453.11.b
- Fabula Hebraeorum de Samuele excitato. 493.26.d
- Fabula Hebraeorum de dote Dauidis pro Michol. 372.34.d
- Fabula Hebraeorum de aqua a Dauide desiderata. 900.57.d
- Fabula Hebraeorum de morte Abner. 573.22.d
- Fabula Hebraeorum de Abellana foemina. 818.22.b
- Fabula Hebraeorum de somnio Salomonis. 989.54.d
- Fabula de triformi ligno crucis. 1082.22.a
- Fabula de filio, qui dicitur ex Regina Saba, & Salomone, susceptus. ibid.26.
- Fabula Hebraeorum de Ieroboam. 1153.31.e
- Fabula Hebraeorum de cuiusdam Prophetae sepulchro. 1184.19.c
- Fabulae Hebraeorum de sacrificio Eliae. 1251.19.e
- Fabula Hebraeorum de altari Eliae. 1254.28.c
- Fabula Hebraeorum de funere Achaz. 1599.26.d
- Hebraeorum fabulae de filio Isaiae. 1573.29.d
- Fabula Rabbitorum de Sedecia. 1651.3.
- Fabula Rabbitorum de supplicio seniorum sumpto a Nabuchodonosor. 1654.15.c
- Fabula Hebraeorum de exhumato Nabuchodonosor. 1657.25.a
- Fabula Hebraeorum de Sedeciae ignominiosa morte. ibid.27.c
- Fabula Hebraeorum de Elisaeo. 1394.11.e
- Fabula de aureis vitulis missis ad Assyrios. 1518.38.a
- Fabula Hebraeorum de sale sacrificiorum. 1686.a
- Faber.*
- Faber, & inclusor quid. 1645.b
- Facies.*
- Facies percussa grauis ignominia. 1329.21.d
- Faciem honorare est concedere postulata, faciem vero confundere, negare. 462.45.c
- Facio.*
- Facio, idem quod paro. 453.13.e
- Facio verbum sacrificale. 1251.18.d
- Facio apud Hebraeos varius vsus. 804.c
- Quando faciunt aliquid molle viri, genus illis foemineum datur. 901.59.b
- Quod fieri coeptum est, factum existimatur. 251.42.c
- Id fieri dicitur, quod vt fiat lex, atque religio permittit. 407.2
- Quod fit minus saepe, aut non eodem euentu, negatur futurum. 158.32.e
- Facere sibi nomen quid. 656.19.c
- Factum.*
- Factum a Deo existimatur, quorum occulta est causa. 915.35.b
- Factum dicitur, quod proximum est, vt fiat. 252.45.b & 390.d
- Factum tunc aliquid dicitur, aut videtur, cum dignum est, vt fiat, aut fieri debet. 251.42.b
- Factum existimatur, quod coeptum est fieri. ibid.
- Factum dicitur aliquid tunc, cum factum cognoscitur. 33.62.d
- Fames.*
- Fames ex multiplici causa, & eius remedium ab oratione. 1092.48.c
- Fames peccatorum poena. 1233.25.a
- Ad famem extremam explicandam prouerbum. 1576.38.c
- Fames memorabilis. 1424.20.b
- Fames extrema Samariae. 1423.17.b
- Familia.*
- Constitui, familiarum capita, a Deo iussum. 1073.2.e
- Familiarum descripta progenies. 7.16.e
- Familiae Dauidis quantus splendor a Christo. 887.14.d
- Familiaris.*
- Familiares mali corruptela Principum. 1473.2.c
- Fatuus.*
- Fatuus caluus dicitur. 1372.56.b
- Felicitas.*
- Felicitas angustos animos immoderate inflat, & stultos reddit. 1508.11.b
- Fidelis.*
- Fidelis idem quod firmus, & stabilis. 638.21.c
- Figura.*
- Figurae, & umbrae rei figuratae aliquando idem nomen. 490.16.e
- Filius.*
- Filiorum Principum misera conditio. 704.40.d
- Filij Iacob sub patria potestate etiam grandes. 245.28.e
- Filij degeneres non solum ab hereditate, sed etiam a familia, deiectioni. 443.28.a
- Filiorum peccata ascripta parentibus. 40.
- Filius Belial quis. 31.54.c
- In filiorum plagis, quae expectet Deus. 637.a
- Filij cur vocati lucernae. 735.8.a
- In filiorum ortu arbor plantari solita, aut aliud memoriale. 39.77.a
- Filij in aetate tenera Deo dicandi. ibid.81.d
- Filius bonus praeter multis filiis. 46.7.4.
- Filiorum Heli grauis peccata. 60.48.e
- Filiis nomen impositum ex euentu. 169.17.
- Filij in paterna domo etiam aetati grandi. 180.a
- Filij Principum saepe non boni. 166.3.b
- Filij sanctorum saepe pessimi. ibid.4.c
- Filiorum Dauidis plerisque mors mala. 702.34.c
- Filij Samuelis in libertate, ac Magistratu, mores profligarunt. 167.5.c
- Cum filio Dauidis actum bene cum infantulus mortuus est. 704.39.c
- In filios prima parentum indulgentia reprehensibilis. 932.12.c
- Filiis

E T V E R B O R V M.

Filiis interdum, quos amamus, meliora optamus quam nobis. 942.46.a
 Formula filium domo eiiciendi. 944.56.e
 Filij qui immatura parentum ætate sunt geniti, aut debili sunt corpore, aut ingenio tardo. 1162.d
 Filij Principum cum cœtaneis educati. 1164.8.c
 Filios suos quomodo Sefostris educavit. ibid.e
 Filiis quales socij à parentè adhibendi. 1165.10.b
 Filiorum moribus magis nocet mater, quam pater. 1118.16.e
 In filios matrum amor. 1237.38.b
 Filios perimit parentum indulgentia mollior; rigor exalcat. ibid.39.d
 Pro filiis sanguis accipitur. 1315.30.b
 Filij sæpe cum parentibus regnant. 1348.b
 Filij plerumque parentum mores exprimunt. 1371.55.d
 Filij vendi soliti pro parentum debitis. 1391.2.c
 Filij à parentibus consecrati Dæmoni. 1538.3.c

Filia.

 Filia Regum quales vestes gestare solita. 239.11.e
 Filia Pharaonis non vera; sed simulata religio. 1143.a

Fingo.

 Fingimus alios tales, quales nos sumus. 724.15.e

Flagellum.

 Flagellum quid. 1166.13.a

Flumen.

 In flumine, & torrente significatus exercitus. 850.9.c
 Fluminum nomina fontibus, & riuis imposita. 940.a
 Flumina à circumfusa terra colorem, & nomen sumunt. 1382.b

Fœdus.

 In fœdere feriendo animalia lacerari solita. 218.14.b
 In fœdere vſitatũ dare manum. 4.1473.12.c

Fœmina.

 In fœminis ebrietas res turpissima. 29.48.b
 Fœminis Romanis interdictum vinum. ibid.
 Fœmina quot modis sterilis. 52.24.c
 Fœmina à puero decenni grauida. 974.12.a
 Fœminæ seorsum habitant à viris. 1041.2.c
 Mors à fœmina illata turpis. 1265.8.c
 A fœminarum congressu abstinendum. 1396.17.c
 Fœminæ in aliquo statu non repellendæ. ibid.18.d
 Fœminæ Prophetides plerũq; virgines. 1617.10.c

Fœta.

 Fœta dicitur etiam ea quæ peperit. 135.23.a

Fons.

 Fontibus, & riuis imposita fluuiorum nomina. 940.a
 Fons Rogel quis. 933.16.c
 Fontes ab hostibus obturari soliti. 1383.23.b

Formella.

 Formella quid. 341.16.a

Formula.

 Formula eiiciendi vxorem aut filium domo. 944.56.e
 Formula repudij, societatisque dissoluendæ, atque anathematis. 1167.16.a

Fornax.

Fornax ferrea pro dura vitæ conditione. 1095.a

Fornicatio.

 Fornicatio pro idololatria. 1460.17.b

Fornix.

 Fornices, & monumenta alia post victoriam solita excitari. 294.21.d
 Fornicis quæ materia, & inscriptio. 295.23.d

Fortitudo.

 Fortitudinis magnæ est aduersa ferre patienter. 1463.17.c
 Fortitudinis spiritus datus Dauidi cum vnctio-
 ne. 324.20.d
 Neque in aduersis deprimendus; neque in prosperis eleuandus animus. 48.12.c
 Nemini in aduersa fortuna desperandum. 49.14.b

Fortis.

 Fortis epitheton Dei. 47.11.e

Fortuna.

 Fortuna mores mutat. 1443.20.c

Frater.

 Frater similitudinem quandam importat. 833.29.d
 Fratres occisi à fratribus regni cupiditate. 934.20.c

Frænum.

 De fræno tributi fabula Hebræorum. 650.3.b
 Frænum tributi quid. 649.2.b

S. Franciscus Xauerus.

 S. Francisci Xauerij spes in Deo. 1566.8.c

Fuga.

 Inter fugam Dauidis, & reditum non paruum tempus. 805.b

Fullo.

 Fullo non tam manibus, quam pedibus vitur in emundandis pannis. 933.16.d

Fumus.

 Fumus de nauibus, & ignis de ore, pro magno furore. 855.21.b

Funda.

 Fundæ quis vsus. 460.39.c
 Fundarum frequens vsus apud Hebræos. 257.61.c

Funiculus.

 Funiculo prostratos metiri, quid? 652.6.b

Funus.

 In Hebræorum funere septem dies impendi soliti. 687.35.c
 Planctus pro funeris honore. 1185.22.b
 In funere vsus olei 1392.5.d. & aromatum 1450.a
 In funeribus Hebræorum mos. 1688.8.a

Furor.

 Furor cæcus, & præceps. 1347.a
 In furore optimum remedium. 30.52.d

Fusus.

 Fusus, & colus in viro maxima ignominia. 575.30.c

G

Gabaa.

 Gabaa ciuitas, & collis. 149.2.b

Gabaonita.

 Gabaonitæ cur à Saule occisi. 824.4.b
 Gabaonitarum quod ministerium in templo. ibid.5.c
 Gabaonitæ an idem fuerint, qui Nathinæi. 183.19.

Gad.

 Gad Dauidi valdè familiaris. 914.a

Gaudium.

 Gaudium magnum res leuissima turbat. 1302.41.a

CCCc 4 Gemina

INDEX R E R V M

- Geminatio.*
- Geminitio vocis eiusdem significationis cum epitafi. 400.30.c
- Gentiles.*
- An cum Gentilibus Israelitæ potuerint connubia inire. 971.a
- Quomodo cū gentilibus Israelitæ potuerint connubio coniungi. ibid.4.c
- Cum Gentilibus Israelitæ nuptias inire prohibiti. ibid.
- Gentilium multi ita suos Deos coluerunt vt Deū etiam verum venerarentur. 1115.8.e
- Gentiles sæpè ad Salomonis templum venerunt precibus, & donis diuinam clementiam prouocatum. 1093.52.d
- Gēribus in oratione genua flectere solemne. 1095.57.b
- Sacerdotes Gentiles in sacrificando altare transliebant. 1252.a
- Gentilium miranda crudelitas in suis sacrificiis. ibid.23.e
- Gentilium in suis sacrificiis crudelitas, & fraus. 1255.30.a
- Pro variis locis varios constituerunt Deos. 1294.17.d
- Quidam suorum Deorum stigmata corpori inusta gestare soliti. 1624.4
- Qualia gentilium oracula. 1341.5.b
- Gentilium sacerdotes viles. 1558.14.a
- Genus.*
- Ad generis propagationem ex planta variæ metaphoræ. 1214.3.b
- Genus fœmineum pro neutro, quo carent Hebræi. 373.37.c
- Genus fœmineum viris datur, quando aliquid molle faciunt. 901.59.b
- Giezi.*
- Giezi graue peccatum. 1411.21.c
- Desperantem Giezi confirmat Elisæus. 1439.5.e
- Goliath.*
- Goliath ex quo genere natus. 338.7.a
- Goliath Orphæ filius falsò existimatus. ibid.
- De Goliath, & Orpha Hebræorum fabula. ibid.8.b
- De Goliath, & Dauide Hebræorum fabula. 348.35.b
- De Goliath morte Hebræorum fabula. 352.47.b
- Goliath diaboli typus. ibid.48.d
- Goliath, de quo cap.21. non fuit ille quem Dauid percussit. 833.a
- Godolias.*
- Godolias Iudæorum reliquiis præfectus. 1654.16.e
- Cur cum potestate relictus. 1655.a
- Pro Godoliæ cæde indictum ieiunium. ibid.17.b
- Gratia.*
- Gratiæ agi solitæ post cibum. 184.21.c
- Gratiæ aduenientis signum est conturbatio, & dolor. 1271.26.d
- Ad gratiam quomodo peccatoris animus disponendus. 1272.a
- Ad Dei gratiam quomodo anima disponatur. ibid.30.d
- Gratulatio.*
- Gratulationes inter Principes obiri solitæ. 1599.27.e. & 669.5.d
- Gratulationes, & acclamationes in constituendo Rege. 194.8.d
- Grex.*
- Greges quomodo à pastore numerentur. 291.13.e
- In grege quid clausum, nouissimum, & derelictum. 1195.20
- Infimum gregem puellæ pascere solebant. ibid. *Gubernator.*
- Qui rempublicam gubernant, aut administrant, Patres vocati. 1406.6.c
- Gigantes.*
- Gigantes cur dicti terræ filij. 337.3.a
- H
- Habitator.*
- Habitatores terræ promissionis cur dicti Amorrhæi. 825.6.b
- Habitus.*
- Habitus lugubris quis. 803.14.e
- Cum habitu vulgari Principes prælium aggressi. 1330.24.a
- Hasta.*
- Hasta pro sceptro. 420.7.a
- Halleluia.*
- Halleluia apud Hebræos interiectio lætantis. 1675.a
- Halleluia cur à septuagesima cesset. ibid.
- Hamula.*
- Hamula quid sit. 1064.40.c
- Hebræi.*
- Hebræorum fabula de dote Dauidis pro Michol. 372.34.d
- Hebræi eodem die suspensum deponebant de cruce, Gentiles diu relinquebant. 817.20
- Hebræi in Palæstina habuerunt præsidia sicut antea Palæstini in Israel finibus. 651.4.c
- Hebræis cur turpe caput, & barbam radere. 671.11.c
- Hebræi quid de Doeg Idumæo. 411.a
- Hebræorum fabula de Dauide, & spelunca. 437.11.b
- Hebræi quid de sacerdotibus à Saule occisis. 410.25.d
- Hebræi gentium idola variis in locis coluerunt. 475.13.c
- Hebræi pedes lauare soliti frequenter. 803.13.c
- Hebræorum de Amalecitis fabula. 290.11.e
- Hebræorum fabula de lapidibus Dauid. 347.34.e
- Hebræorum fabula de Dauide, & Goliath. 348.35.c
- Hebræi à temporibus Ægyptiis mensis accumbere soliti. 396.20.d
- Hebræi in die duas vesperas statuunt. 511.12.e
- Hebræorum mos in mortuorum funeribus. 1688.8.a
- Apud Hebræos Halleluia interiectio lætantis. 1675.a
- Apud Hebræos varij canticorum numeri. 1633.b
- Ab Hebræis seruati cantus quidam funebres pro defunctorum exequiis. 1632.29.e
- Hebræorum fabula de cuiusdam Prophetæ sepulchro. 1629.19.b
- Hebræi suatum familiarum stirpem, & propagationes seruare soliti. 1517.36.b
- Hebræorum cadauera quo sensu cremari dicantur. 1449.37.e
- Hebræis familiaris salutatio, aut imploratio. 1424.22.c
- Hebræorum fabula de somnio Salomonis. 989.54.d
- Ante tempus Ægyptium alia videntur habuisse mensium nomina. 1032.3.b
- Apud eos post exitum de Ægypto à numero vocati menses. ibid.b
- Hebræi tunc victi quando à Domino recesserunt. 1090.

E T V E R B O R V M.

1090.43.c
 Vbicunque essent, conuersi ad templum orabant.
 1094.53.b
 Hebræorum labor factus aliis prouerbium. 1104.
 4. b
 Apud Hebræos Priapi cultus. 1204.10.c
 Apud Hebræos varij orandi modi. 1238.41.d
 Apud Hebræos duodenarius numerus celebris.
 1254.27.b
 Hebræorum fabulæ de sacrificio Eliæ. 1251.19.c
 Eorum fabula de altari Eliæ. 1254.28.e
 Apud Hebræos amici osculo excepti, atque dimissi.
 1284.67.a
 Ab Hebræis quomodo significata spes stulta, &
 vana. 1291.8.c
 Deum esse montium, eum quem colebant Hebræi,
 vnde suspicati Syrij. 1295.19.c
 Regum Hebræorum qualis cultus. 1325.6.c
 Hebræorum traditio de Elimalech. 1599.24.b
 Hebræorum fabula de funere Achaz. ibid.26.d
 Hebræorum fabula de filio Isaiæ. 1573.29.d
 Hebræorum fabula de exhumato Nabuchodonosor.
 1657.2
 Eorum fabula de ignominiosa morte Sedeciæ. ibi.
 27. c
 Eorum fabula de Elisæo. 1394.11.c
Hebræi.
 In Hebron locus orationis. 592.a
Heli.
 Heli quomodo beatæ Virginis Pater dicatur.
 1637.b
 Heli an æterna morte damnatus. 11.7.c
 Heli non videtur æterna morte damnatus. 12.9.c
 Heli quæ causæ excusent à pœna æterna. 13.11.c
 Heli cur dicatur æternum supplicium. 14.13.d
 Heli familia quomodo perierit. 79.100.b
 Heli cur præteritus in libris Iudicum. 10.5.c
 Heli Iudex, & sacerdos ex familia Thamar. ibid.
 6. d
Hæreditas.
 Hæreditas in perpetuum alienari non potest.
 1306.3.a
Heri.
 Heri, & nudius tertius quid. 105.7.c
Herodes.
 Quomodo templi munditiæ ab Herode consultû.
 1038.20.e
Herodotus.
 Herodotus quid de Palæstinorum morbo. 117.
 15. c
Hierosolyma.
 Hierosolyma à Chaldæis omni præsidio nudata.
 1645.a
 Hierosolyma vnde dicta. 594.17.d
 Hierosolyma olim Iebusæis Hebræisque commu-
 nis. 356.57.d
Hiram.
 Hiram officia largè à Salomone compensata. 1117.
 12. c
Hispania.
 Hispania non est Ophir. 1111.24.a
 In Hispania libri sacri à Tyrannis ablati & combu-
 sti. 1616.a
 Vnde apud Hispanos res pro oue, boue, aut alio a-
 nimali. 1423.19.c
Historia.
 Historia quibus olim commendata. 2.3.b
 Historia Regum quot annos continet. 6.14.e
Homo.
 Hominis amentis signa. 414.35.c
 Homines magis honorat, quàm Deum, qui cogna-

tos indignos sacris præponit ministeriis. 76.
 93. b
 In homine commendata proceritas. 178.3.c
 Homo quo sensu potest esse victima. 313.2
 Homo debet horrere furto, aut fraude ablata. 226.
 5. c
 Hominum sapientium, qui lapsi sunt, misera con-
 ditio. 1418.4.a
Hazael.
 Hazael Rex ab Elia vnctus. 1278.51. c & 1444.
 21. c
Honor.
 Honor magnus alicui vestimenta substernere.
 1458.9.c
 Magno in honore habenda, quæ ad animæ perti-
 nent salutem. 1618.12.c
Horeb.
 Horeb mons religiosus, & celebris. 1268.17.d
Horologium.
 De vmbra in horologio Achaz variæ sententiæ.
 1595.8.c
 Probabile est, in vmbra tantum non in sole factâ
 esse mutationem. 1596.12.d
 Probabilius est, retro solem fuisse conuersum.
 1598.19.b
Horror.
 Horror admirationem, & obseruantiam significat.
 1669.41.b
Hostis.
 Hostem, & Dominum mercede sibi emit Achaz.
 1546.a
 Hostes sæpe Hierusalem vexarunt. 1608.11.c
 Hostibus præbere exultandi, materiam, graue.
 485.1.c
 Quæ hostium sunt, licet pretiosa, & pulchra, odio-
 sa sunt. 289.a
 Hostium capita in contis præferri solita, & publicè
 proponi. 356.56.b
Humilis.
 Humilis est interdum animi sua gesta narrare, si
 tamen illorum Deus agnoscatur author. 230.
 17. c
Humilitas.
 Humilitas optima ad orationem præparatio. 938.
 38. e
 Humilitas spiritualis ædificij fundamētum. 1014.
 5. e
 Humilitas vim, & pondus addit orationi. 1094.55
Humerus.
 Humerus Ozæ aruit, quæ arcæ supponere noluit,
 611.11.c
Hypallage.
 Hypallage in Scriptura frequens. 1194.15.d
Hyperbole.
 Hyperbole in Scriptura vsitata. 455.20.c
 Hyperbolice locutiones. 1135.64.c
Hyssopus.
 Hyssopus quidnam sit. 1008.33.c

I

Iacob.
 Iosepho cur à Iacobo duæ partes data. 1671.15.a
 Iacob filij sub patria potestate etiâ grandes ætate.
 245.28.c
 Iacob anno ætatis suæ 77. egressus est à paterna
 domo. 180.8.c & 245.27. b vbi scriptoris incur-
 ria 73. ponitur
Ibices.
 Ibices caprarum genus. 435.2
 Idolola

INDEX RERVM,

- Idololatria.*
- Idololatria fornicatione significatur. 1460.17.b
 Idololatræ & arioli discrimen. 304.47.c
- Idolum.*
- Ex idolis nihil traducendum ad humanos vsus. 603.49.c
 Idolorum cultus in locis subterraneis, & obscuris. 1205.11.a
 Idolorum responsa ambigua. 1326.9.c
 Idolorum species obscenæ, & ridiculæ. 1342.8.a
 Ante idolum quæ inclinatio honesta. 1408.12.c
- Ioachin seu Iechonias.*
- Iechoniæ peccata. 1644.17.a
 Ioachin eleuatus ab Euilmerodach. 1656.21.a
 Vnde orta Iechoniæ, & Euilmerodach, amicitia. ibid.24.d
 Iechonias captiuus. 1644.18.b
- Idumæi.*
- Idumæorum, seu Amalæitarum odium in Israelitas. 290.9.b
 Idumæis quæ administrationis forma. 1666.a
 In Idumæa primùm Reges, deinde duces. 1667.5.d
- Ieiunium.*
- Ieiunium laudatur. 1269.19.c
 Ieiunium Iudæorum pro excæcato Sedecia. 1652.6.c
 Ieiunium indictum pro Godoliæ cæde. 1655.17.b
 Ieiunium, & oratio optima præparatio contra hostes. 815.14
- Iehu.*
- Iehu rex vnctus ab Elia. 1278.51.e. & 1444.21.c
 Iehu bis vnctus. 1455.1.c
 Iehu vitulos adorauit. 1474.18.e
- Ieremias.*
- Ieremias quid in historiam sacram contulerit. 1.2.d
- Iericho.*
- Iericho ædificata. 1119.18.d
 Vnde orta audacia ædificandi Iericho. 1120.19.a
 De fonte Hiericho quid fabulosè Iosephus. 1370.49.a
- Ieroboam.*
- Hebræorum fabula de Ieroboam. 1153.31.e
 Ieroboam cur indignatus Salomoni ob ædificatam Mello. 1154.34.e
 Aiæ vaticinium ad Ieroboam. 1156.39.d
 Ieroboam quare vitulos conflauit. 1169.25.c
 Illius calliditas in alliciendo populum ad vitulos. ibid.26.e
 Non solùm vituli, sed alij etiam dij ab eo conflati. 1171.21.e
 Ieroboam vitulorum sacerdos. 1174.28.b
 Multi ex decem tribubus illum non sunt sequuti. ibid.29.c
 Quis Propheta contra illum locutus. 1177.2.a
 Ieroboami manus arida. 1179.6.b
- Ierusalem.*
- Ierusalem ciuitas pulcherrima. 593.13.b
 Ierusalem aliis vocata nominibus. ibid.14.c
 Ierusalem nomen antiquissimum ciuitatis. 594.16.b
 Ierusalem ad quam tribum pertineat. 595.19.b
 Ierusalem ad duas tribus pertinet. ibid.20.d
 In Ierusalem duæ regiones. 596.24.
 Ierusalem sæpè ab hostibus vexata. 1608.11.c
 Ierusalem quot anno Ioachin à Chaldæis expugnari cæpta. 1639.1.c
- Iepthe.*
- Iepthe cur primum quodque Deo promisit. 138.b
- Ieremias.*
- Ieremias, & Ezechias, & Eldras, quid in historiam sacram contulerint. 1.2.d
- Iezabel.*
- Iezabel Regem Achab seduxit. 1118.16.d
 Multos ex Eliæ cætu occidit. 1226.8.a
 Iezabeli venditus Achab sicut vile mancipium. 1313.24.c
 Iezabelis cognata videtur Dido Virgiliana. 1460.18.d
 Iezabel non sepulta. 1465.a
 Iezabel quæ ab Hispanis Isabel. ibid.33.b
- S. Ignatius.*
- S. Ignatius de Loyola quomodo Dei voluntatem explorauerit. 136.b
- Ignis.*
- Ignis Deo sibi fuisse gratum sacrificium ostendit. 1251.17.b
 Ignis ex ramorum collisione productus. 1276.a
 Igneum dicitur quod splendidum est. 1357.18.c
 In igne vis, & celeritas significatur. 1419.7.b
 Ignis de ore, & fumus de naribus, pro magno furore. 855.21.b
- Ignominia.*
- Ignominia grauis abiectis clypeum. Multi, vt ignominiam effugerent, mortem sibi cõsciuerunt. 1216.9.b
 Ignominia grauis facies percussa. 1329.21.d
- Imperator.*
- Imperator cadens omnium militum animos debilitat. 1332.29.b
 Imperatoris præsentia magno vsui est in exercitu. 774.6.c
 Imperatores cur rubrum tegumentum gestare soliti. 354.52.d
- Imperium.*
- Imperij affectati signum, in eo, quod Regibus vsui fuit. 939.38.c
- Imperfectus.*
- Imperfectorum numerorum ratio haberi non solet. 115.10
- Impingo.*
- Impingo quid? 414.36
- Impius.*
- Cum impiis nullum commercium. 1180.a
 Impij à Sanctis sanctè occisi. 1256.35.e
 Impiorum auxilia eripiunt potius, quàm dant victoriam. 1506.4.c
 Impius indignus venerabili ac religioso nomine. 1646.24.b
- Impleo.*
- Implere manus, idem quod sacerdotem fieri. 1186.26.c
 Cur idem sit implere manus, & consecrare. ibid.
- Impossibile.*
- Impossibile dicitur quod difficile est. 69.74.d
- Impudentia.*
- Impudentia est in aliis corripere, quod in ipso est. 1182.15
- Inconstantia.*
- Inconstantiam, & defectum significat, per eandem viam redire. 1180.9.c
- Inauspicatus.*
- Quæ inauspicata sunt, & vilia, in aliorum ordine, & censu, numerari non solent. 443.29.d
- Infans.*
- Infantes quot annis lactari soliti. 35.67.c
 De Infantibus in templo consecratis quidam curabant. 36.70.b
 Infidelis.

<i>Infidelis.</i>		<i>Inuidia.</i>	
Infidelis in promissis.	879.94.b	Inuidia durus cruciatus.	8107.c
<i>Ingratitudo.</i>		<i>Ioab.</i>	
Ingratitudinis graue crimen.	806.19.b	A Ioab relinquitur Dauidi gloria expugnata ciuitatis.	710.56.d
Ingratitudinis crimen beneficia augent.	1213.2.c	Ioab quomodo Dauidi iniurius.	951.8.d
<i>Ingredior.</i>		<i>Iobab.</i>	
Ingredi, & egredi potestatem significat.	982.34.d	Iobab creditur esse Iob.	1667.3.a
<i>Ingressus.</i>		<i>Iob.</i>	
In ingressu, & egressu, omnia significantur.	1586.23.b	Iob creditur Iobab.	ibid.
<i>Iniquitas.</i>		<i>Ioachaz.</i>	
Iniquitas pro peccati poena.	98.31.b	Ioachaz breue regnum, & misera conditio.	1634.34.d
<i>Initium.</i>		Ioachaz crudelitas, & rapina.	ibid.
Initium idem quod præcipuum.	296.25.c	Cur leoni comparatus.	ibid.
<i>Iniuria.</i>		Ioachaz robur, & audacia.	1635.35.c
Iniuria grauior quæ fit à domesticis.	696.16.b	Quomodo captus ab Ægyptiis.	ibid.36
Iniurias proprias vlcersi non licet, ei qui publicam personam sustinet.		Sellum idem qui Ioachaz.	1633.30.c
Iniuria magna nullam accipit à muneribus consolationem.	825.8.c	<i>Ioacim.</i>	
Iniuriæ quomodo Dei exemplo ferendæ.	168.9.c	Ioacim quomodo beatæ Virginis pater dicatur.	1637.a
<i>Inobediens.</i>		Ioacim Regis grauißima peccata.	ibid.42.b
Inobediens infidelis est.	303.45.c	Suo corpori dæmonis nomen inussit.	1638.43.a
Inobedientem hominem non agnoscunt feræ tantquam Dominum.	1184.20.d	Bis Ioacim à Chaldæo victus.	1640.2.d
<i>Inobedientia.</i>		Ioacim captiuus regno, & libertati redditus.	ibid.3.d
Inobedientiæ turpitudine, & grauitas.	302.42.d	De Ioacim morte, & sepultura variæ sententiæ.	1641.4.b
<i>Innocens.</i>		Quo anno Ioacim à Chaldæis expugnari cœpta Ierusalem.	1639.1.c
Innocentes quomodo occidere liceat.	290.11	<i>Ioachim, seu Iechonias.</i>	
<i>Imprudencia.</i>		Ioachim elenatus ab Euilmerodach.	1656.24.c
Imprudencia illorum intolerabilis, qui fortunæ mutatione superbiunt.	452.10.e	Vnde orta Iechoniæ, & Euilmerodach amicitia.	ibid.
<i>In nomine Domini.</i>		<i>Ioas.</i>	
In nomine Domini, idem aliquando quod, inspirate Domino.	1117.7.b	Ioas vbi latuit.	1479.4.c
<i>Indulgentia.</i>		Ioas pro mortuo ab Athalia relictus.	1481.11.b
Indulgentia nimia in filios reprehensibilis in parentibus.	932.12.c	<i>Ioannes.</i>	
Parentum indulgentia mollior filios perimit, rigor exuscitat.	1237.39.d	Ioannes, & Elias similes.	1272.28.b
<i>Insidiator.</i>		Ioannes cur vocatus Elias.	1343.12.a
Insidiatoris homicidæ signum, sanguis in baltheo & calceis.	953.15.c	Ioannes non fuit Elias propriè.	1365.34.b
Insidiator ab aliis excluditur.	962.45.c	<i>Ionathas.</i>	
<i>Insignia.</i>		Ionathæ obedientia in re difficili.	290.48.b
Insignia artis suæ nemo debet despiciere.	347.33.c	Ionathæ peccatum ex Prudentio, ortum ex superbia.	292.58.c
Insignia varia rerum.	534.9.c	In Ionatha veri amoris exemplum.	361.1.a
<i>Instrumentum.</i>		Ionathas instinctu diuino castra Philistinorum cum armigero aggreditur.	265.6.b
Instrumenta, quæ Deus, & obedientia dederunt, ad victoriam apta.	347.32.a	Ionathæ condemnatio supplicium fuit patris Saulis.	275.37.c
Instrumenta idem retinent nomen, quod habuerunt antea, quæcunque accedat mutatio, dummodo idem sit vsus.	197.18.d	Ionathæ oculi cur sumpto melle illuminati.	277.41.c
Quæ instrumenta gloriæ videntur hominibus, sunt mortis instrumenta.	788.13.c	<i>Iordanis.</i>	
Instrumenta varia bellica non è ferro.	256.59.d	Iordanis pœnitentiæ symbolum.	1407.8.a
<i>Intercessio.</i>		<i>Ironia.</i>	
Intercessio sanctorum quam nobis utilis.	308.a	Ironia in Scriptura vsitata.	1326.11.e
<i>Introitus.</i>		<i>Iosaphat.</i>	
In introitu, & exitu omnia intelliguntur.	503.6.c	Iosaphat vallis quæ.	1334.37.c
<i>Interpres.</i>		Regis Iosaphat res Deo auspice præclare gestæ.	1688.12.c
Interpres ex duabus significationibus interdum sumunt minus propriam.	195.11.d	Regis Iosaphat in publicam salutem cura.	1689.b
Multa addita à vulgato interprete explicationis gratia.	1214.4.c	Iosaphat iudicibus legem præscribit.	ibid.13.c
<i>Interrabile.</i>		<i>Ioseph.</i>	
Interrabile opus quòdnam sit.	1061.29.c	Ioseph quomodo seruauit frumenta.	584.11.e
		Ioseph interdum sumitur pro toto Israel.	802.10.a
		<i>Iosias.</i>	
		Iosia filij vocati Iechoniæ.	1518.41.d
		Iosia præclara pietatis opera.	1613.1.a
		Iosias quomodo in pace sepultus.	1620.b

INDEX RERVM,

- In Iosif morte planctus magnus. 1632.29.e
 Iosif filii nomina imposuit, in quibus nomen
 esset Dei, ne illius memoria vnquam excideret.
 1646.a
 Iosif celebrauit phafe. 1629.21.e
 Quæ in re Iosif Regibus aliis melior. 1630.
 24.e
 Quæ lamentatio in Iosif exequiis. 1632.27.b
Ironia.
 Ironia in Scriptura vsitata. 1326.11.e
Iffachar.
 Iffachar filij quibus disciplinis exculi. 1672.
 20.e
 Iffachar filij Pastores, & rustici. 1673.21.c
Iffai.
 Iffai tui nominis.
 Iffai pater non fuit Amos Propheta. 1679.2.c
 De filio Iffai fabula Hebræorum. 1573.29.d
Israelita.
 Israelita qua in re peccauerint eligendo Regem.
 168.10.d
 An potuerint cum Gentibus inire connubia.
 971.a
 An cum alienis tribubus ex suo genere. ibid.
 4. b
 Quomodo ab eis duci possint alienæ. ibid.c
 Cum alienis nuptias inire prohibiti. ibid.
 Nobiliora in templi fabrica curabant; externis ad
 viliora destinatis. 1118.13.b
Iuda.
 Leo stemmatibus Iuda. 1129.47.e
 A Teglatphalassar Iudæa durè vexata. 1455.
 24. c
 Duorum filiorum Iudæ turpe scelus. 1667.6.e
 Tribui Iuda multæ ciuitates ex aliis tribubus ad-
 scriptæ. 1669.12.e
Iudæus.
 Iudæi cur ab Ethnicis asinarij dicti. 184. 22
 Iudæis naturalis quidam fætor. 379.3
 Post reditum ab exilio omnes, licet ex aliis tribu-
 bus, vocati sunt Iudæi. 1150.24.e
 Iudæorum ieiunium pro excæcato Sedecia. 1652.
 6. c
 Iudæi in speluncis absconditi. 1653.b
 Iudæorum reliquiis Godolias præfectus. 1654.
 16. e
 Iudæi, quæ templo prius offerebant ad capitalium
 deferre coacti. 1476.a
 Tribui Iuda multæ ciuitates ex aliis tribubus ad-
 scriptæ. 1669.12.e
Iudicium.
 Iudicio suo, qui magis, quàm diuino parer, suæ
 magis, quàm diuinæ gloriæ, seruit. 294.21.d
 Iudiciū, & prudentia propria est idolum religiosi.
 303.45.d
 Iudicia Dei, & hominum, quàm diuersa circa pec-
 cata. 701.32
Iudico.
 Iudicandi recta ratio. 161.40.e
 Iudico quid? 1670.45.c
Iudices.
 Iudices quales esse debent. 162.a
Iuramentum.
 Iuramenti viuit Dominus, quis sensus. 457.27.b
 Iuramenti violati pœna. 824.a
 Iuramentum extrema probatio rerum. 1089.
 40. d
 Cum Iuramento plerumque execratio coniungi-
 tur, 1090.41.b
 Quod iuramentum viuit Dominus, & quæ illius si-
 gnificatio. 1229.14.b
- Iurata res.*
 Iurata res quasi sacrificium. 739.25.b
- L**
- Labor.*
- In Laboribus mors optari solita. 1265.9.c
 Cùm laboribus magis premimur, tunc Deus ma-
 gis præsens. 1581.8.e
Labium.
 Labia in osculi speciem conformata, obseruantia
 signum. 1281.60.d
Lacryma.
 Lacrymæ quale sacrificium. 153.16.d
 Lacrymæ exsiccantur, & deficient, & quomodo.
 508.2.d
Latus.
 Lati dies Hebræis cùm fructus ex pecore, messe,
 & vinea caperent. 451.6.b
Lana.
 Lanarum varius color pro regionum varietate.
 382.10.c
Lancea.
 Lanceæ tres quomodo infixæ in corde Absalomis.
 789.16.c
Lapis.
 Lapides quinque quid mysticè. 353.49.c
Lapidatio.
 Lapidatio adulterorum supplicium. 764.6.b
 Quid in lapidatione fieri solitum iuxta legem.
 1330.17.e
 Lapidatio adulterij pœna. 1442.15.c
Laquearia.
 Laquearia quid sint. 1038.19.a
Latro.
 Latrones vocati milites. 1405.2.b
Lauo.
 Lauari pedes hospitem vsitatum. 682.a
Laus.
 Laus pro oratione. 1089.39.c
 Laus victima, & sacrificium. 1670.44.a
Lebes.
 Lebes quidnam sit. 1064.40.c
Lehem.
 Lehem pro Bethalem. 1669.11.d
Lenitas.
 Lenitas, & mansuetudo Deo grata valdè. 1274.
 36. c
Leprosi.
 Leprosi ab aliorum congressu separati, & omni-
 bus odiosi. 1433.5.c & 1527.2.b
Lecythus.
 Lecythus vas, & legumen. 195.11.c
Lenticula.
 Lenticula olei quid. ibid.10.b
 Lenticula vas olearium. ibid.11
 Lenticula non est vas exiguum. 196.14.b
 Lenticula, & cornu idem. ibid.15.c
Leuita.
 Leuitarum munus, & ætas, illorū ministeriis ido-
 nea. 26.40.c
 Leuitæ arcam portabant. 132.14
 Leuitis arcam nudam tangere non licebat.
 ibid.15
 Leuitæ aliquos agros habere potuerunt. 960.
 38. c
 Leuitis nullum certum vestimentorum genus an-
 te Dauidis tempora. 64.57.b
 Leuitæ recesserunt à Ieroboam. 1172.24.e
 ex Leuitis multi auerunt vitulos. 1173.2
 Pro

Pro Leuitis vestimenta à Salomone comparata. 64.58.e
 Leuita per vices suas ministrabant. 1180.7.c
Lex.
 Legis libri aliquando periisse videntur. 1614.3.b
 Lex Domini sancta, & pura. 871.68.e
 Lex regni à Samuele scripta. 210.57.b
 Lex Dauidis de diuidenda præda. 513.19
Libellus.
 In libello repudij Hebræorum error. *Liber.*
 Liber legis dari in electione Regi solitus. 194.7.c
 Liber primus historiæ Regum in quæ profana tempora incurrit. 526.28.a
 Liber iustorum quis. 538.20.a
 Liber iustorum non extat. ibid.21.c
 In Libro iustorum quid scriptum. 539.23.a
 In libris Paralipomenon ea traduntur, quæ in libris Regum omiffa: aut explicantur, quæ ibi dicuntur obscurius. 674.18.a
 Libri sacri nonnulli perierunt. 210.59.d
 Libri Regum à variis scripti. 1.1.a
 Libri Regum priores cur dicti Samuelis. 6.12.b
 Libri cur Regum vocati. ibid.13.d
 Libi sacri à Tyrannis in Hispania ablati, & combustii. 1615.5.e
 Libri legis aliquando perisse videntur. 1614.3.b
 Vt libri boni pietatem fouent; sic mali debilitant. 1616.6.b
 Libri Regum quo ordine dispositi. 1339.1.c
 Libido à viro sacro peregrina. 694.10.c
 Quis verè liber, & non seruus. 1145.9.b
Locus.
 Loca varia instituta orationis apud Hebræos. 207.49.c
 Loca multa ab arboribus sumpsere nomen. 263.2.d
 Quo in loco vncti Reges. 193.3.a
 Locus plurimum facit ad ignominiam & gloriã. 406.10.c
 In aliquo loco id fieri dicitur, quod proximè fit. 407.14.d
 Locus idem flagitij, atque supplicij conscius. 697.19.b
 Loca multa ex aliquo facto nomen inuenerunt. 785.6.e
 Locus in templo pro fœminis Deo consecratis. 68.71.c
 Quis locus sacerdotibus in templo. 91.5.b
 Loca quædam euerfa à bestiis. 132.16.d
 Locus excelsus sacrificiis cur magis idoneus. 183.18.c
 Locus excelsus significat altare. 978.20.a
 In locis subterraneis, & obscuris idolorum cultus. 1205.11.a
Locusta.
 In locusta multitudo significatur. 774.b
 Lotica in tectis. 1341.a
Lotio.
 Lotio Hebræis valde familiaris. 46.b
Luctus.
 In luctu, ac lætitia variij apud varios habitus. 670.7.c
 In luctu à variis barba solita deponi. ibid. d
 Luctus in funere quid. 449.2.e
 Ad luctum opportunum quidquid alienum ab hominum vsu. 806.19

Lustratio per ignem vsitata Gentibus. 1539.5.c
Lutum.
 Lutum, & puluis pro re viliffima. 876.84.d
Ludibrium.
 Ludibrii genus vsitatum Ægyptiis. 1298.30.e
Lucus.
 Luci cur iuxta idolorum aras. 1625.8.b
 Lucorum species in templo. ibid.9.d
Lumbus.
 Lumbos accingere prouerbialis forma, pro celeritate. 1397.20.b
Luteres.
 Luteres decem, & eorum ornatus. 1061.28.d
Luxuriosus.
 Luxuriosus, vt suæ obsequatur libidini omnia deuorat. 686.32.c
 Luxuriosi plerumque crudeles. 709.55.e
 Luxuriosus sua libidine sibi accelerat senium. 973.10.b
Luxuria.
 Luxuria senectutem accelerat. ibid.
 Luxuriæ quanta in hominum animis potestas. 1144.7.c

M

Machabei.

Qui ex Machabæorum genere Reges dicuntur, Reges propriè non fuerunt. 1217.12.c

Maculatus.

Maculata, quæ dicuntur. 872.72.d

Magicus.

Magicæ artes nõ exercetur breui tẽpore. 492.20.b

Magistri.

Magistri dicuntur Patres. 201.30.c

Qui in aliquo genere magister est, pater dicitur. 1064.41.e

Magistratus.

Magistratui, & Principi fit iniuria cum publicè peccatur. 952.11.b

Magistratui quæ scientia utilis. 984.40.c

Magistratus aliqui vnctione designari soliti. 1279.b

Magnes.

Magnetis vsus antiquis ignotus. 1111.24.d

Magnus.

Magna, & rara Deo tribuenda. 292.56.b

Malè parata.

Malè parata, malè pereunt. 1413.a

Malus.

Malorum euitanda consuetudo, & vicinitas. 292.16.e

Malum in nostrum caput retorquemus ab his, quibus benè cupimus. 267.11

Mala interdum permittenda, vt maiora vitentur. 170.15.e

Malus figura rei bonæ aliquando, & bonus rei malæ. 685.29.b

Mala patienter tolerantur, si à Deo processisse cõsiderentur. 534.6.b

Manasses.

Manassæ plurima, maximaque peccata. 1605.1.a

Manassæ peccata populo vastitatem attulerunt. ibid.3.c

Manassæ crudelitas. 1609.14.b

Manassæ captiuus abducitur. ibid.16.c

Manassæ oratio non canonica. 1610.17.b

Mando.

Mando, & præcipio verba militaria. 291.12.b

DDDD

Manasse

INDEX RERVM,

Mansuetudo.
Mansuetudo, & lenitas Deo valde grata. 1274.
36. c

Manus.

Manus pro opere. 792.25
à Manu diuina melius est, quàm ab humana, vexati,
915.37.c

Manus lauantur, cum significatur innocentia. 574.
25. c

Quæ manibus gestantur facillè excidunt, aut dantur aliis. 497.42.d

Manus pro opera. 295.22.b

Manus varia significatio. 1129.44.b

Manum implere, idem quod sacerdotem fieri. 1186.26.c

Cur idem sit manus implere, & consecrare. ibid.

Manus cur in oratione coniungantur. 1298.29.c

Manibus lauandis aquam fundere, opus seruile. 1378.8.c

Manum dare vſitatū in amicitia, & fœdere. 1473.
12. c

Mardocheus.

Mardocheus cum esset de tribu Benjamin, cur vocatus Iudæus. 186.28.c

Mare æneum.

Mare æneum quid. 1060.23.b

Quomodo factum ex speculis mulierum. ibid.
24. c

Maris ænei vſus. ibid.25.e

Eiusdem magnitudo. 1061.26.a

Eiusdem ornamenta. ibid.27.b

Maria.

Maria in templo oblata. 36.70.c

Maria sine peccato originali concepta. 1259.41.a

Quomodo eius pater dicatur Heli, & Ioachim. 1637.a

Mater.

Mater magis nocet filiorū moribus, quàm pater. 1118.16.e

Matrum amor in filios. 1237.38.b

Maternus.

Materni amoris exemplum mirabile. 828.17.e

Maxilla.

Maxillam, aut barbam tangere in salutationibus vſitatum. 815.13.c

Medicus.

Medico tam spiritali quàm corporali parendum. 1406.a

Melota.

Melota quid. 1343.12.b

Membrum.

Membrum abscissum homini sacrificium dæmoni gratum. 1252.23.d

Memoria.

Memoria diuinorum beneficiorū non deponenda. 34.64.c

Memoria magni Patres aliquando lapsi. 790.
19. c

Mendacium.

Mendacij pœna. 536.13.a

Mendax.

Mendax, & mentior variè significant. 879.94.b

Mensa.

Mensa benedici, atque sacrari solita ante cibum. 34.64.c

Mensæ propositionis plures in templo, quàm in tabernaculo. 1066.46.c

Decè mensæ propositionis à Salomone constata. 1067.48.a

Meretrix.

Vingueta in homine olent meretricem. 1688.10.b
Meretrix non semper significat, quæ venalem habet pudicitiam. 991.b

Mæror.

Mæror somnum inducit. 1267.12.b

Meritum.

Meritum supplicium attemperatur. 1583.15.e

Merodach.

Merodach, seu Verodach quis. 1600.28.b

Mensis.

Mensium nomina alia videntur fuisse apud Hebræos antequam in Ægyptum descenderent. 1032.3.b

Menses à numero vocati apud Hebræos post exitum de Ægypto. ibid.

Mensura.

Quanam mensura sit cubitus. 1032.4.e

Mensura, & attentio Dei tam in demoliendo, quàm in construendo. 1606.5.c

Metus.

Metus graue supplicium. 1153.30.d

Similitudo, qua optimè magnus metus significatur. 1195.17.b

Metus velut vinum, aut tempestas homines sine consilio rapit. 1267.14.e

Mibi.

Mibi, tibi, sibi sæpe apud Hebræos paragoga. 1063.36.c

Michol.

Michol an aliquando filium conceperit, 567.4. d
Michol in reprehensione Dauidis aliqua videtur fuisse commenta. 625.61.e

Michol alteri viro traditur. 468.67.d

Michol habuit adoptiuos filios. 630.74. b & 827.
13. c

Michol nullum suscepit filium. 627.68.e

Miles.

Milites aureis coronis, & armillis donati. 535.
10. c

Militis optimi species. 697.21

Militibus mortuis clypeus pro pheretro. 543.
35. b

Milites vocati Latrones. 581.2.c

Milites pingui ingenio. 903.63.a

Milites capitalis pœnæ executores. 959.36.c

Militum animos debilitat imperator cadens. 1332.
29. b

Militia.

Ad militiam tyrones probati. 1654.13.a

Miser.

Miserorum perfugium magnum sunt templa. 962.44

Miseris non ingrata mors. 311.65.c

Qui miser est mori dicitur. 522.5.d

Misericordia.

Misericordia homines ab interitu seruat, & conseruat cum virore. 459.36.c

Misericordia in pauperes, & iniuriæ clamant, illa veniam; hæc vindictam. 405.7.e

Ad misericordiam quid maximè Deum flectat. 1093.51.b

Magnum à misericordia præsidium. 1394.9.b

Moyſes.

A Moyſe Cherubini fabricati diuersi fuere ab his quos Salomon fabricauit. 1044.38.d

Moyſis tabernaculum in templum fuit translatum. 1075.5.d

Mollities.

Vitam, quam abstulit mollities; rigor restituit. 1238.a

Moloc.

Moloc.
 Moloc, seu Melchon quis. 1147.15.b

Mons.
 Motes Gelboe an Davidis maledictio percussit. 541.31.e
 In montibus Gelboe significati superbi. 542.33.c
 Mons Horeb religiosus, & celebris. 1268.17.d
 In monte Sinai multa signa. 1270.23.e

Morbus.
 Morbi ad hæredes transmissi. 119.a

Morior.
 Mori quot modis ab Hebræis significetur. 949.2.c
 Mori pacificè, aut cum sanguine quid. 954.a
 Morior, & dormio idem. 1157.43.e

Mors.
 Mortem aliqui eligunt, vt dolorem, dedecusque declinent. 777.15.c 392.7.b 1216.9.b
 Mors à foemina illata turpis. 1265.8.c
 Mors in laboribus optari solita. ibid.9.e
 Mors peccatorum pessima. 1421.13.e
 Mors non ingrata miseris. 311.65.c
 Morte, aliqua grauiora existimantur. 392.a
 Mors voluntaria ab antiquis laudata; sed immeritò. 520.11.b
 Mors quæ ignobilis, & turpis. 577.35.b
 Mortem oprarunt nonnulli, vt iniuriam cuitarèt. 517.2.b
 Mors cui amara. 311.64.b
 Mors Patrum, & maritorum significatur orphanorum, viduarumque nomine. 312.68.c

Mortuus.
 Mortuus existimatur, qui rebus agendis est ineptus. 160.37.e
 Mortuus dicitur qui damnatus est, aut proximus morti. 279.46.c

Mulier.
 Mulieris species pudorem, & mentem expectorat. 679.10.c
 Mulieris ingenium crudele, & audax. 1309.a

Multitudo.
 Multitudo in puluere significatur. 1289.3.e

Mulus.
 Muli quomodo in vsu Hebræis cum mistum genus illis esset prohibitum. 787.10.b

Mundus.
 Mundis tatum sacrificiorum carnibus vesci licitum. 399.26.a

Munus.
 Non est exiguum munus, quod ex necessario vitæ alimento detrahitur. 1235.31.b
 Qui munus ex necessariis dat, sanguinem suum, ac vitam dat. ibid.32.d

Mus.
 Mures Palæstini infensi. 118.17.b
 Mures agros vastarunt. ibid.18.c
 Mures, & ani autem æterni testes Palæstinarum plagæ. 119.21.b

Musica.
 In Musica magna vis ad sedandos animos. 326.25.d
 Musica cur in Diabolum potestatem habeat. 327.26.c
 Musicæ vis magna ad incitandos, vel temperandos affectus. 1379.11.d
 Musica plurimum ad pietatem valet. ibid.12.e

Musorita.
 Musoritarum hæresis. 118.19.d

Naas.
 Naas oculos dextros cur eruere voluerit. 215.4.b

Nabal.
 Nabal dura, & inurbana responsio. 452.8.a

Naboth.
 Mortis Naboth fuit conscius, & particeps Achab Rex. 1311.18.a
 Naboth filij cum ipso lapidati. 1312.21.d & 1461.22.d

Nabuchodonosor.
 Fabula Rabbiorum de supplicio seniorum sumpto à Nabuchodonosor. 1654.15.c
 De exhumato Nabuchodonosor Hebræorum fabula. 1657.25.a

Nablium.
 Nablium quid. 620.43.d

Nasus.
 Nasus in furore fumat. 855.21.c
 Nasus equi fumat. ibid.22

Nathan.
 Nathan Prophetæ historia. 633.4.b

Nathineus.
 Nathinæi qui, & an iidem fuerint Gabaonitæ. 183.19

Nauta.
 Tyrij primi nautæ existimantur. 1110.22.c

Natura.
 Natura quæ horret, miraculosa sunt. 134.22.c

Nazaræus.
 Nazaræorum instituto quid præcipuum. 26.41.d

Nebula, & nubes.
 Nubes, & nebula Dei thronus. 1083.25.b
 Nebula domum Dei totam impleuit. ibid.26.d
 Nebula illa caliginosa. 1084.27.c

Necessitas.
 Propter necessitatem multa fieri possunt, quæ sine illa non licerent. 406.a
 In necessitate, quæ sacra sunt, ad vsus non sacros conuerti possunt. 412.30.b

Neomenia.
 Neomeniæ, & calendæ festiui dies, in quibus non licebat operari. 397.21.b

Nobilior.
 Nobilioris primum ferculum, & maius. 62.a

Nomen.
 Nomina Patrum patronymicè pro posteris. 1203.6.c
 Nominis Dei magna reuerentia. 1310.b
 Nomina subditorum à superioribus mutari solita. 1635.37
 Nomen Dei ex quibusdam nominibus sublatum. ibid.39.
 Nomen Dei habere in suo nomine, magnum beneficium, & honor. 1646.25.c
 Nomen illorum, quos odio habemus, audire, aut dicere, graue est. 399.27.b
 Nomina multorum Prophetarum ignorantur. 73.84.b
 Nomen commune multis ciuitatibus cum alijs. 18.d
 Nomen sumunt sæpè homines à ciuitatibus alienis, vbi habitant. 20.a
 Nomen imponunt seruis Domini, filiis parentes. 34.64.d
 Nomen filiis impositum ex euentu. 108.17.e
 Nomina duo à Deo Salomoni imposita. 707.48.c

DDDD 2 Nomen

INDEX RERVM,

- Nomen ducis in militari congressu, inclamari solitum, 247.a
- Nomine orphanorum, & viduarum, mors maritorum, & Patrum significatur. 312.68.b
- Nomen quibusdam impositum à loco, in quo fuerunt. 684.28.e
- Nomen aliquis ab illo accipit, cuius est similis. 833.28.b
- Nomina iam exoleta in aliquibus conseruata. 183. a
- Ex nominibus compositis vna pars interdum omitteritur. 185.26.e
- Nomen aliquando impositum ab aliqua voce, qua quis vsus est. 600.36.b
- Nomina multa imposita, quæ tamen vix audita in Scriptura. 707.49.d
- Sicut nomen idem est quod res, sic nomen idem est quod sum. 707.50.e
- Nomen, seu cognomen aliquod à corporis forma impositum. 742.37.d
- Noua.*
- Noua ædificare non maioris est operæ, quàm vetera instaurare. 1271.24.a
- Nouus.*
- Noua rupta in viri domum traducta. 381.5.a
- Nouissimus.*
- Per nouissimum, & clausum significatur, nihil esse reliquum. 1192.9.d
- In grege quid nouissimum, & clausum, & derelictum. ibid.10.e
- Nouissimi, & clausi quid. 1522.54.b
- Nox.*
- Nox in quatuor vigiliis diuisa, quæ certis notis distinguuntur. 220.20.a
- Nudus.*
- Nudus dicitur qui sui ordinis insignia non gestat. 184.18.e
- Numerus.*
- Numerus duodenarius celebris apud Hebræos. 1254.27.b
- Numerus septenarius pro magna multitudine. 1281.58.a
- Numerus pluralis pro singulari cum distributione. 19.16.c
- Nuntius.*
- Nuntium mortis Saulis Hebræi filium Agag esse putant, alij Doeg, aut eius filium. 532.2.d
- Nuntij signum secum ferunt rebus, quæ narrantur consentaneum. 533.4.c
- Nuptialis.*
- Nuptialis benedictio quàm utilis coniugatis. 32.59.e
- Nuptialis benedictio quantùm conferat ad fecunditatem. 67.66.b
- O
- Obededon.*
- Obededon domus in Ierusalem. 616.27.c
- Obededon domui qualis benedictio. 617.a
- Obedientia.*
- Obedientia, seu correctio non consideranda per quem, sed à quo profecta est. 29.a
- Obedientiæ violatæ exemplum. 275.36.c
- Obedientia melior quàm victima. 300.37.e
- Obedientia optima victima. 301.40.e
- Obedientia gratior quàm ieiunium, & carnis attenuatio. 302.41.b
- Obedientiæ rarum exemplum. 276.39.c
- Obediens.*
- In obedientem populum singularis est Dei prouidentia. 20.20.d
- Oblatio.*
- Oblatio qualis. 27.42.b
- Obseruantia.*
- Obseruantia genus osculatio manuum. 1281.59.c
- Obseruantia, & amoris signum labia in osculi speciem conformata. ibid.60.d
- Obseruantia seruorum in Dominos qualis. 1351.2. d
- Obstinatus.*
- Obstinati animi exemplum. 130.9.b
- Occasio.*
- Ex occasione peccandi nihil relinquendum, neque nomen quidem. 1565.6.e
- Occasio non omitterenda. 772.2.d
- Occasio fugienda, quæ prius ruinæ causa fuit. 730.a
- Occido.*
- Occidere seipsum grauissimum peccatum. 519.9. c
- Occisio.*
- Occisio ante aras. 312.70. c
- Oculus.*
- Oculi cur dicantur parcere, 440.18. c
- In oculo dextro æterna, in sinistro temporalia significantur. 215.5.c
- In oculo dextro significata felicitas. ibid. d
- Oculus dexter fides, sinister humana ratio. ibid. 6. e
- Oculis capta fortius mouent, quàm quæ auribus. 218.13.a
- Oculi Ionathæ cur sumpto melle dicuntur illuminati. 277.41.c
- Oculi amoris pronubi. 679.9.a
- Per oculos irrumpunt graua damna. ibid.b
- Oleum.*
- Olei vsus in terra promissionis. 1392.4.c
- Olei vsus in funere. ibid.5.d
- Omnis.*
- Omnis aliquando idem est quod multi. 80.106.e
- Ophir.*
- Ophir nec Hispania, nec Peruana Regio. 1111.24.a
- Opus interrasile.*
- Opus interrasile quid. 1061.29.c
- Oratio.*
- Ad orationem optima præparatio est humilitas. 983.38.c
- In oratione quæ à Deo petenda. 984.a
- In oratione manus eleuata. 1087.34.a
- Pro oratione laus. 1089.39.c
- Ab oratione remedium famis. 1092.48.c
- Qualis futura oratio, quæ ab agris, & corporibus tabem depellit. ibid.49.e
- Oratio quæ utilis. 1093.50.a
- Oratio olim à Christianis ad Orientem conuersis fiebat. 1094.54.d
- Hebræi vbicunque essent conuersi ad templum orabant. ibid.53.b
- Oratio ab humilitate vim, & pondus accipit. ibid. 55.e
- In oratione genuflexio omnibus gentibus solennis. 1095.57.b
- In oratione apud Hebræos varij modi. 1238.41.d
- Cur in oratione genua flectantur. 1239.42.a
- In oratione cur manus coniungantur. 1298.29.c
- Oratio, & ieiunium optima contra hostes præparatio. 1690.a
- Orationis feruentis indicium. 27.43.b
- Oratio

ET VERBORVM.

Oratio est quasi exhalatio animæ. 30.51.b
 Oratio pro laude, & contra. 40.82.a
 Oratio in deliberationem adhibenda. 207.49.c
 Orationis varia loca instituta apud Hebræos, ibid.
 Orationis interruptio causa infani consilij. 273.29.c
 In orationibus nostris Dei gloria expectari debet. 647.47.b
 Oratio sortibus præmittenda. 208.51.b
 Oratio officiosa, & mollis furorem sedat. 446.a
 Orationis optimum exordium sui cognitio. 641.29.b
Oracula.
 Qualia Gentilium oracula. 1341.5.b
Oratoria.
 Oratoria, atque sacra dicibus festis religionis causa frequentata. 1395.15.d
Orpha.
 Orpha filius existimatur Goliath; sed falso. 338.a
 De Orpha, & Goliath Hebræorum fabula. ibid. 8.b
Os.
 Os tuum, & caro tua fumus: proverbialis species pro cognatione. 589.1.c
Osanna.
 Osanna quid. 733.4.c
Osculatio, vel osculum.
 Osculatio manuum obseruantia genus. 1281.59.b
 Labia in osculi speciem conformata, obseruantia genus. ibid.60.d
 Osculo apud Hebræos amici excepti; atque dimissi. 1284.67.a
Oues.
 Pro tendendis ouibus domus amplæ, & lautæ. 1472.9.d
Oza.
 Oza quis hortus. 1610.19.d
 Oza peccatum quod. 611.9.b
 Oza quæ temeritas in tangendo arcam, 613.18.d & 612.13.c
 De Oza, & arca fabula Hebræorum. 613.17.c
 Oza neque sacerdos fuisse videtur, neque Leuita. 614.20.b
 Oza humerus aruit, quem arca supponere voluit. 611.11.c
 Oza sine necessitate existimatur tetigisse arcam. 613.16.b
 Oza percussus prope Ierusalem. 616.26.b
 Oza non videtur mortem obiisse æternam. 617.30.d
 Oza cur ad tactum arca mortuus. 1674.22.a
Oziæ.
 Oziæ audacia, & lepra. 1529.7.d
 Oziæ sepulchrum. 1530.8.a

P

Pactum.

Pactum inter Deum, & Regem cum primùm eligitur. 1481.13.c
 Pactum inter Deum, & populum. 1482.14.a
 Pactum inter Regem, & populum. ibid.
 Pactum salis quid. 1685.2.c
 Dei pactum cum Dauide conditionatum. 1686.4.c

Palaestini.

Gasp. Sanctij. Com. in lib. Reg.

Palaestini sub qua specie Venerè colunt. 1146.12.a
 Apud Palaestinos caprea tonfiles. 1197.23.a
 In Palaestina, & Syria familiares parabola. 691.2.d
 Palaestini saltu templum ingressi. 115.11.c
 Palaestinis mures infesti. 118.17.b
 Palaestinatorum morbus cur dicitur opprobrium sempiternum. 118.20.c
 Palaestini cur vocati Allophyli. 119.22.d
 Palaestinatorum in Hebræorum finibus præsidia. 246.30.b
 Palaestinatorum plaga proverbialis. 120.24.a
 Palaestini non vsi femoralibus. 123.35.b

Palimpsestum.

Palimpsestum, & stylus quid. 1607.9.c
Pallium.
 Pallium vite, & eiusdem instituti focium designat. 1283.66.d

Panis.

Panis subcinericij quanta vis. 1268.17.d
 Panes propositionis qui, & quo pondere. 410.25.d
 Panibus propositionis quibus vesci permissum. 405.7.c

Pane, & aqua omne esculentum & poculentum intelligitur. 473.5.b
 Parabola Syris in quotidiano sermone familiares. 1509.15.d

Parabola cardui, & cedri. 1510.16.a
 Paradisus à diluuii deformatus. 1358.21.d

Paralipomenon.

In Paralipomenon libris quædam adduntur: quædam explicantur, quæ in libris Regum fuerunt omissa, vel obscura. 1056.9.d
 Paralipomenon cur dicitur verba dierum. 3.4.c
 Paralipomenon libri cur ita vocati. 7.15.b
 In Paralipomenis, quæ scripta sunt, vnde sumpta. 8.17.b

Paranomasia.

Paranomasia plurimæ in Scriptura. 891.29.c
Parens.

Parentibus filiorum vitia leniora videntur. 785.b
 Parêtes propter filiorum peccata dānantur. 11.7.d
 Parentes, & domini nomen imponunt seruis, & filiis. 34.64.d
 Parentum in filios nimia indulgentia. 68.72.c
 Parentes, qui filios offerunt Deo, seipso offerunt. 39.81.d
 Parentum nimia in filios indulgentia reprehensibilis. 932.12.c
 A Parente quales socij adhibendi filiis. 1165.10.b
 Parentum indulgentia mollior filios perimit; rigor exuscitat. 1237.39.d
 Cum Parentibus sæpè filij simul regnant. 1348.b
 Parentum mores filij plerumque exprimunt. 1371.55.d
 Pro parentum debitis filij vendi soliti. 1391.2.c
 Parentum peccata vsque ad quartam generationem punita. 1513.a

Parentare.

Quomodo Hebræi suis parentarent. 525.27.c

Participium.

Participium presentis interdum passiuè significat. 676.2.d
 Participia præteriti pro nominibus in *bilis*. 423.14.b 50.17.b

Partus.

Partus septimestris. 108.16.d

Pater.

Pater dicitur ille, qui in aliquo genere Princeps, & magister est. 1064.41.c

INDEX RERVM

- Patrum nomina patronymicè pro posteris. 1203.
6. c
- Pater minus nocet filiorum moribus, quam mater. 1118.16. c
- Patres vocati, qui Domini sunt, vel rem administrant publicam. 1406.6. c
- Pater quomodo dicatur perdidisse filium. 71.
79. c
- Patres in filios quales esse debeant. 75.91. c
- Pater qui suos filios molliter educat, magis illos honorat, quam Deum. ibid.92. e
- Patribus multa promissa, quæ impleta sunt in filiis. 80. a
- Patriarcha.*
- Patriarcharum Deus vindex, & protector. 330.
35. c
- Ex Patriarchis quidam Prophetæ. ibi.36
Pathicus.
- Pathici, & effeminati in duabus tribubus. 1196.
23. d
- Patibulum.*
- Patibulum Chaldaeis vsitatum. 1654.14. b
- Paulus.*
- Paulus suppleuit aliqua, quæ à Scriptoribus veteris Testamenti fuerunt omissa. 1082. b
- Pauli, & Moyfis ardens, & viuuda oratio. 28.
45. a
- Pauperum causam Deus suscipit. 545.39
Pax.
- Pax, & pacificans, bonum aliquid important. 320.
8. a
- Peccator.*
- Peccator quantuncunque foedus sacerdoti nauseam mouere non debet. 1240. a
- In peccatore suscitando quantus labor sacerdoti subeundus. ibid. b
- Signa Dei ingredientis animam peccatoris. 1271.
25. b
- Peccatoris animus quomodo ad gratiam disponendus. 1272. a
- Peccatorum mors pessima. 1421.13. e
- Peccator Dei promissa contemnit. 694.11. d
- Peccatorum vocem honestam, facta impietatis arguunt. 297. a
- Peccatoris excusatio propriæ culpæ, est inutilis. ibid. 28. d
- Peccator nomen Diaboli. 298.30. c
- Peccator culpam suam aut remouet, aut extenuat. 299.32. b
- Peccator, cum peccatum negare non potest, illud excusat. 305.50. e
- Peccator lapidi similis, qui rotatur, deinde excutitur ex funda. 460.38. b
- Peccatorum misera conditio. 461. a
- Peccatorum conscientia vltrix. ibid. 41
- Peccatori quid spem veniæ excitare debeat. 702.
33. a
- Peccatorem nihil consolari debet. 110.20. c
- Peccare.*
- Magis ciues peccando nocent, quam hostes dimicando. 151.9. c
- Peccatum.*
- Peccato publico fit iniuria Principi ac Magistrati. 952.11. c
- Qui peccata non abiiciunt, frustra pluuiam petunt. 1091.45. d
- Peccata quædam venialia grauius puniunt. 1187.
17. c
- Propter peccata famæ à Deo missa. 1233.25. a
- Peccatorum quando Deus dicitur oblitus; aut d. memor. 1236.37. e
- Peccati conscientia elingues facit. 1250.15. c
- Peccatum hominem timidum facit. 1263.2. b
- Venundatus peccato quis. 1312.22. e
- Peccatum, & delictum in quo differant. 1490.
18. d
- Peccata parentum vsque ad quartam generationem puniunt. 1513. a
- Peccata superiorum subditis vastitatem afferunt. 1605.3. c
- Peccata aliorum aut tolerata à Deo, aut impunita, in stultorum animis audaciam alunt. 1612.
21. a
- Peccatum sacerdotis graue est, & difficile ad veniam. 70.76. b
- Peccata causa cladis. 103.3. e
- Peccatum pro peccati expiatione. 1129.5. a
- Peccata etiam à diis Gentium puniunt. ibid.6. b
- Quomodo ex peccatis possit Deo aliquid gratum offerri. 130.11. e
- Peccati instrumenta quomodo offerri Domino possint. 131. a
- Peccata calcata, & mortua gratum Deo donum. ibid.12. c
- Peccatum grauius, seipsum occidere. 519.
9. b
- Propter veniale peccatum quidam danati morte. 618.33. c
- Peccatum Absalomis quomodo punitum. 787.
11. d
- Aliena peccata portant, qui indignos magistratum praeficiunt, & aliorum peccatis coniuuent. 306.51. c
- Peccata mortua poenitentia gladio iugulanda. 313.72. e
- Peccatum nostrum Dei misericordiam, & patientiam ostendit: atque ideo Dei gloriae quodammodo seruit. 699.26. c
- Peccata Principum curare, opus est difficile. 700.
28. b
- Peccatum Dauidis non occultum. 703.37. e
- Peccata populi coniunguntur cum Principis peccatis. 905.5. c
- Peccatum ille non facile punit, cuius ipse sibi conficius est. 728.26. c
- Peccatum vnius toti populo noxium. 279.46. c
- Peccatum Amalech, quod Deus per Saulem punire voluit. 297.2. c
- Peccatum à populo quomodo in ipso numerando à Dauide. 906.8. c
- Pecunia.*
- Qui pecuniam curant publicam, illi plerunque fures sunt. 1490.17. c
- Pecunia pro victimis oblata sacerdotibus. 1491.
20. d
- Pecus.*
- Pecudes tonsæ lauari solita. 1296.22. c
- Pecora certa nota consignari solita. 1377.4. c
- Pelta.*
- Pelta, & scutum quid. 1127.38. b
- Perseuerantia.*
- Sine perseuerantia acquisita percunt. 250.41. e
- Persona.*
- Caput pro persona. 1655.20. e
- Quomodo persona, & locus polluetur. 1628.
16. b
- A Persona tertia gradus ad secundam. 47.9. c
- Perturbatio.*
- Similitudo, qua optimè significatur perturbatio magna 1195.17. b
- Peruana

E T V E R B O R V M.

Peruana regio non est Ophir.	1111.24.a	Pœnitentiæ sacramentum, seu confessionis vis, & quale sacrificium.	154.a
<i>Pes.</i>		Pœnitentis veri signum non deprecari poenam.	914.47.b
Pedibus potius quàm manibus fullo in pannis emundandis vtitur.	933.16.d	Pœnitentia velut aqua expiatoria.	ibid.
Pedum aqua.	1576.37.b	Pœnitentiæ quanta vis.	ibid.48.d
In Pedibus prosper, siue aduersus euentus significatur.	57.a	Pœnitentiæ proprietas.	154.18.c
Pedes hospitem lauari vtitur.	682.a	Pœnitentiæ veræ symbolum.	ibid.19.d
Pedes Hebræi lauare soliti frequenter.	803.13.c	Pœnitentiæ, & veræ conuersionis symbolum.	155.23.d
Pes pro obscœna corporis parte.	436.7.b	Pœnitentia in Deo qualis.	309.59.d
<i>Pestis.</i>		Pœnitentia animi mutationem sonat.	ibid.
Pestis dicitur quidquid agris, aut valetudini incommodat.	1092.48.d	Pœnitentiæ veræ signa.	701.a
Quali oratione pestis ab agris, ac corporibus depellenda.	ibid.49.e	Pœnitentiæ subitus fructus.	ibid.32.d
Pestis qualis qua punitum est Dauidis, populique peccatum.	916.40.c	Pœnitentis verè exemplum.	130.10.d
Pestis cur Hierosolymam inuasit.	918.44.b	<i>Polygamia.</i>	
<i>Petra.</i>		Polygamia aliquando licita.	379.1.a
Multæ ciuitates à petra nomen habent.	1507.8.d	<i>Polenta.</i>	
<i>Phase.</i>		Polenta quid.	340.15.c
Phase cum aliquod interueniret impedimentum, extra suum tempus differri poterat.	1569.16.b	<i>Pollutio.</i>	
Phase à Iosia celebratum.	1629.21.c	Quomodo locus, & persona polluitur.	1628.16.b
Phase propter impedimentum, ultra suum tempus differri poterat.	1569.16.b	<i>Populus.</i>	
<i>Pharam.</i>		Inter Deum, & populum pactum.	1484.14.a
Pharam desertum.	450.4.c	Inter Regem, & populum pactum.	ibid.b
<i>Pharao.</i>		Populus terræ, id est, gens plebeia.	ibid.15.d
Pharaonis filia non vera; sed simulata religio.	1143.a	In Populo numerando quid seruari debeat.	907.11.b
<i>Phænena.</i>		Populi, & Dauidis quale peccatum in censendo populo.	908.15.d
De filiis Phænena Hebræorum opinio.	35.36.b	<i>Pondus.</i>	
<i>Phelethi.</i>		Pondera minora certo signata caractere pretio maiora æquant ex rudi metallo.	711.58.c
Phelethi quis.	659.28.d	Pondus à Deo impositum leuamento est non oneri.	613.17.c
<i>Philistini.</i>		<i>Porta.</i>	
Philistinorum morbus.	121.30.d	Portarum ferrea claustra.	997.a
Pilosus frequenter stupidi.	1344.14.a	<i>Potens.</i>	
<i>Planctus.</i>		Magna præstare debet quicumque potens est.	374.41.d
Planctus in funere quid.	449.2.e	<i>Potentia.</i>	
Planctus pro funeris honore.	1185.22.b	Potentia, & robur cornibus significata.	1325.7.d
Ad planctum publicum infantes adhiberi soliti.	1690.16.c	<i>Potestas.</i>	
<i>Planta.</i>		Potestatem significat ingredi, & egredi.	982.34.d
Ab speciosis plantis quibusdam propter pulchritudinem inditum nomen.	1202.a	<i>Præ.</i>	
Ex plantis variæ ad generationis propagationem metaphora.	1214.3.b	Præ, comparisonem significat.	898.49.c
Plantæ optima descriptio.	1589.33.d	<i>Prælatus.</i>	
<i>Pluuia.</i>		Prælatus, & doctor qualis.	1356.16.d
Pluuia quibus temporibus Palæstinæ familiares.	232.23.c	Prælatus qualis esse debet in eos, quos reprehendit.	316.76.b
Pluuiam frustra petunt qui peccata non abiciunt.	1091.45.d	Prælati non debent nisi strenuis rem committere euangelicam.	294.63.a
<i>Pœna.</i>		Qualis futurus rex, aut qui præest aliis.	188.32.a
Pœnæ capitalis milites executores.	959.36.c	Prælatorum peccata tegenda.	
<i>Pœnitentia.</i>		Prælatorum peccata sicut Dauidis blasphemari faciunt nomen Dei.	702.34.c
Ipsa etiam pœnitentiæ imago Deo grata.	1316.36.c	<i>Prælium.</i>	
Veræ pœnitentiæ signa.	1317.a	Prælium aggressi Principes cum vulgari habitu.	1330.24.a
Pœnitentiam Achab non fuisse veram probabile est.	1316.35.c	<i>Præpara.</i>	
Probabilius est fuisse veram.	1317.37.b	Præpara idem quod confirmo.	251.43.d
Pœnitentiæ sacramenti vis, & natura.	1406.7.c	<i>Præfens.</i>	
Pœnitentiæ symbolum Iordanis.	1407.8.a	Præfentem habere Deum, aut homines bonos, magnum ad virtutem subsidium.	60.46.b
		<i>Præsidium.</i>	
		Omne præsidium Deo offenso, infirmum est.	1586.a
		DDD d 4 Præsidia	

INDEX RERVM,

- Præsidia à Palæstinis Israëlitis imposita.* 200.27.b
Præteritum.
- Præteritum perfectum pro plusquamperfecto.* 66.64.d
- Priapus.*
- Priapi cultus apud Hebræos.* 1204.10.c
- Primogenitus.*
- Primogenitus magnus parenti honor.* 45.4.e
- Primogenitus primis temporibus non necessariò succedebat in regno.* 936.26.d
- Primogenitus regni successor.* *ibid.* 27.d
- à Primogeniti prærogatiuis cur exciderit Ruben.* 1670.13.c
- Primogeniti, quæ prærogatiua.* *ibid.*
- Duplex hæreditatis portio data primogenitò.* *ibid.* 14.c
- Primogenitus sacerdos.* *ibid.* 13.c
- Princeps.*
- Principi fit iniuria cum publicè peccatur.* 952.11.b
- Princeps cum populo peccat, si peccantem non corripit.* 952.11.c
- Principibus, quæ scientia utilis.* 984.40.c
- Principibus valde necessaria latitudo cordis.* 1005.27.e
- Qui in aliquo genere Princeps est, Pater dicitur.* 1064.41.e
- Principes constitui à Deo, iustum est.* 1073.2.e
- Principes olim ingeniosis quæstionibus certare soliti.* 1117.9.c
- Principum filij cum coætaneis educati.* 1164.8.c
- Principes cum vulgari habitu prælium ingressi.* 1330.24.a
- Inter Principes obiri solitæ consolationes, & gratulationes.* 1599.27.e
- Principum corruptela Consiliarij, aut familiares mali.* 1473.2.c
- Principum lapsus valde populo noxius.*
- Principum, & Prælatorum peccata tegenda.*
- Principes dicuntur Angeli.* 279.46.d
- Principes cardines.* 55.33.e
- Principum inconsiderata mandata laquei sunt subditorum.* 276.39.e
- Principum peccata curare difficile.* 700.28.b
- Principes viri cum Rege simul cibos sumunt.* 705.42.b
- Principes facillè deponunt meritorum memoriam.* 358.59.a
- Apud Principes facillè perit gratia.* *ibid.*
- Principum honesta admonitio, seu reprehensio.* 227.9.d
- Problema.*
- Problemata in conuiujs proposita.* 1117.9.c
- Prodigium.*
- Prodigia multa contigerunt, Dauide regnante.* 853.17.b
- Ad prodigia temporis Ægyptij frequenter allusum.* *ibid.* c
- Præmium.*
- Præmiis accenduntur militum animi.* 598.32.d
- Prolepsis.*
- Prolepsis in Scriptura frequens.* 708.52.e
- Prolepsis vilitata.* 103.2.d
- Promissio.*
- Promissiones aliquæ conditionatæ sunt, quæ absoluatæ videntur.* 77.96.c
- Propheta.*
- Propheta nomen latè patet.* 200.28.d
- Propheta qui diuinas laudes cantant.* *ibid.* 29.e
- Prophetarum quædam collegia, siue scholæ.* 201.31.e
- In Prophetarum collegijs aliqui fuerunt proprie Prophetæ.* 202.33.c
- Prophetarum multorum ignorantur nomina.* 73.84.b
- Prophetas, & Reges vngere poterat quilibet sacerdos.* 85.a
- Propheta rari Iudicium tempore.* 90.d
- Prophetarum vestimenta è sacco.* 65.60.c
- Propheta non omnia quæ loquuntur spiritu didicere prophético.* 633.6.e
- Propheta non solum verbis, sed etiam rebus prophetare soliti.* 1155.36.d
- Qui Propheta locutus est contra Ieroboam.* 1163.3.a
- Propheta de Samaria verus, sed sceleratus.* *ibid.* 12.
- Cur malus Propheta bonum decipit.* *ibid.* 13.
- Hebræorum fabula de sepulchro Prophetæ, qui contra Ieroboam à Deo missus est.* *ibid.* 19.
- Signis, & rebus futura portendunt.* 1300.35.b
- Propheta à leone percussus.* *ibid.* 36.c
- Propheta percussus dura prædicit Achab.* *ibid.* 37.d
- In vincula Propheta conicitur ab Achab.* 1302.42.b
- Propheta non semper loquuntur diuino spiritu afflati.* 1398.23.b
- Propheta existimati insani.* 1457.7.c
- Prophetides sceminae plerunque Virgines.* 1617.10.c
- Prophetare.*
- Prophetare, sicut uaticinari, idem est aliquando quod furere.* 366.17.c
- Prophetia.*
- Prophetia idem quod canticum.* 621.46.d
- Prostituta in templo Solymitano.* 1625.7.b
- Prouerbia.*
- Prouerbia plurima à voce sumpta.* 205.43.c
- Prudentia.*
- Prudentia, & Iudicium proprium religiosi idolum.* 303.45.d
- Psalms.*
- Psalmi aliqui à Dauide aliter primùm compositi, deinde limati magis.* 1674.24.d
- Psalms 104. in gratiarum actione cantari solitus.* 1675.26.b
- Psalterium.*
- Psalterij totius generalis titulus.* 883.1.a
- Psalterij titulus, & materia.* 886.8.a
- Psalterij argumentum.* *ibid.* 10.d
- Psalterij totius optimum exordium.* 891.a
- Prisana.*
- Prisanae quid.* 776.13.d
- Pudor.*
- Pudor, & peccati conscientia elingues facit.* 1250.15.c
- Puella.*
- Puellæ infirmum gregem pascere solitæ.* 1193.a
- Puer.*
- Puer decennis grauidam fecit sceminam.* 974.12.b
- Pulchritudo.*
- Pulchritudo blanda conciliatrix.* 933.13.a & 740.31.d
- Propter pulchritudinem quibusdam nomen inditum ab speciosis plantis.* 1202.a
- à Pulchri

E T V E R B O R V M.

A Pulchritudine magnum præsidium est contra vim etiam armatam. 1463.27.c
Puluis.
 Puluis excitatus nubes vocatur. 860.30.b
 In puluere multitudo significatur. 1289.3.e
Purpura.
 Purpura quid. 1047.48.d
 Vnde purpura dicta Sarrana. ibid.o
Pytho.
 Pytho, quæ, & quot Pythonum genera. 488. 11.d
Pythonissa.
 Pythonissa ad Samuelem vocandum nihil omnino contulit, aut operata est. 492.a
 Pythonissam matrem Abner fuisse dicunt Hebræi. 493.23.a

Q

Quasi.

Quasi veritatem aliquando valet, non similitudinem. 270.20.e
Quia.
 Quia sæpè in Scriptura otiosum. 871.64.a
Quæsitus.
 Quæsitæ malè tanquam cruce, aut tinea reiicienda. 226.6.e
Quies.
 Quies pro quietis loco. 494.30.b

R

Rabbini.

Rabbinorum fabula de supplicio seniorum sumpto à Nabuchodonosor. 1654.15.d
 Fabula eorundem de Sedecia. 1651.3.a
Razon.
 Razon Salomoni aduersarius. 1153.a
Rarus.
 Rara, & magna Deo tribuenda. 292.56.b
 Rechabitz pastores. 1473.11.b
Recordor.
 Recordari nominis Dei, idem quod iurare. 736. 13.a
Regnum.
 Regnum Davidis quomodo æternum. 888.8.d
 Regni cupiditate à pluribus occisi fratres. 934. 20.c
 Regni successor primogenitus. 936.27.d
 In regno non necessariò succedebat primogenitus primis temporibus. ibid.26.d
 Regnis immodica tributa sunt perniciofa. 1163. 4.c
 Regnum cum parentibus simul sæpè filij gubernant. 1348.a
 Regnum Israël omnino sublatum. 1555.4.c
Redire.
 Redire aliquid vacuum, vel retrorsum, est nihil ab illo factum fuisse. 544.38.d
Religiosus.
 Religiosi typus. 957.a
 Religiosus mortuus. 1284.69.c
 Religiosus suos exuere, & parentum mores induere debet. 1367.40.b
 Religiosus nihil sibi à sæculo seruare debet. 300. 35.c
Religio.
 Religionis causa in diebus festis sacraria, atque

oratoria frequentata. 1395.15.d
Reliquum.
 Nihil esse reliquum significatur per clausum, & nouissimum. 1192.9.d
 In grege quid reliquum, vel derelictum. ibid. 10.e
Remon.
 Remon quis Deus. 1409.15.e
Reprehendo.
 Reprehendimus non facilè vitia aliorum, quorum in nobis conscius est animus. 726.a
Repudium.
 Repudij, seu societatis dissolucendæ formula. 1167. 16.a
Res.
 Res significata pro signo. 50.18.c
Responsum.
 Responfa idolorum ambigua. 1326.9.c
 Reuelare aurem quid. 184.22.e
Rex.
 Regum quis comitatus. 932.11.d
 In Regum inauguratione publicum conuiuium. 938.33.c
 Ad Reges salutatio familiaris. 939.36.b
 In eo, quod Regibus vsui fuit, magnum aliquid, & signum affectati imperij. 939.38.c
 Regibus maximè commendata legis obseruantia. 950.4.c
 Reges leonis ingenium debent imitari. 1130. 48.b
 Rex ad leonis similitudinem non sæuit in supplices. ibid.49.d
 Regibus vsitata negotiatio. 1131.52.d
 Regibus immodica tributa sunt perniciofa. 1163. 4.c
 Reges, si mali, non pluris faciendi, quàm seruus. 1194.12.b
 Sex Reges regnant in Israël tẽpore Afa. 1209.27.c
 Reges propriè non fuerunt, qui ex Machabæorum genere Reges dicuntur. 1217.12.c
 Reges externi an vnctione designati. 1279.a
 Regum Hebræorum qualis cultus. 1325.6.c
 Regum tempora variè computata, & eorum concordia. 1348.a
 Qui apud Reges magno in loco sunt, sacerdotes dicuntur. 1471.a
 Pactum inter Deum, & Regem cum primùm eligitur. 1481.14.c
 Pactum inter Regem, & populum. 1482.13.a
 Regis corruptela consiliarij, aut familiares mali. 1473.2.c
 Rex Ægyptius ab Assyrio multatus. 1643.14.b
 Regum pessima exempla valde perniciofa. 714. 66.b
 Regis constituendi forma. 591.5.c
 Regibus, quæ leges proponendæ. ibid.d
 In Rege eligendo quæ spectanda forma. 741.a
 Regum varia insignia. 534.9.c
 Rex Amon qua in re in Dauidem misericors. 668. 2.d
 Reges quando oleo vncti. 193.3.a
 Reges oleo sacro aliquando vncti. ibid.5.e
 In Rege constituendo immolata victimæ. 194. 7.b
 Rex interdum ad correctionem, & vindictam datus. 230.19.e
 Regum modestia mirè conciliat populum. 209. 55.d
 Regibus dona, obseruantia causa dari solita. 328. 31.e

INDEX RERVM,

- Rex in toto regno præfens esse existimatur. 412.
31.d
Quidam Regis serui dicuntur, oculi, aures, & manus illius. ibid. 32.c
Reges à Deo constituti, sic etiam illius ministri sunt. 297.1.b
Rex qualis futurus, aut qui aliis præest. 188.
32.a
Regum ingenia. 172.19.b
Reges Israël rarò boni. 168.11.e
Reges Israël multa fecerunt mala. 170.14.b
Regum magni, & inutiles sumptus. 172.20.c
Reges concubinas alere soliti. ibid. 21.e
Reges vngi soliti in Israël. 191.1.e
Reges externi vncti. 192.2.e
Reges quo in loco vncti. 193.3.a
Regi in electione liber legis dari solitus. 194.
7.c
In Rege constituendo gratulatorum acclamatio. ibid. 8.d
Rex puer aut ætate, aut moribus, populo valde noxius. 905.7.e
- Roboam.*
- Roboam quoto Salomonis anno generatus. 973.
11.e
Cum duæ tribus secutæ fuerint Roboam, cur vna tantum dicitur illi adhæsisse. 1150.23.b
Roboam stultus. 1161.1. & 27.
Matre natus alienigena, à qua seductus existimatur. 1196.21.a
Grauem ignominiam passus à Sefac. 1197.
25.d
Eius in rempublicam studium. 1198.27.b
- Robur.*
- Robur, & potentia cornibus significata. 1325.
7.d
- Rogel.*
- Rogel fons quis. 933.16.c
- Ros.*
- In rore multitudo significatur. 774.b
- Ruben.*
- Ruben cur excidit à prærogatiuis primogeniti. 1670.13.b
- Ruga.*
- Rugæ frontis seueritatem important. 97.30.e
- Rusticus.*
- Rusticorum scientia rebus bellicis utilis. 1673.
21.a
Rustici temporum mutationum gnari. ibid. c
Illachar filij rustici. ibid.
- Ruth.*
- Ruth Moabitis quomodo licitè nupsit Booz. 972.a
- S
- Saba Regina Gentilis. 1115.3.c
Saba quæ regio. ibid. 4.d
Saba in Arabia. 1116.b
Saba Regina attulisse existimatur plantam balsami. 1120.17.c
Regina Saba Sibylla fuisse creditur, sed falsò. 1081.20.c
Signum crucis cognouisse creditur. ibid. 21.e
- Saccus.*
- Saccus in luctu. 1579.1.c
- Sacerdos.*
- Sacerdos ferro violari non debet. 960.a
Sacerdotes nudis pedibus tabernaculum ingressi. 1060.25.e
- Sacerdotes pro vitulorum cultu ex infima plebe. 1172.23.c
Sacerdotes, & Leuitæ recesserunt à Ieroboam. ibid. 34.e
Impleri manum, idem quod sacerdotem fieri. 1233.26.c
Sacerdoti peccator quantuncunque foedus nau-seam mouere non debet. 1240.a
Sacerdoti quantus labor subeundus in suscitando peccatore. ibid. b
Sacerdotes Gentiles in sacrificando altare transliebant. 1252.a
Sacerdotes dicuntur, qui magno in loco apud Reges sunt. 1471.a
Sacerdotes minores qui. 1624.5.c
Quidam Sacerdotes sic ab altari remouentur, vt tamen ab altari sustententur. 1626.12.e
Sacerdotes à ministerio sacro arceri possunt. 1628.
17.c
Sacerdotes magni duo simul. 657.24.d
Sacerdos quilibet poterat sacrificare. 85.a
Sacerdotes illi etiam dicuntur, qui magno sunt apud alios in honore. 660.30.c
Sacerdotum graue peccatum aliis esse ad virtutem scandalo. 63.56.e
Sacerdotum causa impiè deserta. 424.a
Sacerdotes, qui Dagonis limina non calcant. 116.
12.c
Sacerdotes quomodo Deum consuluerunt. 271.
23.e
Sacerdotalis benedictio quæ. 66.63.c
Sacerdotis peccatum graue est, & difficile ad veniam. 46.6.c
Sacerdos qualis esse debet. 188.33.d
Ad Sacerdotem pertinebat aliquid ex omni victimarum genere. 74.87.d
Sacerdotum extra templum nullum certum genus vestimenti. 64.57.c
Pro sacerdote summo poterat substitui inferior illo. 84.116.c
Sacerdos quilibet poterat Reges vngere, & Prophetas. 85.a
Sacerdotes vnde nomen assumant. 471.1.c
Sacerdotum in lucernis quod opus. 93.12.c
- Sacra.*
- Sacra, qui tractant, puri esse iubentur, etiam apud gentes. 611.10.c
- Sacrificium.*
- Sacrificium ingratum cum aliquis sua, non se Deo offert. 63.a
Sacrificia an extra templum offerri possint. 162.
42.e
Sacrificiorum carnibus mundis tantum licitum vesci. 399.26.a
Sacrificia vestes etiam puras exigunt. 320.
9.e
Sacrificiis nemo vescitur nisi purus. 321.10.a
Post sacrificium additæ preces. 307.53.b
Ad sacrificia nemo accedit nisi mundus. 320.
9.c
Sacrificia oblatà aliquando extra templum. 139.
39.e
Sacrificium extra locum à Deo destinatum nefas est offerre.
Sacrificium Deo fuisse gratum igne significatur. 1251.17.a
Sacrificium gratum dæmoni aut humanus sanguis, aut membrum abscissum. 1252.23.d
In sacrificiis Gentilium miranda crudelitas. ibid. e

E T V E R B O R V M.

Gentilium in suis sacrificiis calliditas, & fraus.		25.d	Quanta illius sapientia.	1006.29.c
1255.30.a			An fuerit Poëta, & musicus.	ibid.30.c
Sacrificare poterat quilibet sacerdos.	85.a		Quæ nunc extant illius opera non tam ab illo videntur scripta, quàm dicta.	1007.31.c
<i>Sadoc.</i>			In omni Philosophiæ genere præstantissimus.	ibid.32.c
Sadoc quando solus in templo ministrare cœpit.			Didicerit ne magiam.	1009.36.c
965.56.c			Illius fama illustris.	1010.37.d
Sadoc sacerdos fidelis.	86.122.a		Hiram Tyrij Regis officia largè à Salomone compensata.	1117.12.c
Sadoc filius diu sacerdotium summum tenuit.	ibid.124.c		Ex lapidibus magni pretij templum, & regiam domum construxit.	1118.15.c
<i>Sal.</i>			Quomodo templi munditiæ consuluit.	1038.20.c
Salis effectus quis.	1368.45.d		Discrimen inter Cherubinos quos Moyses, & quos Salomon fabricauit.	1044.38.d
Sal alicubi fossile.	1369.47.b		In eius templo nõ idem erat altare thymiamatis, quod in tabernaculo.	1065.44.c
Sal cur miscetur in aquæ benedictione.	1370.51.c		Decem candelabra, totidemque mensæ à Salomone conflata.	1067.48.a
Salis pactum quid.	1685.2.c		à Salomone ex Regina Saba filius susceptus existimatur, à quo Æthiopiæ Reges propagati, sed falsò.	1123.25.a
De sale sacrificiorum Hebræorum fabulæ.	1686.a		De eiusdem Salomonis ex Regina Saba filio fabulosa quædam.	ibid.26.c
<i>Salarium.</i>			Scuta Salomonis aurea ad quem vsus.	1126.34.a
Salarium quid.	188.34.c		Quantus Salomonis sumptus in vxores, & concubinas.	1141.2.d
<i>Salem.</i>			Probabile est Salomoni neque mentem excidisse, neque sapientiam.	1148.19.c
Salem plures ciuitates appellantur, sed duæ præcipuè.	593.15.c		Excidisse illi sapientiam non improbabile.	1149.20.b
<i>Salomon.</i>			Salomoni Razon aduersatur.	1152.28.c
Salomonis gesta quis scripsit.	4.7.b		Eius hostis Adad Idumæus.	ibid.a
Cur ex omnibus fratribus constitutus Rex.	935.24.c		Illi indignatur Ieroboam ob ædificatam Mello.	1154.34.c
Cur cum regno præficiendum curauit Dauid.	ibid.25.e		Aiæ vaticinium ad Salomonem.	1156.39.d
Aliquandiu cum Dauide regnauit.	957.28.c		De Salomonis spiritali salute nihil certum.	1158.44.b
Quoto ætatis anno regnum inierit.	972.6.b		Salomonis libri de morborum medicina ab Ezechia aboliti.	1566.8.b
Quoto anno regnare cœperit, incertum.	ibid.8.c		Salinarum vallis quæ.	1507.6.b
Anno duodecimo videtur iniisse regnum.	973.9.a		<i>Saluo.</i>	
Quoto suæ ætatis anno generauit Roboam.	ibid.11.c		<i>Saluame</i> , vsitatus in precationibus sermo.	733.4.c
Ei dormienti Deus apparuit.	979.25.c		<i>Salus.</i>	
In somnis nec propriè orauit, nec meruit.	980.27.a		Salus pro victoria.	880.97.c
Quomodo in somnis orare potuerit.	ibidem 28.b		<i>Salus spiritalis.</i>	
Honestæ eius peritio.	983.37.c		Pro salute spiritali aliorum licèt optare illis corporis incommoda.	1428.33.c
An omnibus sapientior.	985.42.d		<i>Salutatio.</i>	
Adamus sapientior illo.	ibid.		Salutatio familiaris ad Reges.	939.36.b
Nec improbabile alios etiam fuisse illo sapientiores.	ibid.43.d		Salutationis vulgares formæ.	1411.20.b
Quibus fuerit sapientior.	986.44.b		Salutatio, aut imploratio familiaris Hebræis.	1424.22.c
Omnes scientiæ, quas habuit, diuinitus infusæ.	ibid.46.c		<i>Samaritani.</i>	
Eius sapientia multiplex.	987.b		Samaritani qui, & cur malè apud Iudæos audiant.	1557.11.a
Quando illi datæ diuitiæ.	ibid.47.c		Samaritani dicti Cuthæi, & quod illorum institutum.	1558.18.c
Ditissimus Regum omnium Israël.	988.50.c		Samaritani neque Iudæi, neque Gentiles, sed ex utroque mixti.	1559.a
Illo ditiores fuisse videntur aliqui externi Reges.	ibid.d		Samaritani quinque libros tantum legis admittunt, & cur.	ibid.19.b
De illius somnio fabula Hebræorum.	989.54.d		Samaritanorum in Iudæos odium hostile.	ibid.c
Magna eius sapientia in iudicio meretricum.	992.61.d		Samaritani prout sibi vsui est, modò Iudæos se esse affirmant; modò negant.	1560.21.b
Duodecim viros præfecit pro regiæ familiæ sumptibus.	995.2.d		Samaritani quid seruent de lege.	ibid.22.c
In eius cellam, & mensam ingentes sumptus.	999.a		<i>Samarita.</i>	
Quot illius equi, & currus.	1009.16.d			
Illius equitatus.	1010.19.c			
Nullum ex Hebræis seruilibus ministeriis addidit.	1011.20.c			
Habuerit ne equas ad fœturam.	ibid.21.d			
Stabula equorum variis in locis disposuit.	1012.23.b			
Peccasse videtur in equorum multitudine.	ibid.			

INDEX RERVM,

- Samaria.*
- Propheta de Samaria verus; sed sceleratus. 1181.
12.b
- Samariæ extrema fames. 1423.17.b
- Samuel.*
- Samuel quæ scripsit ex libris Regum. 1.1.b
- Samuelis de Saulis casu dolor. 294.20.b
- Samuel videtur sacerdotale obiisse ministerium
ex diuino priuilegio. 85.121.d
- Samuelis filij non boni. 86.123.b
- Samuel paulò post depositum magistratum vita
defunctus. 160.36.e
- Samuel adolescens suscepit imperium. 225.
2.b
- Samuelem quidam excitatum negant. 489.
13.d
- Samuel verè excitatus. 490.14.a
- Samuel excitatus à Deo, non à Pythonissa. 191.
18.e
- Ad Samuelem euocandum nihil omnino contu-
lit, aut operata est Pythonissa. 492.a
- De Samuele excitato fabula Hebræorum. 493.
26.d
- Samuel cur Pythonissæ apparuerit. 495.35.d
- Samuel non fuit sacerdos summus. 82.110.a
- Samuelem, qui existimant, summum fuisse sacer-
dotem. ibid.111.e
- Samuel qua ætate prophetare cœpit. 89.2.e
- Samuelis genus, & patria. 297.1.b
- Samuel cur ita vocatus. 34.63.a
- Samuel quo sensu non tam Elcanæ, quàm Dei fi-
lius. ibid.b
- Samuel vocatus vt se filium Dei cognosceret. ibid.
64.e
- Samuel triennis oblatus templo. 35.68.e
- In Samuele exemplum obedientiæ. 94.17.e
- De Samuele Hebræorum fabulâ. 36.71.d
- Samuel cur indutus Ephod. 65.60.c
- Samuel de Israële prophetauit. 100.39.d
- Samuelis magna parsimonia, & tenuitas. 181.
11.d
- Samuelis filij in libertate, & magistratu mores
profligarunt. 167.c
- Samuel Iudex in Israël ab eo tempore, quo capta
est arca. 150.6.c
- Samuel quando iudicare cœpit. ibid.7.d
- Samuel primus pater religiosorum. 184.a
- Samuel apparuit non in proprio corpore. 496.
38.e
- Sancta sanctorum.*
- Quomodo diuina maiestas impleuerit sancta
sanctorum. 1042.31.c
- Sanctifico.*
- Sanctifico* idem interdum quod *destino.* 614.
21.d
- Sanctus.*
- Sanctus* Dei epitheton. 47.10.d
- Sancti viri nihil esse leue putant, si Deo ingra-
tum. 1182.16.d
- Sanctorum à Deo quantus honor. 1353.5.b
- Sancti defuncti pro nobis orant. 1360.25.b
- Sanguis.*
- Sanguis super aliquem, aut super alicuius caput,
quid. 536.14.b
- Sanguis in baltheo, & caleis pro infidiatore ho-
micida. 953.13.a
- Sanguis alicuius super caput quid. 965.a
- Sanguinem, & vitam dat, qui ex necessariis dat.
1235.32.c
- Sanguis humanus sacrificium dæmoni geatum.
1252.23.d
- Sanguis pro filiis accipitur. 1315.30.b
- Sanfon.*
- Sanfon cur vocatus Bedan. 1230.16.b
- Sapiens.*
- Sapientium consuetudo iucunda, atque utilis.
1118.12.c
- Sapientia.*
- Sapientia propria iuuenum, est docilitas. 982.
35.e
- Sarephthana.*
- Sarephthana vidua fuit Gentilis. 1234.b
- Sarephthanæ viduæ filius creditur esse Ionas. 1236.
36.d
- Satrapa.*
- Satrapæ qui. 120.26.c
- Satrapa Persicum nomen. ibid.
- Satum.*
- Satum polentæ, quid. 454.14.a
- Saul.*
- Saul cur à vita, & regno eiectus. 526.28.e
- Saul quot annis regnauit. 235.1.e
- Saul non regnauit quadraginta annis. 236.
2.e
- Ex regno Saulis, & Samuelis anni quadraginta
conflati. 237.4.d
- Saul non potuit regnare viginti annis. ibid.
- Saul primo anno imperij sui reprobatus. 242.
18.c
- Saulis tempore non fuerunt verba dierum. 3.
5.d
- De Saule Hebræorum fabulæ. 107.14.d
- Saul qua ætate Rex electus. 179.6.d
- Saulis ambitio. 295.a
- Sauli ablatus spiritus, qui Dauidi datus. 325.
21.c
- Saulem dæmon exagitauit. 326.24.b
- Saulis arma an apta corpori Dauidis. 346.
30.c
- Saul quomodo à dæmone arreptus prophetauit.
366.18.e
- Saulis in Deum stulta offensio. 368.25.e
- Saul à duobus potentissimis vitiis exagitatus, am-
bitione, & inuidia. 369.25.b
- Saulis barbara crudelitas. 422.11.a
- Saul solus Samuelem excitatum audiuit. 496.
37.c
- Saul suo, non alieno gladio peremptus. 518.
5.a
- Saul condemnatus. 519.8.b
- Saul quomodo mutatus in vitum alterum. 203.
35.b
- Sauli quomodo cor mutatum. 204.40.e
- Saulis prudentia aliquando magna. 209.54.b
- Saul, Dauid, & alij destinati Reges ad rustica mi-
nisteria redierunt. 216.9.d
- Saul arator potius quàm bubulcus. 217.a
- Saulis quod primum peccatum, propter quod re-
probatus. 249.38.e
- Saul quomodo priuatus dicatur regno, cum ab il-
lo deiectus non fuerit. 251.42.a
- Saul non omninò reprobatus vsque ad secundum
peccatum de Amalech. 252.46.d
- Saulis præceptum de non sumendo cibo quidam
sanctum, & prudens esse dicunt. 274.32.b
- Saulis præceptum de non sumendo cibo iniustum
esse, verisimilius aliqui arbitrantur. ibid.34.e
- Saul errauit quia Dei oraculum non expectauit.
275.35.b

E T V E R B O R V M.

Saulis durum mandatum.	276.38.c	<i>Senacherib.</i>	Senacherib historia à prophanis scripta.	1590.
De Saule, & Agag fabula.	314.74.d		37.c	
<i>Scandalum.</i>			Cur à filiis occisus.	ibid.38.c
Qui scandalo sunt aliis, graui puniuntur supplicio.	1466.34.a		Cur non fuerit cum aliis sub Angelo percussus.	1591.39.a
<i>Schola.</i>		<i>Senectus.</i>		
Scholæ apud Hebræos.	817.19.b		Senectus instar noctis.	871.65.b
<i>Scientia.</i>			Senectus frigida.	929.3.d
Scientia litterarum hominem accusat, & damnat.	685.30.e		In Senectute cur frigeret Dauid.	ibid.4.e
Scientia conditionata.	1499.11.d	<i>Senes.</i>		
<i>Scio.</i>			Senes dicuntur qui præsumunt licet in ætate non senili.	80.104.b
Scire legem, aut Dominum quis dicatur.	60.47.e	<i>Sensus.</i>		
<i>Scindo.</i>			Sensus animi interni quomodo deprehensi.	992.61.e
Scindo prouerbiali specie significat durum supplicium.	1442.14.b	<i>Septenarius numerus.</i>		
<i>Scorpius.</i>			Septenarius numerus pro magna multitudine.	1281.58.a
Scorpius quid.	1166.14.c	<i>Sepulchrum.</i>		
<i>Scriba.</i>			Sepulchrorum sanctitas.	586.15.d
Scriba quid.	659.27.a		Sepulchra honesta olim.	523.20.d
<i>Scriptura.</i>			Sepulchrum vulgi quod.	1624.6.e
In Scriptura Hypallage frequens.	1194.15.d	<i>Sepultura.</i>		
Scripturæ modestia in rerum turpium explicatione.	452.8.a		Asini quæ sepultura.	1642.9.b
Scriptura interdum de Deo humano modo loquitur.	76.b	<i>Serpens.</i>		
Scriptura sacra multa ab aliis dicta narrat, quæ non probat.	479.2.b		Serpens æneus cur ab Ezechia confractus.	1565.5.c
In Scriptura multa citantur, quæ tamen alibi in Scriptura tradita non sunt.	76.95.e		Serpenti animus nocendi non abest, sed facultas.	747.1.b
<i>Seco.</i>		<i>Seruus.</i>		
Seco prouerbiali specie significat durum supplicium.	1442.14.b		Serui olim prohibiti militare, aut armis accingi.	255.55.c
<i>Secundus.</i>			Serui optimi species.	682.21.c
In secundo aliquo euentu maior esse solet in parcendo, aut largiendo liberalitas.	121.b		Seruus fidelis, & gratus totum beneficiorum pondus in se recipit.	644.36.b
<i>Sculpo.</i>			Non pluri quàm seruus, mali Reges faciendi sunt.	1194.12.b
Sculpo idem interdum, quod torno.	1045.41.e		Duorum dominorum seruus nemo esse potest.	1250.a
<i>Scutra.</i>			Seruus aliquis dicitur earum rerum, quarum amore captus est.	1313.23.c
Scutra quid.	1064.40.c		Seruorū in dominos obseruantia qualis.	1351.2.d
<i>Scutum.</i>		<i>Seruitus.</i>		
Scutum, & pelta quid.	1127.38.b		Ad duram, & indecoram seruitutem amor adigit amantem.	1144.8.d
Scuta aurea Salomonis ad quem vsus.	1126.34.a	<i>Sesac.</i>		
<i>Sedecias.</i>			Sesac idem esse creditur, ac Sefostris.	1197.25.d
De Sedecia fabula Rabbiorum.	1651.3.a		A Sesac grauem ignominiam passus est Roboam.	ibid.
Sedecias suo se nomine condemnat.	1652.a		A Sesac, seu Sefostri Reges ad currule iugū cogi soliti.	1198.26.a
Pro excæcato Sedecia ieiunium Iudæorum.	ibid.6.c	<i>Sefostris.</i>		
Sedecias honestè tumulatus.	1657.26.b		Sefostris quomodo filios educauit.	1164.8.e
De Sedeciæ ignominiosa morte Hebræorum fabula.	ibid.27.c		Sefostris idem creditur qui Sesac.	1197.25.d
Alia sententia de morte Sedeciæ.	ibidem.28.d		Grauem ignominiam intulit Roboam.	ibid.
<i>Sedens.</i>			à Sefostri Reges ad currule iugū cogi soliti.	1198.26.a
Sedens in cathedra non est Dauid.	893.33.c	<i>Seueritas.</i>		
<i>Sedes.</i>			Seueritatem important rugæ frontis.	97.30.e
Sedes pellicæ quæ.	1.15.34	<i>Si.</i>		
Sedes Regia in Templo.	1623.2.b		Si sæpe subauditur.	851.12.b 627.a
<i>Sedere.</i>			Si idem interdum quod non.	291.53.d
Sedere tristem, & miserorum est.	649.a	<i>Siclus.</i>		
Sellum idem qui Ioachaz.	1633.30.c		Siclus quod pondus.	339.11.b
<i>Semei.</i>		<i>Siccitas.</i>		
Semei supplicium.	965.57.e		Siccitatis optima descriptio.	1231.a
Semei, quæ maledictio pessima.	763.5.d	<i>Sidon.</i>		
<i>Seminifluus.</i>			Sidonis horreum terra promissionis.	1234.28.c
Seminifluus odiosus.	575.27.a		Sibi, tibi, mihi paragogica sæpe in Scriptura.	1063.36.e
<i>Semper.</i>				
Semper dicitur fieri quod fit tempore à lege constituto.	93.11.b			

INDEX RERVM,

- Signum.*
- Signis explorari solita diuina voluntas, & rerum euentus. 136.27.c
- Signa data Regi Achaz Christi nascituri. 1541.13.e
- Alia signa nascituri Christi, nempe breui futura Syriae, Samariaeque direptio. 1542.15.d
- Signa petere, aut captare valde Hebraeis familiare, & vsitatum. 265.7.c
- Signa futuri euētus prognostica ab Hebraeis peti, aut captari solita.
- Sileo.*
- Sileo idem quod cesso. 800.6.d
- Silens.*
- Silentes dicuntur damnatorum animæ. 57.36.d
- Simila.*
- Simila quidnam sit. 999.d
- Simila frixa oleo quid. 625.59.a
- Similitudo.*
- Similitudo, qua optimè magna significatur perturbatio, ac metus. 1195.17.b
- Simulacrum.*
- Simulachra Deorum in via, & acie focia. 603.48.d
- Simulachra variis in locis ab arca collisa. 132.17.e
- Simulo.*
- Simulare, & dissimulare aliquando conuenit. 211.61.b
- Sinai mons.*
- In Sinai monte multa signa. 1270.23.c
- Sindon.*
- Sindon, qua Christus inuolutus, noua. 133.19.d
- Sitarcia.*
- Sitarcia quid. 182.12.a
- Societas.*
- Societatis Iesu dignitas à nomine Iesu. 1646.25.e
- Societatis dissoluendæ formula. 1167.16
- Societas malorum fugienda. 1530.8.a
- Sol.*
- Ab igneo Eliae curru creditur sol accepisse nomen. 1229.15.c
- In horologio Achaz probabile est, in umbra tantum, non in sole factam esse mutationem. 1596.12.d
- Probabilius est solem retro fuisse conuersum. 1598.19.b
- Soli equus facer. 1627.13.c
- In solis conspectu fieri dicuntur, quæ non celantur vlllo modo. 696.18.d
- In Sole, & auro splendida fortuna significatur. 687.11.a
- Solitarii.*
- Solitarij pilosi. 1343.13.e
- Solus.*
- Solus dicitur, qui non satis pro dignitate stipatus est. 406.10.d
- Sortes.*
- Sortes Dominus moderatur, ac temperat. 266.14.b
- Sortes quæ in Scriptura vsitatae. 208.52.d
- Subsidium.*
- Subsidia humana spem in Deo collocandam infirmant. 1566.9.d
- Spelunca.*
- Speluncæ frequentes in terra promissionis. 247.33.d
- Spiritus.*
- Spiritus ardoris laudandus in viro Apostolico. 1275.a
- Spiritus malus exagitabat Saulem. 325.22.d
- Spiritus pro quocunque affectu, aut motu. 217.11.b
- Sportula.*
- Sportula quid. 182.13.b
- Stater.*
- Stater quid. ibid.e
- Stercus.*
- Stercus, & puluis pro conditione vili, & fordida. 53.29.c
- Sterilis.*
- Sterilis ignominiosa. 45.4.d
- Steriles mortui existimantur. 53.27.b
- Stibium.*
- Stibium quid, & eius vsus. 1463.29.c
- Stigma.*
- Stigmata suorum Deorum corpori iniusta à quibusdam gestari solita. 1638.44.b
- Sultitia.*
- Sultitia in tempore simulata, magna interdum prudentia. 416.40.c
- Stylus.*
- Stylus, & palimpsestum quid. 1607.9.e
- Subditus.*
- Subditus superiorum præcepta non condemnet. 290.50
- A subditis Prælatorum famæ consulendum. 444.32.e
- Subcinericius panis.*
- Subcinericij panis quanta vis. 1268.17.d
- Subfannatio.*
- Subfannationis genus caput mouere. 1582.10.c
- Suffocatio.*
- Suffocatio quot modis contingat. 778.16.b
- Sunamitis.*
- Sunamitis Dauidis vxor. 931.8.d
- Super.*
- Super aliquando idem quod iuxta. 1035.10.b
- 1352.3.d
- Superbia.*
- Superbia, Dei liberalitatem impedit. 1398.23.c
- Superbia victa vitiorum Regina, alia vitia facile vincuntur. 354.53.e
- Superbus.*
- Qui superbiunt fortunæ mutatione, imprudentes sunt. 452.10.e
- Superior.*
- Superioribus quæ scientia vtilis. 984.40.c
- Superiores, ac domini, nomina subditorum mutare soliti. 1635.37
- Ad superiorem in dubiis accurrendum. 96.23.b
- Supplex.*
- Supplices caput vestibibus ligant. 1298.28.b
- Cæremoniæ quædam supplicum. ibid.29.d
- Supplicium.*
- Semei supplicium. 965.57.e
- Supplicij sumendi expectanda maturitas. 580.43.b
- Supplicium graue est metus. 1153.30.d
- Supplicium capitale pro blasphemia. 1310.16.c
- Supplicium attemperatum meritis. 1586.25.d
- Durum supplicium prouerbiali specie significant, diuido seco, scindo. 1442.14.b
- Scandalizantium supplicium graue. 1466.34.a
- Sycomotorus.*
- Sycomotorus quid. 1135.65.e
- Syrus.*
- Syri vnde suspicati, quem colebant Hebraei, Deum esse montium. 1295.19.c
- Syris familiares in quotidiano sermone parabola. 1509.15.d
- Tabernaculum.*

T

Tabernaculum.

In tabernaculo non idem altare thymiamatis,
quod in templo Salomonis. 1065.44.e
Tabernaculum Mosaicum translatum in templū.
1075.5.d
Tabernaculum quot loca mutauerit. 1076.c
Tabernaculum varias sedes mutauit. 403.1.d
Tabernaculum Dauidicum à Mosaico diuersum.
404.2.d

Talentum.

Talentum quod pondus. 711.58.b

Tango.

Tangere alicuius barbam, aut maxillam in saluta-
tionibus vsitatum. 815.13.c

Tempestas.

Tempestatis descriptio. 232.a

Templum.

Templum magnum perfugium miserorum.
Templum Salomonis ædificatum vbi ante immo-
landus Isaac. 920.53.e
In templo seruata diuinæ virtutis monumenta.
143.49.b
Extra templum an possint esse sacrificia. 162.
42.e
Templum Salomonis in duarum tribuum cōfinio.
595.21.d
In templo Dei, aut domo peccare grauis iniuria.
695.a
Templum locum significat augustum siue sacris,
siue profanis vsibus destinatum. 851.13.d

Templum Domini.

In templo quando cœpit Sadoc solus ministrare.
965.56.c
Templi pauimentum non æquale. 1043.a
Templi velum quale. 1047.47.b
In templo non idem altare thymiamatis, quod in
tabernaculo. 1065.44.e
In templo plura candelabra, & mensæ propositio-
nis, quàm in tabernaculo. 1066.46.d
In templum fuit translatum Tabernaculum Mo-
saicum. 1075.5.d
Templum cœlo simile. 1089.37.b
In templi dedicatione ignis de cœlo lapsus. 1099.
68.a
In templo quid antemurale, seu murus forinsecus.
1480.8.e
Ex templo ad ornanda idolorum templa, ornamē-
ta sublata. 1475.5.c
Differentia munerum, quæ in templo offeruntur.
ibid.6.
à quibus pro templo exacta pecunia. ibid.7.d
Quo tempore conferretur pecunia ad vsus templi
& fieret census. 1476.10.d
In templo Solymitano prostibula. 1625.7.b

Tenebra.

Tenebræ pro miseria, & luctu. 57.35.c

Terra promissionis.

Terræ promissionis termini. 998.8.a
In terra promissionis Tyri, atque Sidonis horreū.
1234.28.c
Terræ motus sub Ozia. 1535.a

Terra.

Terræ cardines qui, & eorum vsus prouerbialis.
592.7.a & 54.31.d

Gasp. Sanctij Com. in lib. Reg.

Terra propriè commota sub egressu populi de Æ-
gypto. 854.19.a

Terra quando commota. ibid.30.c

Terrena.

Qui à terrenis abstinet capax est cœlestium. 1393.
7.c

Terror.

Terror hostibus à Deo immixtus. 605.a

Textus.

Textus Hebraicus nonnunquam vitiatus. 961.
42.b

Thamar.

Thamar cur tam grauius tulit, se fuisse eiectam à
fratre. 722.9.e

Thamar non nomen, sed cognomen duarum fœ-
minarum. 743.b

Thecuitis.

Thecuitis fœmina parabolam induxit, non histo-
riam. 733.3.d

Tibi.

Tibi, sibi, mihi, sæpè apud Hebræos paragoga.
1063.36.e

Timor.

Timor, & languor docet si quid strenuè factum, id
esse à Deo. 1263.3.c

Timor sicut vinum, aut tempestas homines sine
consilio rapit. ibid.4.e

Timor sine causa à Deo mitti solitus, qui Panicus
dicitur. 271.a

Titulus.

Titulus quid. 1628.18.d

Titulus generalis psalterij. 883.1.a

Titulus qualis Prophetiarum. ibid.2.c

Titulus, & materia psalterij. 886.8.a

Titulus poëmatum à materia. 537.19.d

Titulus pro octaua in psalmis quid. 621.45.c

Torno.

Torno idem interdum quod sculpo. 1045.41.e

Transeo.

Transeo aliquando actiuum. 862.38.e

Tribus.

Tribus Iuda aliis longè præstantior. 747.2

Tribus Benjamin cur omnium minima. 186.
28.c

Tribus Benjamin adscripta tribui Iuda. ibid.

An cum alienis tribubus ex suo genere potuerint
Israelitæ inire connubia. 971.4.b

Tribus Benjamin exigua, & despecta aliquando.
1150.24.c

Post reditum ab exilio omnes, licet ex aliis tribu-
bus, vocati sunt Iudæi. ibid.e

Cùm duæ tribus secutæ fuerint Roboam, cur vna
tantum dicitur illi adhæsisse. ibid.23.b

Multi ex decem tribubus non sunt secuti Iero-
boam. 1174.29.c

Triturare.

Triturare homines durum supplicij genus. 712.
62.d

Triumphus.

Salua nos vox in triumphis vsitata. 733.4.e

Triumphales voces. 512.15.e

Tributum.

Tributa immodica Regibus, regnisque pernicio-
sa. 1163.4.c

Immoderata tributa non imponenda. ibid.5.e

Tristitia.

Tristitia somnum inducit. 1267.12.b

Turres, & castella villæ sunt, & rusticanz domus.
1528.5.e

INDEX RERVM

- Tunica.*
 Tunica Christi inconfutibilis, qualis. 133.20.e
Thymiama.
 Altare Thymiatis non idem in Tabernaculo,
 & in templo Salomonis. 1065.44.e
Typus.
 Typus religiosi. 957.a
 Typus laterum quid. 713.64.b
Thymaligna.
 Thyina ligna. 1119.15.c
Tyrannus.
 Tyrannorum ingenium. 1130.48.c
Tyrus.
 Tyrij rei nauticæ primi existimantur inventores.
 1110.22.c
 Tyrij cum Palæstinis contra Israëlitas. 17.
 26.
Tyro.
 Tyrones ad militiam probati. 1654.13.a
Tyrus.
 Tyrus frumenti inops. 1117.11.c
 Tyri Regis officia largè à Salomone compensata.
 ibid. 12.c
 Tyri horreum erat terra promissionis. 1234.
 28.c
- V**
- Vallis.*
 Vallis Salinarum quæ. 655.16.c
 In Valle Salinarum multæ victoriæ. ibid. d
 In Valle Salinarum videtur David crexisse forni-
 cem. 655.17.e
 Vallis Iosaphat quæ. 1330.27.e
 Vallis Salinarum quæ. 1507.6.a
Vastitas.
 Vastitas extrema quomodo significata. 1194.
 14.c
 Quibus verbis significata. 1290.5.e
Vaticinor, idem interdum quod furere. 381.
 18.
Velitatio.
 Velitatio aliquando utilis. 799.2.
Venter.
 Ventris fecunditas à Deo. 1433.a
Ventus.
 Ventis attributæ pennæ. 861.33.a
 Ventorum effectus varij. 1276.42.b
 Vento similis vir Apostolicus. ibid. 43.c
Venus.
 Venus sub utroque sexu. 1113.3.b
 Venerem sub quâ specie Palæstini colunt. 1146.
 12.a
Verbum.
 Verba dierum quid. 1332.32.e & 3.b
 Verba dierum non fuerunt tempore Saulis. 3.
 5.d
 Verba dierum distincta à libris Regum. 4.
 9.e
 Ex Verbis dierum quis concinnavit historiam. 5.
 10.b
 Verba sacra ad expellendos dæmones potentissi-
 ma. 327.27.d
 Verbum latè patet apud Hebræos. 37.72.a
 Verba pro aduerbiis. 48.12
 Verba solemnia in funerum luctu. 722.9
 Verba multa deponentia terminationem etiam
 habent actiuam. 46.6
Vernalis.
 Vernale tempus gerendis bellis opportunum.
- 677.3.b
Vestibulum.
 Vestibulum quid sit. 1033.6.c
Vestis.
 Vestibus, & parti vestitæ commune nomen. 123.
 36.d
 Vestes pretiosæ à Regibus pro nuptiis compara-
 tæ. 533.4.c
 Vestes quales filia Regum gestare solitæ.
 723.a
 Vestimenta pro Leuitis à Salomone comparata.
 64.57.b
 Vestes Christi à nullo antea gestatæ. 325.
 21
 Vestes discissæ magnum dolorem significant.
 1309.12.b
 Vestes in dolore laceratæ. 1576.39.c
 Vestes alicui substernere magnus honor.
Vetera.
 Vetera instaurare non minoris est operæ, quàm
 noua ædificare. 1271.24.a
Via.
 Via quæ maculata. 873.a
 Viæ multiplex usus. 408.17.d
 Per eandem viam redire, defectum, & inconstan-
 tiam significat. 1180.9.c
 In viam per quam venit, aliquem reducere, pro-
 uerbiū. 1587.a
 In via non salutare aliquem, prouerbiū. 1397.
 21.c
Victima.
 Victima aliquando non mascula. 139.36.a
 Victimæ quomodo mactatæ in translatione arcæ.
 622.49.b
 Victima pro cæde. 313.71.c
 Victimæ immolatæ in Rege constituendo. 194.
 7.b
 Victima quæ maculata. 872.72.d
 Ex omni victimarum genere aliquid pertinebat
 ad Sacerdotem. 74.87.d
 Victimæ pro peccato distributio. 61.50.d
 Ex victima adeps debetur Deo. ibid. 51.e
 Victima pacifica quomodo distribuenda. 61.
 49.c
 Quæ victima religiosi grata. 301.38.b
 Victima obedientia. ibid. 40.e
 Victimæ simulatæ, cum quibus animus non of-
 fertur, plus fastidij Deo, quàm voluptatis affe-
 runt. 304.48.e
Victoria.
 Victoriæ multæ ad presentiam arcæ. 103.
 3.c
 Victoria Asa de Æthiopicis. 1686.5.d
Victus.
 Victus à Diabolo ad humana pronus.
 Victi vincientium pedibus calcati. 875.
 80.c
 Victi victoribus dorsa substernunt. 876.
 82.b
Vinea.
 Vineæ à lapidibus purgari solitæ. 1382.
 21.e
Vinum.
 Instar vini timor rapit homines sine consilio.
 1263.4.c
 Vinum interdictum sceminis Romanis. 29.
 48.b
Violo.
 Qui primùm legem violauerit, aut votum, graui-
 uiter punitur. 250.39.b
Vir

Vir Apostolicus.

Vir Apostolicus ab ambitione liber. 291.52.b
 Viri qui languido sunt animo, sc̄eminæ appellan-
 tur. 107.13.c
 Viri Principes cum Rege simul cibos sumunt.
 705.42.b
 Quomodo vir Apostolicus peccatoris animum
 disponere debeat ad gratiam. 1272.a
 Viri Apostolici signa. ibid.29.c
 In viro Apostolico spiritus ardoris laudandus.
 1275.a
 Vir Apostolicus his, quibuscum agit, accommoda-
 re se debet. ibid.40.e
 Vir Apostolicus vento similis: item fabro, aut scul-
 ptori. 1276.43.& 44
 Viri Apostolici symbolum. 1371.a
 Viri Apostolici doctrina qualis. 1393.8.c
 Viri Apostolici puras à muneribus manus habēt.
 1411.22.d
 Viro Apostolico quale aptum instrumentum.
 1417.3.d

Vir.

Ille vir est qui mandata obseruat. 959.c
 Viri seorsum habitant à sc̄eminis. 1041.2.c
 Viri sancti nihil esse putant leue, si Deo ingrati.
 1182.16.d
 Vir sanctus de Dei honore sollicitus; sui imme-
 mor. 1579.3.d
 Viri Apostolici symbolum. 1371.a
 Viri, qui Dei loquuntur nomine, puras manus à
 muneribus habent. 1411.22.d

Virga.

Virga Aaronis in atca, ante templum ædificatum
 fuisse videtur. 1081.21.d

Virgo.

Virgines oblatæ templo. 68.70.b
 Non Virgines etiam templo oblatæ. ibid.
 Virginum calor quid conferat. 930.6.d
 Virgo pulcherrima cur Dauidi quæsita. ibid.7
 Virgines cur appellatæ ciuitates aliquæ. 1582.
 11. c
 Virgines plerunque sc̄eminæ prophetides. 1617.
 10. c
 Virgo sine originali labe concepta. 134.b
 Virgines epinicia, epicedia, & epithalamia, canta-
 re solitæ. 364.9.2
 Virginum corpus non temerè tangendum. 612.
 14. d
 Virginnm chori in præcipuis solemnitatibus fre-
 quentes, & honesti. 626.a

Virginitas.

Virginitas Deo gratissima. 134.21.c

Virtus.

Quæ ad virtutem iuuant amanda sunt, licet dura.
 131.13.d

Vis.

Vis in igne significatur. 1419.7.b
 Contra vim etiam armatam magnum à pulchri-
 tudine præsidium est. 1462.26.e

Visio.

Visio quæ manifesta. 90.4.c

Vita.

Vita hominum sicut aqua decurrit. 737.18.e

Vita diurna magnum censetur esse donum.
 989.52.a
 Dura vitæ conditio in fornace ferrea significatur.
 1095.a
 Vitam, & sanguinem dat, qui ex necessariis dat.
 1235.32.d
 Vitam restituit rigor, quam abstulit mollities.
 1238.a
 Vita eadem, & idem institutum significatur in
 pallio. 1263.66.d

Vitis.

Vitis lata significatio. 1399.27.c

Vitium.

Vitio sublato, quod in homine dominatur, alia vi-
 tia languent. 355.54.b

Vitulus.

De Vitulo aureo quid sentiant Hebræi. 1170.27.b
 Vituli cur à Ieroboamo conflati. 1169.25.c
 Ad eorum cultum callidè à Ieroboamo allicitur
 populus. ibid.26.e
 Vituli aliquando vocati vitulæ. 1170.28.c
 Cur vitulæ vocati. ibid.29.c
 Duo vituli in Bethel, & Dan locati. 1171.22.e
 Vitulus qui in Bethel cur maioris offensionis.
 1172.b
 Pro vitulorum cultu sacerdotes ex infima plebe.
 ibid.23.c
 Vitulos multi ex Leuitis adorauerunt. 1173.b
 Vitulorum Sacerdos fuit Ieroboam. 1174.28.b
 Vituli aurei missi ad Assyrios.

Viuifico.

Non viuificare idem quod occidere. 430.9

Umbra.

De Umbra in horologio Achaz variæ sententiæ.
 1595.8.c
 Probabile est in Umbra tantum non in sole factâ
 esse mutationem. 1596.12.d
 Probabilius est, retrò solem fuisse conuersum.
 1598.19.b

Unguenta.

Unguenta in homine aliquid olent meretricium,
 & molle. 1688.10.b

Vnigenitus.

Vnigeniti filij amor prouerbialis. 546.43.d
 Vnigenitus pro charissimo. 708.51.c

Voluptas.

Quæ nobis ad voluptatem studio sunt, in summo
 etiam periculo, non amittuntur. 788.14.d
 Voluptas turpis in Chaldæorum conuiujs. 1657.
 28. c

Votum.

Votum quale Deo oblatum. 38.76.c

Vox.

Vox in congressu prima quæ. 949.2
 Vox superioris vox Dei. 303.43.b & 95.20.c
 Vox propria viri obedientis quæ. ibid. d
 Vox futuri temporis aliquando præteritam, aut
 præsentem significat actionem, si vox præsentis
 aut præteriti temporis antecessit.
 Vox prima apud Hebræos titulus est libri. 537.d

Vrbanitas.

Vrbanitatis vsitatus modus. 939.37.b

Vrias.

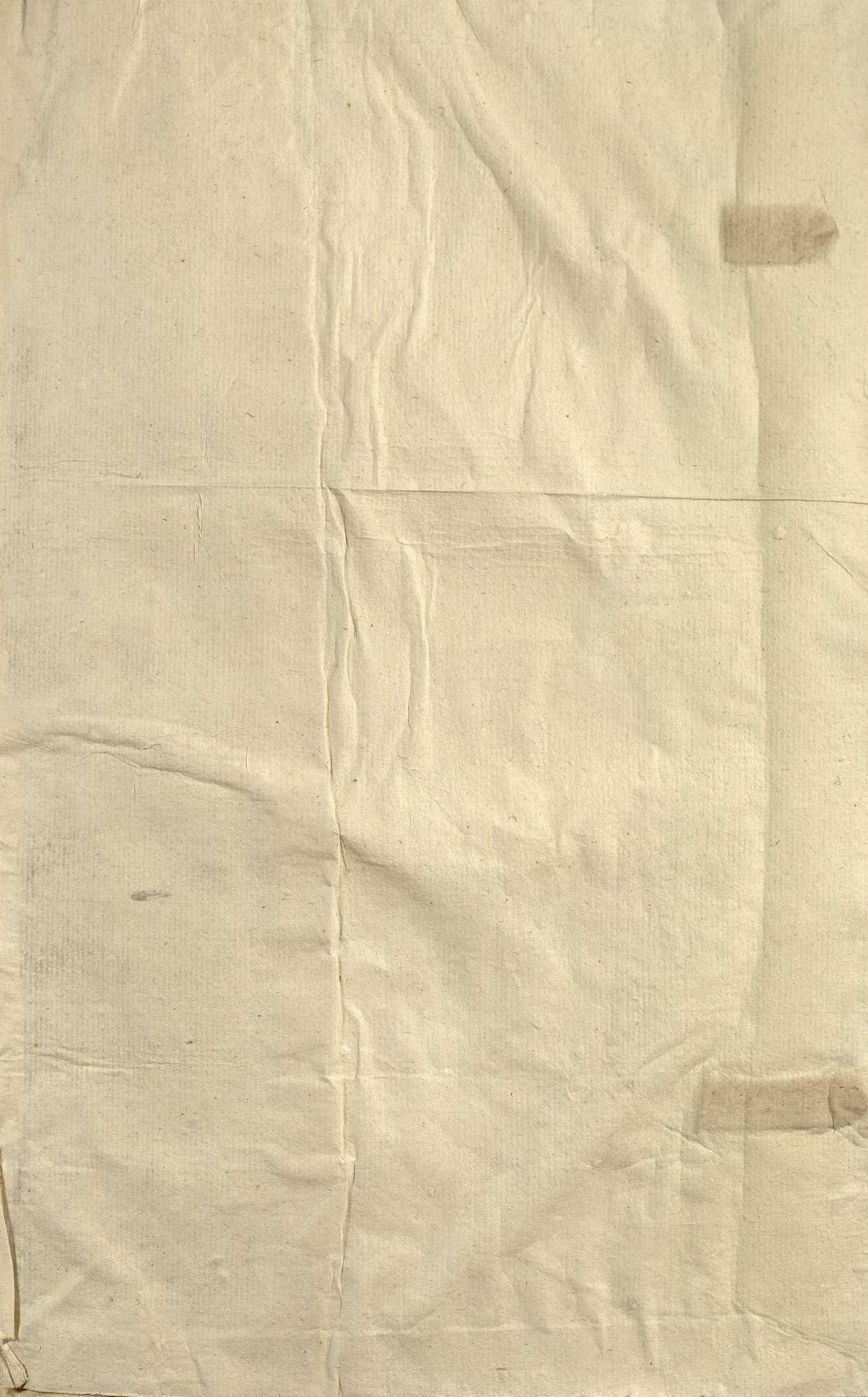
Vriæ quatuor graues iniuriæ à Dauide illatæ. 684.a
 Vrias epistolam portans typus peccatoris. 685.a
 In Vria populus Iudaicus intelligitur. ibid.30.d

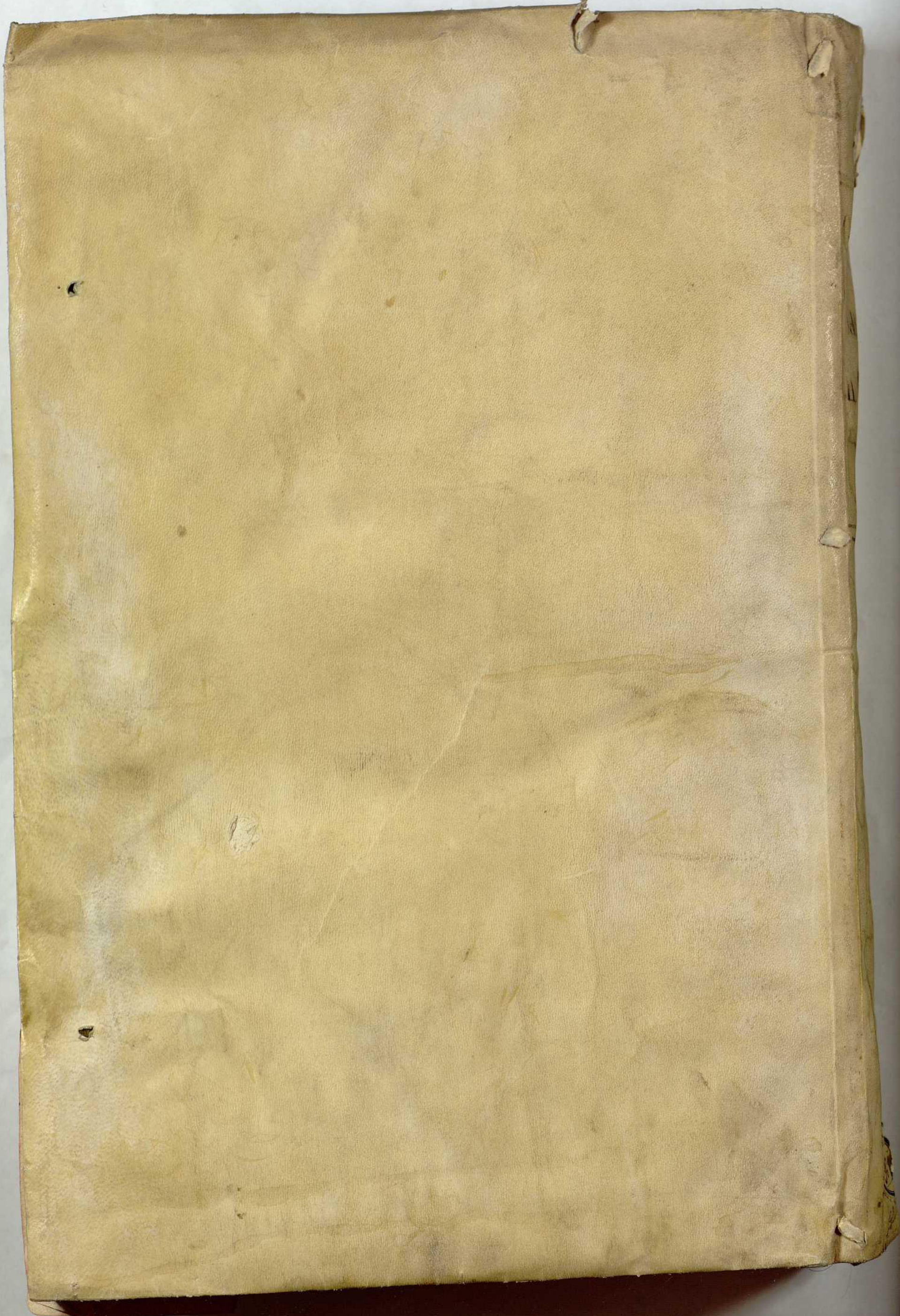
INDEX RERVM, ET VERBORVM.

<p><i>Vrna.</i> Vrna ante templum in arca fuisse videtur. 1081. 21. d</p> <p><i>Vror.</i> Vti aliqua re, quæ ad regiam personam pertinet, signum est affectati regni. 767.15. c</p> <p><i>Vulgatus interpres.</i> Multa addita à vulgato interprete explicationis gratia. 1214.4. c</p> <p><i>Vulgus.</i> Vulgi sepulchrum quod. 1624.6. d</p> <p><i>Vulnera Christi.</i> Quinque vulnerata Christi in quo significata. 1046.44. c</p> <p><i>Vxor.</i> Vxores fiebant ex virorum familia. 384.4. b Vxores in viri sinu dormire dicuntur. 712.6. 1</p>	<p>Vxor David Sunamitis. 931.8. d Formula eiiciendi vxorem domo. 944.56. e Eius vxores appellatæ reginæ. 1143.5. d</p> <p style="text-align: center;">X</p> <p>X Erfes in mare, & ventos scuit. 541. a</p> <p style="text-align: center;">Z</p> <p><i>Zambri.</i> Z Ambri regnum, & mors. 1215.8. e</p> <p><i>Zacharias.</i> Zacharias, de quo Matth. 20. fuit, qui inter Pro- phetas minores numeratur. 1492.24. e</p> <p><i>Zorobabel.</i> Zorobabel diuersorum nomen. 1669.9. a</p>
---	--

F I N I S.

6

GASPAR

SANTI

M. L. II

NOUVEAU

N^o A
36-81